

ПРАВОСЛАВНЫЙ
ПАЛЕСТИНСКИЙ СБОРНИКЪ

104 -й (41-й) ВЫПУСКЪ

ИЗДАНИЕ
ИМПЕРАТОРСКАГО ПРАВОСЛАВНАГО ПАЛЕСТИНСКАГО
ОБЩЕСТВА

С.-Петербургъ
2005

РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
ИМПЕРАТОРСКОЕ ПРАВОСЛАВНОЕ ПАЛЕСТИНСКОЕ ОБЩЕСТВО

**ПРАВОСЛАВНЫЙ
ПАЛЕСТИНСКИЙ
СБОРНИК**

ВЫПУСК
104

К. Н. ЮЗБАШЯН

АРМЯНСКИЕ РУКОПИСИ
В ПЕТЕРБУРГСКИХ СОБРАНИЯХ

Каталог

С.-ПЕТЕРБУРГ
2005

Каталог содержит описание армянских рукописей, хранящихся в Российской Национальной библиотеке, Санкт-Петербургском филиале Института востоковедения РАН, Санкт-Петербургском государственном университете, Государственном Эрмитаже, Санкт-Петербургском отделении Архива РАН и в Институте русской литературы (Пушкинский Дом) РАН.

Православный Палестинский сборник. Вып. 104 (41): Юзбашян К. Н. Армянские рукописи в петербургских собраниях. Каталог. — СПб.: «Дмитрий Буланин», 2005.— 344 с.

ISBN 5-86007-457-3

*Издание осуществлено при финансовой поддержке
Российского гуманитарного научного фонда (РГНФ)
проект 04-02-16297д*

ISBN 5-86007-457-3

© К. Н. Юзбашян, 2005

© «Дмитрий Буланин», 2005

Настоящий каталог содержит описание армянских рукописей, хранящихся в Российской национальной библиотеке (РНБ), Санкт-Петербургском филиале Института востоковедения Российской Академии наук (ИВ), Санкт-Петербургском Государственном университете (СПбГУ), Государственном Эрмитаже (ГЭ), Санкт-Петербургском отделении Архива РАН (АРАН) и Институте русской литературы РАН (ИРЛИ).

Рукописный отдел РНБ — бывшей Императорской, затем Государственной Публичной библиотеки им. М. Е. Салтыкова-Щедрина — был образован в самом начале XIX в. и таким образом явился почти ровесником крупнейшего в России книгохранилища. Основу Рукописного отдела (или, как он назывался в старину, Депо манускриптов) составили материалы знаменитой коллекции Петра Петровича Дубровского. П. П. Дубровский и стал первым хранителем Депо.¹ К 1812 г. в Депо хранились манускрипты на 38 языках, при этом восточные рукописи были представлены во всем своем многообразии и с достаточной полнотой. Согласно официальной ведомости, в Депо манускриптов уже тогда имелись две армянские рукописи.² Как явствует из Отчета Публичной библиотеки, в 1814 г. «армянин Араратский подарил армянский молитвенник, называемый по-армянски *шар-акан*, со многими миниатюрными украшениями и позолотой».³ В Отчете за 1815 г. имеются сведения, что директор Библиотеки, т. е. А. Н. Оленин, принес в дар армянский молитвенник в восьмую долю листа.⁴ Через два года А. Н. Оленин подарил Библиотеке еще один молитвенник, рукопись на бумаге, в двенадцатую долю листа.⁵ В том же 1817 г. были приобретены две рукописи из собрания Фролова.⁶ В 1818 г. Библиотека получила в дар рукописи Лазарева и И. Иоаннисяна. В 20—30-е гг. в

---

¹ Императорская Публичная Библиотека за сто лет. 1814—1914. СПб., 1914. С. 23.

² Отчет в управлении Императорскою Публичною библиотекою, представленный... Олениным, за 1808, 1809, 1810, 1811 и 1812 года. СПб., 1813. Ведомость (7).

³ Отчет... за 1814 г. С. 23. Подстрочное примечание.

⁴ Отчет... за 1815 г. Ведомость «О разных приношениях...».

⁵ Отчет... за 1817 г. СПб., 1818. С. 16.

⁶ Dorn B. Catalogue des manuscrits et xylographes orientaux de la Bibliothèque Impériale publique de St. Pétersbourg. St. Pétersbourg, 1852. С. XI.

Библиотеку поступает ряд богатых собраний восточных рукописей, но армянских среди них немного. Несколько рукописей было приобретено в 1831 г.⁷ Когда подготавливался к печати сводный каталог восточных рукописей Б. Дорна, Рукописный отдел насчитывал всего 11 армянских рукописей, учтенных в каталоге под № 631—641.

Дошли ли до нас старейшие памятники собрания, т. е. те две рукописи, которые хранились в Библиотеке к 1812 г.? Можно попытаться выяснить это методом исключения.

№ 631. Это гимнарий (*Шаракноц*), который, согласно «Отчету», преподнес «армянин Араратский»;⁸

№ 632—634 переписаны в 1816—1817 гг. Они, очевидно, входили в число рукописей, приобретенных в 1831 г.

№ 635 подарен Лазаревым в 1818 г.

№ 636 — дар Оленина.

№ 638 и 640 — дар Фролова.

№ 641 — дар И. Иоаннисяна.

Остаются № 637 и 639. № 637 из собрания П. П. Дубровского, так что в 1812 г. рукопись уже принадлежала Библиотеке и вполне могла входить в число упомянутых под этим годом рукописей. Под номером же 639 числится послание католика Давида Александру I. Мало вероятно, что документ был передан в Библиотеку еще при жизни царя. Следует думать, что № 639 поступил в Библиотеку позднее, а вторая из упомянутых в «Отчете» рукописей утрачена. Известно, что при П. П. Дубровском в Библиотеке случались хищения.

Собрание армянских рукописей росло медленно, за счет единичных, зачастую случайных приобретений, о чем в литературе имеются лишь краткие упоминания. Крупное соборие поступило в 1891 г. — 44 памятника, приобретенных через посредство Н. Я. Марра. Это были рукописи, переписанные в армянских колониях Польши и Украины, главным образом в Каменце-Подольском, преимущественно литургического содержания.⁹

Пополнение собрания происходило и после революции, но также за счет единичных поступлений: армянские рукописи сосредоточивались в Азиатском музее.

В настоящее время армянские рукописи Российской национальной библиотеки хранятся в составе трех коллекций:

---

⁷ Dorn B., Catalogue... С. XV.

⁸ Это известный Артемий Араратский (Аракел Астуацатреан Араратеан), под именем Богданова-Араатского он упоминается и в каталоге Б. Дорна, (с. X). В 1815 г. коллежский секретарь подарил Библиотеке русскую арифметику в рукописи XVII в. (см.: Отчет... за 1815 г. Ведомость «О разных приношениях...»). А в 1950 г. Публичная библиотека приобрела переписанную им «Историю Армении» автора X в. Йовханнэса Драсханакеертци, см. № 53 настоящего каталога. См. также: Жизнь Артемия Араратского / Изд. подгот. К. Н. Григорян, при участии Р. Р. Орбели. Л., 1980.

⁹ См.: Отчет... за 1891 г. СПб., 1894. С. 11—16.

а) Рукописи, учтенные в сводном каталоге Б. Дорна¹⁰ — 11 единиц. Их описание было выполнено М. Броссе при директоре Библиотеки А. Н. Оленине;

б) Армянская новая серия. Начало коллекции было положено 5 рукописями из числа 109, вывезенных Л. Ф. К. Тишендорфом в 1859 г.¹¹ Насчитывает 57 единиц, которые значатся под № 1—55, 60, 61, при том, что сама рукопись № 28 утрачена, сохранилась аннотация Н. Я. Марра, которая составляет под этим же номером отдельную единицу хранения. В «Отчетах» Библиотеки имеются краткие упоминания об их поступлении. Имеется также старый карточный каталог, содержащий сведения и об источниках поступления;

в) Армянская особая коллекция. Насчитывает 44 единицы. Состоит из рукописей, приобретенных через Н. Я. Марра в 1891 г. В «Отчете» за этот год опубликованы составленные им же краткие аннотации к 12 рукописям.

Помимо этого одна армянская рукопись значится в собрании разноязычных рукописей РНБ, и таким образом общее количество армянских рукописей составляет 113 единиц (№ 1—113 настоящего каталога).¹²

Собрание армянских рукописей Санкт-Петербургского филиала Института востоковедения РАН ненамного моложе собрания РНБ. Рукописи начали поступать с первых лет существования Азиатского музея, основанного в 1818 г. и в 1930 г. преобразованного в Институт востоковедения. История собрания ИВ разработана Р. Р. Орбели, которая на протяжении многих лет была куратором армянских и грузинских рукописей. Ниже приводится соответствующая часть статьи Р. Р. Орбели, посвященной армянским рукописям ИВ:

«Собрание армянских рукописей Института востоковедения Академии наук СССР создавалось на протяжении почти столетия. Начало его образования близко к году основания самого Азиатского музея (1818). Первое приобретение армянской рукописи отмечено в протоколах Академии наук еще в 1828 г., последнее обширное поступление состоялось в 1919 г., а остальные рукописи и небольшие коллекции поступали вплоть до 1939 г. <...>

По своему составу, в сравнении с другими более богатыми коллекциями армянских рукописей, собрание Института востоковедения занимает довольно скромное место. Тем не менее оно содержит ряд рукописных материалов, представляющих несомненный научный интерес. Некоторые из них легли в основу исследований по арменоведению, но многие еще не изучены

¹⁰ См. примеч. 6.

¹¹ Подробности см.: Императорская Публичная Библиотека... С. 246.

¹² Историю поступления в РНБ восточных рукописей, в частности армянских, см.: Васильева О. В. Христианские рукописи Востока в Российской Национальной библиотеке // Россия и Христианский Восток. СПб.: Индрик, 2004. Вып. 2—3. С. 524—537.

и при специальных разысканиях могли бы оказаться ценными для современного исследователя.

Источники, из которых собрание пополнялось, разнообразны: они состоят из нескольких частных коллекций, быть может, не во всей их полноте, но со следами известного подбора, и из отдельных поступлений. Над изучением и описанием некоторых списков работали в свое время ведущие ученые. Их занятия оставили научный след и в научной литературе, и на страницах наших рукописей.

Пополнение собрания с самого момента его образования шло как за счет покупок рукописей у владельцев, так и за счет дарственных поступлений. Некоторые тома имеют печать библиотеки Учебного отделения восточных языков Министерств иностранных дел. Эти экземпляры поступали в Академию наук через посредство Азиатского департамента, куда они попадали первоначально. Кроме того, ряд рукописей был приобретен Академией наук в итоге специальной экспедиции, отправленной для спасения памятников от гибели (Ванская коллекция).

История собрания армянских рукописей Азиатского музея восходит к имени первого его директора академика Х. Д. Френа (1782—1851). Интерес этого ученого к памятникам культуры Востока распространялся и на армянские письменные источники. Многие армянские рукописи, приобретенные Музеем в период деятельности Френа, хранят на себе его автографы — перевод заглавий сочинений, регистрационные номера и другие записи. В 1844 г. Френ составил каталог армянских рукописей Азиатского музея, содержавший перечень 22 рукописей. В 1846 г. каталог Френа был напечатан в сборнике академика Б. А. Дорна *Das Asiatische Museum* по автографу, хранящемуся и поныне в нашем фонде.

Но наиболее последовательным и многолетним собирателем армянских рукописей для Азиатского музея был академик М. И. Броссе (1802—1880), прежде всего грузиновед, но также и арменист, кавказовед в широком смысле слова. Действительный член С.-Петербургской Академии наук — М. И. Броссе стремился создать в ней центр русского научного кавказоведения и поставить его на должную высоту. Поддерживая длительную связь с учеными и собирателями древностей в Армении и Грузии, зная ценнейшие хранилища и частные коллекции рукописей Востока, Закавказья и Западной Европы, М. И. Броссе за время своих путешествий и с помощью местных деятелей неустанно приобретал материалы для собраний Азиатского музея. То были как оригиналы, так и копии, снятые по заказу М. И. Броссе с интересовавших его списков.

Трудами М. И. Броссе собрание армянских рукописей не только пополнялось на протяжении многих лет, но и закреплялось в его исследованиях как целостное собрание источников. После смерти М. И. Броссе армянское и грузинское собра-

ния пополнились (1884) рукописями его личной коллекции, тогда же в Азиатский музей был передан и его научный архив.

Затем, после довольно длительного перерыва, с 1893 г., собрание снова начало пополняться, работа над ним возобновилась и стала находить свое отражение в исследовательской литературе. Этим собрание обязано нашим ученым кавказоведам. Отдельные экземпляры и обширные коллекции приобретались Азиатским музеем при деятельном участии и по их представлению. Многие в пополнении собрания было сделано археологом кавказоведом С. В. Тер-Аветисяном. Ценные приобретения 1912 и 1916 гг. неразрывно связаны с его именем.

Собрание армянских рукописей комплектовалось на протяжении десятков лет. Но работа по описанию его велась главным образом в плане интереса отдельных ученых к тем или иным сочинениям. Единственный каталог 1844 г., даже после его составления, мог иметь только историческую ценность. Только в 1934 г. С. В. Тер-Аветисян предпринял составление карточного каталога армянских рукописей нашего собрания. Полное отсутствие каталога до тех пор вынуждало составителя сосредоточить свое внимание в первую очередь на регистрации томов, иногда лишь по названию первого сочинения или по обобщенному заглавию, например „Книга проповедей“. Кроме того, в каталоге регистрировались краткие сведения палеографического характера. К сожалению, дело, начатое С. В. Тер-Аветисяном, знатком армянских письменных источников, не было доведено до конца им лично, а продолжено и закончено лицами, недостаточно подготовленными. Материалы же, оставленные С. В. Тер-Аветисяном, в виде кратких записей на листочках, вложенных в рукописи, очевидно, в большей части утеряны.

Было положено начало и научным описаниям отдельных коллекций. Так, с большой подробностью были описаны рукописи Н. Н. Муравьева-Карсского. Однако эта работа осталась незаконченной. Позднее, в 1935 г., Р. Шаумян осуществил очень сложную работу — описание пергаменных фрагментов из коллекции К. А. Костянина.¹³ Если отдельные списки получили освещение в ряде специальных исследований и некоторые упоминаются с краткой их характеристикой в протоколах заседаний Историко-филологического отделения Академии наук, то о фонде в целом в печати было опубликовано очень мало¹⁴ <...>

¹³ Р. Р. Орбели имеет в виду, по-видимому, собрание фрагментов, которые хранятся в Санкт-Петербургском отделении Архива РАН.

¹⁴ Можно назвать: сборник Б. А. Дорна «Das Asiatische Museum der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zu St. Petersburg», SPb., 1846, с каталогом Френа и несколькими краткими сообщениями о поступлениях рукописей; К. П. Патканова «Библиографический очерк армянской исторической литературы», со сведениями об объеме фонда армянских рукописей Азиатского музея — 1880 г. и, наконец, краткий очерк Н. Я. Марра «Кавказ», в сборнике «Азиатский музей Российской Академии Наук», 1818—1918. Краткая памят-

Собрание армянских рукописей состоит из девяти неравных по объему коллекций и отдельных экземпляров, поступавших разновременно и из различных источников. Часть нашего собрания, сложившаяся при жизни Х. Д. Френа, как старейшая названа „основным фондом“. Создание рук М. И. Броссе, эта часть носит на себе в известной мере отпечаток и его личных интересов: в ней преобладают сочинения исторического характера. В состав „основного фонда“ помимо отдельных поступлений входят две коллекции: П. П. Сухтелена — 1837 г. (11 томов) и М. И. Броссе — 1884 г. (17 томов), а в целом „основной фонд“ содержит 67 экземпляров. Эта часть сложилась за время с 1828 по 1884 г.

Дальнейшие поступления хронологически распределяются следующим образом: Н. Я. Марра — 1893 г. (5 томов), Г. Аганяна — 1912 г. (79 томов), К. А. Абрамяна — 1914 г. (13 томов), Ванская коллекция — 1916 г. (26 томов), К. И. Костаняна — 1919 г. (2304 единицы),¹⁵ И. А. Орбели — 1923 г. (6 томов), Н. Н. Муравьева-Карсского — 1905—1917 гг. (15 томов). Кроме того, 27 единиц поступили из неустановленного источника, но есть основания думать, что они вывезены из Вана. Таким образом, „Ванская коллекция“, видимо, состоит из 53 рукописей. Помимо коллекций с 1884 и по 1939 г. собрание армянских рукописей пополнялось отдельными экземплярами; их насчитывается шестнадцать».¹⁶

К сказанному нужно добавить следующее. В 1953 г. армянское собрание пополнилось рядом рукописей, которые до этого числились в грузинском. Часть этих манускриптов ранее находилась в архиве М. И. Броссе,¹⁷ но есть среди них и такие, которые хранились в Азиатском музее раньше. Далее, в 1976 г. в собрание поступили 2 рукописи, принадлежавшие А. Н. Акулянцу. Наконец, в 1980 г. в армянское собрание влились 24 рукописи, которые до этого находились в библиотеке Н. Я. Марра (сама библиотека поступила в Ленинградское отделение Института востоковедения в 1960 г.). В отличие от коллекции Н. Я. Марра,

---

ка (Пг., 1920), где характеристике армянских рукописей посвящен один абзац. (Примеч. Р. Р. Орбели).

¹⁵ Рукописи и документы — 78 рукописей и 2226 документов. (Примеч. Р. Р. Орбели).

¹⁶ Орбели Р. Р. Собрание армянских рукописей Института востоковедения Академии наук СССР // Уч. зап. Института востоковедения. 1953. Т. 6. С. 104—107. См. также: Орбели Р. Р. Кавказоведение // Азиатский музей — Ленинградское отделение Института востоковедения. М., 1972. С. 468—499. Р. Р. Орбели проделала трудоемкую работу по выявлению коллекций и по выяснению обстоятельств поступления отдельных рукописей. Результаты ее изысканий отражены не только в названных выше статьях, но и в составленном ею карточном каталоге и в материалах формуляра фонда, переданных мне в процессе подготовки настоящего каталога.

¹⁷ Manuscripts, Correspondance et Ouvrages de feu Mr. M. Brosset, в издании: Musei Asiatici Petropolitani Notitiae IV.V.VI. Petropoli, 1904.

которая, как было сказано, вошла в собрание в 1891 г., эти рукописи составляют отдельную коллекцию (в каталоге обозначена как «Библ. Н. Я. Марра»).

В настоящее время собрание армянских рукописей Санкт-Петербургского филиала Института востоковедения РАН состоит из 410 единиц хранения, распределенных по форматам: ИВ, А — 128 единиц (описания А 114—А 116, А 117 и А 118 воссоединены); ИВ, В — 175, под № В 70 рукописи не числятся, описания В 136—В 167 и В 174—В 176 воссоединены; ИВ, С — 107 единиц (каталог, № 114—457).

Как было сказано выше, 22 рукописи отражены в каталоге, составленном Х. Д. Френом.¹⁸ Имеется также два печатных каталога 7 рукописей, поступивших из Учебного отделения восточных языков Министерства иностранных дел, первый из них выполнен К. П. Паткановым,¹⁹ второй — Н. Я. Марром.²⁰ Наконец, цитированная выше статья Р. Р. Орбели «Собрание армянских рукописей Института востоковедения Академии наук СССР» также выполняет некоторые функции каталога. Упомянутые же в этой статье прочие описания не изданы и хранятся в формуляре фонда. Р. Р. Орбели составлен также карточный каталог, который продолжает сохранять свое значение (здесь, в частности, даются более подробные, чем в настоящем каталоге, сведения о поступлении рукописей).

Собрание Санкт-Петербургского государственного университета (№ 458—462 настоящего каталога) насчитывает 5 рукописей, одна из которых хранится в отделе редких книг Научной библиотеки университета (СПбГУ, ОРК), остальные же — в библиотеке восточного факультета (СПбГУ ВФ). Рукопись отдела редких книг значилась в инвентаре 1888 г.,²¹ время и источники поступления прочих рукописей неизвестны.²²

Рукопись отдела редких книг (Книга канонов) описана и использована С. Тиграняном (см. № 458 настоящего каталога). Среди рукописей восточного факультета список «Толкований грамматики» Йовханнэса Ерзнкаци, выполненный по оригина-

¹⁸ См.: Dorn B. Das Asiatische Museum der kaiserlichen Academie der Wissenschaften zu St. Petersburg. St. Petersburg, 1846. P. 742—744.

¹⁹ Les manuscrits arabes (non compris dans le N° 1), karchounis, grecs, coptes, éthiopiens, arméniens, géorgiens et babys de l'Institut des Langues Orientales, décrits par MM. D. Güntzburg, V. Rosen, B. Dorn, K. Patkanof, J. Tchoubinof, 2-e fascicule в издании: Collections scientifiques de l'Institut des Langues Orientales du Ministère des affaires étrangères. Saint-Petersbourg, 1891. P. 260—266. Описание выполнено К. П. Паткановым.

²⁰ Ե. Մարր. Հայկական ձեռագիրք ձեռնարանի Արևելեան Լեզուայ ի Պետերբուրգ // Հանդես Ամսօրեայ. 1892. С. 45—54, 80—85, 111—117.

²¹ Ms. E.I.37.

²² Ms. Caus. N° 1—3 и 5; N° 4 — грузинская рукопись. В статье А. Т. Абрамова «Восточный отдел Научной библиотеки им. А. М. Горького Ленинградского государственного университета им. А. А. Жданова (Востоковедные фонды крупнейших библиотек Советского Союза. М., 1963) наличие армянских и грузинских рукописей не оговорено, ср. с. 227.

лу, хранящемуся в Парижской национальной библиотеке. В докторской диссертации профессора факультета Н. Г. Адонца²³ этот список почему-то не учтен, при том, что для сбора материала ученому приходилось выезжать в Эчмиадзин, Вену и Венецию. Карандашные пометки на рукописи свидетельствуют о том, что список кем-то внимательно читан.

Собрание Государственного Эрмитажа насчитывает в настоящее время 8 рукописей (№ 463—470 каталога).²⁴ Собираение коллекции началось в 1909 г. Эти рукописи представляют особый художественный интерес, они подробно описаны и исследованы таким знатоком армянской средневековой миниатюры, каким была Т. А. Измайлова.²⁵ Это обстоятельство позволило в настоящем каталоге ограничиться самыми общими сведениями, с соответствующими отсылками к трудам Т. А. Измайловой, также и ее преемницы А. С. Мирзоян.

В Санкт-Петербургском отделении Архива Российской Академии наук, в фонде Н. Я. Марра имеется подборка фрагментов, разобранных и разнесенных по номерам Р. А. Шаумяном (№ 471 каталога).

В Древлехранилище Института русской литературы хранится одна рукопись (№ 472 каталога).

Всего в каталоге учтено 537 реальных единиц хранения.

Значительная часть армянских рукописей, охваченных настоящим каталогом, имеет сборный характер,²⁶ и тематическое описание весьма усложнило бы представление о рукописи в целом, не говоря уж об известной условности разделения материала. В данном случае сочтено целесообразным в качестве основной единицы описания взять рукописную книгу как таковую (а не отдельное сочинение) и следовать порядку, в котором числятся, соответственно и хранятся, рукописи. Описание дается в следующей последовательности:

---

²³ Адонц Н. Г. Дионисий Фракийский и армянские толкователи. Пг., 1915.

²⁴ В 1958 г. 10 рукописей Эрмитажа, не представлявших художественной ценности, были переданы Матенадарану (Институт древних рукописей им. Маштоца, Ереван). Рукопись АР 1610 (№ 470 наст. каталога) поступила в 2001 г.

²⁵ Измайлова Т. А. 1) Армянская рукопись, написанная в Генуе в 1325 г., и ее серебряный оклад 1347 г. // Византийский временник. 1961. Т. 20; 2) Киликийская рукопись 1290 г. и ее мастер Торос Философ // Сообщения Государственного Эрмитажа. 1962. Т. 23. С. 45—49; 3) Армянские иллюстрированные рукописи Государственного Эрмитажа // Труды Государственного Эрмитажа. 1969. Т. 10. С. 110—141.

²⁶ Строго говоря, следует различать сборники, содержащие однородный материал, и сборные рукописи со смешанным содержанием. На практике, однако, подобное деление носит зачастую условный характер. Ср., напр., Акимовский О. Ф. и др. Персидские и таджикские рукописи Института народов Азии АН СССР (Краткий алфавитный каталог) / Под ред. Н. Д. Миклухо-Маклая. М., 1964. Ч. 1. С. 10—12.

1. Сквозной номер описания.
2. Шифр единицы хранения.
3. Заглавие описания соответственно содержанию данной рукописной книги.

4. Название сочинения по данному списку. Если заглавие отсутствует, то название воспроизводится по другим источникам с соответствующей оговоркой. Здесь же приводится название сочинения по колофонам или прочим заметкам данной рукописи.

5. Определение сочинения — описательно или переводом заглавия (в кавычках), с отсылками к каталогам, специальной литературе, изданиям и пр.

Сочинения описаны соответственно с их порядком в рукописной книге и, в зависимости от их близости по характеру, выделены условно или римскими, или арабскими цифрами.

6. Сведения, относящиеся к художественному оформлению рукописи: наличие лицевых изображений, заставок, маргиналий и пр.

7. Сведения о времени и месте создания рукописной книги, имена переписчиков, получателей (заказчиков), переплетчиков и других лиц, причастных к появлению и дальнейшему бытованию манускрипта.

8. Внешнее описание рукописи дается в следующей последовательности: коллекция, размер в сантиметрах, количество листов, количество столбцов текста, количество строк на листе, материал, письмо, переплет.²⁷

9. Библиография, относящаяся к данному списку (но никак не сочинению).

Дефектность отмечена лишь у наиболее поврежденных рукописей.

При воспроизведении текста рукописи аббревиатуры под титлами раскрываются, идеограммы переданы буквенным написанием. Орфография подлинника сохранена повсеместно. В некоторых случаях искажения рядом указывается правильное чтение, поясняющее смысл. Бросающиеся в глаза описки в тексте выделены жирным шрифтом. Собственные имена и термины приводятся, как правило, в транслитерации на русской графической основе (см. таблицу на с. 15). Пунктуация в текстах на армянском языке приведена в соответствие с современной практикой, равно как и употребление заглавных и строчных букв.²⁸

Следуя давней традиции описания армянских рукописей, и в данном каталоге воспроизводятся все более или менее значитель-

---

²⁷ В ряде случаев материал исключал возможность столь подробного описания каждого памятника в отдельности.

²⁸ В армянском тексте правила переноса в ряде случаев нарушены. Учитывая, что настоящий труд адресован прежде всего специалистам, для которых это обстоятельство не может быть препятствием к пониманию текста, издательство отказалось от правки, обеспечив точность воспроизведения текста в целом.

ные колофоны, приписки, пометки (арм. *йишатакаран* и *йишатакагрутюн*, т. е. памятные записи и памятные приписки; термин «ишатакаран» получил распространение в русской научной литературе). Ишатакараны составляют характерную черту значительной части армянских рукописей. Записи могут появиться не только при создании манускрипта, но и много позднее. В армянской книжной культуре они выступают в качестве своеобразного литературного жанра и нередко представляют больший интерес, чем основное содержание рукописи.²⁹ Текст записи приводится полностью, за исключением трафаретного славословия, которое после заглавного слова обычно опускается. В каталоге приводятся все записи, представляющие хоть какой-то научный интерес. Исключения составляют лишь ишатакараны, которые уже опубликованы в известной, близкой к завершению серии «Памятные записи армянских рукописей» (см. раздел «Библиография»).³⁰ В ряде случаев жирным шрифтом выделено написание, которое явно противоречит армянской орфографии и более-менее устоявшейся форме написания имен.

Памятные записи изучаются не только применительно к данной рукописи, но и как массовый материал, относящийся к истории и культуре средневекового армянского общества. В связи с этим автор каталога счел возможным нарушить традицию: колофоны публикуются не в качестве составной части отдельных описаний, но в особом приложении «Памятные записи армянских рукописей в петербургских собраниях» в общей для них хронологической последовательности со своими указателями. Отдельные номера основной части каталога и приложения снабжены перекрестными ссылками. Издание текста следует правилам, которые приняты в упомянутой выше серии «Памятные записи армянских рукописей».

Ссылки на литературу даются в сокращении и раскрываются в разделе «Библиография». Основная часть каталога и приложение снабжены собственными указателями. Прилагается таблица знаков армянской транслитерации на основе современного русского алфавита и таблица условных знаков и сокращений.

Терминология, принятая в каталоге, носит в целом общий характер, и лишь термины, относящиеся к отдельным видам шрифта, нуждаются в пояснениях.

²⁹ Подробнее см.: *Хачикян Л. С.* Памятные записи армянских рукописей XIV в. Ереван, 1950. С. V и сл. [на арм. яз.]; *Бахчинян Г.* Памятные записи рукописей // *Жанры армянской средневековой литературы.* Ереван, 1984. С. 395—414 [на арм. яз.]; *Юзбашян К. Н.* 1) Армянские рукописи // *Рукописная книга в культуре народов Востока.* М., 1987. Кн. 1. С. 145—175; 2) Собираемый образ переписчика в колофонах армянских рукописей // *Литература и искусство в системе культуры.* М., 1988. С. 69—75.

³⁰ Серия началась изданием записей XIV в. (см. предыдущую сноску). Опубликованные в ней записи относятся к V—XVII вв. (до 1660 г.). Собрание ишатакаранов XVI в., начатое в 1950-х гг., пока не завершено.

Армянская графика являет собой яркий пример фонетического письма. Созданный Маштоцем алфавит (ок. 405 г.) состоял из 36 знаков, соответствующих фонемному строю языка. Этот алфавит дошел до нас без существенных изменений. Лишь в XII—XIII вв. появляется знак о [o] для передачи сочетания шш в закрытом слоге, когда тот становится простым звуком. Тогда же алфавит пополнился знаком ֆ, с помощью которого в заимствованных словах передавали европейское f. С течением времени образовалась гибкая система пунктуации, число знаков которой в рукописях доходит до шести. Текст образуют горизонтальные строки, следуя от верхней к нижней, письмо слева направо. Распространены аббревиатуры и сокращения под титлом. В поздних рукописях применяются идеограммы.

Армянское письмо, так же как и греческое, латинское, грузинское, славянское, делится на маюскульное и минускульное.

К маюскульной группе (где письмо определяется двумя воображаемыми параллельными линиями и не выбрасывает или почти не выбрасывает за их пределы элементы букв), относится в первую очередь «заглавный», «округлый» или «собственно месроповский» *еркатагир*; в литературе он обозначается также как унциальное, лапидарное и пр. письмо. В настоящем каталоге принят термин еркатагир. Это, по-видимому, древнейший из армянских шрифтов, торжественное письмо как рукописей, так и надписей на твердом материале, прежде всего на камне. Округлый еркатагир образуется сочетанием вертикальных осей и соединяющих их дуг. Связи между буквами нет, словораздел отсутствует. Округлый еркатагир удержался до XII—XIII вв. (позднее он применялся лишь при написании заглавных букв или заглавий и заглавных строк).

Другой разновидностью еркатагира является «прямолинейный», который в научной литературе обозначается также как «среднемесроповский» или полуунциал. Как показывает само название, дугообразные связи в этом письме уступают место прямолинейным. Прямолинейный еркатагир выводится вертикально или с наклоном вправо. Как и в предыдущем случае, связи между буквами и последовательный словораздел отсутствуют. Датированные памятники этого письма восходят к X в., оно удержалось до XII—XIII вв.

Округлый еркатагир и прямолинейный еркатагир образуют две основные группы маюскульного письма. Наряду с ними в качестве разновидности часто выделяется «мелкий еркатагир». Это довольно четко определяемая группа, но она не содержит конструктивных отличий от прямолинейного еркатагира, за исключением размера. Вряд ли целесообразно рассматривать мелкий еркатагир как самостоятельный вид письма.

Письмо минускульной группы определяется четырьмя параллельными линиями, между которыми располагаются отдельные элементы букв. Основной элемент помещается между

двумя средними линиями; он может иметь выбросы вверх и вниз или в одном лишь направлении.

Минускульная группа представлена тремя видами письма. В первую очередь это *болорагир*, «круглое письмо», которое вопреки своему названию образуется почти исключительно сочетанием прямолинейных частиц. Буквы выписываются обычно с наклоном вправо, появляется некоторая тенденция к вязи. Между группами слов, а позднее и отдельными словами, появляется дистанция. Древнейшие датированные памятники восходят к XII в. Болорагир послужил основой для шрифтов, которые до недавнего времени доминировали в типографской практике.

Нотрагир, «нотариальное письмо» (в литературе зовется также курсивом), образуется сочетанием прямолинейных, округлых и волнистых элементов. Нотрагир меньше болорагира, при пользовании этим шрифтом достигалась известная экономия писчего материала. При переписке канонических книг (Ветхого и Нового Заветов) и некоторых других этим письмом обычно не пользовались. Древнейшие образцы нотрагира восходят к XIV в.

Шлагир, скоропись, образуется сочетанием прямоугольных, ломаных и округлых элементов. Сравнительно широкое распространение шлагир получает начиная с XVII—XVIII вв. Это письмо послужило основой для современной скорописи.

Разумеется, в пределах каждого из указанных видов возможны многочисленные вариации. Углубленное изучение армянского письма приведет, безусловно, к более дробной классификации, чем предложенная выше. В настоящем же каталоге при определении письма автор остается, как правило, в границах двух видов маюскульной группы (еркатагира и прямоугольного еркатагира) и трех видов минускульной (болорагира, нотрагира и шлагира).

Настоящий каталог следует в целом общим принципам, принятым в практике Санкт-Петербургского филиала РАН с конца 1950-х гг., когда начали издаваться описания отдельных коллекций восточных рукописей. Каталог был завершен к 1970 г., затем он долгое время находился в Матенадаране, где главный хранитель рукописей О. Еганян проделал кропотливую работу по его редактированию. Эта работа была завершена к 1981 г. Составитель учел большинство исправлений и уточнений, которые были внесены таким замечательным знатоком армянских рукописей, каким был О. Еганян. Лишь в некоторых случаях я счел возможным отказаться от чрезмерно подробной росписи содержания манускрипта. С другой стороны, в первоначальном варианте памятные записи, по техническим причинам, были опущены. В настоящем варианте, как было отмечено, они воспроизводятся текстуально.

В принципе ни один каталог не может считаться совершенным, никакое описание не способно заменить знакомство с самим манускриптом. В данном случае мы имеем дело с каталогом, где зафиксированы главные особенности рукописей применительно к требованиям современной науки, но отсутствие подручной справочной литературы заставило в ряде случаев дать более общее, чем это желательно, описание памятника. Каталог призван служить гидом при ознакомлении с собранием в целом и с отдельными рукописями с той степенью подробности, которая оказалась возможна в условиях Петербурга. Следует отметить, что в настоящее время микрофильмами большинства охваченных описанием памятников располагает также и Матенадаран с его богатейшей научной библиотекой. Таким образом ответы на многие вопросы, которые в условиях Петербурга остались нерешенными, можно будет получить и за его пределами.

В заключение мне хочется поблагодарить издательство «Дмитрий Буланин», выразившее готовность принять к печати нелегкий для издания текст, и особо редактора Ирину Роальдовну Нордстрем за ее внимание к автору и поразительное умение преодолевать трудности, которые возникали в работе над публикацией текстов на древнеармянском языке.

Пользуясь случаем отмечу, что традиция академических изданий древнеармянских текстов была прервана в Петербурге в начале 20-х гг. прошлого столетия, и ее возрождение является одним из достижений издательского дела в нашем городе.

Транслитерация знаков армянского алфавита:

ш	а	ժ	ж	ճ	ճ	п	ր
р	б	ի	и	մ	մ	и	с
գ	г	լ	л	յ	յ	ц	в
դ	д	խ	х	ն	ն	т	
ե	е	ո	о	շ	շ	р	р
զ	з	կ	к	օ	օ	у	ц
է	э	հ	х	չ	չ	ı	в
թ	э	ճ	<u>дз</u>	պ	п	փ	п
ր	т	ղ	л	ջ	<u>дж</u>	ֆ	к
		օ	о	ֆ	ф		

նı передается через у, իı в закрытом слове через ю, լı через ев.

Точно такие же диакритические знаки предусмотрены и для передачи заглавных букв.

Некоторые термины, воспроизводящие армянское написание, в транслитерации и в тексте выделены курсивом:

вардапет — почетный титул, который прилагался к ученому монаху (см. также *рабунапет*);
ганџаран — сборник церковных гимнов, которые исполняются применительно к церковному календарю;
ерэц, эрэц — титул, прилагаемый к духовному лицу;
каханай — священник;
кондак — грамота, послание армянского католикоса или патриарха;
махдаси, махтаси — лицо, совершившее паломничество в Иерусалим;
манрусмунк — сборник песнопений во время церковной службы;
Оскэпорик — «Златочрев», сборник проповедей Григора Татеваци;
парзатомар — календарь подвижных праздников;
парон — господин;
рабунапет — почетный титул, который прилагался к ученому монаху (см. также *вардапет*);
тэр — букв. «господин». Титул прилагался к светскому лицу, но одновременно был обычным обозначением для духовного лица, священника и выше;
устай — «мастер» как почетный титул;
ходжай — почетный титул;
чашоц — минея;
шаракноц — сборник церковных гимнов, *шараканов*;
шаракноц-џзайнккал — сборник шараканов, сгруппированных по отдельным дням церковного календаря.

Список сокращений:

Доп. свед. — дополнительные сведения
Изд. рук. — издание рукописи
Изд. соч. — издание сочинения
Изд. сп. — издание списка
Исп. рук. — использование рукописи
Иssl. рук. — исследование рукописи
Иssl. соч. — исследование сочинения
Оп. рук. — описание рукописи
Пер. рук. — перевод рукописи
Пер. соч. — перевод сочинения
Уп. рук. — упоминание рукописи

1

РНБ, Дорн 631

Шаракноц

В иштатакаране названо: երգի ժամականութեան որ կոչի Շարակնոց (л. 400 б—401 а).

Ташьян, № 142.

Заставки, маргиналии, инициалы с применением золота.

Переписана в 1645 г., Кафа, переписчик, художник и переплетчик Николайос.

Принесена в дар Публичной библиотеке в 1814 г., даритель Ярутюн Валаршапатци (он же Артемий Араратский).

Записи: л. 118 б, 155 б, 248 а, 318 б, 342 б, 400 б—402 б (ПЗ 1641—1660, № 284), 402 б (Приложение, № 112).

13.7×9.7; 402 л.; текст в один столбец; строка 23; пергамен; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Dorn, № 631, *уп. рук.*: Отчет 1814, с. 23, Dorn, с. X.

2

РНБ, Дорн 632

Григор Либананеанц. Нравственное богословие

Բարոյական աստուածաբանութիւն, յօրինեալ Արթնսօս Լեկուօրէ ի Բիւլարդէ, յԱնդովնէ, ի Թովմայէ և այլոց երևելի և հասարակուն հեղինակայ: Թարգմանութեամբ ի լոյս ածեալ ի լատինական լեզուէ ի հայ բարբառ արժանապարհի ի Գրիգոր վարդապետէ Լիբանանեանց, եւ օրինակեալ աշխարասիրութեամբ յերին պաշտօնէի Անտօն արքեպիսկոպոսի Բուրադեան Բութաթիսի, յամի Տեառն 1816 ի մայիսի 10, ի հայրապետութեան երիցս երանեալ և աստուածընդիր տեառն տեառն Գրիգորի սրբապան կաթողիկոսի վեցերորդ: Ի Լիբանան, ի սուրբ աթոռ փոխման սրբոյ Կուսին, ի փառս Յիսուսի և մօր նորա Կուսին Մարիամոյ, ի ծայրագոյն պատրիարքարան Հայոց ուղղափառայ (л. II а).

Григор Либананеанц переложил с лат. на арм. сочинение католического автора, имя которого транскрибировано Албонсос Лекуорэ. См. также № 3, 4.

Закончена перепиской 10 мая 1816 г., Ливан, переписчик Антօն Бурадеан Кутայисци.

Запись переписчика от 2 января 1816 г.: л. 75 а.

24×16.5; 188 л.; текст в один столбец; строк 29, 30, 31; бумага; шлагир; крышки деревянные; обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Dorn, № 632.

3

РНБ, Дорн 633

**Андреас Либананеанц.
Нравственное богословие**

Բարոյական աստուածաբանութիւն, յօրինեալ ի Պօղոս Գարրիէլեանց Անդովնոյ յընկերութենէ յիսուեանց:

Թարգմանութեամբ ի լոյս ընծայեալ ի լատինական լեզուէ ի հայ բարբառ արժանապատիւ ի յԱնդրեաս վարդապետէ Լիբանանեանց, հրամանաւ գերերջանիկ տեառն տեառն Գրիգոր հինգերորդ կաթողիկոսի, յամի Տեառն 1790, ի նոյեմբերի 3, եւ օրինակեալ աշխատասիրութեամբ յեզին պաշտօնէի Անտօն արեւալիսկոպոսի Բուրադեան Զութայիսցի, յամի Տեառն 1817, ի յունվարի 17, ի հայրապետութեան երիցս երանեալ և աստուածընտրի տեառն տեառն Գրիգորի երկրորդի արժանաժառանգ սրբապան կաթողիկոսի վեցերորդի:

Ի Լիբանան, ի սուրբ աթոռ փոխման փառատրեալ Կուսի, ի փառս Յիսուսի և մօր նորա Կուսին Մարիամու, ի ծայրագոյն Պատրիարքարանի Շայոյ ուղղափառաց (լ. 1 ա). Нач.: Բարոյական առաքնութիւնք են այնք... (լ. 4 ա).

Андреас Либананеанц переложил с лат. на арм. сочинение католического автора, имя которого транскрибировано Պօղոս Գարրիէլեանց. См. также № 2, 4.

Закончена перепиской 17 января 1817 г., Ливан, переписчик Антoн Бурадеан Կутայисци.

22.3×16.3; 266 л.; текст в один столбец; строк 29, 30; бумага; шлагир; крышки картонные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Dorn, № 633.

4

РНБ, Дорн 634

**Андреас Либананеанц.
Нравственное богословие**

Բարոյական աստուածաբանութիւն, յօրինեալ ի Պօղոս Գարրիէլեանց Անդովնոյ յընկերութենէ յիսուեանց:

Թարգմանութեամբ ի լոյս ընծայեալ ի լատինական լեզուէ ի հայ բարբառ արժանապատիւ յԱնդրեաս վարդապետէ Լիբանանեանց, հրամանաւ գերերջանիկ տեառն տեառն Գրիգոր հինգերորդ կաթողիկոսի, յամի Տեառն 1790, ի նոյեմբերի 3, եւ օրինակեալ աշխատասիրութեամբ յեզին պաշտօնէի Անտօն արեւալիսկոպոսի Բուրադեան Զութայիսցի 1817, ի յապրիլի 10, ի հայրապետութեան երիցս երանեալ և աստուածընտրի

տեանն տեանն Գրիգորի երկրորդի արժանաժառանգ
կաթողիկոսի վեցերորդի:

Ի Լիբանան, ի սուրբ աթոռ փոխման փառաւորեալ Կուսի, ի
փառս Յիսուսի և մօր նորա Կուսին Մարիամո, ի ծայրագոյն
պապրիարգարանի Հայոց ուղղափառաց (լ. 1 ա).

Андреас Либананеанц переложил с лат. яз. на арм. сочине-
ние католического автора, имя которого транскрибировано Պօղոս
Փարրիէլեանց. См. также № 2, 3.

Закончена перепиской 10 апреля 1817 г., Ливан, переписчик
Антон Бурадеан Кутаийски.

20.3×14.8; 347 л.; текст в один столбец; строка 24; бумага;
шлагир; крышки картонные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Dorn, № 634.

5

РНБ, Дорн 635

Служебник

Заглавие на рус. яз. (приводится в совр. орфографии): «О изъ-
явлении армянской литургии, которая с армянского на россий-
ский диалект переведена государственной коллегии иностран-
ных дел посольства дворянином и переводчиком Львом Петровым
сыном Залеевым в царствующем великом граде Москве в лето
спасительное 1740 году, месяца мая».

Далее следует текст служебника (Պատրիարքականություն) с па-
раллельным рус. переводом. См. также № 12.

Переписана в мае 1740 г., Москва, переводчик и перепис-
чик (?) Лев Петрович Залеев.

Принесена в дар библиотеке 21 января 1818 г., даритель
коллежский ассесор и кавалер Христофор Якимович Лазарев.

Запись дарителя: л. I б.

30.5×19.5; 52 л.; текст в два столбца; строка 25, 28; бумага;
болорагир; крышки картонные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Dorn, № 635, *ул. рук.:* Dorn, с. X, Отчет 1857, с. 88.

6

РНБ, Дорн 636.

Часослов

Без заглавия (начало и конец утрачены). Обиходное наиме-
нование: Աղօթանշանքս или Ժամագիրք. Заглавия на кипчакском
языке, переданные арм. графикой, напр.: Էփնչի պէրէմ-ննիս,
Արուսի արքը էղմիսկայ, Էր դուկի Արքըդա, խալսիփ դուկարանի
էիր, Օղոլ թէ նկրիկայ խարշի... (л. 17 а).

Пометы на рус. и польск. яз.

Переписана в XVII—XVIII вв., Польша.

Принесена в дар библиотеке А. Н. Олениным.

14.8×9.5; 329 л.; текст в один столбец; строк 15, 16; бумага; нотрагир; переплет новый.

Оп. рук.: Dorn, № 636, *уп. рук.:* Отчет 1815, ведомость «О разных приношениях...».

7

РНБ, Дорн 637 и Арм. н. с. 2

Заклинания

Первоначально обе рукописи составляли одно целое.

В записи названо: Շփարիանի (Арм. н. с. 2, л. 4 б).

Содержит молитвы, часть врачевника (Գիր բժշկութեան ամենայն օրաց — Дорн 637, л. 34 б), заклинание от головной боли и др.

Переписана в 1663 г., Константинополь, владелец Сэргис.

Записи с благопожеланиями Нортуку (имя вписано позднее): Dorn 637, л. 49, 55 а, 65 б, 70 б.

Поступила в библиотеку в составе собрания П. П. Дубровского.

Dorn 637: 10.0×7.0; 72 л.; текст в один столбец; строк 15, 17; бумага; нотрагир; крышки картонные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Dorn, № 637.

Арм. н. с. 2. Поступила в библиотеку от почетного корреспондента библиотеки Малышевича.

10×7; 8 л.; текст в один столбец; строк 15; бумага; нотрагир; без переплета.

Уп. рук.: Отчет 1852, с. 57.

8

РНБ, Дорн 638

Календарь церковный Տօնացույց

Ташьян, № 201.

Переписана 8 декабря 1714—2 марта 1715 гг., переписчик Давит.

Записи: л. 2 а (Приложение, № 91), 268 а.

Поступила в библиотеку из собрания Петра Фролова.

9.8×7.7; 268 л.; текст в один столбец; строк 14; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Dorn, № 638, *уп. рук.:* Dorn, с. XI.

РНБ, Дорн 639

**Послание католикоса Дави́та У Энеге́тци.
императору Александру I**

Содержит просьбу признать автора послания католикосом. Отправлено 4 мая 1801 г. из Эчмиадзина. На пакете пометка: «Бывшаго патріарха Давида грамота къ Государю с переводомъ».

Орнаменты, миниатюры.

Печать Дави́та от 1801 г.

62×45; 1 л. (в пакете); бумага; нотрагир.

Оп. рук.: Дорн, № 639.

РНБ, Дорн 640

Сборник

I. Л. 3 б. Перечисление 12 пыток, нач.: Առաջին. շառաշեղաւի՛ է օր / Երկրորդն. կախել գլխավայր՝ է օր...

II. Л. 4 а—38 а. Մարեալ է Աշխարհայոյս նորոգ թարգմանչին և երկրորդ լուսաւորչին Վարդանա վարդապետի պարզ և համառաւ տետրեամբ. Нач.: Միայնա՛ն պամենայն խնդրեսցո՛ւմ...

Вардан Аре́вेलци. География. — Conybeare, № 118; *изд. соч.*: Берберян 1960, *иссл. соч.*: Антабян 1962.

III. Л. 38 б—42 б. Պատմութիւն սուրբ գեղարդեանն և այլ տնարինականայն Քրիստոսի. Нач.: Վասն սուրբ և պաւտական տնարինականայն սրբութեանցն Քրիստոսի Աստուծոյ մերո այսպէս գտա՛մ ի գործոց ոսկէ գրով ի պաւտագիրք թագաւորութեան ի հաղա՛մն Հոստրանդինուպալիս...

О разграблении Константинополя крестоносцами в 1204 г.

IV. Л. 43 а—50 б. Աշխարհայոյս համառաւ: Նախասկիպրն նորա, որ հաղա՛մ է հիսիսական, Բոլխարի ասեն նմա...

Карапет Балишеци. Краткая география. — Каталог Матенадарана, № 527, л. 148 б.

V. Л. 52 б—151 а. Григор Татեօваци. Проповеди. Нач.: Բարուսխօսն Փիլապոս ըստ բնութեան բարուց ասաց...

VI. Л. 153 а—181 б. Հարգ և կանոն աղօթից զոր խնդրեալ է հոգեկիր արանց յումեմնէ միայնացելոյ արթուն և զուարթուն հոգւոյ Գրիգորոյ որ և ցուցանէ նախադրութիւն բանիս... Нач.: Աստուածային առաքեալն Պօղոս անօթն ընտրութեան...

Григор. Порядок и правила молитвы.

VII. Л. 181 б—186 б. Վասն խնդրոյն, որ եղև ի մէջ քրիստոնէից վասն Հոգւոյն Սրբոյ՝ թէ ի Հօրէ միայն պարզ է ասել թէ ի Հօրէ և յՈրդւոյ. Нач.: Ի Հոռմայեցոյ ապգայ շարժեցաւ այս խնդիր...

Об исхождении Св. Духа — от Отца или от Отца и Сына?

VIII. Л. 201 а—222 а. Երանելոյն Եփրեմի աապեալ յաղագս ապաշխարութեան. Нач.: [Ա]սէ երանելի մարգարէն Եփեկիէլ՝ անօրէնն եթէ դարսի ի յանօրէնութեանս...

Ефрем Сирин. О покаянии.

IX. Л. 222 а—233 б. Յայլմէ քարոզ մեծի ուրբաթու. Нач.: Սովորութիւն է մարդկան յորժամ մեռանի ոք ի յայլ փեղիս...

Проповедь в Великую Пятницу.

Переписана в XVII в., л. 1—150 и 51—233 записаны разными почерками.

Записи на арм., польск. и тюрк. яз., приписка переписчика: л. 42 б.

На защитных листах в начале и в конце послание вардапета Оноприоса Ереванци и его печать от 1852 г.

Поступила в библиотеку из собрания Петра Фролова.

15.2×10; 236 л.; текст в один столбец; строк 17 и 21, 22; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Dorn, № 640, *уп. рук.*: Dorn, с. XI.

11

РНБ, Дорн 641

Сборник

I. Л. 6 а—95 б. Է Միմէնի վարդապետի Ջուղայեցոյ արարեալ ճերականութիւն ըստ լեզուի մերում Հայկականս. Нач.: Քերականութիւն է գիտութիւն գառիս և ասութեանս...

Симэон Джулайеци. Грамматика. — Ташьян, № 356.

II. Л. 96 а—226 б. Միմէնի վարդապետի Ջուղայեցոյ արարեալ պորամարանութեան հասմունս. Нач.: Ի սկզբան պորամարանութեանս պարզ է...

Симэон Джулайеци. Логика. — Ташьян, № 340.

III. Л. 227 а—252 б. Ի թուին Հայոց ՌՃԽՍ Յովհաննէս վարդապետի Իսպահանցոյ արարեալ համառօտ պորամարանութիւն ի փառս Քրիստոսի. Нач.: Եւ արդ, շնորհօք սուրբ Հոգոյն յեւր մեծի խոսման...

Йовханнэс Испаханци. Логика. — Философские труды, с. 428—429 (значится под именем Йовханнэс Мркүз Джулайеци).

IV. Л. 253 а—262 б. Յաղագս պանազան նշանակութեանս քառիս. Нач.: Գոյութիւն և էութիւն մի են. որ հասարակարար ասեն ի վերայ գոյացութեան...

Словарь синонимов.

V. Л. 263 а—282 б. Պորփիրի ներածութիւն. Нач.: Ելոյր Հարկաւորի...

Порфирий. Введение к «Категориям» Аристотеля. — Философские труды, с. 439—441.

VI. Л. 283 а—320 а. Սփորոզոթիւնն Արիստոտելի. Нач.: Հոմանունք ասին որոյ անուանն...

Аристотель. Категории. — Философские труды, с. 394—395.

VII. Л. 320 б—340 а. Սկիսքն և նախադրութիւն գրոյն որ ասի ըստ յունարէն Պերիարմենիաս և հայերէն Յաղազս մեկնութեան, արդարեալ ի մեծ իմաստնոյն Արիստոտելէ, թարգմանեալ և մեկնեալ ի Կարօք. Нач.: Նախ արժան է դնել...

Дави́т. Начало и преддверие книги, называемой по-гречески «Периармениас», а по-армянски «Об истолковании». — Философские труды, с. 397.

VIII. Л. 340 б—346 б. Արիստոտելի Յաղազս առաջնութեանց աս Աղէքսանդր թագաւոր. Нач.: Գովելի են գեղեցիկք...

Аристотель. О добродетели — царю Александру. — Ташьян, № 263. 11. 2, Философские труды, с. 398—400.

IX. Л. 347 б—361 а. Նորին Գրիգորի աշակերտի Յովհաննու մեծի Համառօտ լուծումն Առաջնութեանց Արիստոտելի. Нач.: Զի յեւր Աշխարհաց գրոյ...

Григор Татеваци. Краткое толкование сочинения Аристотеля «О добродетели».

На л. 364 а—368 а изображение философского древа (Իմաստասիրութեան ծառն) Аристотеля. На л. 368 а его принадлежность Аристотелю отрицается.

Переписана в 1693 г., Шóш (Аспахан, переписчик Астуацатур Фахрапатци, имя которого значится и на переплете).

Записи: л. 3 а (запись дарителя), л. 320 а (приписка Дави́та принадлежит, по-видимому, оригиналу данного списка), л. 361 б—362 б (Приложение, № 82).

Принесена в дар Публичной библиотеке 25 декабря 1818 г., даритель дьякон Йовсəй Йəхəннисеан.

15×10.5; 373 л.; текст в один столбец; строки 20, 21; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, на верхней крышке надпись по ободу: Ի ԹՎԻՐԵ ՌՃԽԲ [1142/1693 г.] ԳՐԵՍԱԲ ԶԵՌԱՍԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅՈՒՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏԵ ՅԻՐԵՍԱՅ ՅՈՒՆԻՍԵԱՆ ԵԹԱՐԻՆ. Окончание имени отца автора надписи допускает варианты, об имени матери см. САЛИ, т. II, с. 99—100.

Оп. рук.: Дорн, № 641, ун. рук.: Дорн, с. X.

12

РНБ, Разн. F 1 17

Требник

Заглавие на рус. яз. (приводится в совр. орфографии): «О изъявлении армянского крещения, которое с армянского требника и языка на российский диалект государственной коллегии иностранных дел посольства дворянином и переводчиком Львом Петровым сыном Залеевым в царствующем граде Москве в лето спасительное 1742 года сентября 18 дня переведено».

Далее следует текст требника (Մշշմշ), содержащий чин крещения, с параллельным рус. переводом. См. также № 5.

Закончена перепиской 18 сентября 1742 г., Москва, автор и переписчик (?) Лев Петрович Залеев.

Поступила в библиотеку в 1857 г.

30.3×19.4; 83 л.; текст в два столбца; строк 24, 31; бумага; болорагир; переплет дерматиновый, новый.

Уп. рук.: Отчет 1857, с. 88.

13

РНБ, Арм. н. с. 1.

Четвероевангелие

В настоящем виде рукопись содержит Евангелие от Марка и Евангелие от Луки.

Заставки, маргиналии, инициалы, на л. 1 б изображение евангелиста Иоанна.

Переписана в 1688 г., [Нор Джула], переписчик Хо́чик, заказчик Гаспар Чу́лайеци.

Запись переписчика: л. 87 б (Приложение, № 78), запись заказчика: л. 88 а (там же).

Принадлежала генеральному консулу в Лейпциге А. Н. Schmidt'-у.

29×19.5; 88 л.; текст в два столбца; строк 27; бумага; болорагир; переплет бумажный, новый.

14

РНБ, Арм. н. с. 2

Продолжение рукописи РНБ, Дорн 637, см. описание под № 7.

15

РНБ, Арм. н. с. 3

Псалтырь

Ташьян, № 153.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVI—XVII вв.

Из собрания Тишендорфа, 1859 г.

13×9; 302 л.; текст в один столбец; строк 14; пергамен; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

16

РНБ, Арм. н. с. 4

Манрусмунк

В ишатакаране названо: եղանակաւոր լրառն, որ կոչի Մանրումնոյն (л. 230 б).

Нач.: Յիշխանի ի զիշերի... (л. 2 а).

Ташьян, № 183.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1331 г., пұстынь Андреасанц, переписчик Карпет.

Запись: л. 230 б—232 б (Приложение, № 9).

На л. 1 б и 232 б — печать *тэр* Саргиса.

Из собрания Тишендорфа, 1859 г.

11.2×7.8; 233 л.; текст в один столбец; строка 16; пергамен; болорагир; верхняя крышка деревянная, обтянута кожей с тиснением, нижняя крышка отсутствует.

17

РНБ, Арм. н. с. 5

Псалтырь

Ташьян, № 153

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XV—XVI вв.

Из собрания Тишендорфа, 1859 г.

9.5×6.5; 239 л.; текст в один столбец; строка 17; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

18

РНБ, Арм. н. с. 6

Шаракноц

В ишатакаране названо: շարակոց (л. 337 б)

Ташьян, № 142.

Переписана в 1595 г., Ерзэнкай, переписчик Петрос.

Из собрания Тишендорфа, 1859 г.

Записи: л. 1 а (от 1685 г., Степанос Каменци), 337 б—338 а (Приложение, № 36), 338 б.

13.7×10; 340 л.; текст в один столбец; строка 22; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением (первоначально переплет принадлежал печатной книге).

19

РНБ, Арм. н. с. 7

Сборник

I. Л. 1 а—70 а. Без заглавия, в др. рукописях: Բանի իմաստասիրական և աստուածաբանական, համառոտագրար իրր սահմանօրին արվագրեալ և հաւաքեալ ըստ պրորօքնիս, աշխատասիրութեամբ Լեհայի Սյունիաննոսի րանասիրի. Нач: Արրահամ է առաջին օրինակ հաւաքոյ...

«Термины философские и богословские, записанные кратко и по правилам и расположенные в алфавитном порядке любителем слова Степаносом Лехади». — Философские труды, с. 449.

II. Л. 70 6—83 6. Դուսնաբայ բանս թարգմանեցաւ ի լատինացոյ բարբառոյ ի Հայոց լեզու ի ձեռն ուրումն Լեւոնի Ստեփաննոս վարդապետի, որ ասի Պարճառայ գիրք... Нач.: Ամենայն պարճառ է նախկին...

Степанос Лехади. Книга причин. — Ташьян, № 483.3.

III. Л. 84 а—116 а. Подборка апологетических сочинений:

1. Առաջին գլուխ ընդդէմ նոցա, որք ասեն ոչ գոլ Աստուած, нач.: Վարդապետն հեթանոսայ և քարոզն ճշմարտութեան... 2. Երրորդ ճառ՝ թէ մի է Աստուած. 3. Ընդդէմ կռապաշտիցն չորրորդ գլուխ. 4. Գլուխ Ե ընդդէմ Մանեայ. 5. Այլ արդ Բրիսպոս յարուցեալ է ի մեռելոց, առաջին պտուղ ննջեցելոց...

IV. Л. 118 а. Сентенция о правосудии Александра Македонского: Գրեալ է պարմութիւնս աշխարհակալին Աղէսանդրի, թէ յորժամ բերէին ընծայս յամենայն կողմանց, բերէին և նմա ակն մի պարտական որ յարկութիւն էր այս...

На л. 118 6 карта с Иерусалимом в центре и подписью: Աշխարհս երեք բաժին է. կէս բաժինն որ է արևելեան կողմն և անտանի Ասիա. կէսն այլ՝ երկու բաժին է. մինն անտանի Էրրոպա և միւսն այլ որ կոչի Աֆրիկայ: Դարձեալ այսպէս գիրեալ երեք բաժին է աշխարհս. հարաւային կողմն արևմտիւք է Լիբիայ. հիւսիսային կողմն արևմտիւքն Երոպիայ է. հիւսիս և հարաւ արևելեօք Ասիայ է.

V. Л. 118 6—129 6. Աշխարհացոյց սահմանեալ ի Լատինացոյ ումեմն Յոհաննիսի Անկիրացոյ յաղագս բոլոր հողեղէն րիեպերայ. Нач.: Աշխարհս յերկուս են բաժանեալ... (л. 119 а).

Йоханэс Анкюраци. География.

VI. Л. 129 6—133 6. Այս է աշխարհացոյց արարեալ ի վարդապետայ ոմանց. Нач.: Նախ քան զամենայն խնդրեսցոյք յեղեալս...

Вардан Аревелци. География.

VII. Л. 134 а—145 6, 213 а—222 6. Ի Սիմէօնէ Ջողայեցոյ Հայոց վարդապետէ: Արդադրութիւն վասն անձին մարդոյ: Համառօտ հաւաքումն վասն մարմնոյ և հոգւոյ և յորոց բաղկանայ մարմին. Нач.: Հասարակայ մրայ ըղձալի...

Симэон Джулайеци. О человеческой душе. Философские труды, с. 445.

VIII. Л. 223 6. Без заглавия, нач.: Դաւեականն մի ոսկի է, որոյ կշիռս յամենայն ապինս միևնոյն է...

IX. Л. 201 а. Ընդ այնոսիկ և առաջիկայ բան իմաստնոյս՝ Ամենայն չար քանջելի...

Давит Анйалт. Всякое зло наказуемо. Философские труды, с. 416.

X. Л. 202 6—212 6. Դարթի փիլիսոփայի առածք Ե, թէ զինչ արդեօք իցէ սահման կամ զինչ բնատրական սահման, ստորագրութիւն և ստորադրական սահման և կամ ոյք ի սոցանէ

XIII. Л. 165 б—172 б. Մեկնութիւն Դարթի ֆիլիսոֆայի, որ ի կարարումն նորին տառի որ վասն փորձանայ իմաստութեան, ասացեալ տեառն Ներսէսի Հայոց կաթողիկոսի, ի խնորոյ ոսմէմն Սրեկաննոսի, սիրողի իմաստութեան. նաչ.: Զխնդիր հոգևորական հաւատով...

Нерсэс Шнорхали. Толкование слов философа Давита, содержащихся в конце его книги об определениях философии. — Философские труды, с. 435.

XIV. Л. 158 а—164 б, 146 а—156 б. Фрагменты философских сочинений, проповедей, послания Дионисия Ареопагита и др.

Переписана в 1676 г., Эчмиадзин.

Запись: л. 172 б.

При вторичном переплетении тетради XIII—XIX оказались расположены в обратном порядке (описание следует первоначальной последовательности тетрадей).

Из собрания Тишендорфа, 1859 г.

20×14; 233 л.; текст в два столбца; строка 25; бумага; нотрагир; переплет картонный, новый.

20

РНБ, Арм. н. с. 8

Астрология

Список без заглавия (листы утрачены), обычное наименование Ռաւօգիրք, начинается со второй главы: Բ. Այս են ամրքք և ժամք քոր արար է արարող արարն և այլ ոչ և. նաչ.: Ի լուսնին արարին օրէն մինչև ի Դ օրն հաւատարմ արար... (л. 8 а).

Содержит астрологические предсказания.

Многочисленные записи родственного содержания.

Переписана в XVII в.

На л. 8 а печать вардапета Давита от 1681 г.

15.8×10.8; 163 л.; текст в один столбец; строка 18; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

21

РНБ, Арм. н. с. 9

Сборник

I. С. 01. Оглавление книг Ветхого и Нового Заветов.

II. С. 1—74. Список без заглавия, в др. рукописях: Այլարարք արարն և կանանն. Нач: արարն և իր արարն մանկին է...

Знаки зодиака и объяснение их влияния на судьбы человечества.

III. С. 54—70. Без заглавия, в др. рукописях: Վիճակարարն. Жребий.

IV. С. 71—72. Без заглавия, в др. рукописях: *Զորութիւնք ականց պարտականաց*.

Определение свойств драгоценных камней, напр.: *սկէֆարն պարողոնի սկէզուն է, օգրակար է սրամոխի և որովայնացաի. նաապելոք և նաասրիք ի սմանէ լինէին*.

V. С. 73. Таблица с объяснением изображенных знаков, напр.: *և է այս թի առաջին հանդիսին զոր արարին Մովսէս և Սարգն*.

VI. С. 74—86. Список без заглавия (листы утрачены), нач.: *Յուն[ուար] ԻԱ*.

Календарь астрономический.

VII. С. 86—98. Календарь астрологический с заметками и предсказаниями на дни недели. На с. 86 ключ к пользованию календарем: *Բանալիք գրոցս րօմարական արուեստիս որ կոչի ըրպէմի: Տումար արեգական և լուսնի... Нач.: Առաջին գաապան կենդանակերպսն են...*

VIII. С. 99—130. *Տանուրէր րարոյն ամենայն պարտիասիս, нач.: Յորժամ Խոյն լինի րանուրէր րարոյն, գարուն ապնի գա ամենայն իրաց...*

Трактат о стихийных явлениях, болезнях и пр. — в зависимости от расположения небесных светил.

IX. С. 132—153. *Ագաթոնի իմաստասիրի ասացեալ վասն վերջին ժամանակին և սուրբ թագաւորացն յայտնելոց, և վասն ներողաց կործանման, և դարձեալ յայտնելոց աճումք և գապանք և լեկք կոչեն, և վասն պիղծ և անմահութ և նեղին յայտնելոց են և դարձեալ կործանելոց է զօրութեամբ սուրբ Խաչին, և վասն անեղ և սոսկալի գալստեան Տեառն մերո Յիսուսի Քրիստոսի Որդոյն Աստուծոյ, և վասն հալոցման արդարոց և մեղաւորաց. Нач.: Յայնժամ թագաւորեսցէ մեծն Կոստանդիանոս...*

Агафон. Видение. Анасян, Библиология, 1, стб. 144—149.

X. С. 154—161. *Կանոնք սուրբ հայրապետացն է այս... нач.: Ի դամբարանէ սրբոյն Լուսաւորչի՝ սուրբ վարդապետէ Մովսէսէ...*

Мовсэс Ерзнкади. Всеобщее послание.

XI. С. 162—170. Без заглавия, в др. рукописях: *Թուրք երկնառաք. Нач.: Ի մեծ ֆաղաֆն Վռոմ[...] յորժամ մրի ի րաճարն, րեսի րթախալու...*

«Небесное послание».

XII. С. 172—174. *Տեսիլ առաւելոյն Պօղոսի, нач.: Եւ յորժամ րարան վՊօղոս...*

Видение апостола Павла.

XIII. С. 194—201. *Յոհաննու վարդապետի [Կոպոան] ասացեալ վասն աւերման աշխարհիս, վասն գալստեանք ի դարարան առնելո, нач.: Մեք ական ոնիմք գալստեան Քրիստոսի...*

Вардапет Йоханнэс Козерн. О разрушении мира.

XIV. С. 202—209. Հարսմունի սրբոյն Գրիգորի և Բարսեղի վարդապետի, нач.: Բարսեղ ասէ՛ Յորժամ ոչ էին յերկինս...

XV. С. 210—250. Выписки из Евангелий, молитвы и пр. (поздние записи).

Переписана после 1615 г., см. с. 85, где помечена эта дата.

Поступила в библиотеку в 1878 г.

20×14.5; 127 л.; текст в два столбца; строк 29, 31; бумага; болорагир; без переплета.

После реставрации рукопись состоит из отдельных листов, последовательность в ряде случаев нарушена.

Оп. рук.: Отчет 1878, с. 87—89, Brosset 1878.

22

РНБ, Арм. н. с. 10

Четвероевангелие

На л. 17 б—18 а Послание Евсевия Карпиану, на л. 19 б—26 а — каноны согласия.

Евангельский цикл, хораны, изображения евангелистов, заставки, маргиналии, инициалы, с применением золота.

Переписана в 1688 г., Шóш (Аспахан), переписчик Ёовхан-нэс.

Записи: л. 333 б—334 б, 335 а—336 а (Приложение, № 79 и 99), 15 б.

Поступила в библиотеку в 1882 г.

11.3×7.3; 336 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

Уп. рук.: Отчет 1882, с. 74—75.

23

РНБ, Арм. н. с. 11

Четвероевангелие

Содержит послание Евсевия Карпиану (л. 29 б—30 а), каноны согласия (л. 31 б—36 а), объяснения к канонам, составленные Нерсэсом Шнорхали (л. 37 а—42 а): Տիեզերալոյս և աշխարհալոյս վարդապետի և հոգէնուագ երգողի փեսան Ներսեսի Հայոց կաթողիկոսի Կապեղոյ արարեալ Վարձառ Ժ խորանայն [ս]րբոյ Անւարանիս... Нач.: Առանկապէս հրաշիս արժանի...

Евангельский цикл, хораны, изображения Иисуса, Марии, евангелистов, заставки, маргиналии, инициалы. В изображениях Иисуса и Марии заметны портретные черты реальных лиц (художника и заказчицы Мариам?).

Переписана в 1635 г., Балэш, переписчик и художник Са-хак Балишеци.

Записи: л. 25 б, 26 а, 230 а, 284 а—287 б (Приложение № 45, также ПЗ 1621—1640, № 911).

В 1856 г. находилась в книжной лавке Аветика Энфиячевца (л. 3 а).

Принесена в дар библиотеке в 1887 г., даритель действительный статский советник А. В. Звенигородский.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо прямоугольный еркатагир.

16.2×11.5; 292 л.; текст в два столбца; строка 23; пергамен; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Уп. рук.: Отчет 1887, с. 102, изд. рук.: Стасов 1887. № 23 (воспроизведены миниатюра и орнамент).

24

РНБ, Арм. н. с. 12

«Картины любви божественной и человеческой»

Печатная книга, сброшюрована из листов с гравюрными изображениями и текстом на фр. и лат. языках, с вписанным арм. переводом.

Титульный лист: Les emblemes d'amour divin et humain ensemble. Expliquez par les vers françois Par un Père Capucin A Paris chez Pierre Mariette rue S. Jacques à l'Esperance Avec Privilège du Roy.

Арм. заглавие: Առաջի նկարեալ կամ Պարկերի Սիրոյն աստուածայնոյ և մարդկայնոյ համանգամայն, պարզաբանեալ և լոռաշարիւմ չափեալ յումեմնէ Գարուչին վարդապետէ ի Բաղաբն Փարիզոյ (л. 1 б).

Книга подготавливалась в качестве образца для напечатания арм. варианта.

XVIII в.

Записи: л. 120 б (дарственная дьякона Гэорга), 121 а, 121 б.

Принесена в дар библиотеке в 1891 г., даритель Н. А. Шляпки.

15.5×9.5; 121 л.; нотрагир; переплет фр. издания.

25

РНБ, Арм. н. с. 13

Четвероевангелие

В настоящем виде сохранилась часть Евангелия от Марка, полностью — Евангелия от Луки и от Иоанна.

Маргиналии, инициалы, с применением золота.

Переписана в XII—XIII вв. Архаичность написания сказывается в переборах Ե и Է.

На л. 33 а, 90 а, 99 а грузинские приписки, согласно которым рукопись в 1840 г. была приобретена в Телави Михаилом Мамаджановым.

В 1891 г. рукопись поступила в библиотеку от А. Н. Грена. 27.8×20.5; 128 л.; текст в два столбца; строк 21; пергамен; еркатагир; переплет утрачен.

Рукопись повреждена огнем, многие листы разорваны или отрезаны.

Уп. рук.: Отчет 1891, с. 247—248.

26

РНБ, Арм. н. с. 14

Сборник

I. Л. 1 б — 4 б. Եռալարժումն գրվի երրորդ համարողութեան որ կոչի Բազմապարիկ վանն մանկանց կրթութեան.

Ананяя Ширакаци. Таблицы умножения (автор назван на л. 4 б). — Анасян, Библиология, I, стб. 735—740.

II. Л. 5 а. Без заглавия, в др. рукописях: Յաղագս վառի Դարթի փիլիսոփայի. Нач.: Քիր է երեսուն և վեց, այր է մինչև ի ք...

Классификация звуков арм. языка.

III. Л. 6 а—172 б. Без заглавия, в колофоне названо: Բաղդրանուագ և հոգեշունչ մարեանս Դարթի աստուածիմաստ մարգարէին (л. 254 а).

Псалтырь. — Ташьян, № 153.

IV. Л. 173 а—186 б. Без заглавия, в записях (л. 5 б, 154 б) названо: Տոմար. Нач.: Կրկնակ ամսոյ այսպէս արմ. Կալ վճառաւորի ամիսն... Руководство по календарю.

V. Л. 187 б—254 а. Աղաթամարոյ (в записях, л. 5 б, 254 б: վճամարերն), нач.: Ջարթույեալս ամենեւեան ի հանգրուներն էնոյ...

Часослов.

VI. Л. 217 а—232 а. Без заглавия, в тексте названо: Պարարագամարոյ (л. 217 а).

Литургия.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1554 г., Марас, переписчик Степаннос.

Записи: л. 4 б, 5 б, 172 б, 179 а (ПЗ 1621—1640, № 647 и 979), 254 а—б (Приложение, № 26).

Поступила в библиотеку в 1897 г.

Весь сборник на палимпсесте (об этом говорится и в записи, л. 254 а), смытый текст местами отчетлив, письмо еркатагир. Частью рукописи-палимпсеста является и обрывок защитного листа в конце рукописи в ее нынешнем состоянии

20.5×15.5; 254 л.; текст в два столбца; строк 25, 26; пергамен; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Отчет 1897, с. 161—162.

РНБ, Арм. н. с. 15

Синаксарь

Обычное наименование: Յշիւմիւրք

Счисление ведется от 1 навасарда (11 августа).

Ташьян, № 7, 10 и др.

Переписана в 1427 г., Вараг (?), переписчик Карапет.

Записи: л. 507 а—б (ПЗ 1401—1450, № 740), в конце отдельных житий краткие записи переписчика и отдельно заказчика.

На л. 27 а, 33 а печать *тэр* Мартироса, на л. 508 а печать с легендой, записанной арабицей.

Из собрания архимандрита Антонина, поступила в 1898—1899 гг.

35×27; 508 л.; текст в два столбца; строк 36; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Отчет 1889, с. 87.

РНБ, Арм. н. с. 16

Синаксарь

Обычное наименование: Յշիւմիւրք.

Счисление ведется от 1 навасарда (11 августа).

Ташьян, № 7, 10 и др.

Маргиналии, инициалы.

Переписана в XVI—XVII вв., по заказу *махдеси* Григора и его семейства.

Записи: краткие приписки в конце житий.

Из собрания архимандрита Антонина, поступила в библиотеку в 1898—1899 гг.

37×23; текст в два столбца; строк 37; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, изнутри обклеены набойкой.

Оп. рук.: Отчет 1899, с. 87—88.

РНБ, Арм. н. с. 17

Шаракноц

Ташьян, № 142.

На л. 333 а правила для певчих: Երբ անաշին խալն լինիս, որն ԴՁ անի...

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XV—XVI вв., переписчик (?) *ерэц* Алектан.

Запись: л. 169 а.

Из собрания архимандрита Антонина, поступила в библиотеку в 1898—1899 г.

14.5×10.3; 333 л.; текст в один столбец; строк 25; бумага; болорагир; переплет картонный, обтянут кожей.

Оп. рук.: Отчет 1899, с. 88.

30

РНБ, Арм. н. с. 18

Евангелие отрочества Иисуса

Պատմութիւն յաղագս մարդեղութեան Զրիստոսի Աստուծոյ մերոյ մարմնացելոյն ի սրբոյ Հոսէն Մարիմայ, զոր ասացեալ է սրբոյն Յակոբայ երբար Տեառն, որ սկզբանէ ականայրէս և ըսպասատր եղև Բանին Աստուծոյ. *Нач.: Արդ, սկիզբն արարեալ նախ խորհրդով...* (л. 1 а). В иштатакаране названо: Անկրարանս մանկութեան (л. 193 а).

Каталог Матенадарана, I, № 1520.

Переписана в 1681 г., Атана, переписчик эСтепаннос.

Записи: л. 193 а—б (Приложение, № 70), 193 б, 194 а—б.

Из собрания архимандрита Антонина, поступила в библиотеку в 1898—1899 гг.

15×10.5; 194 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; вотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, изнутри оклеены набойкой, металлические украшения утрачены.

Оп. рук.: Отчет 1899, с. 88.

31

РНБ, Арм. н. с. 19

Четвероевангелие

В настоящем виде содержит 1 лист Евангелия от Иоанна (12:46—13:10), сложенный вдвое и обрезанный поперек, был использован в качестве защитных листов рукописи.

На л. 2 б маргиналия в виде розетки.

Не позже XI—XII вв.

На полях оттиски пуансонов, повторяющие орнаментацию переплетов.

Поступила в библиотеку в 1916 г.

18.2×13; 4 л.; текст в два столбца; строк 11 (первоначально не менее 20); пергамен; еркатагир.

Уп. рук.: Отчет 1914—1939, с. 260.

РНБ, Арм. н. с. 20

Гандзаран

Ташьян, № 132.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XV в.

Запись: л. 17 б (заказчики *каханай* Мхитар, *каханай* Григор, Церун, Карапет).

Поступила в библиотеку в 1916 г.

26×7.2, 170 л.; текст в два столбца; строк 26; бумага; боло-рагир; без переплета.

Уп. рук.: Отчет 1914—1939, с. 260.

РНБ, Арм. н. с. 21

Сборник

I. Л. 1 а. Хронологические подсчеты: Յադամա մինչև ի ջրիեղեղն ամբ ՄՄԽԹ (2249)...

II. Л. 2 а—16 б. Без заглавия, нач.: Արդ, զառանելոյ ժամանակայ և զեղելութին իրացն որ ի նոսայ, ի հրաբուն մարեանս գլխանելով...

На нижнем поле запись карандашом: Գործք և նշանք Տեառն Յիսուսի.

III. Л. 16 б—130 б. Слова, наставления, проповеди *вардапет* Саргиса, Нила, Анании, Григора Татеваци, Геворга Банасэра и др.:

1. Л. 16 б—31 б. Մեկնութին Կէրունական աղօթիցն[...] Հայր մեր, որ յերկինս ես[...] Ջասպուածային աղօթս ի Փրկչէն մեր ասանդեալ...

2. Л. 31 б—38 а. Սարգսի վարդապետի ասացեալ Յորդ[որակ], нач.: Մեծ են հաւաք...

3. Л. 38 б—42 а. Նորին Սարգսի վարդապետի ասացեալ, нач.: Իսկ զլեզու մարդոյ ոչ ոք կարէ հնազանդել...

4. Л. 42 б—44 б. Նորին Սարգսի վարդապետի ասացեալ, нач.: Բարկացողն ոչ ճանաչէ զՍաստուած...

5. Л. 44 б—47 б. Նորին Սարգսի վարդապետի ասացեալ Յորդոր[ակ], нач.: Լուր նմին...

6. Л. 47 б—70 б. Սուրբ հորն Նեղոսի յաղագս Ը խորհրդոյ: Առաջինս վասն որովամոլութեան, нач.: Սկիսքն պղտարեղութեան ծաղիկ է...

7. Л. 70 б—94 а. Գրիգոր Եռամեծի[...], Ջարդկ վասն սրբոյն Գրիգորի Լուսաորչին, нач.: Առաջեալն հեթանոսաց և քարոզն աշխարհի...

8. Л. 94 6—105 а. Նորին Գրիգորի[...], Զարույ վասն աղօթից, нач.: Վարդապետին ասեն, թէ աղօթին յոյ[ծ] օգուր է...

9. Л. 105 6—114 а. Պերգայ բանի սիրողի Զարույ[...], нач.: Եւ արդ, գիրելի է, զի Նախախնամութիւնն...

10. Л. 114 6—117 а. Վասն սիրոյ պարտիրանացն Աստուծոյ..., нач.: Լուարովս քանն կենաց...

11. Л. 117 а—120 а. Վասն առակի Սողոմոնի[...], нач.: Փառք Աստուծոյ ծածկեն քանս...

12. Л. 120 а—124 6. Վասն աղօթից որ առնեն..., нач.: Յամենայն ժամ արինել զԱստուած...

13. Л. 125 а—127 6. Վասն մկրտութեան քրիստոնէից..., нач.: Վասն որոյ պարտ է մեզ համեմարել արինակաւ...

14. Л. 127 6—130 6. Խրաւր վասն ապաշխարութեան..., нач.: Եւ արդ, եկայք ամենայն հաւարացեալք...

IV. Л. 131 а—176 6. Պատմութիւն Յովասափու թագաւորին և Բար[ա]ղամու ճգնաւորին. нач.: Արդ, ի մարդ եղանիւն Աստուծոյ Բանին...

Повесть о Варлааме и Иоасафе. Ташьян, № 10. У, 19.

V. Л. 176 6—190 6. Молитва, плачи вардапета Беника и иерея Саргиса.

Переписана в XVI в., переписчик Ованэс.

Записи: л. 37 6—38 а, 81 а (переписчик), 63 6—65 а (поздний владелец *танутэр* Мкртич, от 1691 г.), 1 6.

Поступила в библиотеку в 1916 г.

18.5×13.5; 190 л.; текст в два столбца; строки 19; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

Уп. рук.: Отчет 1914—1939, с. 260.

34

РНБ, Арм. н. с. 22

Сборник

I. Л. 1 а—53 6. Այս բառք գերողական վասն չափոյ մերական պատիցն, վասն զի քերթողական արուեստին չափաբերականն են և չափով վարին և են որ գեղջուկ են, որով ճարպարասանն վարին, զի յաճախապէս փոխաբերին սակս զարդոյ տաճասանիցն և հարկ է յոնահամար եղանիլ. բառք վանապան լուծումն է դժուար.

Нач.: Աստուածապան — աստուածապարդ է...

Кон.: Ֆրեր — եղբայր.

На л. 53 а поздним почерком приписаны слова, начинающиеся на ш (о).

Толковый словарь определенного набора арм. слов.

II. Л. 53 6—58 6. Аристакэс, *вардапет* из Толоата (поздним почерком) — высказывания о браке. Нач.: Աստուծոյ և Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ Արիստակէս[...], ժամանեալ հասցէ աղօթք առաքելական...

III. Л. 59 а—219 б. Толковый словарь (включает также географические названия), нач.: Անկրեաց երկիրն՝ Երուսաղէմ է...
кон.: Քանէդոն՝ գեղաւորիծն է.

IV. Л. 219 б—222 а. Словарь старых и новых географических названий, нач.: Հնդկական թագաւորն Ճաւիլա հէկարն:
Ազգն Ճաւաթիւ, թագաւորն Թաւաթու...

Переписана в XVII в.

Поступила в библиотеку в 1916 г.

14.7×10.5; 222 л.; текст в один столбец; строк 18; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

35

РНБ, Арм. н. с. 23

Житие св. Марины

В настоящем виде сохранилось 2 листа, нач.: ...սեն այն ւոր
արարի:

Սորբն Մարիանէ ասէ. ոչ պարտ է ինձ ասել և ոչ արժանի
ես դու լսել...

Переписана в XII в., повсеместно ш, է (вм. և), болорагир со-
храняет черты маюскульного письма.

Поступила в библиотеку в 1916 г.

24.5×16.3; 2 л.; текст в один столбец; строк 20; бумага.

36

РНБ, Арм. н. с. 24

М. Горький. Песня о Соколе

На обложке (старой орфографией): М. Горький. Песня о Со-
коле. Перев. на армянский яз. Г. Айкуни.

Великому певцу свободы и света, дорогому автору труд свой
посвящает перев[одчик].

Нач.: Երգ բազէի մասին. I. Վերև սարն ի վեր սողալ
Իժը...

На плотной серой бумаге, сложенной вдвое, на л. 1 а загла-
вие вписано в пейзаж, текст в орнаментальной рамке.

Подарена М. Горьким библиотеке в 1919 г.

35.3×24; 2 л.; текст в один столбец; скоропись.

37

РНБ, Арм. н. с. 25

Чин бракосочетания

Հանոն յորժամ կամենան ամուսնանալ՝ քահանայն խրաւրէ
պիեսայն, նոյնպէս և զհարսն...

Часть требника (Մաշտոց).

Маргиналии, инициалы.

Переписана в XIV—XV вв.
Поступила в библиотеку в 1916 г.
26.4×17.5; 1 л.; текст в два столбца; строк 24; бумага;
болорагир.

38

РНБ, Арм. н. с. 26

ԱՅԵՏԻՏ. ԳԻՄՆ ԵՇՄԻԱԴԶԻՆՅՈՒ

Տաղ ի յԱներիս վարդապետէ յոգեալ
Նաչ.: Յարմար ձևով պարտական, պարտական / Խորհրդով
կերպեալ խորան...

Ташьян, № 412. 6.

На л. 2 а *шаракан*, нач.: Էջմիածի[ն]ն ի Վորէ և լոյս փառայ...

Переписана в XVII в.

16.5×11.5; 2 л.; текст в один столбец; строк 16; бумага; нот-
рагир.

39

РНБ, Арм. н. с. 27

ՄԱՐԳԱՐ ԽՉԵՆԸ.

Сокращенное изложение Ветхого и Нового Завета.

Յանկ Կրակարանայ՝ արոհեալ յերիս մասունս, յորս
պարունակին նախ համառօտիւ հարկաւոր գիտելեայ Հնոյ
Կրակարանի, ապա վասն գալստեան և տնօրէնութեան Փրկչին
մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եւս և վասն շնորհական օրինայ
և սահմանի հաւատոյ ընդհանրական սրբոյ եկեղեցւոյն
Քրիստոսի [...]: Աշխատասիրութեամբ Գեղամեան Մարգար
Ջափարեայ Խօճենց Երևանցոյ, վասն յիշատակի տեառն
Դանիէլի սրբազանակալար կաթողիկոսի ամենայն Հայոց ի
1808 ամի Տեառն[...] եւ ի լոյս ածեալ տպեցմամբ ի հայրապե-
տութեան լուսանկար սրբոյ Էջմիածնի տեառն Եփրեմայ
սրբազնաստուրբ ազգաբնակիչ կաթողիկոսի ամենայն Հայոց
ազգի եւ յառաջնորդութեան տեառն Յօհաննու առաքելաշախիղ
սրբազան արքեպիսկոպոսի ամենայն Հայոց Ռոսաստանեայց,
ի տպարանի Յովսէփայ Դ Յօհաննիսեան, ի Սանկտ
Պետերբուրգ: Յամի Տեառն 181[1] և Հայոց ՌՄԿ (1811):

Типографский экземпляр.

22×17.5; 124 л.; текст в один столбец; строк 26; бумага; нот-
рагир.

40

РНБ, Арм. н. с. 28

ԵՎԱՆԳԵԼԻԵ ՈՒ ԻՈԱՆՆԱ (ՖՐԱԳՄԵՆՏ)

Рукопись утрачена, сохранилось описание Н. Я. Марра: «Фраг-
мент из двух листов XV—XVI вв. Евангелие от Иоанна, гл. XX,
24—31, XXI, 3—25. Материал — бумага. Количество листов —

2. Размер — 27×18 см. Без переплета. Письмо — круглое, в два столбца. Заголовки красным. Имеются инициалы и украшения на полях. Сохранность — листы испорчены червями, края обтерты. Имеется запись другим почерком, гласящая, что писец Тер Степанос и заказчик Тер Сион».

41

РНБ, Арм. н. с. 29

Псалтырь

Обычное наименование: Սաղմոս Դավթի.

Ташьян, № 153.

Переписана в XVII в.

11.5×8; 165 лл.; текст в один столбец; строка 15; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

42

РНБ, Арм. н. с. 30

Йоваким. Подборка духовных стихов и гимнов

Կրթութիւն եւ փառարան ըստ արարողութեան հոգեւելքանաւարեղծից մերոյ, հաւաքեալ ընդիր ընդիր օրինակաց և գանձույ ձեռագրաց, գծագրեալ ի ձեռն ստոր ծառայի յաշակերպութենէ փեռն Ներսէսի աստուածաբան ֆահանայի նուապ Յովակիմայ յամի փրկութեան մերոյ Քրիստոսի 1814, յունիսի սկսբանն սկսեալ, ի փառս Տեառն Աստուծոյ և ի պատիւ ամենօրինեցելոյ Կուսին Մարիմո և ամենայն սրբոյ և ի փառ[ը]ծութիւն մանկանց սրբոյ եկեղեցւոյ հարսին Քրիստոսի, ընդ հովանեաւ Սրբոյ Նիկողայոսի եկեղեցւոյն, որ ի յԱմասիա (լ. 1 ա). Нач.: Էջ աներեւոյ տարբ հրեշտակին...

Переписана в 1814 г., Амасия, автограф. На л. 2 а повторяется в краткой форме заглавие, *ժմւր* (чтец) Йоваким просит помянуть ряд лиц.

16.3×10.2; 98 лл.; текст в один столбец; строка 23, 27, 29; бумага; болорагир; переплет картонный.

43

РНБ, Арм. н. с. 31

Григор Татеваци. Книга вопрошений

Գրիգորի աշակերպի [եռամե]ծի Յոհաննոս Արքունեցւոյ [ե]ռամեծի հարսմունք, պատրաստանիք եւ ազգականք գրոյ աշակերպեալ անձանց. Нач.: Արախտ ամեն հերձուածողք...

В ишатакаране названо: Հարսմունք (л. 388 б).

Каталог Матенадарана, I, № 921.

Заставки, инициалы.

Переписана в 1419 г., Екелеад (монастырь Хермон), переписчик Григор, переплетчик Карапет.

Записи: л. 152 а, 388 б—390 а (ПЗ 1401—1450, № 739 ш).
На л. 1 а печати вардапета Лазара (?).
18.2×13.5; 392 л.; текст в два столбца; строк 35; бумага;
болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

44

РНБ, Арм. н. с. 32

Псалтырь

Обычное наименование Մաղկու Դարժ.

Ташьян, № 153.

Переписана в XVI—XVII в.

10.2×7.4; 141 л.; текст в один столбец; строк 19; бумага;
болорагир; крышки деревянные, обтянуты дерматином (переплет новый).

45

РНБ, Арм. н. с. 33

Гандзаран

Ташьян, № 132.

Переписана в XVII в., (Астрахань ? — на внутренней стороне
нижней крышки переплета запись: Ձեռամբ անարժան փրկար
Մաղկուր[ի] որ[ի] Նազարեցի Աշխարիսանեսի).

20×16; 72 л.; текст в один столбец; строк 32, 35; бумага;
шлагир; переплет картонный, обтянут кожей.

46

РНБ, Арм. н. с. 34

Четвероевангелие

Заставки, маргиналии, инициалы, изображения евангелистов.

Переписана в 1430 г., Бердакай Ванк (Халтик), заново переплетена в 1676 г.

Записи: л. 283 а—285 б (ПЗ 1401-1450, № 742, 1430 г.),
286 а, 1 а.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо
прямоугольный еркатагир.

23×16; 286 л.; текст в два столбца; строк 20; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

47

РНБ, Арм. н. с. 35

Таларан

Л. 1 а—2 б. Без заглавия (начальные листы утрачены), нач.:
[Դար]ձրեալ քան զիրեկն, մայր, մայր, մայր Կոյս...

Մ. 3 ա—5 թ. Տաղ սուրբ Աստուածածնի, նաչ.: Յանունդ օր-
հնեալ յաւեր սուրբ Կոյս գովելի...

Մ. 5 թ—8 թ. Գովասան սուրբ Աստուածածնի, նաչ.: Յանի
լուսդ դու երևեալ...

Մ. 9 ա—11 ա. Տաղ սրբոյն Գրիգորի մեր Լուսաորչին, նաչ.:
Յործամ այցել մեզ Յիսուս...

Մ. 11 թ— 13 ա. Տաղս կանխեալ իղարերի գունն աւել, նաչ.:
Յործամ վրադանդ պապութիւնին պահանջես...

Մ. 13 ա—16 ա. Տաղ ի վերայ աշխարհի, նաչ.: Յանունդ
աշխարհ կոչեցեալ է...

Մ. 16 ա—18 ա. Տաղ հալածանայ, նաչ.: Յիմ (?) մեծի
թշուառութեանս...

Մ. 18 թ—20 ա. Տաղ Վղջման, նաչ.: Յանձն իմ ընթեր
հեղգայեալ ես...

Մ. 20 թ—22 թ. Տաղ ի վերայ կափանցի մահերեսի Թէմիրին
կանխեալ իղարերի գանձն ասա, նաչ.: Յայնծամ կայցել
արդարն համարձակապէս

Մ. 23 ա—26 ա. Տաղ ի վերայ մահերեսի Թէմիրին, նաչ.: Տերո-
ւնական մեծ հրամանս...

Մ. 26 թ—31 ա. Աւերիս. Ամասիայի Յակոբ քահանայէ
ասացեալ, նաչ.: Է սանդղ էվել սրբնորան, Աւերիս...

Մ. 31 թ—33 ա. Տաղ Միսիթար Արքայէ ասացեալ ի պապի
սուրբ Աստուածածնի, նաչ.: Ջարմանալի վերնոյ սուրբ Կոյսն
Մարիամ...

Մ. 33 ա—35 ա. Տաղ Փիլիպպոս վարդապետէ՝ աշակերտ
արքայէ, նաչ.: Ի հեռանալս պապութիւնայ՝ անկա ի մէջ
բազմայ մեղայ...

Մ. 35 ա—36 թ. Без заглавия, նաչ.: Մէն դալպինի եօջայր
կոր...

Մ. 36 թ—37 թ. Տաղ եօթն ատուր արարչութեան, նաչ.: Եարէլէն
սուպիան ալլահա մալիմիր... (незаконченное).

Содержит сочинения Якоба, Мхитаря Себасти, Аветиса,
Пилиппоса и др., некоторые на тур. яз.

Переписана в XVIII в.

10.8×8.3; 37 лл.; текст в один столбец; строк 14; бумага; нот-
рагир; переплет кожаный.

Դալարան

Без заглавия, начальные листы утрачены, նաչ.: ...մընեալ
Պեպրոսին ի գերեզմանին / տեսեալ վարմանայր վարջամա-
կն առանց մեռելին...

Содержит стихотворения и песни духовного содержания.

Переписана в XVIII в.

15.3×10.5; 37 лл.; текст в один столбец; строк 15; бумага;
нотрагир; переплет картонный, обтянут дерматином, новый.

РНБ, Арм. н. с. 37

Сборник

I. Л. 1 а—102 б. Без заглавия, в приписке названо: Փիլոն գիրքս (л. 106 б), нач.: Յորո՞ւմ կարարեսցա Փիլոն. Պ[արա-սխանի]. Պրոխորն ի Պարմոս, ի Ջահատր քաղաքի յիշե[ա]լ է, թէ Փիլոն ասէ Կնոհաննէս՝ զի՞նչ է Աստուած...

Содержит толкования на сочинения Василия Кесарийского, Филона Александрийского, Григория Назианзина. — Каталог Матенадарана, I, № 1919.

II. Л. 103 а—106 б. Отрывок: Հայեաց ի հեզ, զգուշ լեր անձին հում, գույլ լինիցի բան ի ծածուկ ի սրբի հում անարէն, нач.: Արդ մեծին Սօսիսի է բան...

III. Л. 107 а—117 а. Молитва, нач.: Ո՞րդայր գլխոյ իմոյ ջոր և աչաց իմոյ աղբերս արգաստաց, և լա[յի] զժողովորդս պայս զգիւ և զգիշեր... [Иер. 9: 1].

IV. Л. 118 а—133 а. Դասանութին և խոստովանութին ի սուրբ Երրորդութին, ասացեալ Եսաի վարդապետի ի յեզր վիրապին ի հասարակութին ողորպառաց և յանդիմանութին չարափառաց, нач.: Աստուածային բնութին... Вардапет Есаи. Почитание Св. Троицы, для утверждения правоверных и порицания иноверных.

V. Л. 134 а—207 а. Սուրբ հարն Վարդանայ ասացեալ, нач.: Եւ արդ, բազում անգամ խորհեցայ ողորմելիս Վարդան որ ի Մարաթայոյ ի միայնատր խցիս ի սահմանս աստուածաբնակ ոխարիս, որ կոչի Դրազարկ...

Вардан Айгекци. Двадцатидвухглавное послание. — Марр, Притчи Вардана, I, с. 325—328.

VI. Л. 208 а—214 б. Խրատական թուղթ ի ձեռն մեր վարդապետին Վարդանայ, нач.: Որպէս թէ ես եմ եկեալ...

Костандин Бардзэрбердци. Назидательное послание. — Хачикян, Назидательное послание.

VII. Л. 215 а—229 а. Աշխարհալոյս վարդապետին Վարդանայ ասացեալ Գովասանութին, нач.: Տիեզերաց ծաղիկք և զունկք րենշալիք...

Вардан. Похвальное слово.

Переписана в XIV—XV вв.

Записи: л. 106 б, 330 а.

Поступила в библиотеку в 1950 г.

17.5×12; 231л.; текст в один столбец; строк, 26, 30, 32; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

Уп. рук.: Отчет 1950—1951, с. 73.

РНБ, Арм. н. с. 38

Повесть об Александре Македонском

Պատմութիւն մեծի աշխարհակալի Ալէքսանդրի Մակեդոնացոյ,
կեանք վարոյ քաջութեան մինչ ի վախճան նշանօք (л. 1 б). Нач.:
Բմապոննս Եգիպտացոյ երկրի... (л. 2 а).

Содержит перевод с греческого «Деяний Александра Македонского» Псевдо-Каллисфена в его краткой (начальной) редакции.

Переписана в 1653 г., переписчик Йован.

Запись: л. 154 б.

Поступила в библиотеку в 1950 г.

13.5×9.7; 155 л.; текст в один столбец; строк 18; бумага; нот-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Симонян 1989, с. 64, *уп. рук.*: Отчет 1950—1951, с. 73.

РНБ, Арм. н. с. 39

Сборник

I. Л. 1 а—27 б. Без заглавия, в др. рукописях: Օրէնք յաղթող
թագաւրապ Բիւրնէիս Կուրանդիանոսի և Թէոդոսի և
Աւնի թագաւրապ Հռոմայեցոյ, нач.: Ջարէնս բարի...

Сиро-ромейский судебник.—Bruns-Sachau 1880, с. 95—141.

II. Л. 27 б—72 а. Без заглавия, в тексте названо: Գիրս
դաւաւանի (л. 36 а).

Мхитар Гош. Судебник. Содержит редакцию с кратким вве-
дением (10 глав, X и XI главы слиты), без деления на разделы
церковных канонов и светских законов. — Торосян 1975.

III. Л. 72 б—75 б. История Марии и Марфы, нач.: Եւ էր
մէն հիւանդ Վապարսի ի Բիթինիայ...

Переписана в 1404 г., переписчик Тума.

Записи: л. 27 б, 36 а (ПЗ 1401—1450, № 733), 77 б (от 1622 г.).

Поступила в библиотеку в 1950 г.

18.3×13.8; 77 л.; текст в один столбец; строк 36, 42; бумага;
болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Торосян 1975, с. 110—111, *уп. рук.*: Отчет 1950—
1951, с. 73.

РНБ, Арм. н. с. 40

«Книга о сотворении мира в шесть дней»

Գիրք յաղագս վեցօրեայ գործոյ արարչութեանն, нач.:
Մֆանչելի եղև գիտութիւն եւ, ասէ սաղմոսերգուն Դաւիթ. —
Каталог Матенадарана, I, № 8922.

Перевод с лат. (л. 142 б).

Переписана в XVI—XVII вв., в 1743 г. обновлена Абрахамом, переплетена Соломоном.

Запись: л. 142 б.

Поступила в библиотеку 1950 г.

18.2×13.7; 143 л.; текст в один столбец; строка 29; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

53

РНБ, Арм. н. с. 41

Йовханнэс Драсханакертци. История Армении

Յովհաննու կաթողիկոսի Պատմագիրք հանութ Վայապրանի, յերկրեալ հոնկորապանո համառութաշաիղ ոճով և արուեստագործ ճոխ պերճարանութեամբ, զոր սկզբնատրեալ ի Նոյէ ասարեալ կալարէլ ցատուրս իր, այն է՝ մինչև ցերկորդ Աշուր Արփայ Արփայութեանն Բագրատունեայ՝ ցրուական Տեառն իբր 920 և Վայոյ ՅԿԹ (369/920 г.)

Ташьян, № 39.

Переписана в 1831 г., Тифлис, переписчик Аракеал Астуацатреан Араратеан, он же Аркадий Араратский (л. 3 б). Образцом послужила эчмиадзинская рукопись, сличенная с другой рукописью. Разночтения указаны на л. 3 а—б, см. предисловие, л. 3 б.

Записи: л. 3 а—б, 142 б («Не тронь меня, я не твоя, где ни лежу, Аркадию Араратову принадлежу»).

Поступила в библиотеку в 1950 г.

20.7×16.5; 144 л.; текст в один столбец; строка 24, 27; бумага; скоропись; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

Уп. рук.: Отчет 1950—51, с. 73.

54

РНБ, Арм. н. с. 42

Симэон Ереванци. Проповеди

Ի Սիմէօնէ յանարդին վարդապետէ Երևանցոյ և ի պաշտօնեայէ Սրբոյ Էջմիածնի, ի մեծ մայրաքաղաքս Կոստանդնուպօլիս, ի գործս նորակութեան, ՌՄԷ (1207/1758 г.) թուոջն մերում (л. 2 а). Введение: Յառաջարանութիւն, нач.: Առաքապարզէն Աստուած որ ի յրարեղծանէն վարարած... (л. 1 а).

Каталог Матенадарана, I, № 2115.

Переписана в 1758 г., Константинополь.

Поступила в библиотеку в 1941 г.

29.8×21.1; 50 л.; текст в два столбца; строка 42; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей.

Уп. рук.: Отчет 1950—1951, с. 68.

РНБ, Арм. н. с. 43

Подшивка грамот, посланий, писем

Содержит переписку Лазаревых с католикосами эчмиадзинским и иерусалимским, их печатные грамоты и послания и пр. На л. 21 — письмо епископа Гавриила Айвазовского из Феодосии от 18 сентября, с упоминанием М. Налбандяна, И. К. Айвазовского (на фр. яз.).

Принесена Лазаревыми в дар библиотеке (запись на внутренней стороне верхней крышки).

36×24; 19 л.; картонный переплет.

РНБ, Арм. н. с. 44

Послание католикоса Лукаса

Адресовано епископу Московскому и Калужскому Платону, с изъявлением благодарности за прием, оказанный архиепископу Йовсѣѣ [Аргутинскому], от 31 января 1782 г.

45×31; бумага; нотрагир.

РНБ, Арм. н. с. 45

Папка декоративная

Папка картонная, обе крышки украшены миниатюрами, перс. школа, подписи арм. На внутренней стороне верхней створки запись: «Портфель этот, в восточном вкусе, полученный действительным статским советником, камергером Христофором Екимовичем Лазаревым, из столицы Персии, Тегерана, представляется в дар Императорской Публичной Библиотеке. 1858 года.

Лица, изображенные на сем портфеле, представляют бывших арм. царей: Гайка, Арама, Великого Тиридата и Ваг[арш]ака. На портфеле еще одно изображение — Эчмиадзина, первопрестольного монастыря Армении основанного в 307 году по Р. Х.».

43.5×25; папка, изнутри отделана муаром.

РНБ, Арм. н. с. 46

Послание католикоса Еп'рема

Адресовано П. П. Сухтелену, с выражением признательности, от 3 мая 1828 г., из Тифлиса.

42×25.5; бумага; скоропись.

РНБ, Арм. н. с. 47

3 фрагмента из богослужебной рукописи и молитвенника; бумага; нотрагир; XVII—XVIII вв.

РНБ, Арм. н. с. 48

Четвероевангелие

Содержит послание Евсевия Карпиану и каноны согласия.

Заставки, маргиналии, инициалы, хораны, изображения евангелистов.

Переписана в 1319 г., Нахиджаван, переписчик Йовсэб, переплетчик Йохан, обновлена и заново переплетена в 1677 г., переплетчик Влас.

На л. 242 а печать вардапета Власа от 1672 г.

Поступила в 1967 г.

Записи: л. 240 а—241 а, 242 а, (Приложение, № 5, 65), 110 б (запись переплетчика Йохана), на верхней створке надпись переплетчика Власа: ԿԱԶՍԵՅԱՒ ԶԵՆԱՍԱՐ ՎԱՍՍ ՎԱՐԿԱՂԵՏԻՆ ՌՃԻ ԵՒ ՎԵՐԻ Թ. [1677 г.]

Поступила в библиотеку в 1967 г.

30×23; 242 л.; текст в два столбца; строк 23; бумага; боло-рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением и надписью, с внутренней стороны оклеены набойкой.

РНБ, Арм. н. с. 49

Окружное послание католикоса Мкртича Хримяна

Копия, от 26 сентября 1904 г., исходящий № 918. Здесь же приписка о резне армян в Баку в феврале 1905 г.

35×22; 6 л.; скоропись.

РНБ, Арм. н. с. 50

Четвероевангелие

На л. 283 а—288 а сказание о кончине евангелиста Иоанна — Հանգիսիւր երանելոյն Յովհաննու Անբարանչին, нач.: Էր ընդ եղբարսն...

Заставки, маргиналии, инициалы, изображения евангелистов.

Переписана в 1597 г., переписчик Петрос.

Записи: л. 288 б—289 а (Приложение, № 38), л. 289 б (приписка от 7 апреля 1735 г., имя владельца и его близких тщательно выскоблены).

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо прямоугольный еркатагир.

Поступила в 1968 г.

24.5×17.5; 290 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

63

РНБ, Арм. н. с. 51

Четвероевангелие

В настоящем виде содержит Евангелия от Луки и от Иоанна. Инициалы.

Переписана в XI—XII вв., обновлена Барселом в 1262 г.

Запись: л. 129 б (Приложение, № 3).

Поступила в 1969 г. (была обнаружена в развалинах дома С. А. Мелик-Каракозяна, г. Шуша).

28.5×22.5; 129 л.; текст в два столбца; строк 17; пергамен; прямоугольный еркатагир.

64

РНБ, Арм. н. с. 52

Имитация пергаменного листа с обгорелыми краями, с изображением ангела, в цвете, с применением бронзы, с арм. надписью. Современная поделка.

15×18; 1 л.

65

РНБ, Арм. н. с. 53

Аннотации Н. Я. Марра к 6 арм. рукописям (№ 1—4 аннотаций соответствуют № 17, 13, 19, 20 настоящего каталога).

6 л.

66

РНБ, Арм. н. с. 54

Аннотации Н. Я. Марра к 4 арм. рукописям (№ 27—30 аннотаций соответствуют № 27—30 настоящего каталога).

4 л. См. Отчет 1899, с. 87—88.

67

РНБ, Арм. н. с. 55

I. Л. 1—7. Кондаки арм. католикосов Киликии (24 декабря 1818 г.—21 февраля 1841 г.).

II. Л. 8. Кондак константинопольского армянского патриарха Степанноса от 24 января 1832 г.

III. Л. 9—10. Привилегии, дарованные купцам Монпелье от 13 января 1314 г. и 16 марта 1320 г., переданные в Императорский Эрмитаж Виктором Ланглуа — факсимиле документов, перенесенные на кальку.

IV. Л. 11—12. Письмо М. Броссе от 28 января 1860 г., адресованное Тиллю (Tille), заведующему I Отделением Императорского Эрмитажа, содержащее краткие аннотации к этим документам.

68

РНБ, Арм. н. с. 60

Шаракноц

Начало и конец утрачены. В ишатакаране названо: լիսիս Երանդաշանի որ Կոչի շարակոյս.

Ташьян, № 154.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1673 г., переписчик Ефрем.

Запись: л. 196 б (Приложение № 58).

12.5×8.5; 200 л.; текст в один столбец; строка 21; пергамен; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей (новые).

69

РНБ, Арм. н. с. 61

Выдержки из Св. Писания, молитвы, заклинания (գիր փիլիսոփայութեան), медицинские советы (գիր բժշկութեան) и др. 41 миниатюра.

Вторая половина XIX в.

Поступила в 2002 г.

1744×11 (рулон); бумага русская со штампом «Фабрика № 6 Аристархова» (отсюда и датировка); нотрагир модернизированный.

70

РНБ, Арм. о. к. 1¹ и 1²

Чашоц

В одном из ишатакаранов названо: Հաշոյ գիրք (ч. 1², л. II а), обычное наименование: Հաշոյ.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1349 г., Сурхат, переписчик Степаннос. В 1394 г. приобретена пароном Синаном и поднесена церкви св. Николая в Каменце-Подольском. В 1711 г. была расчленена и переплетена (в настоящее время первая часть рукописи значится под номером 1², вторая — 1¹).

Записи: ч. I², л. 193 а и ч. I¹, л. 281 а (Приложение, № 12, а и б, от 1349 г.), ч. I¹, л. 281 а (Приложение, № 17, от 1394 г.), ч. I¹, л. 281 б, запись повторяется на л. II а (Приложение, № 90, от 1711 г.), ч. I¹, л. 1 б (Приложение, № 104, от 1767 г.) Записи переписчика имеются также в конце отдельных разделов. На л. 193 б (ч. I²) записи Минаса о неверных исчислениях дня Пасхи. Приписки на лат. и польск. яз.

36.5×24; 198 (ч. 1²) и 289 (ч. 1¹) л.; текст в два столбца; строк 33; бумага, пергамен; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

Уп. рук.: Отчет 1891, с. 11—12.

71

РНБ, Арм. о. к. 2

Синаксарь

В иштатакаране названо: Յշուժաւորք (л. 604 б).

Заставки, маргиналии, инициалы, лицевые изображения.

Переписана в 1620 г., Каменец-Подольский, переписчик Йакоб.

Записи: л. II б, III а, 592 а, 603 б, 605 а (ПЗ 1601—1620, № 1001), л. II а (посетившие Каменец-Подольский отмечают, между прочим, что в церкви множество небрежно кинутых армянских книг и рукописей).

41×28; 608 лл.; текст в два столбца; строк 41; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Уп. рук.: Отчет 1891, с. 12—13.

72

РНБ, Арм. о. к. 3

Синаксарь

В иштатакаране названо: Յշուժաւորք (л. 661 а).

Заставки, инициалы.

Переписана в 1635 г., Каменец-Подольский, переписчик Затик.

Записи: л. 660 а—661 б (ПЗ 1621—1640, № 870), 664 а (от 1689 г.), записи переписчика также в конце многих житий.

41.3×27; 664 л.; текст в два столбца; строк 41; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, надпись: ANNO DOMINI 1635.

Уп. рук.: Отчет 1891, с. 13.

73

РНБ, Арм. о. к. 4

Вардан. Толкование на Ветхий Завет

Без заглавия, в др. рукопиях: Մկնորհին Արարածոյ

Содержит толкования на Пятикнижие и книги: Иисуса Навина, Судей, Руфь, Царств, Паралипоменон, Ездры, Иеремии, Юдифь, Товит, Эсфирь, Маккавеев.

На л. 393 б—396 б: «О царях армянских, как сочинил Мовсэс Хоренаци» — Վաւի բազմաբայ Հայոյ, զոր կարգեալ Մովսէս Խորենացի, нач.: Մովսէս Խորենացին զշարս բազմաբայն Հայոյ արարէ կարգէ՝ Յարեթ որդի Նոյի...

Переписана в XVI—XVII вв., Польша (?).

В начале пергаменный защитный лист, письмо прямоугольный еркатагир, инициалы.

22×15; 510 л.; текст в один столбец; строк 40, 42; бумага; нотрагир; переплет новый (сохранены остатки старого — кожа с тиснением).

Уп. рук.: Отчет 1891, с. 13.

74

РНБ, Арм. о. к. 5

Վաշոյ

Обычное наименование: Հաշոյ.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1572 г., Львов, переписчик Йовханнэс.

Записи: л. 188 а, 313 а—б (Приложение, № 31), 314 а.

39.5×26; 314 л.; текст в два столбца; строк 43; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, с внутренней стороны оклеены набойкой.

Уп. рук.: Отчет 1891, с. 13.

75

РНБ, Арм. о. к. 6

Молитвенник

В иштатакаране названо: Աղաթաճախոյ. Нач.: Ջարթոյեալս ամենեւեան ի հանգուրենէ քոյ...

Переписана в 1630 г., Себастья, переписчик Аветик.

Запись: л. 159 б—160 б (ПЗ 1621—1640, № 568).

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо прямоугольный еркатагир.

11×7.3; 162 л.; текст в один столбец; строк 14; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

76

РНБ, Арм. о. к. 7

Требник

Обычное наименование: Մաշոյ.

На л. 4 а—7 б чин и молитва при втором бракосочетании, на л. 296—300 молитва и часть чина (листы приплетены позднее).

Заставка.

Требник переписан в 1568 г., Львов, заказчик ходжа эСкандар Камахци.

Записи: л. 114 а—115 б, 235 б—236 б (Приложение, № 29), 300 б (приписка нотариуса Тороса, 1610 г.), 7 а (от 1634 г., ПЗ 1621—1640, № 802).

На л. 1 б—3 б, 7 б поздние записи на арм. и польск. яз. арм. графикой, напр.: Բօւրնիկ րօւիիօսոյի մօյի Բարձրանկի... (л. 2 а).

21.3×14.2; 303 л.; текст в один столбец; строк 19; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением (переплет хранится отдельно, рукопись переплетена заново).

Уп. рук.: Отчет 1891, с. 14.

77

РНБ, арм. о. к. 8

Словарь армяно-кыпчакский

Без заглавия, нач.: Մ խորխորաւն Իմաւ շահրրաւ: Արանա՝
աշինընկ ալըըը... кон.: Օրդն՝ եօվ, լէշէր եա շէրալ:

Весь текст армянской графикой, в переводах армянских слов встречаются польские.

Переписана в XVI—XVII вв. (до 1646 г.).

Записи: л. 1 а (на лат. яз., о подношении рукописи церкви Григория Просветителя в Каменце-Подольском, 10 января 1714 г.), 141 а: L[exi ?] 1648 septembris и монограмма.

31×19.5; 141 л.; текст в два и три столбца; количество строк неопределенное; бумага; нотрагир; переплет прежде принадлежал печатной книге — картонный, обтянут кожей с тиснением, надпись REGESTVM и портреты с подписями: Ferdi[nandus], Carolus, Ludovi[cus].

Уп. рук.: Отчет 1891, с. 14.

78

РНБ, Арм. о. к. 9

Сборник

Черновая тетрадь, содержит словарь географических названий, словарь с переводом древнеармянских слов на новоармянский разговорный, начала арифметики, нравоучения, формуляры завещаний, рецепты и пр. На л. 49 б—50 а исповедание веры: Դասնորհին Յակորայ և ամենայն Հայոց կաթողիկոսի от 1680 г. На л. 51 б запись о рукоположении Солóмона, сына махтеси Азарии, Львов, 1710 г.

XVI—XVII вв., Львов.

20.3×15.8; 72 л.; текст в один и в два столбца; строк 30; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

Уп. рук.: Отчет 1891, с. 14.

79

РНБ, Арм. о. к. 10

Вардан. Послание к армянам г. Евдокии

Без заглавия, в др. рукописях: Թուրք քաջալերական ան ուղղափառու մերազնեայս, որք ի քաղաքին Էվդոկիայ. Нач.: Միջնեցեոց սրբոց մերոց ի Զրիպոս...

Ташьян, № 12.

В конце рукописи: Նոնալի ծառայ ձեր ի Զրիպոս Վարդան արմախիկոսոս Լիպարյոյ и роспись, возможно автора сочинения (послание составлено в 1703 г.).

20.4×16.2; 40 л.; текст в один столбец; строк 26, 27; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей.

Уп. рук.: Отчет 1891, с. 14.

80

РНБ, Арм. о. к. 11

Сборник

I. Л. 10 а—206 б. Без заглавия, список с печатного издания: Տեառն Ներսէսի Հայոց կաթողիկոսի նուէր մաղթանայս ներշահական փառի, ողբումն հեծութեան ի խորոց սրբէ խոսք ընդ Աստուծոյ, Վենետիկ, 1643 (Газикян, II, стб. 223—225).

Л. 209 а—271 б. Դրոմք փիլիսոփայութեան ասացեալ ըստ Յունաց և ըստ Լաթինացոց լծիգա և ըստ Հայոց թարգմանի տրամաբանութիւն, որ է ներածութիւն յամենայն իմաստասիրութիւն Արիստոտելի: Շարակարգեալ ի կարգէ թեաղինոսաց Կղեմէս աստուածաբան վարդապետ: Յամի Տեառն ՌՌԽԵ (1645), ի Հոսմ: Список с печатного издания: Թերական և տրամաբանական ներածութիւն ան իմաստասիրութիւնն շահելոյ. Grammaticae et logicae institutiones linguae literalis Armenicae, Armenis traditae a D. Clemento Galano... Romae, MDCXLV (Газикян, I, стб. 1326).

Переписана в 1713 г., Каменец-Подольский, переписчик Петрос Астуацатуреан Դոхаթեցի.

Записи: л. 200 б, 271 а.

15.7×9.5; 275 л.; текст в один столбец; строк 22; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

Уп. рук.: Отчет 1891, с. 14.

81

РНБ, Арм. о. к. 12

Сказания об Иисусе

Начальные листы утрачены, нач.: ...ընտի Բիւիւնայի և Լիւիւնայի Սուրբ Եկեղեցի...
 ին՝ Սուրբ Եկեղեցի...

Содержит беседу Иисуса с Матерью, плач Богоматери и др.

Переписана в XVI в.

16.5×10.5; 45 л.; текст в один столбец; строк 18; бумага; плагир; в бумажной обложке (новой).

Уп. рук.: Отчет 1891, с. 14.

82

РНБ, Арм. о. к. 13

Образцы посланий к духовным лицам и восхвалений, в стихах и прозе

Обычное наименование: Գրքիւնք. Нач.: Ձեր սիրելիք միշտ
 իրաւ / յորիւ կենալ և անխաղախ...

Переписана в XVI—XVIII вв.

16×10.8; 73 л.; текст в один столбец; строк 19, 21; бумага; нотрагир; переплет замшевый.

Уп. рук.: Отчет 1891, с. 14.

83

РНБ, Арм. о. к. 14

Псалтырь

Ташьян, № 153.

Переписана в XVI—XVII вв.

12.5×8.5; 159 л.; текст в один столбец; строк 22; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

84

РНБ, Арм. о. к. 15

Псалтырь

Ташьян, № 153.

Переписана в XVII—XVIII вв.

15×9.5; л. 234; текст в один столбец; строк 19; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

85

РНБ, Арм. о. к. 16

Псалтырь

Ташьян, № 153.

Переписана в XVII в.

Запись: л. 1 а (от 1709 г.).

13.3×8.6; 206 л.; текст в один столбец; строк 19; бумага; нотрагир; переплет коленкорový (новый).

86

РНБ, Арм. о. к. 17

Псалтырь

Ташьян, № 153.

Переписана в 1687 г.

Запись: л. 271 а.

14.7×9.5; 272 л.; текст в один столбец; строк 16; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

87

РНБ, Арм. о. к. 18

Служебник

Շարժ պարարագի ի մեծագոյն փառս Աստուծոյ, գրեալ յամի Տեառն 1680 (л. 1 а).

Заставки, лицевые изображения (гравюры).

Переписана в 1680 г.

Запись: л. 129 б (на польск. яз.).

23.3×9.3; 129 л.; текст в два столбца; строк 29; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

88

РНБ, Арм. о. к. 19

Служебник

Պարարագամարոյս ըստ ծիսին ուղղափառաւ Հայոց եկեղեցոյ ի վայելումն գրծողիս, Յիսուս Բրիստոսի անարժան ծառային տէր Օսէնտիոսի: Յամին մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ, որ է զենումն և օծեալ զառն և երկնաւոր հայ, քահանայապետ և պարարագ. 1755 և թվին Հայոց ՌՄԴ (1204/1755 г.). Нач.: Յորժամ քահանայ կամի պարարագել...

Переписана в 1755 г., Каменец-Подольский (?), переписчик Оксентиос.

Запись: л. 67 б (Приложение, № 100).

23.5×18.5; 70 л.; текст в два столбца; строк 32; бумага; болорагир, шлагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

89

РНБ, Арм. о. к. 20

Служебник

Պարարագարերը հայկապետն ի մեծագոյն փառս Աստուծոյ, գրեալ յամի Փրկչին մերոյ ՌՌՀԶ (1676) և Հայոց ՌՃԻԵ (1676).

Раскрашенные от руки гравюры.
Переписана в 1676 г., Польша.
Записи: л. 16 б, 103 б (на польск. яз.).
27×18; 103 л.; текст в два столбца; строк 29, 30; бумага;
вотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

90

РНБ, Арм. о. к. 21

Календарь церковный

Տօնացոյց.
Нач.: Ի՜Ղ (24) դեկտեմբերի Ճրագացոյց ծննդեան Տեառն...
На л. 1 а—2 б церковный календарь (Պարզապտմար) на
1764—1858 гг.

Переписана в 1764 г., Каменец-Подольский, переписчик
Мкртич.

Записи: л. 1 а—б, 214 б, 215 а—б (на арм., польск. и лат. яз.).
Принадлежала армянской церкви в Каменце-Подольском.
15.2×9.6; 215 л.; текст в один столбец; строк 19; бумага;
вотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

91

РНБ, Арм. о. к. 22

Календарь церковный

Տօնացոյց.
Переписана в 1764 г. (л. I а), Каменец-Подольский.
Записи: л. 128 б, 129 б (на польск. и лат. яз.)
Принадлежала армянской церкви в Каменце-Подольском.
16×9.5; 129 л.; текст в один столбец; строк 27; бумага; вот-
рагир; переплет картонный, обтянут кожей.

92

РНБ, Арм. о. к. 23

Календарь церковный

Տօնացոյց Հայոց ողորդաբանաց.
Нач.: Տօնացոյցս արի շարադրեալսն ըստ կարգի փարեգրաւ...
(л. 1 а).
Переписана в 1759 г. (л. II а).
15×9.2; 138 л.; текст в один столбец; строк 25; бумага; вот-
рагир; переплет картонный, обтянут кожей.

93

РНБ, Арм. о. к. 24

Календарь церковный

Տօնացոյց Հայոց...

Нач.: Տարեգիրք Ա, Բ, Գ, Դ, Ս, Զ. Էջարքի՝ Թղիպարութիւն Տեառն... (л. 1 а).

Переписана в XVIII в.

15.5×9.5; 35 л.; текст в один столбец; строк 30; бумага; нотрагир; переплет утрачен.

94

РНБ, Арм. о. к. 25

Молитвенник

Обычное наименование: Աղօթամատույց (Ժամագիրք).

Начальные листы утрачены, нач.: Տէր, ով կայսցէ ի խորանի բով...

Переписана в XVIII в.

15.5×9.4; 234 л.; текст в один столбец; строк 18; бумага; нотрагир; переплет утрачен.

95

РНБ, Арм. о. к. 26

Молитвы

Молитвы Василия Кесарийского, Ефрема Сирина, Григория Просветителя и др., нач.: Աղօղբ ամբր վարդապետ Սեդարկո (вм. Սեդրական). Արհնեալ է ամենամար Երրորդութիւնն յամենայն արարածոց իրոց... (л. 1 а).

Переписана в XVII в.

14.5×9.6; 109 л.; текст в один столбец; строк 20; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

96

РНБ, Арм. о. к. 27

Молитвенник

Начальные листы утрачены, нач.: ...Այսօր մարդիկ արարանեն քրեզ...

Переписана в XVIII в.

18.3×11; 56 л.; текст в один столбец; строк 22, 24; бумага; болорагир, в бумажной обложке (новой).

97

РНБ, Арм. о. к. 28

Требник

Գիրք հանդիսաւորութեան ի ժամակարգութիւնս Հայաստանեայց եկեղեցւոյ (л. 11 а).

Переписана в 1715 г., Венеция.

16.5×11.7; 250 л.; текст в один столбец; строк 24; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей.

РНБ, Арм. о. к. 29

Шаракноц

Շարական յօրինեցեալք ի վարդապետաց Հայոց, այլև լիթանիայք և նուազ ածանցեալք ի լաթինականէն, յամի Տեառն 1707, նոյեմբերի ԺԱ (11), ի փառս մեծագոյն Աստուծոյ: Կանոն յղութեան Աստուածամօր ի Յովակիմա և Աննայէ ...

Переписана в 1707 г.

Принадлежала церкви св. Николая в Каменце-Подольском.

На л. 1 а—6 б записи гимнов на польск. и лат. яз.

15.4×9.5; 113 л.; текст в один столбец; строк 18; бумага; нотрагир; переплет картонный.

РНБ, Арм. о. к. 30

Шаракноц

Переписана до 1680 г.

Записи: на листах, приклеенных к крышкам переплета.

23.3×15.2; 265 л.; текст в один столбец; строк 25; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

РНБ, Арм. о. к. 31

Молитвы, псалмы, духовные песни

Переписана в XVII—XVIII вв.

17.7×14; 76 л.; текст в один столбец; строк 19, 23; бумага, болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

РНБ, Арм. о. к. 32

Требник

Ծիսարան հռոմէական, Պօղոսի հինգերորդի ֆահանայապետին ծայրագունի հրամանան փայագրեցեալ, թարգմանեալ այժմ ի հայկական բարբառ, յամի Տեառն ՌՌՂԷ (1697), ի փետրվարի ԺԷ (17), ի Աթոփոխ...

Переведен с лат. яз. на арм. яз. в 1697 г., Львов.

30×18.7; 157 л.; текст в один столбец; строк 34, 35; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей.

РНБ, Арм. о. к. 33

Требник

Переписана в XVIII в.

30.5×18; 56 л.; текст в два столбца; строк 31; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей.

103

РНБ, Арм. о. к. 34

Требник

Начальные листы утрачены, нач.: Ի վերանալ յինէն անորս իմոյ...

Переписана в 1736 г.

Записи: л. 70 а, крышки переплета с внутр. стороны (на польск. яз.).

18.6×15.6; 70 л.; текст в один столбец; строк 22; бумага; шлагир; переплет картонный.

104

РНБ, Арм. о. к. 35

Требник

Нач.: Կերս օրհնել զքորն հանապազորդապէս...

Переписана в XVIII в.

На л. 82 а—б два плана и фасад двухэтажного дома с черепичной крышей, экспликации на польск. яз.

20×16; 82 л.; текст в один столбец; строк 25; бумага; шлагир; переплет картонный.

105

РНБ, Арм. о. к. 36

Требник

Начальные листы утрачены. По определению О. Еганяна, л. 272 а—295 б составляют часть *Վառօցա* и взяты из др. рукописи (нач.: ...բերի և յամենաբէ փրկես զիս..., кон.: ...յամանայս իսկն և բօրհ...), с сохранением прежней пагинации, с. 160—201...

Переписана в XVIII в.

36×23; 296 л.; текст в один столбец; строк 16, 24, 25; бумага; болорагир; 10 тетрадей различной толщины, подготовленных для переплетения, необрезанных.

106

РНБ, Арм. о. к. 37

Служебник

Կարգ անարարի (л. 1 а) Ծննդեան և Յայրնորեան...
нач.: Բանդի երևեսցա շնորհն Աստուծոյ... (л. 2 а).

Переписана в XVIII в.

31×19; 21 л.; текст в один и в два столбца; строк 32, 39; бумага; нотрагир и болорагир; переплет картонный (новый).

107

РНБ, Арм. о. к. 38

Служебник

Խորհրդարարտի վասն ննջեցելոյ (լ. 1 6) Нач.: Յորժամ կամիցի քահանայ պարարագ մարուսանել... (լ. 2 ա).

Переписана в 1737 г., Чуанчай, переписчик *тэр* Йарутюн.

Запись: л. 19 а—20 а.

26.6×20.5; 23 л.; текст в два столбца; строк 28; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

108

РНБ, Арм. о. к. 39

Վաշոյ

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVIII в.

29.3×19.7; 325 л.; текст в два столбца; строк 30; бумага; нотрагир; переплет деревянный, обтянут кожей с тиснением.

109

РНБ, Арм. о. к. 40

Служебник

Սրբալնասարդոյ խորհրդոյ պարարագի մարուսարարտը, շարակարգեալ ըստ ծիսի եկեղեցոյն Հայոց, ի յօգուտ սրբակրօն և պարկեշտավար հոշակողաց փոքրաշխարհ գրչագրութեամբ հասարակի վայելման, արարեալ ի մեծագոյն փառս ամենաբարոյն ամենամեծին Աստուծոյ եւ ի գերապանց պարիս ամենայարգելի սրբալնութեանն: Յամի Տեառն 1767.

Ср. № 110.

Переписана в 1767 г.

30.4×19.5; 197 л.; текст в два столбца; строк 35; бумага; болорагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

110

РНБ, Арм. о. к. 41

Служебник

Սրբալնասարդոյ խորհրդոյ պարարագի մարուսարարտը, շարակարգեցեալ ըստ ծիսի եկեղեցոյն Հայոց, ի յօգուտ սրբակրօն և պարկեշտավար հոշակողաց փոքրաշխարհ գրչագրութեամբ հասարակի վայելման, արարեալ ի մեծագոյնս փառս ամենաբարոյն ամենամեծին Աստուծոյ եւ ի պարիս մենայարգելի ամենայարգելի սրբալնութեանն յամի Փրկչին 1753 եւ ի թուաբերութեան Հայոց ՌՄԼԲ (1232/1753 г.).

Ср. № 109.

Ср. № 109.

Переписана в 1753 г.

32.6×20.1; 304 л.; текст в два столбца; строк 33; бумага; болорагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

111

РНБ, Арм. о. к. 42

Чашоц

Переписана в 1699 г., Станислав, переплетена в 1700 г.

Записи: крышки переплета с внутренней стороны (на арм. и польск. яз.).

35.6×23; 178 л.; текст в два столбца; строк 36; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

112

РНБ, Арм. о. к. 43

Чашоц

Missale eclessiae Camenecensis armenorum Sancti Nikolai (л. II 6).

Переписана до 1736 г., Каменец-Подольский.

Запись: л. III а (об исправлении рукописи, произведенной Августинем Маскутовичем в 1736 г., на лат. яз.).

27×18; 64 л.; текст в два столбца; строк 25, 32; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

113

РНБ, Арм. о. к. 44

Молитва Иоанна Златоуста и Послание Кирилла Иерусалимского императору Константину

I. Л. 1 а—5 б. Աղօթք սրբոյն Յոհաննոս Ոսկեբերանի ի փօնի Կանանչ կիրակի[է]ի..., нач.: Ամենակալ անարար Աստուած...

II. Л. 6 а—8 а Թուղթ Կիրողի Եպիսկոպոսի Երուսաղէմայոյ ան Կոստանդինոս արքայ վասն երևելոյ Նշանի սուրբ Խաչին յերկնիս..., нач.: Թագաւորի աստուածասիրի և բարեպաշտի...

Переписана в XVIII в.

17.3×11; 8 л.; текст в один столбец; строк 28; бумага; болорагир; в бумажной обложке (новой).

114

ИБ, А 1

Сборник

I. Л. 1 а—55 б. Список без заглавия (начальные листы утрачены), в др. рукописях: Միմէնի վարդապետի արարեալ

երականութիւն ըստ լեզուի մերում Հայկականս. Нач.: պ. մ. երկրորդ...

Симэон Джулайеци. Грамматика. — Ташьян, № 356.

II. Л. 56 а—130 б. Համառօտ հաւաքումն տրամաբանութեանս արարեալ ի Միմէօնէ քաջ րարունապետէ Ջուղայեցոյ: Յաղագս տրամաբանութեան. Нач.: Ի սկզբան տրամաբանութեանս...

Симэон Джулайеци. Логика. — Ташьян, № 340.

III. Л. 131 а—231 б. [Յ]աղաքս երականութեան համառաւոր լուծումն ի Կլէր Առաքել Միւնեայ եպիսկոպոսէ... Нач.: [Ե]ւսն արար է գիրել, զի ամենայն խորագիր...

Араке́л Сюнеци. Толкование грамматики. — Каталог Матенадарана, I, № 2380; Джаукян 1954, с. 298—321.

IV. Л. 232 а—254 б. Արարեալ է աշխարհացոյցս նորոգ թարգմանչին և երկրորդ լուսաւորչին Վարդանա վարդապետի արար և համառօտութեամբ. Нач.: Նախ քան վամենայն...

Вардан Аре́белци. География. — Conybeare, № 118; Берберян 1960; Антабян 1962.

V. Л. 254 б—255 б. [Վասն տորք և պատուական րնարինականայն] սրբութեանսն Քրիստոսի Աստուծոյ մերո այսպէս գրաք ի գործոս ոսկէ գրով ի պատմագիրք թագաւորութեան ի քաղաքս Առաքանդիանուպոլիս. Нач.: Յորժամ առին զթագաւորութեան քաղաքս...

О разграблении Константинополя крестоносцами в 1204 г. (восполнение заглавия см. № 10, разд. III).

VI. Л. 256 а—258 б. Կարապետ Բալիшеци. Краткая география. Отрывок, нач.: ...է պապն ի նոցա միջին որ գլուխ թագաւորութեան, եպիսկոպոսոք ընկրեալ և յերկրաւսան կարգիայն...

См. № 10, разд. VI.

VII. Л. 259 а—260 а. Список географических пунктов Армении и сопредельных областей с указанием их нового наименования. Без заглавия, в др. рукописях: Անուանք քաղաքաց և գիւղօրէիս Հայաստանեայս. Нач.: ...Եկեղեցի գաւառ, որ է Եզնկան. Կարանաղեաց Կամախ է...

Анасян, I, стб. 1018—1019. 39.

Переписана в XVII—XVIII вв.

На л. 187 б смытая печать и печать Петроса.

14×10; 260 л.; текст в один столбец; строка 22; бумага; потрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Содержит проповеди, жития, толкования и др., всего 57 сочинений. Нач.: Այս է պատմութիւն և պատճառ մարդկութեանն Քրիստոսի...

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVII в.

Приписки в конце большинства сочинений.

На л. 51 б, 149 б, 223 б печать Маттэоса от 1792 г.

Колл. Г. Аганяна (в список С. В. Тер-Аветисяна не внесена).

15×10; 237 л.; текст в два столбца; строк 31; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

Начало, конец и отдельные листы утрачены, от переплета сохранилась часть одной из крышек, рукопись наполовину расшита, поражена грибком.

116

ИБ, А 3

Вардапет Йакоб

Краткое наставление об исповеди

Список без заглавия, заглавие в тексте: Համառոտ խրատ խոստովանութեան (л. 1 а). Введение: Յառաջարանութիւն հեղինակի գրելոյ ան մերապնեայ ընթերցող անձինս, նախ: Որովհետեւ պատուէր Փրկչին մերոյ Յիսուսի ան աշակերտս իր...

Трактат об исповеди, предназначенный для священников.

Каталог Матенадарана, I, № 3369.

Переписана в XVIII в.

Колл. К. А. Абрамова.

15,3×10,0; 103 л.; текст в один столбец; строк 24; бумага; шлагир; переплет картонный.

117

ИБ, А 4

Шаракноц

Ташьян, № 142.

На л. 377 б—379 б — сочинение Йовханнэса Ерзнкаци: Յանորս վերջին ժամանակի / Շինեալ իր Կոն վեկեղեցի ...

Переписана в XV—XVI вв.

Колл. К. Костанянца.

11×8; 379 л.; текст в один столбец; строк 21; пергамен; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

118

ИБ, А 5

Шаракноц—Дзайнкал

В иштатакаране названо: Չայնաղ (л. 330 а).

Нач.: Երգեստով երգ նոր Աստուծոյ Փրկչին մերոյ...

В заключительной части: Քարոզ հայրապետաւ եւ վարդապետաւ (л. 328 б), Քարոզ մարտիրոսաւ եւ ճրգնատրոսաւ (л. 329 а).

Ташьян, № 528. Большинство шараканов следует сплошным текстом, без выделения заголовков.

Заставки.

Переписана в 1583 г., Севастия (д. Чанчи), переписчик Ми-
нас.

Записи: л. 163 а, 228 б, 326 б, 329 б (Приложение, № 33).

Л. 145 и 146 из старопечатного издания, с заголовком: Կանոն
Սրբոյն Քրիստոսի Հայրն լուսնորսի (соответствует утраченным
листам рукописи).

На л. 12 б, 17 а — печать Степаноса.

Колл. К. Костанянца.

13.2 × 9; 330 л.; текст в один столбец; строка 21; пергамен; бо-
лорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

119

ИБ, А 6

Шаракноц

Ташьян, № 142.

На л. 375 б—399 а — начальные слова и краткие извлечения
из 79 шараканов: Բարդուղի արհեստեանց տօնից տէրունա-
կանաց և ամենայն սրբոց ըստ իրարանչիրոց պատշաճից.

Заставки, маргиналии, инициалы, лицевые изображения.

Переписана в 1682 г., д. Авэнданц, переписчик Вардан, ху-
дожник и переплетчик Йованэс.

Записи: л. 374 б—375 а (Приложение, № 72), 389 а (на оборо-
те текст почти не читается).

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо ер-
катагир.

Колл. К. Костанянца.

12.8×8.5; 390 л.; текст в один столбец; строка 23; бумага;
болорагир и нотрагир; пергаменные защитные листы, письмо
крупный еркатагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с
тиснением, с внутренней стороны наклеена набойка.

120

ИБ, А 7

Шаракноц

Ташьян, № 142, Сопубеаре, № 47.

Переписана в XIV—XV вв.

На л. 1 а пометка К. Костанянца о приобретении рукописи в
Александрополе в 1891 г.

Колл. К. Костанянца.

13.5×8.5; 316 л.; текст в один столбец; строка 22; пергамен,
болорагир и нотрагир, переплет утрачен.

121

ИБ, А 8

Шаракноц—Дзайнкал

В иштатакаране названо: Չայնֆաղ (л. 272 б), Էրզրահի
(л. 147 б).

Начальные листы утрачены, нач.: Որ գերազանցեալ գրար արարել քան արարելին մարդկան...

Ташьян, № 528.

Переписана в 1452 г., пұстынь Амена́ркич, переписчик Яакоб.

Записи: л. 1 а, б, 147 б, 272 б—274 а, 339 б—348 б (ПЗ 1451—1480, № 33).

Колл. К. Костанянца.

9.2×6.8; 357 л.; текст в один столбец; строк 21; пергамен; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

122

ИБ, А 9

Повесть об Александре Македонском

Պարմութիւն մեծի յաշխարհակալին Աղէմանորու Մակեդոնացոյ, կեանք վարոյ քաջութեան եւ գործք արիականք, նաև վախճան նշանօք. Нач.: Բմապրունն եղիպարացոյ երկրի և ծովու շախոյ հասեալ...

Содержит перевод с греческого «Деяний Александра Македонского» Псевдо-Каллисфена в его первоначальной редакции. — Симонян 1989, с. 13—16.

Переписана в XVII—XVIII вв., многочисленные утраченные листы восполнены в 1792 г. в Карине переписчиком Йօհաննэсом.

Запись: л. 85 а (Приложение, № 111).

Колл. К. Костанянца.

14.6×10; 85 л.; текст в один столбец; строк 26; бумага; нотрагир и шлагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

Оп. рук.: Симонян 1989, с. 63—64, изд. соч.: Симонян 1989, с. 364—445.

123

ИБ, А 10

Шаракноц

Ташьян, № 142.

Переписана в XVI—XVII вв.

Начало и конец утрачены.

12×7.5; 282 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

124

ИБ, А 11

Календарь церковный

Список без заглавия, обычное наименование: Տօնացոյց.

Нач.: Բարոյ ամսոյ Հայոց ի Ա և դեկտեմբերի Հոռմայեցոյ Թ և երրայեցոյ ի ԲԳ: Աներիք է Աննայի և Յովակիմայ... (л. 3 а).

Текст на л. 1 а—б и 2 а совпадает с л. 181 а—б и 182 а (на л. 1 а помечена XVIII тетрадь, на л. 6 б — I, хотя л. 1 и 6 принадлежат одной тетради).

Переписана в XVIII в., переписчик Мартирос.

Приписка на л. 7 б, на л. 192 а, приклеенном к створке переплета — начало иштатакарана.

Колл. К. Костанянца.

9.6×6.2; 192 л.; текст в один столбец; строк 22; бумага; боло-рагир; переплет кожаный, с тиснением.

125

ИБ, А 12

Сборник

I. Л. 1 а—31 б. Список без заглавия (начальные листы утрачены), в др. рукописях: Վիսիսանութիւն նախնի ըստ Հոմերի սկսեալ ի վերոստ. Нач. ...Զորս բազումս գումարեալ / Ջիւսիսականսն նուաճեալ...

Нерсэс Шнорхали. «Гомеровская поэма». — Ташьян, № 185.

II. Л. 32 а—50 а. Նորին տեսն Ներսէսի ուրաշափեալ վերբողեան կենսապոստորք Խաչին, ասացեալ ի Դաթ շնչաղթ փիլիսոփայէ.

Нерсэс Шнорхали. Стихотворное переложение похвального слова Дави́та Анья́лта животворному Кресту. — Ташьян, № 185.

III. Л. 51 а—63 б. Արարեալ թուոյս ի տոյն կարգ յարմարեալ բան բարաւական ոգեալ դիմառնաբար ի դիմաց Վաղարշապատ Սուրբ Կաթողիկէին Ողբ աստականք և ձայն աշխարականք լեալ անհուն հեծեծանաւ վասն աներման աշխարհիս Հայոց և բնաին սպառելոյ հայրապետութեանն և թագաւորութեանն համագունդ իշխանութեան շարեալ չափաբան բերմամբ հոմերական ա[ր]իստոփիս ի Ստեփաննոսէ Միւնեայ այցելուէ խնդրոյ շնորհապարդ վարդապետի Խաչապրոյ Կեչառեցի.

Стефаннос Орбелеан. Плач об опустошении Армении. — Марр 1892, № 88, изд. сп.: Костанянц 1885.

IV. Л. 64 а—71 б. Կարապետի եռամեծի վարդապետի ասացեալ Խրալոս պիտանի մանկանց եկեղեցոյ ուրանաւոր տառիւք.

«Карапета, трижды великого *вардапета*, полезное назидание...»

Ташьян, № 66. Изд. сп.: Костанянц 1903, с. 44—54.

V. Л. 72 а—161 а. Список без заглавия (листы утрачены), в др. рукописях: Տեսն Ներսէսի Հայոց կաթողիկոսի տուր մաղթանայ ներչափական տաղիւ տուողին բանիս յղձումն աղօթիս ներանձնական ոգոյ վարթուցելոյ միօք ի թմրութենէ կրօնիս...

Нерсэс Шнорхали. Иисус, Сын...

Ташьян, № 185.

VI. Л. 161 а—162 а. Сентенции о сознании и непризнании собственного незнания (нач.: Չորս են կարգ գիտութեան գիտականայն...) и стихотворное толкование Аветика Օгости-на, написанное, как это явствует из текста, 29 февраля 1381 г.

Изд. сл.: Костаянц 1903, с. 54—56.

VII. Л. 163 а—196 б. Список без заглавия, в др. рукописях: *Բան հաաիրոյ ուրանաոր փաղի չափաոր.*

Нерсэс Шнорхали. Слово о вере.

VIII. Л. 200 а—215 б. Нерсэс Шнорхали. Наставления ученикам, применительно к алфавитному порядку букв. — *Сопубеаге*, № 106.

IX. Л. 218 а—220 б. [*Թուղթ մխիթարական փետոն Ներսէսի Հայոց կաթողիկոսի, ասացեալ ի ոմն իշխանի*] արևելեան վասն որդոյ իր[ոյ] փարաժամ մեռելոյ.

Нерсэс Шнорхали. Стихотворное послание некоему восточному правителю по поводу кончины его сына. — *Ташьян*, № 194.

X. Л. 221 а—222 б. *Տեառն Ներսէսի Հայոց կաթողիկոսի հոմերական ասացեալ յիշարակարան առական Սողոմոնի ըստ փառիս.*

Нерсэс Шнорхали. Стихотворное толкование на притчи Соломона. — *Ташьян*, № 194.

К. Костаянц датирует рукопись условно 1381 г., руководствуясь, повидимому, датой сочинения *Аветика Өгостина* (VI), эта датировка вошла в литературу.

Приписка на л. 162 б.

Колл. К. Костаянца.

10×7.5; 222 л.; текст в один столбец; строк 20; бумага; боло-рагир; переплет утрачен.

126

ИБ, А 13

Сборник

I. Л. 1 а—71 б. Список без заглавия (начальные листы утрачены), в др. рукописях: *Միմէոնի վարդապետի արարեալ Բերականութիւն ըստ լեզուի մերում Հայկապանց, նաչ: ...ասին, զի ի միում հեկի երկձայնս երևին...*

Симэон *Джулайеци*. Грамматика. — *Ташьян*, № 356.

II. Л. 71 а—89 а. Ի թվինն Հայոց Մեճապ ՌՃԽԲ (1693) յամսեանն դեկտեմբերի ԻՋ (26) անարժան յամենայնի Յոհաննէս վարդապետի՝ յորդոյ Ջաֆարիայի Իսպահանցոյ արարեալ *Ջերականութիւն՝ ժողովեալ ի Բերթոդայ*. Нач.: *Ջերականութիւն է արիեստ իմն հմարութեան փառիս...*

Йоҳаннэс *Вардапет*. Грамматика.

III. Л. 91 а—203 а. *Միմէոնի վարդապետի Ջուդայեցոյ արարեալ զորամարանութեան հաւաքումնս...* Нач.: Ի սկզբան փրամարանութեանս...

Симэон *Джулайеци*. Логика. — *Ташьян*, № 340.

IV. Л. 206 а—219 а. *Մեկնութիւն բառից Բերականին ծանցական յայլմէ ածեալ կամ անցուցեալ օրինակ*. Нач.: *Ամանակ՝ մասն, նուազ ժամանակ / Աղօտ՝ նուազ կամ փոքր...*

Толковый словарь грамматических терминов, в алфавитном порядке. — Каталог Матенадарана, I, № 2016, Амаян 1966, с. 154 сл.

V. Л. 220 а—221 б. Список без заглавия, нач.:

Արհիական գեղ,
արեգնափայլ ջահ,
անշիջանելի լուսովն լցեալ:
Բարունակ բարի,
բուրասւրան ծաղկեալ,
բորովառ ոսկեղէն հաշտարար խնգաւf...

Стихотворение из 36 строф, в каждой строфе 3 строки, начинаются словами на одну и ту же букву, строфы расположены в алфавитном порядке. На другой бумаге, записано другой рукой.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Окончена перепиской 24 января 1693 г., переписчик Йованэс Испаханаци из д. Джулаоц, правщик Закариай.

Записи: л. 88 б—89 б. (Приложение, № 83).

Колл. К. Костанянца.

16.5×11.5; 226 л.; текст в один столбец; строка 23; бумага; борагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

127

ИБ, А 14

**Սօլոս Թարօնացի.
Послание против сочинения
диофизита Феофиста**

Թողթ երանելոյն Պօղոսի Տարօնացոյն յաղթող ախոյեան վարդապետի՝ ընդդէմ գրոյն Թէոփիստեայ երկադասան հայհոռոմ փիլիսոփային (л. 1 б). Нач: Գոչեայ կաթուղիկէ... (л. 2 а).

Каталог Матенадарана, I, № 670.

Переписана в XVII в.

Приписки: л. 1 а, 153 б.

Колл. К. Костанянца.

14.8×10.6; 153 л.; текст в один столбец; строка 24; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

128

ИБ, А 15

**Գրիգոր Նարեկացի.
Книга скорбных песнопений**

Список без заглавия (начальные листы утрачены). В др. рукописях: Գրիգորի Նարեկացոյ անանկալ խաւսք ընդ Սաւրմօղ.

Ташьян, № 323.

Маргиналии, инициалы.

Переписана в XVI—XVII вв.

Колл. К. Костанянца.

13.2×9.8; 200 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; болорагир; обложка коленкоровая (новая).

Начало и конец утрачены, большая часть листов повреждена, рукопись поражена грибком.

129

ИБ, А 16

Шаракноц

Ташьян, № 142.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XV—XVI вв., переписчик Нерсэс.

Записи: л. 116 а, б, 263 а (Приложение, № 119).

Колл. К. Костанянца.

12.6×9; 296 л.; текст в один столбец; строк 23; пергамен; болорагир; переплет кожаный с тиснением.

130

ИБ, А 17

Шаракноц

Ташьян, № 142. Сопыбеаге, № 47.

Л. 325—335, содержащие отдельные *шараканы*, принадлежали др. рукописи, подшиты при вторичном переплетении. Тогда же, по-видимому, вся рукопись была умело реставрирована.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XV—XVI вв., поздний переплетчик Григор.

Записи: л. 278 б (анонимная, принадлежит основной рукописи), 334 а (Приложение, № 120), здесь же приписка с именем священника Мкртича, двумя почерками, одинакового содержания.

Колл. К. Костанянца.

15×10; 335 л.; текст в один столбец; строк 23; бумага; болорагир; переплет деревянный, обтянут кожей с тиснением.

131

ИБ, А 18

**Товма Мецоџеци. История Тимура
и ишатакаран об обновлении Эчмиадзина**

I. Л. 1 а—40 б. Список без заглавия, в др. рукописях: Պապմութիւն համառօր անօրէն Թամութիւն, որ ելեալ յաշխարհէն Խորասանու եւ գնաց մինչև ի ծովն Ովկիանոս, արարեալ ի Թումայ վարդապետէ.

Товма Мецоџеци. История Тимура. — Ташьян, № 65.

II. Л. 40 б—46 б. Список без заглавия, в др. рукописях: Թովմայի վարդապետի Մեծովայ վանականի Յիշատակարան վասն նորոգութեան Ս. Էջմիածնի.

Товма Мецопеци. Ишатакаран об обновлении Эчмиадзина. — Ташьян, № 65.

Переписана в XVII в.

Колл. К. Костанянца.

15.5×10.5; 46 л.; текст в один столбец; строк 23; бумага; нотагир; переплет картонный (поздний).

132

ИБ, А 19

Сборник

I. Л. 1 а—32 б. Список без заглавия, в др. рукописях: *Օրէնք յաղթող բազմաբայ քրիստոնէիս Կաթարանդիանոսի և Թէոդոսի և Աւոնի բազմաբայ հոռմայեցոյ*

«Законы Константина, Феодосия и Льва» — армянская версия «Сиро-ромейского судебника». Содержит: оглавление (л. 1 а—5 б), введение и 150 статей (л. 6 а—32 б). — Bruns-Sachau, 1880, с. 95—141.

II. Л. 32 б—147 а. Список без заглавия, в др. рукописях: *Երանելի վարդապետին Մխիթարայ արարեալ զՊիսի դաւաւանի, ի խնորոյ լեւոնն Ստեփանոսի Աղուանիս կաթողիկոսի.*

Судебник Мхитаря Гоша, содержит редакцию с кратким введением (10 глав, X и XI главы слиты, без деления на разделы церковных канонов и светских законов). Содержит: оглавление введения (л. 32 б), введение, 10 глав (л. 33 а—48 б), оглавление Судебника (л. 48 б—54 а), 251 статью Судебника (л. 54 а—147 а). — Торосян 1962.

III. Л. 147 б—182 б. *Նորասլո վարդապետ Յոհանէս Եզնկայեցոյ խրատ հասարակայ քրիստոնէիս, քահանայիս և ժողովորոյ ի կանոնական սահմանայ առաքելոյ սրբոյ և հայրապետայ և վարդապետայ և հարն մերոյ Վարդան վարդապետի, յոր յամենայնի ժողովեցի և գրեցի (л. 148 б).*

Йовханнэс Ерзнкади. Поучение всем христианам — священникам, народу. Содержит: оглавление (л. 147 б—148 б) и 50 глав Поучения (л. 148 б—182 б). — Тигранян, Книга канонов, с. 86—88.

IV. Л. 182 б—190 б (текст обрывается). *Սահմանք և կանոնք սուրբ առաքելոյն ի ձեռն Կղեմայ, առաքեալ հեթանոսայ. երկրորդ կանոնք.*

Правила второапостольские — через Климента. Тигранян, Книга канонов, с. 48.

V. Л. 191 а—192 б. Отрывок из Учения апостолов, главы 3—31. Нач.: *Ի յառաջին կանոնայ առաքելոյ: Կարգեցին առաքեալն և եղին հասկարարեամբ...*

Тигранян, Книга канонов, с. 48.

VI. Л. 192 б—193 а. Отрывок из Правил апостола Фаддея, нач.: *Ի կանոնայ սուրբ առաքելոյն Թադէոսի. Հարցումն առաջին. Եպիսկոպոսն եղիցի անառար...*

Тигранян, Книга канонов, с. 48.

VII. Л. 193 а—197 б. Կանոնք երկրորդ նիկիական, զոր եղին ՅԺԸ եպիսկոպոսն կրկնաբանելով կարճ ի կարճոյ. գրուիս ՃԺԴ.

Второникейские правила, статьи 1—114. — Тигранян, Книга канонов, с. 52.

VIII. Л. 197 б—202 б. Ներսէս կաթողիկոսի եղբար տեան Գրիգորիսի Հայոց կաթողիկոսի. Կանոնք ֆահանայից համառարն է.

Краткие правила о бдительности священнослужителей, приписанные Нерсэсу Шнорхали. Слитно следуют статьи «О бдительном служении Св. Таинству» (Վասն զգուշութեամբ սպասարելոյ սուրբ խորհրդոյն, л. 199 а—202 б), со сквозной нумерацией. — Тигранян, Книга канонов, с. 90—91.

IX. Л. 203 а—212 б. Различные правила, касающиеся службы, церковного обихода и пр. На л. 203 а—204 б правила против мышей, приписанные Кириллу (Կիրիլի).

Л. 147 б—202 б (разделы III—VIII) содержат одну из редакций Книги канонов, ту же редакцию см.: Karamianz, Verzeichniss, № 56.

Л. 203—312 (IX) записаны др. рукой и подшиты к основной части рукописи.

Переписана в XIV—XV вв.

Записи: л. 01 б, 89 а (на рус. яз.: Въ шушинскому архимандрита Гасанджалалов), 212 б. На л. 02 а—б перечисление 15 пыток Григория Просветителя.

Колл. К. Костанянца.

18×13; 214 л.; текст в один столбец; строка 23; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Рукопись поражена грибком, последние листы весьма повреждены.

133

ИБ, А 20

«Лисья книга»

Список без заглавия (начальные листы утрачены), в др. рукописях: Սովական բանք պիպանիք և խրատք ոգէշահ յիմաստնոյ. Обычное наименование родственных сборников — Սովականգիրք — рукописной традицией не подтверждается.

Нач.: [և ասորւնայն վագես և] ի ճանն ելաւ և ասէ կրիայն... (Обезьяна и черепаха).

Заключительная притча: Մովն մի ի յուզն ի մօր գնաւ... (л. 65 а, Мышь и верблюд).

Марр, Притчи Вардана; Анасян, Библиология, I, стб. 1060—1087.

Переписана в XVII—XVIII вв.

На л. 67 а печать Лазара от 1717 г.

Колл. К. Костанянца.

14.2×8.3; 67 л.; текст в один столбец; строка 19; бумага; нотагир; коленкоровая обложка (новая).

ИВ, А 21

Словарь к Ветхому и Новому Заветам

Список без заглавия (начальные листы утрачены), нач.:
Պատկեր՝ կերպ կամ տեսակ: / Կարարել՝ բովանդակել կամ
աւարտել...

Объяснения слов не в алфавитном порядке, а соответственно отдельным книгам Библии, от кн. Бытия до Второго послания к коринфянам.

Ачарян, Рукописи Тавриза, раздел VI, №40.

Переписана в XVII в.

На л. 5 б печать Йованэса от 1706 г.

Колл. К. Костанянца.

13×9.6; 143 л.; текст в один столбец; строк 18; бумага; нотра-гир; бумажная обложка (новая).

ИВ, А 22

Григор Карнеци. Стихотворения

Без общего заглавия. На л. 1 а заглавие цикла: Երգ աղերսական գոհաբանութեան ի վերա տնօրէնութեանն Քրիստոսի Աստուծոյ. այբբենական շարի աւաստեալ ի Գրիգոր այրի արեղայէ Կարնեցոյ, որ երգի որպէս Առաւօտ լուսոյն սրբոյն Ներսէսի Շնորհալոյն, ոչ երկու գրով մի տուն որպէս նորայն, այլ մի գրով մի տուն կարարեալ: Յետ աւարտման այբբենից վերստին սկսանին յիրաբանչիւր բառից ըսկիւրն նոյն տառք, և մնացեալ տանց սկսբնաւորաւք բաղօղեն զայս ինչ: Արթուն անուն արեղայք աւաստեալ սոյն այս բան ի փառս Միածնին. Нач.: Անեղ անծին Հօր անմարմին ծնունդ...

На л. 12 а заглавие другого цикла: Բան դարձեալ նորին Գրիգորի արեղայի մաղթողական գոհաբանութիւն ի վերա տնօրէնութեանն Քրիստոսի, յայբէն ի ղէն, զոր յառաջ առանց այբբենական շարի ընդարձակ աւաստեալ է, այժմ արթութիւ շարի համառութեալ. Нач.: Անմարմին բանըդ Հօր մարմնաւոր...

Содержит стихотворения духовного содержания.

Переписана в XVIII в., автограф (?).

Колл. К. Костанянца.

18×11; 24 л.; текст в один столбец; строк 19, 20, 21; бумага; шлагир; бумажная обложка (новая).

ИВ, А 23

Шаракноц

В иштатакаране названо: եղանակաւոր փառս շարականայ (л. 431 а).

На л. 435 а—451 б указатель чтений по праздникам: Քաղութայն շարականայ աւաստեալ կարգաւ.

Ташьян, № 142.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1669 г., Гандзасар, переписчик Йоханэс Глухой.

Записи: л. 123 а, 154 а, 162 а (приписка зачеркнута), 269 б, 431 а—432 а (Приложение, № 56), 433 а, 452 а (на груз. яз.).

Колл. К. Костанянца.

12×9.3; 452 л; текст в один столбец; строк 19; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

137

ИБ, А 24

Шаракноц

В ишатакаране названо: շարակնոց (л. 431 а).

Ташьян, № 142.

На л. 408 а—411 б отрывок из *шаракана* (?) — восхваление Богоматери.

На л. 412 а—419 а *шараканы* Киракоса Ерзнкаци, записанные обновителем рукописи Мартиросом.

1. Л. 412 а—415 б список без заглавия (начальные листы утрачены), в др. рукописях: Մնձինք սրբոյն Գրիգոր Լուսաւորչի [ի Յովհաննէս վարդապետի աստուծայ], нач.: Այսօր լուսարձայնեալ ցրնծայ Եկեղեցի...

Сопыбеаре, № 46, ср. рукопись Матенадаран, № 1580, л. 343 а.

2. Л. 415 б—419 а. Մնձինք սուրբ Աստուծայծնի Կիրակոս վարդապետի աստուծայ է. Нач.: Արեւել գեր արմին...

Ташьян, № 142, Сопыбеаре, № 46.

Заставки, маргиналии, инициалы, лицевые изображения (иногда незавершенные).

Переписана в 1483 г., Балэш, переписчик Йовсэц, обновлена и переплетена в 1628 г., в 1637 г. приобретена Маркосом, в 1687 г. — Нурхатун.

Записи: л. 104 а, 142 б (Приложение, № 77), 276 а, 411 а (ПЗ 1481—1500, № 47), 419 а, 419 б (ПЗ 1621—1640, № 458, 1033).

Колл. К. Костанянца.

13×9; 421 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; болорагир и шлагир, переплет утрачен.

Многие листы вырваны, несколько листов вшиты и записано Мартиросом.

138

ИБ, А 25

Шаракноц

В ишатакаране названо: եղանակաւոր փառ (л. 230 б).

Ташьян, № 202.

На л. 237 б—262 а церковный календарь: Անեղարանասցոյս եւ փաննասցոյս և կարգատրութիւն եւ հրահանգ փէրունական փաննիս, փոր եղեալ է և սահմանեալ սրբոյն Սահակայ հայրա-

պելրին, нач.: Ասրուածայայրնութեան ճրագարույին առաջին խաւարն...

Ташьян, № 274.

Переписана в 1564—1566 гг., монастырь Амирдул, переписчик Йовсәп.

Записи: л. 44 а, 230 б, 185 а (Приложение, № 28), 191 а, 129 а—б (от 1796 г.). На л. 230 б запись в память *тэр* Вардана и родственников, без даты.

Колл. К. Костанянца.

13.8×9; 262 л.; текст в один столбец; строк 29; бумага; боло-рагир; переплет кожаный.

Некоторые листы вырваны, рукопись поражена грибом.

139

ИБ, А 26

Словарь к Ветхому и Новому Заветам

Բառք ասրուածաշունչ գրոյ (л. 3 а).

Содержит объяснения слов в алфавитном порядке. При каждой букве алфавита фонетическая характеристика соответствующего ей звука.

Нач.: Սր առձայնաւոր և երկամանակ ըսկիւրն գրոյ... (л. 2 б).

Ասրուածոյ անուն յասրիս ածել կամ ասր էած / Ասրուած լեւոզ թարգմանի / Աներևոյթ՝ անրէս...

Переписана в XVII—XVIII вв.

Приписки на л. 02 а (от 1795 г.), 1 а, 162 б.

Колл. К. Костанянца.

14.5×10; 164 л.; текст в один столбец; строк 17; бумага; боло-рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

140

ИБ, А 27

Прокл Диадох. Богословские элементы

Պրոկրի Դիադոխոսի պղարոնական իմաստասիրի Շաղկապք ասրուածարանականք (л. 7 а).

Нач.: Ամենայն բազմութիւն հաղորդի միոյն...

Сочинение переведено с груз. яз. в 1248 г. Симеоном из Плндзаханка, на л. 184 б—185 а ишатакаран переводчика.

Ташьян, № 372, Философские труды, с. 442.

На л. 3 а—5 а — толкование Симео́на Га́рнеци: Միմէնի Քանոնոյ եպիսկոպոսէ արարեալ Մեկնութիւն գրոյն Պրոկրի. Нач.: Ի թարգմանչայն մերոյ առաջնոյն... На л. 5 б—6 б оглавление.

Переписана в 1757 г., переписчик Йару́тюн По́лосеан.

Записи: л. 1 а (на груз. яз.), 2 а (от 1894 г.), 2 б, 185 а — 186 а (Приложение, № 101), 187 б, 188 б—189 а.

Колл. К. Костанянца.

16.2×11; 189 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага западная; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей.

141

ИБ, А 28

Сборник

I. Л. 1 а—33 а. Вардан Айгекци. Поучения. Начальные листы утрачены, нач.: ...նյ ազահորեան շրջիս, զի այսար եմք և ի վաղին ոչ երևիմք... Марр, Притчи Вардана, I, с. 310—312.

II. Л. 33 а—58 б. Անանիայի հոգեւորագ իմաստասիրի Խրատք ոգէշահի վղջման և արքայաւոյ.

«Душеполезные поучения философа Анании о раскаянии и слезах». — Анасян, Библиология, I, стб. 789—791.

III. Л. 59 а—66 а. Поучения о наиболее важных обязанностях верующего, особенно монаха, и о праведности. Без заглавия, нач.: Հաւարոյ դաւանութիւնն ծանաթութիւն է առ Աստուած... См. Матенадаран, № 108: Մովսէսի վարդապետի աստուծոյ ի խնդրոյ Յակոբայ (Օ. Еганян).

IV. Л. 66 а—70 а. Հարցումն Աշուրոյ որդոյ Սմբատայ Հայոյ բազարի և պարասխանի Եզնկայ Հայոյ վարդապետի.

«Вопрошение армянского царя Ашота, сына Смбата, и ответ армянского *вардапета* Езнака». — Ташьян, № 364.

V. Л. 70 б—80 б. Տեսիլ սրբոյն Ներսէսի Հայոյ հայրապետին.

Видение Нерсеса о нашествии племени стрелков — из «Жития Нерсеса Великого» Месропа Ерэца. — Ташьян, № 364.

VI. Л. 80 б—93 а. Տեսիլ սուրբ վարդապետին Յոհաննիսի որ մականունն Կոպեռն կոչի.

Видение Йовханнэса Козерна. — *Изд. рук.*: Марр 1895.

VII. Л. 93 а—98 б. Заголовок: Խորովոյ, в др. рукописях: Մեծիւն Խորովոյ աստուծոյ հորդորակ խրատական յոյժ պիպանի. Нач.: Յայսմ տեղ ասի, որպէս յարձակել զժողովորդեալն...

Наставление Хосрова Андзеваци. — Ташьян, № 324.4.

VIII. Л. 98 б—101 а. Заголовок: Մովսէսի չար, нач.: Չար է բանասրկուն և դարձեալ չարագոյն չար...

IX. Л. 101 а—109 б. Заголовок: Նորին ի խնդրոյ Յոհաննիսի, нач.: Ամենայն որ խնդրէ ի քէն՝ Կոնր, ասէ՛ տէրունական հրաման...

X. Л. 109 б—177 б. Вардан Айгекци. Поучения. — Подробно: Марр, Притчи Вардана, I, с. 313—320.

XI. Л. 178 а—182 а. Покаянное слово, начальные листы утрачены, кон.: ...Արդ, ով անձն, գտեր զբժիշկոյ նոյն և զԱստուած բռնն հար զուրիսն և մի թողոր զի մի խաւար քեզ հասցէ...

XII. Л. 182 а—184 б. Սրբոյն Գրիգորի Հայոյ Լուսատրչի [...], нач.: Արդ, որք կենդանի մարմնով մեղաւ յաշխարհի վարին... Поучение (?) Григория Просветителя.

XIII. Л. 184 б—191 б. Յաղագս որ անխտիր հաղորդին ի մարմին և յարին [Գրիգորոսի], нач.: Որոյ հոգին թուլացեալ են յերկնատր առաքնութենէ, յորժամ տղաւնաւ են՝ աներկեղ կան ի կեանս իրեանս այնպիսիք...

«О тех, что беспорядочно приобщаются к плоти и крови [Христа]». Содержит сведения о гадальщиках, сказителях и пр., важные в этнографическом аспекте. — Марр, Притчи Вардана, I, с. 288, примеч. I, к.

XIV. Л. 191 б—192 а. Աղաթփ Յոհաննու անւարանչի, զոր ասացես յառոր վախճանի ֆ.

«Молитва евангелиста Иоанна, которую произнесешь в день своей смерти».

XV. Л. 192 а—193 а. Կիրդի ասացեալ վասն պարարագայ որ մարուցանեն վասն ննջեցելոցն.

«Слово Кирилла [Иерусалимского] о службах, совершаемых в [память] усопших».

XVI. Л. 193 а. Отрывок о сорокоусте для усопших, с заголовком: Յնկեղեցոյ պարմութենէ.

XVII. Л. 193 а—194 а. Յոհաննու Ոսկերեանի ասացեալ վասն աղաթից և պարարագայ ննջեցելոց.

«Слово Иоанна Златоуста о молитвах и службах, по усопшим».

XVIII. Л. 194 а—200 б. Պարմութիւն սրբոյն Գրիգորի Հայոց լուսաորչին զոր եհարս զիրեշտակն Տեառն մինչ է[ր] ի յարին Մանեա. Нач.: Յառոր միում, յորում շրջէր յանապարի սորբ Գրիգորիոս, յանկարծակի զմտաւ ած...

«История о том, как Григорий, просветитель армян, спросил ангела Господня, пока был в пещере Манийской».

XIX. Л. 200 б—213 а. Սրբոյն Եղիշէի ասացեալ ի յարութիւն Քրիստոսին Աստուծոյ մերոյ. Нач.: Այլ Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս զառ ի ներոյ արեգականն զամենայն փրկագործութիւնս կարարէր...

Елишэ. Слово о воскресении Христа.

XX. Л. 213 б—218 б. Երֆներորդ առորն Պրոկդի արեւալիսկոպոսի Կոստանդինուպոլ[սոյ]ն /// և ի սորբ Կոյսն Մարիամ Աստուածածինն.

Прокл. Слово о благовещении Богоматери.

XXI. Л. 218 б—220 б. Տեառն Յոհաննու Ոսկի բերանի ասացեալ յաղագս ողորմութեան և ապաշխարութեան.

Иоанн Златоуст. Слово о милости и покаянии.

XXII. Л. 221 а—223 б. Նորին Յոհաննու ասացեալ վասն մեղաւորաց դարձի.

Иоанн Златоуст. Слово об обращении грешников.

XXIII. Л. 223 б—235 б. Վկայարանութիւն սրբոյն Կիրդի Երուսաղէմի հայրապետին, որ յառաջն Յովաս էր, որ և վխաչն եգ[իպտոս].

Мученичество Кирилла Иерусалимского. — Ташьян, № 2.44.

XXIV. Л. 235 б—240 б. Տեսիլ Աթանասի Ալէքսանդրոս հայրապետին զոր երես ի սորբ խորհուրդն ի սորբ եկեղեցոց Աստուծոյ. Нач.: Ամենեցունց Աստուած սմանչելի փխսի երևեցոյ մարգարէիցն. Афанасий Александрийский. Видение во время таинства.

XXV. Л. 240 б—246 а. Գիրգեա վարդապետի ասացեալ վասն սուրբ հաղորդութեանն ի խնորոյ Յոհանիսի Բահանայի. Нач.: Արեամբն Քրիստոսի փրկեալ երարք իմ ի Քրիստոս...

Варданет Георг. Слово о причащении, сказанное по просьбе иерея Йоҳанэса.

XXVI. Л. 246 а—247 б. Отрывок с заголовком: Այլ կարճ թէ պիտոյ իսէ («Кратко [о том же предмете], если будет нужно»).

Переписана в 1320 г., переписчик Яакоб.

Записи: л. 58 б (Приложение, № 6), 182 а, 184 а, 194 а.

Колл. Н. Я. Марра.

16.8×12.3; 247 л.; текст в один столбец; строк 17, 19, 20; бумага; болорагир; сохранились деревянные крышки переплета.

Оп. рук. (общее): Марр, Притчи Вардана, I, с. 288, прим. 1.

142

ИБ, А 29

Сборник

Без общего заглавия, содержит разнородные материалы: образцы тайнописи, молитвы, богословские сочинения, словарь условного языка, предсказания, врачебные советы и пр. Рукопись предназначалась для личного пользования и носит характер черновика. Случайные записи в описании опускаются.

I. Л. 1 а. Алфавит тайнописи, согласован с армянским алфавитом, от ш до ֆ, далее և, օ, ֆ, аббревиатура шժ իմ и образец тайнописи.

II. Л. 2 а. Таблица умножения, цифры арабские.

III. Л. 3 б—31 б. Հարսմունք երկարակապ առ ժողովս քաղաքացիաց նախ ի յԱդամայ, և պարասխանիք նոցին ընդդիմութեանս (л. 5 а), в предисловии названо: Ծաղիկ ցանկալի (л. 3 б), нач.: Հարս. Արախս պրեդեայ Տէր Աստուած Ադամ...

Опровержение заблуждений диофизитов, в виде вопросов—ответов. Авторы сочинения Яакоб и Григор (л. 21 а—б — акростих, л. 23 а — приписка). Ссылки на труды Григора Татеваци, Псевдо-Дионисия Ареопагита, Кирилла Александрийского и др.

IV. Л. 3 а—34 а. Բանք ոմանք խրթինք, нач.: Դիւսպնական՝ հոշակաւոր և կամ յոյժ վառաւոր...

Толкование отдельных «трудных» слов.

V. Л. 37 а—44 а. Այլական լիզոն որ և ասի ռուշտունի, нач.: Ռշտունի՝ Հայոց: Մէրայ՝ աստուած...

Алфавит и словарь условного языка *Руштуни*. Текст издан: Аганян 1894, стб. 845—852.

VI. Л. 44 б—49 а. Алфавит тайнописи и тексты медицинского и иного содержания. То же письмо на л. 2 б, 63 б—64 а, 67 а, также на переплете. Ср.: Абрамян 1973, с. 244—280, с илл.

VII. Л. 50 а—62 б. Предсказания, медицинские советы, начало толкового словаря, объяснения некоторых философских терминов и др.

VIII. Л. 64 б—65 а. Արուբնեք բոլոր գրոյ Հայոց և ռուսոյ, нач.: ш — А а.

Сравнительная таблица рус. и арм. алфавитов, с названиями рус. букв — *աւ, բնիւ, շիւ* и т. д.

Рукопись представляет собой конволют из двух частей, на белой бумаге (л. 1—36) и голубой. Переписчики первой части Иакоб и Григор (?).

Наклейки с грузинским текстом на переплете и некоторые др. признаки указывают на происхождение рукописи из среды грузинских армян.

На л. 36 печать Григора (переписчика?) от 1792 г., рукопись переписана около этой даты.

Колл. Г. Аганяна.

17.3×10.5; 67 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; плаги́р, нотраги́р; переплет картонный, сохранилась верхняя створка.

143

ИБ, А 30

Габриэл Патканьян. С Новым годом!

Շնորհաւոր նոր տարի, նաւ.։ Արծիւի ալի սաւառնաբ. հին տարին / Թրքի տնայ, ընկա տնիւն գոր խորին...

Стихотворение из 116 строф, по 4 строки в каждой. Автограф, 1873 г., С.-Петербург (см. запись К. Костанянца на внутренней стороне обложки).

Колл. К. Костанянца.

16.7×10.4; 10 л.; текст в один столбец; строк 29, 23; бумага; скоропись; обложка из плотной бумаги.

144

ИБ, А 31

Товма Мецо́педи.

Йишатакаран об обновлении Эчмиадзина

I. Л. 1 а—18 б. *Թովմայի վարդապետի Մեծփայ վանականի Յիշատակարան վասն նորոգութեան Ս. Էջմիածնի* (л. 01 а).

Каталог Матенадарана, I, № 1486.

II. Л. 19 а—26. *Պատմութիւն մեծի րարունապետին Թովմայի, վր արարեալ Կիրակոս Բանաւր վարդապետի.*

Ки́ракос Ба́насэр, *вардапет*. Житие Товмы Мецо́педи.

Каталог Матенадарана, I, № 1486.

На л. 28 а—29 б выписки К. Костанянца, относящиеся к биографии Товмы Мецо́педи.

Копия, выполненная К. Костанянцем в 1883 г. с эчмиадзинской рукописи 1597 г. (л. 01 а), ныне Матенадаран, № 1486.

Колл. К. Костанянца.

17.5×10.9; 35 л.; текст в один столбец; строк 24, 25; бумага; скоропись; в бумажной обложке.

ИБ, А 32

**Маргар Хочээнц.
«Краткое определение Церкви»**

Համառոտոր որպիսութիւն եկեղեցւոյ, աշխատասիրեալ և համաժողովեալ ի սրբոյ անտարանական վարդապետութենէ պարզ և դիրքմայ ոճի: Շարադրեալ ի Մարգար Ջաֆարիայ Խոճէնց Երևանցոյ կոչեցեալ դպրէ ի փառս Աստուծոյ և ի պատիւ սրբոյ եկեղեցւոյ Քրիստոսի և յօգուր նորին վիտուրեալ հայկասէն մանկանց, յամի Տեառն 1799 հունվարի 20-ին, ի Սան Պէտրբուրգ (լ. 1 ա).

Каталог Матенадарана, I, № 3597.

Автограф (приписка на л. 70 а), закончена перепиской 20 января 1799 г., С.-Петербург.

В 1855 г. находилась в книжной лавке Энфиаджянца.

Колл. Г. Аганяна.

17.3×10.5; 73 л.; текст в один столбец; строка 24; бумага; плагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

ИБ, А 33

Псалтырь

Ташьян, № 153.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVI—XVII вв., переписчик Мкртич.

Приписка: л. 150 б (Приложение, № 127).

14.2×9; 179 л.; текст в один столбец; строка 19; бумага; боло-рагир; переплет утрачен.

Начальные и конечные листы весьма повреждены.

ИБ А 34

**Русско-армянский словарь
и разговорник**

I. Л. 1 а—33 а. Русско-армянский словарь, с группировкой слов по темам (части тела, цветá, времена года и пр.).

Нач.: Бог — Խալոված / Бог Отец — Հայր Խալոված / Бог Сын — Որդի Խալոված...

II. Л. 54 а—60 а. Русско-армянский разговорник.

Нач.: Здравствуйте, Милостивый Государь — Բարի լոյս (բարև) փարոն...

Предназначалась для личного пользования.
Переписана в начале XIX в.
16×10; 70 л. (л. 34—53, 61—70 без текста); текст в один столбец; строк 10, 21, 25; бумага; шлагир; переплет картонный.

148

ИБ, А 35

**Прокл Диадох.
Богословские элементы**

Պրոկլի Դիադոխոսի պղատոնական իմաստասիրի
Շաղկապի աստուածաբանական. հատորի ՄԺԱ.

Нач.: Ամենայն բազմութիւն հաղորդի միոյն... (л. 07 а).

Сочинение переведено с грузинского в 1248 г. Симеоном из
Плндзаханка, на л. 184 б—185 а ишатакаран переводчика.

Ташьян, № 372, Философские труды, с. 442.

На л. 3 а—5 а — толкование Симэона Гарнеци: Միմէնի
Գաղնոյ եպիսկոպոսէ արարեալ Մեկնութիւն գրոյն Պրոկլի.
Յառաջաբանութիւն թարգմանողի. Нач.: Ի թարգմանչայն
մերոյ...

На л. 216 а ишатакаран Симэона.

На л. 214 б отрывок: Նիւթն է մարմին անկապար, անարաբ
և անձև...

Переписана в 1764 г., пύстынь Лим, переписчик Йованнэс.

Запись: л. 216 б (Приложение, № 102).

Колл. И. А. Орбели.

16.5×10.5; 219 л.; текст в один столбец; строк 20; бумага;
шлагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

149

ИБ, А 36

Псалтырь и Церковный календарь

I. Л. 1 а—236 б. В ишатакаране названо: Երգարան Դարբի
որ կոչի Սաղմոսարան.

Псалтырь. — Ташьян, № 153.

На л. 235 б—239 а молитва Манассии (Տէր ամենակալ
Աստուած Արրահամո, Սահակայ և Յակոբայ և զաւակի
նոյս...), на л. 239 а—247 а молитва Нерсэса Шнорхали
(Հաւատով խոստովանիմ և երկիր պազանեմ...).

II. Л. 248 а—322 б. Без заглавия, в ишатакаране названо:
Տօնաւոյց (л. 247 б). Нач.: Քաղոյ ամսոյ Հայոց ի Ա... (л. 248 а).

Церковный календарь. — Ташьян, № 555.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1640 г., Бджни, переписчик Степанос.
Записи: л. 237 б, 247 а—б (ПЗ 1621—1640, № 1198), 322 б.
Колл. Н. Н. Муравьева-Карсского.
15.5×11.5; 325 л.; текст в один столбец; строк 17; бумага; бо-
лорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

150

ИБ А 37

Нерсэс Шнорхали. Сочинения

Без общего заглавия, в иштатакаранах названо по первому сочинению: Իսկու քրդի (л. 233 а), Յիսկու քրդի (л. 253 а).

I. Л. 2 а—103 б. Список без заглавия (начальная тетрадь утрачена), в др. рукописях: Տեառն Ներսէսի Հայոց կաթողիկոսի Նուէր մաղթանայ ներշնչական տաղի տոսղին բանիս...
Нач.: Ջ'ի քն պարին անար...

Иисус, Сын... — Ташьян, № 185.

II. Л. 104 а—135 а. Гимны, вошедшие в *Шаракноц*, заглавие первого: Մեծի երկուշաբթին երկրորդ անոր արաշուքեանն եւ երկրորդ դարուն եւ երկնային պարայն.

III. Л. 135 а—148 б. Տեառն Ներսէսի Հայոց հայրապետի Կրօնք պարախանի արարեալ թղթոյն Կիո Մանուէլի Հոռոմոյ թագաւորին. Нач.: Խոստովանիմք որպէս ուսաք ի հարցն ւրբոյ...

Послание византийскому императору Мануилу I Комнину.

IV. Л. 149 а—158 б. Պարախանի դարձեալ թղթոյն մեծի թագաւորին Հոռոմոյ Կիո Մանուէլի գրեալ ի տէրն Ներսէսէ. Нач.: Խոստովանիմք համագոյ և անեղ պամենասուրբ վերորդութիւնն...

Послание византийскому императору Мануилу I Комнину.

V. Л. 159 а—164 б. Նորին տեառն Ներսէսի ասացեալ աղօթք որ է յոյժ պիտանի, տոր պարտ է ի միտ առնուլ եւ յամենայն ժամու ասել. Нач.: Հաւատով խոստովանիմք...

Молитва об исповедании. — Ташьян, № 142.

VI. Л. 165 а—185 б. Ներքողեան կենսաւորու Խաչին, ի սուրբ հօրէն Դարէ Անյաղթ Փիլիսոփայէ, ասացեալ ոգանաւոր չափով. աստանոր եղաւ ի տէրն Ներսիսէ կաթողիկոսէ Կղայ եղոյ. Нач.: Բարձրացուցէք ըզՏէր Աստուած մեր միաբան...

Стихотворное переложение Похвального слова Дави́та Ань-а́лта животворному Кресту. — Ташьян, № 185.

VII. Л. 186 а—233 а. Տեառն Ներսէսի Հայոց կաթողիկոսի Կղայեցո ասացեալ ոգանաւոր չափով որ դաւանութիւն և մեկնութիւն Աւետարանին կարճառաւոր. Нач.: Խոստովանիմք Աստուած զՀայր...

Ачарян, Рукописи Тавриза II, № 12.

VIII. Л. 234 а—251 б. Նորին րեառն Ներսէսի Հայկոյ առ ի խրաւր մանկանց եկեղեցոյ և ամենայն ոստմնաւորաց.

Наставления ученикам, применительно к алфавитному порядку букв. — Conybeare, № 106.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XIV в., переплетена в 1649 г., переплетчик Алэксиянос, обновлена в 1662 г. в Санахине, обновитель Нерсэс. При обновлении использованы листы с текстом, писанным крупным прямолинейным еркатагиром X—XI вв. Рукой обновителя Нерсэса писан л. 0122. После 1662 г. была в «плёну», выкуплена и подарена монастырю сыном Мэрайба.

Записи: листы 103 б (анонимный переписчик, Приложение, № 117), 233 а (переплетчик Алэксиянос, ПЗ 1641—1660, № 574), 253 а (обновитель Нерсэс, Приложение, № 48), 164 б (даритель сын Мэрайба, Приложение, № 126), 185 б (от 1676 г.), 0186 а—б (от 1636 и 1649 гг.).

Пергаменные защитные листы с текстом из *шаракноца*, болорагир, XV—XVI вв.

Колл. Н. Н. Муравьева-Карсского.

15.7×11.5; 254 л.; л. 254 (пагинация л. 1—5, 06, 6—12, 0122, 122—185, 0186, 186—251, 253 не соответствует действительной последовательности текста); текст в один столбец; строки 25, 26; бумага; болорагир (с необычной буквой *f* наряду с обычной); крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Рукопись весьма повреждена.

151

ИБ, А 38

Шаракноц

В иштатакаране и приписках названо: Եղանակաւոր լիառ (л. 342 б), Շարակնոյ (л. 51 б, 169 б, 347 б).

Тапьян, № 142.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1437 г., Тейхис (Тбилиси), начата Саргисом, завершена Йованэсом, те же лица участвовали, по-видимому, в создании рукописи 1436 г., Матенадаран, № 4117. Переплетена в 1584 г., переплетчик Минас, и вновь в 1724 г., по заказу другого Минаса.

Записи: л. 342 б—343 а, переписчик Йованэс (ПЗ 1401—1450, № 743), 347 б—348 а (Приложение, № 35), 332 б (Приложение, № 94), 51 б, 169 б, 343 а, 348 а—б. Разновременные владельцы рукописи: эрэц Григор, Давит сын Гаришша, Карапет *каханай* и анонимный сын Заргарэ.

Л. 346—348 вплетены в 1584 г., л. 21—24 и 321—332 — в 1724 г.

Колл. Н. Н. Муравьева-Карсского.

13.0×8.2; 349 л.; текст в один столбец; строк 22; бумага; болорагир и нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

152

ИБ, А 39

Григор Татеваци. Книга проповедей, том второй

Գրիգորի աշակերտի և մեծի Յովհաննու Որոտնեսյոյ: Երկրորդ հատոր Քարոզարուս (л. 4 а)

На л. 2 б—3 б оглавление 39 проповедей, рукопись в нынешнем состоянии содержит 22 проповеди.

Первая проповедь: Ի բան մարգարէին Դարի՛ Առաջնորդեալ ինձ... Нач.: Երկու են ճանապարհ կենսադոյս...

Ряд проповедей принадлежит др. авторам, что оговаривается в заголовках: Յայլմէ и т. д.

Переписана в XVII в., переплетена в XVIII в. Григором, когда рукопись была уже без последних тетрадей и имела нынешний объем.

Записи: л. 1 а—6 (Приложение, № 130), 2 а, 165 а.

16.5×11.5; 165 л., текст в два столбца; строк 29; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, переплет ранее принадлежал др. рукописи.

153

ИБ, А 40

Четвероевангелие

Содержит послание Евсевия Карпиану (л. 1 б—2 а), каноны согласия (л. 3 б—10 а), предисловие и оглавление.

Хораны, заставки, маргиналии, инициалы, на л. 95 б и 231 б изображения Марка и Иоанна. Росписи и письмо с применением золота.

Переписана в XV—XVI вв.

На л. 1 а дарственная надпись на греч. яз. Иоанна А. Иакобу на имя русского посла в Константинополе А. Нелидова от 30 августа 1895 г.

14.5×11.5; 165 л.; текст в один столбец; строк 19; пергамен; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

154

ИБ, А 41

Сборник стихотворений

Ժամանակատր եղեալ բանն, որ այս րեղը գրեալ են նրանատր ոճի և այլ րաղերը ի Պօլիս եղեալ պանապան պապահարարի. Օրինակեսալ այս բանն թուին Բրիստոսի 1815, թուին Հայոց ՌՄԿԴ (1264/1815 г.), ի յամսեանն Փետրղովարի 15.

Содержит стихотворения назидательные, посвященные стихийным бедствиям, духовные и пр.

1. Л. 2 а—4 б. *Խրափ մանկանց առ ի բարեպէս վարժելոյ, նաչ.: Էր դո՛ւ ազնիւ խրափ բարի...*

На л. 56 а—77 б текст на тур. яз. армянской графикой, с вкраплением армянских слов.

На л. 73 б—75 б оглавление.

Окончена перепиской 15 февраля 1815 г. в Константинополе.

Автограф.

Колл. Г. Аганяна.

16×11; 80 л.; текст в один столбец; строк 19, 23, 25; бумага; болорагир; переплет картонный; на наружной стороне нижней крышки лигатурной вязью Մինասն.

155

ИБ, А 42

Петрос Агамалеан Бердумеан

Գիրք որ կոչի Յիսուս փեսայ, արարեալ ի Պետրոս արեւիսկոպոսէ Նախիջևանցոյ Աղամալեան Բերդումեանն, բնիկ միաբանէ սրբոյ Էջմիածնի, ի փառս Սարգիսի և ի յօգուր մանկանց Սրբոյ Էջմիածնի, յամի Տեառն 1769 և ի թուակաւութեան Հայոց ՌՄԺԸ. (1218/1769 г.).

Содержит поэму «Книга, что зовется Иисус, жених [небесный]», по которой и озаглавлена вся рукопись (л. 2 а—37 б, нач.: [Յ]իսուս փեսայդ եկելեսոյ / լուր վաղադակ իմոյս հոգոյ...), и стихи, также духовного содержания.

На л. 137 б—202 а текст на тур. яз. арм. графикой. На л. 202 б—207 б оглавление.

На л. 208 б стихотворение патриарха Йакоба, нач.: Միշմարիդ սիրովն եղէ սիրահար, սիրահար...

Переписана в XVIII в.

15.8×10.5; 212 л.; текст в один столбец; строк 25, 26; бумага; шлагир; переплет картонный, обтянут кожей.

156

ИБ, А 43

Нерсэс Шнорхали. Сочинения

I. Л 1 а—65 а. Տեառն Ներսէսի Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ Կայեսոյ. Нач.: Յիսուս, Որդի Հայր միածին...

Поэма «Иисус, Сын...» (л. 1 а—22 б, 39 а—54 а) вперемежку с «Гомеровской» поэмой (л. 22 б—38 б, 54 а—65 а). Внешние признаки раздела между этими сочинениями отсутствуют. Путаница обусловлена состоянием оригинала, в данном списке зафиксирована первоначальная последовательность листов и тетрадей.

II. Л. 65 б—100 б. Նորին տեառն Ներսէսի Հայոց կաթողիկոսի Կայեսո ասացեալ ողանատր չափով, որ է Դաւանութիւն յերրորդութիւն եւ ի Քրիստոսի անար[իւն]ութեան խորհուրդն, որ է

Ճմարիտը Աստուած և մարդ. Нач.: Խոստովանիմք Աստուած
զՀայր...

Ачарян, Рукописи Тавриза, II, № 12.

III. Л. 100 б—119 б. Ներբողեան կենսապու սուրբ Խաչին ի
սուրբ իօրէն Դաթէ անյաղթ փիլիսոփայէ ասացեալ ուրանատր
չափով՝ աստուանոր եղաւ ի տեառնէ Ներսէ<սի>սէ Հայոց
կաթողիկոսէ Կայեցոց. Нач.: Բարձրացոյցէք ըզՏէր Աստուած
մեր միաբան...

Стихотворное переложение Похвального слова животворно-
му Кресту. — Ташьян, № 185.

IV. Л. 120 а—127 а. Նորին տեառն Ներսէսէ Հայոց կաթողիկոսի
ասացեալ Յաղագս երկնի և զարթոյ նորա, բարառնաբար ի
դիմաց նորա ի չափ երկոյրասանից պարպեալ ուրից, ի խնդրոյ
Մխիթար բժշկապետի. Нач.: Իմ եղական գոլով բնութիւն...

О небе и его украшениях, написанное по просьбе Мхитара
Хераци. — Ташьян, № 185.

V. Л. 127 а—131 а. Նորին Ներսէսի ասացեալ Խրատ ման-
կանց եկեղեցոյ եւ ամենայն ուսումնասիրաց, որ է յոյժ պիտ-
անի. Нач.: Այբն՝ առաջին ըզնզ տղա...

Наставления ученикам, применительно к алфавитному по-
рядку букв. — Сопубеаре, № 106.

VI. Л. 131 б—135 б. Նորին տեառն Ներսէսի... [Բան հաւաքոյ
վասն անեղին և եղելոյ]. Нач.: Այբն՝ [Անըսկի]ւրն ասէ
զԱստուած...

Слово веры о Несотворенном и сущих.

VII. Л. 136 а—144 а. Նորին տեառն Ներսէսի Խրատ ոգէշահ
և յոյժ ազգակար. Нач.: Այբն՝ Աստուծո զնգ մերձակա...

Слово воодушевляющее и полезное...

VIII. Л. 144 б—161 б. Խրատ Խիկարա իմաստնոյ, զոր
պարտ է, զի ամենայն հարկ այսպէս խրատին զորդիս և
վարդապետք վաշակերտեալսն. Нач.: Որդեակ, եթէ լսես բան
ինչ ի դան (եւ. ի տան) արժունի...

Наставления мудрого Хикара (без исторической части). Ср.
Сопубеаре, № 108.

Переписана в XVII в.

Запись: л. 131 а.

В начале небольшой фрагмент пергаменного защитного лис-
та, письмо еркатагир.

15.4×10.3; 161 л.; текст в один столбец; строка 21; бумага;
вотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Հայելի վարույ, որ է Հարանց վարք փրանկաց...

На л. 136 а—216 б сочинение о кознях нечистой силы, пропо-
веди, молитвы, отрывки из *шараканов* и др.

Переписана в 1678 г., переписчик *ерэц* Григор — для *вардапета* Астуацатура (л. 133 б).

Записи: л. 133 б, 196 б.

На л. 1 б, 104 б печать.

Колл. Г. Аганяна.

15×10.5; 216 л.; текст в один столбец; строк 27; бумага; нотагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Изд. соч.: Тер-Давтян 1996.

158

ИБ, А 45

Четвероевангелие

На полях многократно повторяющиеся лицевые изображение, маргиналии, инициалы. Начальные и конечные листы четырех Евангелий, вероятно, с изображением евангелистов, утрачены.

Переписана в XVII—XVIII вв.

Колл. Г. Аганяна.

13.3×10; 186 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; болорагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

159

ИБ, А 46

Шаракноц

В ишатакаране названо: Եղիմիշկափր լիփու... որ կոչի Շարակնոց (л. 365 б), с множеством восхваляющих эпитетов.

Ташьян, № 142.

На л. 361 а—375 а отрывок из указателя к *шараканам*, применительно к дням церковного календаря (начало и конец утрачены).

На л. 226 б изображение заказчика данной рукописи Карапета, на л. 57 б, 99 а, 123 б, 172 б лицевые изображения.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1659 г. с образца, который обозначен как *Хлик* (որ է Խլիկ կոչեցին), д. Авэнданц, переписчик Аветис, заказчик Карапет.

Запись переписчика: л. 362 б—367 б (ПЗ 1641—1660, № 1347, ср. № 206 наст. каталога).

Колл. И. А. Орбели.

13×10; 375 л.; текст в один столбец; строк 23; бумага; болора-гир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

160

ИБ, А 47

Сборник

Содержит подборку отдельных глав и статей из поучения Йовханнэса Ерзнкаци, Книги канонов, судебныхников и пр., преимущественно переработанных.

1. Л. 1 а—14 а. Правила покаяния при всякого рода проступках. Начальные листы утрачены, нач.: ...կէի և ի վերոնական րոնս և սմին չորրորդի հաղորդութեամբ...

2. Л. 14 б—18 а. Յաղագս ոչ առնելոյ սուգ ի վերայ մեռելոյ. Нач.: Դարձեալ գրեմք կանոն հասարակութեամբ.

3. Л. 18 а—25 б. Կանոն և [ս]ահման սուրբ հայրապետին Սահակայ. Нач.: Պարտ է քառասուն կարարել...

4. Л. 25 б—27 а. Վասն ազգակցութեան հարց Է պորտ կոչի և բաժանի Գ դէմս ի վեր ի վայր ի կողմն. Нач.: Բ վերնոցս պէս...

5. Л. 27 а—36 а. Վասն դարաստանի գրոց ի վանորից մեծին Սահակ և Բարսեղի եղեալ, փոքր ի շարէ գրեցաք աստ. Нач.: Եւ այսպէս սկսաք ցոյցանել...

6. Л. 36 а—38 б. Վասն քահանայից առնելոյ պալատս ի ժողովրդոց. Нач.: Եւ այս են իրաւունք քահանայից...

7. Л. 38 б—41 б. Վասն յիշատակի ննջեցելոցն և հասից նոցա. Нач.: Զյիշատակի ննջեցելոցն...

8. Л. 41 б—42 б. Վասն դիտար կինն յարձակելոյ. Нач.: Արժան է արձակել...

9. Л. 42 б—44 а. Վասն արելութիւն առն և կնոջն. Нач.: Երբ սմիմեանց արիցեն...

10. Л. 44 а—44 б. Վասն որոյ պարճառէ ելանէ կինն ի այրէ իրմէ. Нач.: Յորժամ րեսանէ վայր իր...

11. Л. 44 б—45 б. Եթէ վաճառական կամ այլ ճանապարհորդ յամեն (?) կին իր այր առնու... Нач.: Յորժամ այր ոք ճանապարհ գնայ...

12. Л. 45 б—46 а. Վասն կոռի այր ընդ կին և վնասէ վնա. Нач.: Եթէ այր վկին իր անարգէ...

13. Л. 46 а—6 а. [Վասն առն] և կնոջ ուրացողայ. Нач.: Եթէ այր կամ կին... ուրասցի...

14. Л. 46 б—47 б. Եղբարց և քուերաց բաժանումն. Нач.: Մարդ եթէ մեռանի...

15. Л. 47 б—48 а. Վասն ազգականն. Нач.: Աղջկն որ հասանի յամուսնութեան...

16. Л. 48 а—52 б. Հարցումն Բարսեղայ առ սուրբն Գրիգոր. Нач.: Բարսեղ ասէ առ սուրբն Գրիգոր. Յորժամ ոչ երկինք կայր...

17. Л. 52 б—54 а. Յաղագս երդմանն. Нач.: Եթենքորորդ բան կանոնական. Ոչ է պարտ քրիստոնէին...

18. Լ. 54 а—55 а. Յաղագս սուր վկայիցն. Կառ.: Իններորդ կանոն գրեմ վասն այնորիկ...

19. Լ. 55 а—57 б. Յաղագս յիշոցնաւորեան. Կառ.: Տասներորդ կանոն գրեմ վասն ահեղ...

20. Լ. 57 б—61 б. Վասն աղաթից հարց. Կառ.: Արդ պարս է քիսկոնէից արն Գ անգամ աղաթ առնել...

21. Լ. 61 б—67 а. Խրատ հոգոյ է շահ և մարմնոյ. Կառ.: Մարդուն վայել է Դ իրք...

22. Լ. 67 а—74 а. Պալմութին չարչարանայ հոգոյն ի դոխս. Կառ.: Յարուեալ Աստուածածին...

23. Լ. 74 а—84 а. Վարցումն սրբոյն Գրիգորի ընդ հրեշտակացն. Կառ.: Սուրբ Գրիգոր մեր Լուսորիչն...

24. Լ. 85 а—89 б. Таблица степеней родства и пояснения к ней, Կառ.: Վարկորդիսն և հետորդիսն շինամենան... (լ. 86 а).

Переписана до 1651 г. (приписка на л. 89 а).

В конце некоторых разделов приписки анонимного переписчика.

14.5×10; 89 л.; текст в один столбец; строк 17; бумага; боло-рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

161

ИБ, А 48

Сборник

I. Լ. 2 а—24 б. Յաղագս քերականութեան. Կառ.: Քերականութիւն է հմարութիւն որք ի քերթողայ...

Дионисий Фракийский. Грамматическое искусство. — Адонц 1915.

II. Լ. 25 а—32 б. Մեկնութիւն բառից Քերականի. Կառ.: Վերծանութիւն՝ ընթերցողութիւն...

Адонц 1915, с. 57—64; Амалян 1966, с. 154—166.

III. Լ. 32 б—34 б. Մովսիսի Խորենացոյ Բան իմաստութեան. Կառ.: Յաստուծոյ խորհրդով և իմաստութեամբ հասկալոյցաւ մարդկային տեսակ...

Грамматический трактат, приписанный Мовсэсу Хоренаци. — Адонц 1915, с. XIV—XVI.

IV. Լ. 36 а—174 а. Սահմանք Դարթի (լ. 93 и др). В др. рукописях: Դարթի Ներգինացոյ Յաղագս սահմանայ իմաստութեան. Կառ.: [Ո]րք իմաստութեան տենչան բանից...

Давит Анйалт. Об определениях философии. — Тапьян, № 263. 9; Философские труды, с. 410—411.

V. Լ. 174 б—176 а. Նախերգան Սահման[այ] գրոյ. Կառ.: Մեծն Դարթ [և] Եղնակ Կողբացին չոգան յԱթէնս...

Об обстоятельствах написания «Книги определений» Дави-та Анйалта. — Философские труды, с. 412.

VI. Լ. 176 а—189 а. Վամառաւր լուծումն Սահմանայ գրոյ. Կառ.: Ողջախոհ մոլորիւն որ ցանկան իմաստութեան, որ հոգևոր գործ է...

Краткое определение «Книги толкований» Дави́та Аниа́лта.

VII. Л. 189 а—190 б. Ոմանք պարն ասացին և բնութիւն ունողացն գրեցին և յԱստուծոյ ասացին ապոել ի սիրտս մարդկան պարն որպէս զբարին: Վասն այսորիկ հարկ եղև իմաստասիրութիւն Դարթի որ ցուցանէ թէ ոչ է անեղ և ոչ բնութիւն կամ հարկ մարդոց և ոչ յԱստուծոյ զուեալ մարդկան. Нач.: Ամենայն չար տանջելի, այսինքն՝ չարն ի սարանայ է...

Дави́т Философ. О зле.

VIII. Л. 191 а—226 б. Պորփիրի Ներածութիւն. Нач.: Ներգործութիւն ելոյր հարկատրի...

Порфирий. Введение к Категориям Аристотеля.

IX. Л. 227 а—235 б. Արիստոտելի Յաղագս առաքինութեանս՝ առ Աղէսանորոշ թագաւորն. Нач.: Գովելի են գեղեցիկն...

Аристотель. Царю Александру — о добродетели. — Ташьян, № 263, II, 2; Философские труды, с. 398—400.

X. Л. 236 а—237 б. Без заглавия, в др. рукописях: Ստորագործութիւն Արիստոտելի Նախերգան. Нач.: Արիստոտելէս սրագիրասցի է, ի Քամշկիթ գաւառէ մերձ յՕշինթոս, որդի հար Նիկոմախ և մայր Լորիասա...

Подборка высказываний древних философов. — Ташьян, № 263, II, 2.

XI. Л. 237 б—238 б. Գրիգորի՝ առ հեղձ աշակերտ յուսումն և հպարտս գոյ. Нач.: Քանգին բախին...

Поучение Григора Магистра нерадивому ученику. Григор Магистр, Послания, с. 236—237.

XII. Л. 241 б—263 а. Список без заглавия, в др. рукописях: Խրատ Հայոց տոմարին. Нач.: Հարց. Հայոց թվականն որ եղին, ի յո՞ր կերն էր: Պարասխանի. Ծ և Ե ամ էր...

Трактат о календарном подсчете, в форме вопросов и ответов, с таблицами. На л. 241 б—243 а оглавление.

XIII. Л. 265 а—296 а. Список без заглавия, в др. рукописях: Տօմարք ազգայ՝ հայոց, հռոմայեցոց, ասորոց, յունաց, եբրայեցոց և այլոց. Нач.: Կրկնակ ամսոց այսպէս արա. կալ զնօսարդի ամիսն...

Руководство по переводу из одной календарной системы в другую.

XIV. Л. 296 б—310 а. Список без заглавия, в др. рукописях: [ԺԹ-ամեայ խորան]. Յաղագս խորանասոյ. Нач.: Կալ զհռոմի փոքր թվականն...

Руководство по переводу из одной календарной системы в другую.

XV. Л. 316 а—345 б. Սահմանք իմաստասիրին Դարթի: Սահմանք իմաստասիրական իբր հարցմամբ. Нач.: Ջի՞նչ աստուած: Աստուած ինքնարան գոյութիւն...

Определения Дави́та Философа.

Переписана в XVII в., переписчик Саргис.

Записи: л. 2 а (на груз. яз.), 263 б, 311 а, 346 а (с именем переписчика), 296 б, 347 а.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо ер-катагир.

13.5×9; 347 л.; текст в один столбец; строк 17; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

162

ИБ, А 49

Шаракноц

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVII в., переписчик Срапион, художник Йованнэс.

Записи: л. 26 а, 314 а, 365 б (Приложение, № 128), 74 б—75 б, 342 б.

В начале и конце пергаменные защитные листы с груз. текстом, письмо нусха-хуцури.

12.5×9; 365 л.; текст в один столбец; строк 20; бумага; боло-рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, под-клеена ткань с объемным узором.

163

ИБ, А 50

Сборник

I. Л. 1 а—16 а. Без заглавия, в др. рукописях: Տաճարաբանություն. Астрологические предсказания природных явлений, урожая, болезней, войн и пр. Не ранее 1539 г. Начальные листы утрачены, сохранившееся нач.: Եւ այլ ծանիր, երբ որ ն[ա]հանգ վարին լինի, փեղբվար ամիսն ԴԹ օր լինի...

II. Л. 17 а—19 а. Без заглавия, в др. рукописях: Չիր շարադի. Нач.: Տէր Աստուծո՛, յորժամ արարեր վորախորն...

III. Л. 20 а—41 б. Часть обрядника, с текстами или началом гимнов и молитв, возглашаемых во время богослужения священником, дьяконом и чтецом. Нач.: Խորհուրդ խորին անհաւ, անսկիզբն...

IV. Л. 42 а—52 а. Проповедь о соблюдении воскресения, о недопустимости сквернословия и др. Начало утрачено. Наличие нач.: [...] շնորհեստ: Որ վկիրակին արհամարէ...

V. Л. 57 б—56 б. Календарные таблицы (վոմար) для истолкования небесных знаков, управляющих годом, в др. рукописях: Ամասյոյ. Нач: Ապրիլ. Թէ լուսին բակ առնու՝ ջորք պակասին...

VI. Л. 57 а—86 б. Календарные исчисления для определения праздников водоосвящения, равноденствия и др., в др. рукописях: Պարզավոմար դիրին. Нач: Այրի վարին ջորն երեջարբի արինի...

Переписана в 1687—1688 гг., Лóри, д. Ованис, переписчик Григор.

Записи: л. 41 б (от 1687 г.), 52 а (Приложение, № 80) и др.

Колл. Г. Аганяна.

15×10,3; 86 л.; текст в один столбец; строк 19, 15, 16; бумага; болорагир и шлагир; переплет из кожи, двойной.

164

ИБ, А 51

Книга проповедей и назиданий

В иштатакаране названо: *խրոցգիրք* (л. 325 б).

Содержит проповеди и изречения из Св. Писания, историю мученичества Григория Просветителя, явление ангела Григорию, толкования на канонические постановления о лжесвидетельстве, клятве и др.

На л. 2 а—283 б: Лукас Лóреци. Книга проповедей. Начальная проповедь: *Քարոյ ի րանն անխարանի որ ասէ. Եղերոյ խորագիրք իբրև լիակ* (л. 2 а—16 а). См. Арутюнян 1971.

Заставки, маргиналии.

Переписана в 1620 г., Шавш (Аспахан), переписчик Йовханэс из Хизана.

Запись: л. 325 б—327 а (ПЗ 1601—1620, № 998).

В начале и конце пергаменные защитные листы с грузинским текстом, письмо асомтаврули.

На л. 2 б, 325 б печать Карапета от 1733 г. (в дате ՌՃՁԲ третья буква обращена в противоположную сторону).

На л. 328 б две смытые печати.

Основной фонд.

13,2×10; 328 л.; текст в один столбец; строк 18; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, с внутренней стороны оклеены набойкой.

165

ИБ, А 52

Церковный календарь и *Гандзаран*

I. Л. 2 а—127 б. Список без заглавия, обычное наименование *Տօնացոյց*. Нач.: *Քաղոց անոյ ի մէկ...*

Церковный календарь. — Ташьян, № 201.

II. Л. 129 а—273 а. *Гандзаран*. — Ср. Ташьян, № 132.

На л. 1 а запись: *ՋՏօնացոյցն Վարազա հայր Արմն կարգես, զՏօնապարճանն Մաքեանց հայր Սողոմոն կարգես, զԵրրորդեանն Քրիզոս վկայաւոր կարգես*. Названы известные авторы — Атом, Соломон и Григор Вкайасэр.

Переписана в 1677 г., переписчик Григор Ереванци (л. 1 а—127 б, последующие листы записаны другой рукой).

Записи: л. 52 б, 127 б.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо еркатагир.

Основной фонд.

13×9.5; 276 л.; текст в один столбец; строк 14, 15; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, с внутренней стороны оклеены набойкой.

166

ИБ, А 53

Шаракноц

В ишатакаране названо: Շարակնոց (л. 431 а), Եղանակաոր լից (л. 432 а) — Ташьян, № 142.

Лицевые изображения, заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1604 г., Цпат, переписчик и художник Григор.

Записи: л. 161 б, 191 б, 220 б, 300 а, 396 б, 431 а—433 б (ПЗ 1601—1620, № 180).

Колл. И. А. Орбели.

12×8.5; 433 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

167

ИБ, А 54

Григор Татеваци. Оскепори́к и др.

Л. 1 а—165 б. *Оскепори́к* в четырех книгах, с предшествующим оглавлением. Нач.: Եման է արհայութիւն երկնից գանձի ծածկելոյ... (л. 4 а).

Ташьян, № 119.

Л. 170 а—191 б: Вах́рам, *вардапет*. Слово о Св. Троице. — Ташьян, № 119.5.

Л. 192 а—207 б — Ման ժղանայ Վարդանայ Արևելյոյ, нач.: Հաւաճայոմ ծաղիկս ի մարգայ Անւարանին պսակել զիւ...

Вардан Арёвёлци. Краткие беседы.

Переписана в XVI—XVII в.

Ванская колл.

13.5×9.5; 207 л.; текст в один столбец; строк 23; пергамен; нотрагир; переплет деревянный, обтянут кожей с тиснением.

168

ИБ, А 55

Шаракноц

В ишатакаране названо: Շարակնոց (л. 249 б).

Лицевые изображения (на полях), заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1599 г., в монастыре Хурекай Астуацацнин, д. Талиш, переписчик Тиравак, заказчик епископ Мекайил.

Записи: л. 44 б, 110 а (Приложение, № 41, а) 131 б—132 а, 204 а, 249 б (Приложение, № 41, б).

Ванская колл.

13×9; 310 л.; текст в один столбец; строк 21; пергамен; боло-рагир; переплет деревянный, обтянут кожей с тиснением.

169

ИБ, А 56

Календарь, его толкования и др.

I. Л. 1 б—95 б. Проповеди и поучения Иоанна Златоуста, Григора Татеваци и др., нач.: ...Յոհաննու Ոսկէրերանի ասացեալ վասն խոստովանութեան... Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ասաց մեզ...

II. Л. 96 а—121 а. Մեկնութիւն տօմարի, զոր արարեալ է Սամուէլ քահանայի՝ ի խնորոյ Ստէփանոսի Բմաստրասիրի, нач.: Հարս՝ Ջիւն է տօմար...

Самуэл. Толкование календаря, составленное по просьбе Степаноса Философа. — Рукописи семинарии Нерсисян, № 12. 38.

III. Л. 122 б—139 а. Վասն Հայոց տօմարին, нач.: Կրկնակն ամսոյ այսպէս արա...

Толкование армянского календаря.

IV. Л. 139 б—149 б. Վասն հռոմայեցոյ տօմարին, нач.: Թվական այսպէս [արա]...

Толкование ромейского календаря.

V. Л. 150 б—166 б. Վասն հինգհարիրակին, нач.: Թվական այսպէս արա...

Толкование календаря по 500.

VI. Л. 167 б—173 а. Վասն հապարի տօմարին, нач.: Թվական այսպէս արա...

Толкование календаря по 532.

VII. Л. 173 б—187 а. Վասն Յակոբ Վաճառականի տօմարին, нач.: Ես Ջողայեցի մահդեսի Յակոբ վաճառականս[...] յորժամ ըսկիւրն արարի տօմարիս, թվական էր Հայոց ՌՃԺ (1110/1661 г.)...

Йакоб Джулайеци. Календарь.

VIII. Л. 188 а—232 а. Վասն հեշտ և դիրին պարպեալ տօմարի, нач.: Ես Ջողայեցի մահդեսի Յակոբ վաճառականս [...] յորժամ ըսկիւրն արարի տօմարիս, թվական էր Հայոց ՌՂԸ (1098/1649 г.)...

Йакоб Джулайеци. Календарь.

IX. Л. 232 б—233 а. Վասն լուսնացոյ խորանին, нач.: Ձմաք խորանիս ծնունդ լուսնին այսպէս. Կալ զմեծ թվական Հայոց ՌՁԷ (1087/1638 г.)...

Йакоб Джулайеци (?). Лунный календарь.

Х. Л. 234 а—340 а. Четыре «Плача» (Ողբի) Ёакоба Джулайеци, нач.: Իմ մեղայն է ծով պարել...

XI. Л. 241 а—247 а. Վասն Յակոբ վաճառականին երրորդ րոմար[ին], нач.: Թվական այսպէս արա. Կալ զմեծ թվական չայլոյ ՇԼԲ ՇԼԲ, երկու շրջան ի րաւ երթ...

Переписана в 1666—1667 гг., пұстынь Шатик (Едегна-дзор), переписчик, он же автор нескольких разделов, Ёакоб Джулайеци.

Записи: л. 11 б (от 1667 г.), 27 б, 95 а—б (от 1667 г.), 121 а (от 1666 г.), 127 а, 149 б (от 1666 г.), 175 б, 185 б—187 а, 231 а—232 а (от 1667 г.), 240 а (от 1667 г.), 245 а—б (от 1667 г., Приложение, № 55), 172 б (от 1767 г., Приложение, № 105).

В конце подшит пергаменный лист с посторонними записями.

Колл. Г. Аганяна.

13×10; 247 л.; текст в один столбец; строк 15; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

170

ИБ, А 57

Таларан

Содержит духовные стихи, любовную лирику, гимны и пр. Названы авторы: Ёазар, Аветис, Ёакоб Шамахеци, Мкртич Шоротеци, Симэон Ереванци.

Нач.: Տաղ ի դէմ տար Էջմիածնայ, յարմարեալ Ղազարու հայրապետէ. Էին ծնող մեր ցանկալի...

Лицевые изображения, заставки, маргиналии, инициалы с золотом.

Переписана в XVIII в.

На л. 1 а запись от 1869 г. о принадлежности рукописи Ёовсэ-цу Мелик-Абовеанцу из д. Кёти.

На л. 2 а печать Соломона.

Колл. Г. Аганяна.

11.5×8.5; 107 л.; текст в один столбец; строк 12; пергамен; вотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

171

ИБ, А 58

Четвероевангелие

Содержит послание Евсевия Карпиану, каноны согласия, оглавление к каждому Евангелию. На л. 274 б—290 б — молитвы Анастасия Синайского, Григора Нарекаци и др.

Изображения евангелистов, хораны, заставки, маргиналии, инициалы, текст в рамках.

Переписана в 1756 г. (?), Эчмиадзин, переписчик Маргар.

Записи: л. 8 а, 270 б—274 а (Приложение, № 129).

Приобретена в 1915 г. у Гарегина Овсепяна.
9.7×6.7; 290 л.; текст в два столбца; строк 22; пергамен; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

172

ИБ, А 59

Манрусмунк

Нач: Յիշխոյմի ի զիշերի փանուն ֆռ, Տէր...

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVI в., переписчик и художник Саргис.

Запись: л. 29 б (Приложение, № 122).

В начале обрывок пергаменного защитного листа, письмо
прямоугольный еркатагир.

Колл. Г. Аганяна.

9.5×7; 169 л.; текст в один столбец; строк 15; пергамен; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

173

ИБ, А 60

Молитвы и заклинания

На л. 1 б и 65 а названо: Կ[ի]պրիանոս.

Нач.: Աղաթիւք սրբոյն Ներսէսի հայրապետին. Հաւաքով
խոստովանիմ... (л. 1 б).

Содержит молитвы Нерсэса Шнорхали, Григора Нарекаци и
др., заклинания, талисманы.

Переписана в 1618 г., переписчик Вардан. Во многих местах
вписаны имена последующих владельцев: Карапета и Саргиса,
Степаноса.

Записи: л. 73 б — 74 а (Приложение № 44), 1 б, 65 а (записи
Степаноса).

Колл. Г. Аганяна.

10.3×7; 77 л.; текст в один столбец; строк 8; бумага; нотра-
гир; крышки деревянные, кожа обтяжки утрачена.

174

ИБ, А 61

Хосров Андзеваци. Толкование литургии

Без заглавия, в ишатакаране названо: Մեկնութիւն
փափառազմափոխի տեառն Խորովով (л. 414 б), нач.: Ջշափ
ճանաչել ուսույանն մեզ...

Ташьян, № 282.

Переписана в 1336 г., переписчик Нерсэс.

Записи: л. 196 б (поздний владелец вардапет Йовханнэс),
203 б, 207 а, 264 а, 392 а, 414 б (Приложение, № 10) и др.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо пря-
моугольный еркатагир и еркатагир.

На л. 1 а и 9 а печать, датированная 1760 г., имя владельца неразборчиво.

Рукопись обновлялась, многие листы переписаны заново.

Колл. Г. Аганяна.

16.2×11.5; 414 л.; текст в один столбец; строк 14; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, подклеены набойкой.

175

ИБ, А 62

Псалтырь и толкования к ней

В иштатакаране названо: փարիս Դարի (л. 252 а).

1. Л. 1 а—15 б. Յառաջարանութիւն Դարի մարգարէի մեկնութեանն Մթնաւի եպիսկոպոսի Աղէսանդրասոյ տապալաւ, нач.: Չամենայն երգոյ սաղմոսայն...

Толкование Афанасия Александрийского.

2. Л. 15 б—20 б. Երանելոյն եպիսկոպոսապետին Կիպրոսի արարեալ Պարճառս երգոյն սաղմոսի, нач.: Չամենայն ինչ զոր տապ հայրն մեր Մթնաւ...

3. Л. 21 а—22 б. Բան ի Յովաննէս Գառնեցոյ հոգելի վարդապետի վասն Դարեան սաղմոսիս, որ ոմանց յերկրայս թրի, нач.: ՉՍաղմոսս Դարի, մանաւանդ թէ երգս...

Предисловие Йовханнэса Гарнеци.

4. Л. 23 а—251 б. Псалмы 1—150, также Փոքր էի եւ յեղբարս իմ и др.

На л. 255 а—б наставления чтецу о Псалтыри.

Рукописи Венеции, I, № 52.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1534 г., Сухар (Каджберуник), переписчик Маргарэ Арчипеци, заказчик католикос Григорис Алтамарци.

Записи: л. 252 а—253 а, 253 б—255 а (Приложение, № 23).

Колл. Г. Аганяна.

16×12; 255 л.; текст в два столбца; строк 19; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

176

ИБ, А 63

Шаракноц

Ташьян, № 142.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1637 г., переписчик Йованэс.

Записи: л. 367 а—б (ПЗ 1621—1640, № 1034), 381 а (от 1689 г.), 381 б, 1 а.

15×10.5; 381 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

177

ИБ, А 64

Молитвы и заклинания

В ишатакаране названо: Ուրբաթագիրք. Обиходное название:
Շիպրիանի, Ուրբաթագիրք.

Нач.: Շարժամբ առ ինչ, Հայր Տեառն մերոյ... (л. 3 а).

Содержит молитву Киприана, заклинания, выдержки из
«Книги скорбных песнопений» Григора Нарекаци и др.

См. Ташьян, № 191.

Маргиналии, инициалы, на л. 1 б изображение евангелиста.

Переписана в 1704 г., Ван, переписчик Կարսյոն.

Записи: л. 147 б—150 б (Приложение, № 88), 151 б.

Ванская колл.

15.5×11; 152 л.; текст в один столбец; строк 14; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты бархатом.

178

ИБ, А 65

Требник

Обиходное название: Մաշտոց ձեռնադրութեան.

Заглавие списка: Յաղագս հրաիրելոյն ի փահանայութիւն:
Սահմանադրութիւն դաստիարակութեան նորածնեալ մանկանց
որք հրաիրելոյ է յաստիճան փահանայութեան, нач.: Արդ ըստ
կարգի վարժել զմանկունս... (л. 1 а).

Маргиналии, инициалы.

Переписана в 1607 г., переписчик Կովսեան.

Запись: л. 61 а (ПЗ 1601—1620, № 324).

Колл. Г. Аганяна.

16.5×12.5; 61 л.; текст в один столбец; строк 19; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

179

ИБ, А 66

«Великое зеркало»

Нач.: Յաղագս ազահութեան, գլուխ Ա: Հրամայէ Կէր մեր
Յիսուս Քրիստոս ի փրկական սուրբ անկարանիս, թէ ուր
զանձք ձեր են, անդ և սիրտք ձեր եղիցին... (л. 2 а).

На л 1 а—б — оглавление.

На л. 169 а отрывок из Категорий Аристотеля: Արիստոտելի
[Տասն ստորոգութիւն], нач.: Գոյացութիւն...

На л. 169 а—б — отрывок: [Վասն մարդակազմութեան],
нач.: Արիստոտելի Պարսից վարդապետ, Եփրատէս Հայոց
վարդապետ...

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVII в.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо болорагир.

Основной фонд.

15.5×10.5; 171 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Изд. соч.: Тер-Давтян 1996.

180

ИБ, А 67

Альберт Великий.

Краткое собрание богословской истины

Заглавие списка: [Շ]ամառօր հաւաքումն աստուածաբանական ճշմարտութեան, нач.: Քանզի գերապանստութիւն աստուածաբանական ճշմարտութեանն է նշոյլ վերին ճառագայթին յոսարիչ միայն...

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVII в.

В конце защитные листы из старопечатного издания.

Основной фонд,

16.5×11; 279 л.; текст в один столбец; строк 30; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

181

ИБ, А 68

Симэон Джулайеци.

Грамматика и логика

I. Л. 1 а—72 б. Ի Միմէօնի վարդապետի Ջուլայեցոյ տրարեալ Քերականութիւն ըստ լեզուի մերում հայկազեան. Нач.: Քերականութիւն է գիտութիւն տառից և ասութեանս...

Грамматика. — Тапьян, № 356.

II. Л. 73 а—181 а. Միմէոնի վարդապետի Ջուլայեցոյ տրարեալ Վերամարանութեան հաւաքումնս. Нач.: Ի սկզբան տրամարանութեան...

Логика. — Тапьян, № 340.

Переписана в XVII в.

На л. 181 б пометка от 1711 г.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо еркатагир.

Колл. Г. Аганяна.

16.5×11; 181 л.; текст в один столбец; строк 22 и 20; бумага; болорагир (л. 1—36) и нотрагир (л. 37—181); крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИБ, А 69

Сборник

I. Л. 2 а—75 б. Հաթի փիլիսոփայի Ներգինացոյ Վերլուծութիւն ի Ներածութիւնն Պորփիրի. Нач.: Հանդերձեալ հանդերձ ասպլուծով...

Давитъ Анѣалѣ. Анализ Введения Порфирия. — Философские труды, с. 419—420.

II. Л. 77 а—104 б. Յանուն Յիսուսի Բրիստոսի Վասն շրջագայութեան երկրի և վասն իրաչափութեանն, որ փոխարկեցաւ ի չափակցութիւն և ի մըղոն. Нач.: Ի բազմազգ զարմանալի թոյի բանս, որպիսի կերպի կամ ճանապարհի իմանի և գիտացոյի երկրային գնդոյն շրջապարհ...

Астрономическое сочинение, посвящено изучению земного шара, движению небесных светил, их измерению и пр. Упоминается итальянский астроном Альфакрано.

III. л. 115 а—123 б. Ասպլուծ փիլիսոփայից, հասեալ ի Յակոբայ ասպլուծարան պատրիարկ Կոստանդինուպոլսեայոյ. Нач.: Ասպլուծ է նախորդ իմաստութեամբ. Մօղոն...

«Изречения философов, собранные богословом патриархом Иакобом Константинопольским». Содержит краткие извлечения из сочинений древнегреческих авторов, принадлежит, по-видимому, Иакобу Налеану, армянскому патриарху в Константинополе (1741—1764).

В начале 2 защитных листа, болорагир, XV в.

Переписана в XVIII в.

Колл. Г. Аганяна.

16.5×11; 124 л.; текст в один столбец; строка 21; бумага; плагир; переплет картонный, обтянут кожей.

ИБ, А 70

Нерсэс Ламбронаци.**Толкование притчей Соломона**

Մեկնութիւն Առակացն Սողոմոնի, արարեալ տեառն Ներսէսի Լամբրոնացոյ, արհիեպիսկոպոսի Յարսոնի Կիլիկեցոյ. Нач.: Բնաբան. Ճանաչել զիմաստութիւն...

Переписана в XVII в.

Колл. Г. Аганяна.

17.3×12.5; 39 л.; текст в один столбец; строка 29; бумага; нотрагир; без переплета.

ИБ, А 71

Игнатиос Севлернци.**Толкование на Евангелие от Луки**

Մեկնութիւն Դուկասու անկարանի, զոր արարեալ է Բգնապիոսի եպիսկոպոսի՝ ի խնդրոյ տեառն Գրիգորի Հայոց

կաթողիկոսի. Нач.: Լնոյ զայս իմաստ աստուածային ևն
ըզդիւ...

Каталог Матенадарана, I, № 2517.

Переписана в XV—XVI вв., две руки.

Колл. Г. Агабяна.

14.8×10.7; 307 л.; текст в один столбец; строк 21 и 23; бумага
(л. 109 пергамен); болорагир; крышки деревянные, обтянуты
кожей.

185

ИБ, А 72

Послания ап. Павла

Текст посланий без деления на стихи.

Ташьян, № 55. 14—26.

Переписана в 1508 г. с образца 1280 г., д. Кутрашэн (*еркир*
Вашелван), переписчик Карапет Хамашинци.

Записи: л. 154 а—155 а (Приложение, № 21), 1 а, 155 б, 156 а
(от 1722 г., запись тэр Саргиса из Тигранашэна). На л. 155 б таб-
лица с расходящейся от центра записью: Կարապետ երկրուն է
գիրքս.

На л. 3 б, 153 б печать тэр Саргиса.

Основной фонд.

13.5×9; 156 л.; текст в один столбец; строк 23; пергамен;
болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Brosset 1857, с. 663—664.

186

ИБ, А 73

Сборник

I. Л. 1 а—25 б. Список без заглавия (начальные листы утра-
чены), в тексте названо: Պարզաբան (л. 18 б). Нач.: [Օրունդ
Յովհաննոյ] յոչիս ԺԶ...

Церковный календарь на 1661—1720 гг.

Ташьян, № 175.

На л. 18 б ишатакаран составителя Аветиса.

II. Л. 26 а—35 б. Խրատ վասն կիրակէ[ի] ամենայն
փրկունէի: Խօսք տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ
առաջեստ ի վաճարըն Պետրոսի, нач.: Ես պապս Հռովմայ
հաղափ...

Наставление о воскресении от имени папы римского.

III. Л. 36 а—41 а. Покаяние, нач.: Մեղայ սուր ասելով...

IV. Л. 41 а—118 а. Слово против диофизитов Геворга Ерзнка-
ци, нач.: Որք զայս մկրտն ի գլուխ ունին...

V. Л. 118 б—119 б. Отрывок о семи смертных грехах, нач.:
Եթըն մահու չափ մեղքն և անիծեալ դպրերն իր: Առաջինն
է հպարտութիւն...

На л. 120 а—121 б посторонние записи на арм. и груз. яз.

Переписана в XVIII в., заказчик Давит.

На л. 25 б печать, надпись неразборчива.

14.7×10.5; 121 л.; текст в один столбец; строка 17; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, подклеена набойка.

187

ИБ, А 74

Фома Кемпийский. О подражании Христу

Գիրք Թումայի Քեմփայոյ Յաղագս համահերետոքեանն Բրիպոսի, քարգմանեցեալ ի Յոհաննիս յովներախար վարդապետէ՝ ի խնորոյ Զուղայեցի խօջայ Սահրապի որդոյ պարոն Բաւապիին: Գործեօք և ծախիք Թումասոյ սրբախայ եպիսկոպոսի Սրբոյ Խաչին: Յամի Տեառն 1696, յԱմսրէլոսոփամի:

Содержит копию старопечатного издания с тем же заглавием — перевод сочинения: Thomae a Kempis. De imitatione Christi. Об изданиях см. Газибян, I, стб. 772—776.

Переписана не ранее 1837 г., в качестве писчего материала использованы чистые страницы писем и др., среди них письмо священника Араке́ла Юзбашеанца, Шуша, 9 сентября 1837 г. (л. 142 б и 147 а).

На л. 102 и 107 водяные знаки.

Колл. Г. Аганяна.

14×11; 148 л.; текст в один столбец; строка 24; бумага; нотрагир; крышки из бересты.

188

ИБ, А 75

Сборник

I. Л. 1 б—33 б. Список без заглавия, в др. рукописях: Պատմութիւն ուրանաոր Բարդաւմո եւ Յովասափո.

Араке́л Балишеци. История Варлаама и Иоасафа. — Ташьян, № 343. 8.

II. Л. 34 а—68 а. Պատմութիւն Պղինձ քաղաքի.

История Медного города. — Ташьян, № 88, Ը.

III. Л. 68 б—134 б. Պատմութիւն Փարէլ մանկանն և Վինայո՝ դպրերն Դօլաֆ իշխանին ի Վինայո քաղաքէն, զոր քարմանեալ ֆռանգ լեզուէ ի հայո լեզուն, ի ձեռն տէր Յովաննէս Տերգընցուն և իր որդոյն Խաչապուրին ի քաղաքն Մարշիլայ.

Повесть о Париже и Вене. — Мелик-Оганджян 1966.

Переписана в 1663 г., переписчик Сафрас.

Запись: л. 68 а.

Рукопись из собрания монастыря в Вараге, в 1916 г. была выписана из Эчмиадзина.

14.5×10.5; 134 л.; текст в один столбец; строка 21; бумага; нотрагир; крышки деревянные; обтянуты кожей с тиснением, подклеена набойка.

Оп. рук.: Мелик-Оганджян 1966, с. 80.

ИБ, А 76

Повесть об Александре Македонском

Список без заглавия (начало утрачено), в др. рукописях: Պարմութին մեծի աշխարհակալին Աղէմադրի Մակեդոնացոյ: Կեանք վարույ քաջութեան և գործք արիականք, նաև վախճան նշանօք.

Содержит перевод с греческого «Деяний Александра Македонского» Псевдо-Каллисфена в его промежуточной редакции. — Симонян 1989, сс. 16—19.

На л. 1 а—3 а оглавление (начало утрачено).

Переписана в XVII—XVIII вв.

В конце пергаменный защитный лист с рамкой без текста.

Колл. И. А. Орбели.

13.5×9.2; 224 л. (включая 222 bis); текст в один столбец; строка 19; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

Оп. рук.: Симонян 1989, с. 64.

ИБ, А 77

Прокл Диадох.**Богословские элементы**

Պրոկղի Պատրիստի պղպտնական իմաստասիրի Շաղկապ տարածարանականք (л. 4 а). Нач.: Ամենայն բազմութին հաղորդի միոյն...

Ташьян, № 372, Философские труды, с. 442.

На л. 1 а—3 а — толкование Симэона Гарнеци (Միմէնի Գառնույ եպիսկոպոսի արարեալ Մեկնութին ի գրույն Պրոկղի... нач.: Թարգմանչայն մերոյ...), на л. 183 а его иштатакаран.

На л. 183 а—184 б оглавление.

Переписана в XVIII в.

На л. 182 б печать тэр Вардана.

Колл. Г. Аганяна.

16.4×10.8; 187 л.; текст в один столбец; строка 19; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

ИБ, А 78

Симэон Джулайеци. Грамматика

Միմէնի վարդապետի արարեալ Ջերականութին ըստ լեզուի մերում հայկապանս. Нач.: Ջերականութին է գիտութին րադիս... (л. 1 а).

Ташьян, № 356.

Переписана в 1701 г.

Запись: л. 109 б (Приложение, № 86).

Ванская колл.

15×10.5; 109 л.; текст в один столбец; строк 19; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

192

ИБ, А 79

Четвероевангелие

Содержит послание Евсевия Карпиану и каноны согласия.

Заставки, маргиналии, инициалы, хораны. На л. 11 а, 93 б, 148 б, 246 б изображения евангелистов (с применением золота).

Переписана в 1667 г., Балэш, переписчики Давит Баишеци (Евангелия от Матфея и от Марка) и Петрос Лулткци (Евангелия от Луки и от Иоанна). Иллюстрирована в 1682 г., Ван, художник Григор, в его иштатакаране упомянуты лица, принимавшие участие в дальнейшей судьбе книги (л. 325 а—б).

Записи: л. 321 а—323 б, 323 б—324 а, 324 б—325 б (Приложение, № 54, 71).

В начале и конце пергаменные защитные листы, в конце с текстом, прямоугольный еркатагир.

12×7.8; 109 л.; текст в два столбца, в рамке; строк 23; бумага; болорагир; крышки деревянные; обтянуты кожей с тиснением, упомянутые в иштатакаране (л. 325 а) серебряные украшения утрачены.

193

ИБ, А 80

Шаракноц

Ташьян, № 142.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVI—XVII вв.

Ванская колл.

12×9; 109 л.; текст в один столбец; строк 20; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

194

ИБ, А 81

Сборник

I. Л. 2 а—25 а. Յաղագս Ջերականութեան. Нач.: Ջերականութիւն է արուեստը գործիական. բանականաբար՝ ասական և գրական, եւ մասունք են նորա՝ գիր, վանգ, բառ, բան...

Грамматика.

II. Л. 31 а—131 а. Յաղագս ինքականութեան. Нач.: Ջերականութիւն գիտութիւն է վառից և ասութեանց...

Симэон Джулайеци. Грамматика. — Ташьян, № 356.

III. Л. 131 б—164 а. Ի գրոյ Պաշտօնապա Սրիստոստի, կամ քաշիս ոմանց թոի՝ Պրոկի.

«Из Книги причин Аристотеля или, как полагают некоторые, — Прокла». — Философские труды, с. 442—443.

IV. Л. 167 а—311 б. Համառօտ հաւաքումն տրամարանութեանս, արարեալ ի Սիմէօնէ քաջ բարոնապետէ Ջուղայեցոյ յաղագս տրամարանութեան. Нач.: Ի սկսբան տրամարանութեանս...

Симэон Джулайеци. Логика. — Ташьян, № 340.

V. Л. 313 а—333 а. Без заглавия, в др. рукописях: Առակք վասն ուրախութեան մարդկան или Հաներով.

Нач.: Կայր թագաւոր մի աղբարիկ,
ի էր քահանայ խիստ սրբորոյիկ,
Ծնողք չունէր ոչ մի ոգիք,
Լեռան նստէր մերկ և բորիկ...

Притчи о радостях человеческих.

VI. Л. 336 а—341 а. Список без заглавия, в др. рукописях: Պարգէն Հայոց լոմարի. Нач.: [Կ]րկնակ ամսոյ այսպէս արաւ. Կալ վնասաւարդի ամիսն Լ և երթ է...

Церковный календарь.

Рукопись составлена из двух частей: л. 2—30 и 334—344 переписаны до 1688 г. (запись на л. 342 а), остальная часть в XVII—XVIII вв., переписчик Араке́л (криптограмма на л. 311 б).

На л. 131 б, 164 б—165 б, 342 б—343 а — записи на груз. яз.

В конце пергаменный защитный лист, письмо еркатагир.

Колл. Н. А. Муравьева-Карсского.

11.5×8.4; 334 л.; текст в один столбец; строк 19 и 15; бумага; болорагир (до 1688 г.) и нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

195

ИБ, А 82

Манрусмунк

Нач.: Երգ տեառն Ներսիսի ասացեալ զհերային պաշտօնանս: Յիշեսցո՞ւմ ի զհերի...

Ташьян, № 183.

На л. 135 а—138 б стихотворение Нерсеса Шнорхали: Աստուած անեղ, անժամանակ...

Заставки, маргиналии, инициалы (с использованием золота).

Переписана в XVII—XVIII вв., переписчик Пավлос, по заказу *рабунапета* Есаяи.

Записи: л. 16 а, 89 а (переписчик), 193 а (последующий владелец Атом Алубенц), 139 б.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо прямоугольный еркатагир, содержит фрагмент из «Истории» Лазара Парпеци (см. Мурадян—Юзбашян 1973, Dowsett 1976).

Ванская колл.

12.5×10; 139 л.; текст в один столбец; строк 19; пергамен; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИВ, А 83

Молитвы и заклинания

Список без заглавия, в ишатакаране названо: Չիրի ւշահաշ-
ւութեան (л. 78 б).

Нач.: Բարեխաւութեամբ ամենայն սրբոյ: Հաւաքով
խոստովանիմ և երկիր ւազանեմ եւս...

Содержит молитвы Нерсэса Шнорхали, Григора Нарекаци и
многочисленные заклинания, призванные защитить от всяких
напастей Манкасара (л. 23 б и др.). На многих листах это имя
заменено именем Есайи. На л. 75 а—78 а таблички с заклинани-
ями.

Переписана в 1625 г., Бахчисарай, переписчик Йованэс.

Запись: л. 78 б (ПЗ 1621—1640, № 253).

На л. 1 а и 79 б печать.

Основной фонд.

10.5×7.5; 79 л.; текст в один столбец; строк 14; бумага;
болорагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

ИВ, А 84

Календарь церковный

I. Л. 1 а—111 а. Список без заглавия (начальные листы утра-
чены), обычное наименование: Տօնաշար.

Нач.: [Սալոմօնայայրնութեան] ճրագարուի զիշերն առաջի
կանոնագիրն...

Календарь церковный. — Ташьян, № 201.

II. Л. 111 б—126 а. Псалмы (Մեկեդի).

III. Л. 127 а—183 б. Պարզարումարս ընդիր և ըզոյզ
օրինակէ անանս և յաիրենական է (л. 134 а).

Парзатомар с таблицами. — Ташьян, № 201.

Переписана в 1670 г. (соответственно началу календаря,
л. 127 а).

Многочисленные записи современной скорописью.

На л. 48 а и 130 а печать Арама от 1895 (?) г.

Колл. И. А. Орбели.

9.8×6.8; 183 л.; текст в один столбец; строк 16; бумага;
нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

ИВ, А 85

Календарь церковный

Список без заглавия, обычное наименование: Տօնաշար.

На л. 72 а—114 б евангельские чтения (Աւետարանաշար).

Ташьян, № 201.

Заставки, инициалы.

Переписана в XVII—XVIII вв.

15.2×13; 114 л.; текст в один столбец, расположен параллельно короткому срезу; строк 20; пергамен; болорагир; переплет утрачен.

199

ИБ, А 86

Сборник

Общее заглавие на обложке, после исправлений читается: Գիրք մարդակազմութեան ժողովեալ իմաստուն բժշկաց և հաւաքեալ ի մի.

I. Л. 1 а—18 а. Գիրք որ կոչի Մարդակազմութիւն. Յաղագս կազմութեան մարդոյն և գոյացութեան ամենայն անդամոցն.

Абу-Сайид. Анатомия. — Анасян, Библиология, I, стб. 67—72.

II. Л. 18 а—27 б. Վասն կազմութեան մարդոյն. մեծին Գրիգորի Նիսիացոյ համառօտեալ բաղդաւորեամբ.

Григорий Нисский. Об анатомии человека. — Ташьян, № 17.

III. Л. 27 а—28 б. Դո՛ւրսն որ ցոյցանէ պարզաւորներն և պարզաւորն.

Медицинское сочинение в традициях арабской средневековой медицины (определение С. Варданяна).

IV. Л. 28 б—33 б. Յաղագս միութեան և միատրութեան՝ նոյնք են երէ պանականք. արարեալ Ոսկանայ վարդապետի. Нач.: Գիրքն է, զի միութիւն և միատրութիւն ուր ուրեք ի Կեղիս իրեանց դնեն...

Варданет Оскан. О единстве и объединении.

Переписана в XVIII в.

Колл. Г. Аганяна.

16.2×12; 34 л.; текст в один столбец, расположен параллельно короткому срезу; строк 26; бумага; плагир; в бумажной обложке.

200

ИБ, А 87

Нэрсес Шнорхали. Сочинения

I. Л. 1 а—10 а. Список без заглавия (начало утрачено), в др. рукописях: Բան հաւաքոյ ողանաւոր Կաղի չափաւոր.

Слово о вере. — Ташьян, № 185. 2.

II. Л. 12 а—18 б. Տեառն Ներսեսի վասն երկնից շրջագայութեանն և վարդույ նորա ի չափ երկոտասանից արարեալ ուրից, ի խնդրոյ առն բժշկապետի և աստղագիրի Մխիթարայ.

О небесах и светилах. — Ташьян, № 194. 3.

III. Л. 19 а—21 б. Նորաչափ այլաչափ Կաղի ի խնդրոյ անուն նախագիծ].

IV. Л. 21 а—35 б. Նոր Ներսիսի խրատ մանկանց.

Наставления ученикам (применительно к алфавитному порядку букв). — Conybeare, № 106.

V. Л. 35 6—45 6. Շարագրութիւն հռմերական վիպասանութեամբ սակս հայկական սեռի եւ Արշակունեացն զարմի, ի սկզբանէ մինչև ի վաղճան իրեանս.

«Гомеровская» поэма. — Ташьян, № 185.

Переписана в XVII в.

Колл. Г. Аганяна.

17×11.5; 87 л.; текст в один столбец; строк 22; бумага; нотрагир; переплет утрачен.

201

ИВ, А 88

Сборник

I. Л. 4 а—335 6 и 349 6—389 6. Список без заглавия (начало утрачено).

Книга проповедей Григора Татеваци в редакции Йакоба Ґримеци.

II. Л. 335 6—337 а. Ջուգատրութիւն մեծ Հայոյ [տումարին] ընդ Հռոմանոսոս պապէս արա. Հալ զատրս հայ ամ[ս]ոյն, թէ չիւի բառական, անստեղծ ամիսն ի վերայ բեր...

Сопоставление армянского церковного календаря с римским.

III. Л. 339 а. Վասն աստուածաշունչ գրոս թէ որքան են. Нач.: Հին կրակարանք Ե գիրք...

Перечисление состава Св. Писания.

IV. Л. 339 6—340 а. Հարսմունք և պարասխանիք. Нач.: Ջիւն է քարին և ամն...

Отрывок из астрологического сочинения в форме вопросов—ответов.

V. Л. 340 6—349 6. Խնդրեալ Թումայի սուրբ րարունապետի Մեծովոյ և ծ[առ]այարար և կարարեալ Յակոբ Դրիմեսոյ մեղատր վարդապետի Յաղագս ա[վ]գ[ա]կանութեան. Нач.: Գիրելի է, զի ազգականութիւնն քարորոշեալ անձանսն է...

Йакоб Ґримеци. Трактат о родстве, по просьбе Товмай Мец-офеци.

На л. 337 6—339 а ишатакаран Йакоба Ґримеци от 1416 г., где он сообщает, что, перечитав 350 проповедей из второго тома Григора Татеваци, он выбрал 173 проповеди и включил их, с частичным переложением, в данный сборник (ПЗ, 1401—1450, № 737).

На л. 348 6—349 а ишатакаран Йакоба Ґримеци от 1416 г., относящийся к Трактату о родстве (там же, с. 655, примеч. ***).

Краткие записи Йакоба Ґримеци завершают многие проповеди, также и на полях (л. 313 6).

По определению Л. С. Хачикяна — автограф Йакоба Ґримеци.

14.5×12; 389 л.; текст в один столбец; строк 26; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Рукопись дефектная, наполовину расшита, поражена грибком.

ИВ, А 89

Сборник

Содержит духовные стихи, молитвы, часть служебника и др.

Нач.: Դասն հրէական / էին պահապան / տիր գերեզմանին / որ եղաւ մարմինն անման...

Переписана в XVII в. (после 1651 г., см. дату на л. 1 а).

Основной фонд.

8.6×5.5; 56 л.; текст в один столбец; строк 10; бумага; вотрагир; переплет картонный, обтянут кожей.

ИВ, А 90

Чин рукоположения епископа

Ташьян, № 51. I.

На л. 1 а—6 б и 64 а—83 б поздние записи, содержащие молитвы, предсказания и пр. На л. 6 б лицевое изображение.

Переписана в XVI в. (в 1546 г., судя по формуляру соборного постановления, л. 11 б).

Колл. Г. Аганяна.

13×9; 83 л.; текст в один столбец; строк 17; бумага; боло-рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, подклеена набойка.

ИВ, А 91

Четвероевангелие

На л. 10 б—11 а послание Евсевия Карпиану, на л. 11 б—15 а каноны согласия.

Переписана в 1679 г., Ван (?), художник Сахак Ванеци, для Муратхана Тарлуленца (Тарлулонца).

Записи: л. 17 б, 368 б—369 б (Приложение, № 68), 117 б, 178 а, 179 а, 284 а.

Ванская колл.

11.3×8.7; 371 л.; текст в два столбца; строк 19; бумага; боло-рагир; переплет утрачен.

ИВ, А 92

Проповеди

I. Л. 1 а—216 а. 16 проповедей Григора Татеваци, нач.: Նորին փարոյ վասն է խորհրդոյ մկրտութեան ի բանն՝ եթէ ոք ոչ ծնւի կամ ծնեալն ի մարմնոյ կամ ալ ինչ...

II. Л. 216 а—285 б. Начала проповедей (в том числе Ефрема Сирина, Якова Серугского), нач.: Որդի Սուրբոյ, որ երբ որսն անսխալն քան քարոզութանն...

Переписана в XVII—XVIII в.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо прямолинейный еркатагир.

Основной фонд.

14.7×10.5; 286 л.; текст в один столбец; строк 18; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

206

ИБ, А 93

Шаракноц

В ишатакаране названо: եղանակաւոր գրքի որ կոչի Շարակնոյ (л. 369 б).

Ташьян, № 142.

На л. 370 б—377 б — деление по гласам — Քաղաքի շարակնոյսն կարգի.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1660 г., д. Авенданц, переписчик Аветис.

Запись: л. 366 б—370 а (Приложение, № 47).

12.7×9.5; 377 л; текст в один столбец; строк 21; бумага; болорагир, крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

207

ИБ, А 94

Сборник

Содержит богословские сочинения, проповеди и др., среди них: часть «Богословской книги» в 11 главах (Սուրբաբանական մատենի..., л. 1 а—43 б), проповедь, приписанная Григорию Просветителю (Քարոզ Լուսաւորչին ի բանն որ ասէ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, թէ ես եմ հովին քաջ..., л. 47 а—74 а), катехизис, нач.: Վասն ապաշխարութան: Հարց. Քի՞նչ է նախ ամեն ապաշխարեցեալ, զի մերձեալ է արքայութիւն երկնիս... (л. 79 а—187 б).

Переписана в XVIII в., на л. 316 б отрывок записи Ованэса от 1799 г.

16×12; 316 л.; текст в один столбец; строк 23; бумага; нотрагир, переплет утрачен.

208

ИБ, А 95

Шаракноц

Ташьян, № 142.

Большая часть рукописи утрачена.

Маргиналии, инициалы.

Переписана в XVI в.

Ванская колл.
12×9.2; 125 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; болорагир, переплет утрачен.

209

ИБ, А 96

Сборник

I. Л. 1 а—7 б. Григор Магистр. Письмовник (заключительная часть).

1. Л. 1 а—2 б. Բան իմաստասիրական, զոր ասացեալ է մեծի փիլիսոփային Գրիգորի Մագիստրոսի Պահլաւունոյ. Нач.: Քամագրական գեղանամ շոհայեալ...

2. Л. 2 б—5 а. Նորին յաղագս խաչանշան գաւազանին զոր ընծայեաց տեառն Պեւրոսի Հայոց կաթողիկոսի, ասացեալ վարդապետ խաչին. Нач.: Ընծայեմ քեզ փարեկան...

3. Л. 5 а—6. Նորին առ վեստն Վահրամ որդին իւր. Нач.: Վարժողական ներգրամադրութիւն մականգրածական բաղդապետեամբ...

4. Л. 5 б—6 а. Նորին առ հեղզս ոմանս յաշակերտացն, որք ուսանէին վիմաստասիրութիւն. Нач.: Մրգուզ փանաթ ծրդեալ...

5. Л. 6 а—7 а. Без заголовка, нач.: Քանգին բախին հասեալ...

6. Л. 7 а—б. Նորին առ ոմն. Нач.: Լուաթ թէ եկն պապն Պաղակ...

Григор Магистр. Послания, с. 238—240, 31—34, 235—236, 237, 236—237, 234—235 (ՁԷ, Թ, ՁԴ, ՁԶ, ՁԵ, ՁԳ).

II. Л. 8 а—18 а. Без общего заглавия, нач.: Գրիգորի աստուածաբանի առ Սեբիոս եպիսկոպոս. Ոչ բարոյս խորհեցար զաղմուսականն զմիակրանս ի տուն Աստուծոյ մութանել... 36 посланий Григория Назианзина, адресованных Евсевию Кесарийскому, Зосиму, Марину, Максимино и др.

Переписана в 1244 г., Сис, переписчик Григорис. Подновлена в 1571 г.

Записи: л. 7 б, 18 а, 19 а (Приложение, № 2, 30), 18 б (без даты, 8 строк посередине стерты).

Сохранились лишь последние листы некогда объемистой рукописи, также и последние строки памятной записи, которая ранее был опубликована полностью — ПЗ XIII, № 184.

Колл. Г. Аганяна.

17×12.7; 19 л.; текст в один столбец; строк 22; бумага; болорагир; переплет утрачен.

210

ИБ, А 97

Кондак патриарший

Кондак константинопольского армянского патриарха Йакоба от 1 июня 1850 г., адресованный в г. Пантрмайц (?) по поводу основания там приходской школы.

Ванская колл.

78.5×36; 1 л.; текст в один столбец; строк 48; бумага; нотрагир.

211

ИБ, А 98

Псалтырь

Ташьян, № 153.

Начало и конец утрачены.

Переписана в XVI—XVII вв.

12×8; 111 л.; текст в один столбец; строк 19; бумага; боло-
рагир; переплет утрачен.

Рукопись поражена грибом, весьма повреждена.

212

ИБ, А 99

Путал Оггли Хазихан. О душе

Տաղ վասն հոգոյ ասացեալ է. Нач.: Հոգին մարմնու աղբեր
շուր կու գան / Աշխարհի զինքը իրաւ դարել եմք շար մալ...

Определение О. Еганяна по рукописи Матенадаран, № 3445.

Основной фонд.

16.7×11.7; 3 л.; текст в один столбец; строк 22; бумага; шла-
гир; без переплета.

213

ИБ, А 100

«Вопрошения Св. Богоматери и ответы ангела Михаила»

Հարցմունք սուրբ Աստուածածինն և պարասխանիք Միքայէլ
հրեշտակին. Нач.: Խորհեցաւ ամենասրբոյի Աստուածածինն
Մարիամ երթալ ի լեառն Զիթենեայ...

Сказание о встрече Марии с архангелом Михаилом.

Переписана в XVIII в. для Карапета и его ближних.

Запись: л. 15 б.

Колл. Г. Аганяна.

16×11.5; 16 л.; текст в один столбец; строк 19; бумага; нотра-
гир; без переплета.

214

ИБ, А 101

Кондак католикоса Симэона Ереванци

Адресован Ивану Варфоломеевичу Якоби, астраханскому
губернатору, 19 марта 1777 г., Эчмиадзин.

На конверте подробная аннотация М. Броссе.

Основной фонд.
45×30; 1 л.

215

ИБ, А 102

Часослов

Обиходное наименование Շամազիբ.

Ташьян, № 193.

Лицевые изображения, заставки, маргиналии, инициалы с применением золота.

Переписана в XVI—XVII вв.

Начальные листы утрачены, л. 1—16 вшиты вторично, с нарушением действительного порядка.

Ванская колл.

9.5×7; 231 л.; текст в один столбец; строк 20; пергамен; боло-
рагир; переплет утрачен.

216

ИБ, А 103

Заклинания

В приписке названо Կիւրիանի, обиходное название Շամազի.

Ср. Ташьян, № 443.

Переписана 19 июля 1824 г., переписчик *тэр* Мартирос.

Колл. К. Костаянца.

123×8.3 (свиток); бумага; шлагир.

217

ИБ, А 104

Заклинания

В приписке названо Շամազի.

Ср. Ташьян, № 443.

Переписана 1 июня 1804 г., Ван, переписчик Йарут'юн.

530×8 (свиток); бумага; нотрагир.

218

ИБ А 105

Заклинания

Обиходное название Շամազի.

Ср. Ташьян, № 443.

Лицевые изображения.

Переписана в XVIII в.

225×7 (свиток); бумага; нотрагир.

ИВ А 106

Заклинания

Обиходное название Համաշիւ.

Ср. Ташьян, № 443.

Лицевые изображения.

Переписана в XVIII в.

Многочисленные криптограммы.

285×11 (свиток); бумага; шлагир.

ИВ, А 107

Заклинания

В приписке названо Համաշիւ.

Ср. Ташьян, № 443.

Инициалы, многочисленные лицевые изображения.

Переписана в XVIII в. для Мелкона, имя которого смыто и вписано Атом.

В конце на обороте поздняя приписка Хлазата, сына *устай* Атома, писана *тэр* Лазаром.

500×8,5 (свиток); бумага; вотрагир.

ИВ, А 108

Абрахам Анкюраци.**Плач на взятие Константинополя**Տաղ լիան անման Հարամաօրոյ՝ աստուծոյ որորմ և գեղեցիկ.
Анасян, Библиология, I, стб. 81—86.

На л. 1 а пометка М. Броссе, содержит разночтения и ишата-каран, извлеченный из рукописи Парижской Национальной библиотеки № 80 (Masler, № 140).

Переписана в XIX в.

11×7.5; 14 л.; текст в один столбец; строк 16; бумага; вотрагир; без переплета.

ИВ, А 109

Шаракноц (фрагменты)

Переписана в XVI в.

Обнаружена в рук. ИВ, А 36 (№ 149).

Колл. Н. А. Муравьева-Карсского.

3 л. (один сохранился наполовину); текст в один столбец; строк 21; бумага; болорагир.

ИВ, А 110

Йовханнэс Плуз

Ода Григорию Просветителю (фрагмент).

Անձինք տարր Լուսաորչին, նախ.: Այստի արարածայեալ ցնծայ եկեղեցի...

Сочинение определено согласно: Анасян, Библиология, I, стб. 918.

Переписана в XVII в.

Обнаружена в рукописи ИВ, А 36 (№ 149).

12.5×9; 2 л.; текст в один столбец; строка 21; бумага; нотрагир; без переплета.

ИВ, А 111

ПсалтырьВ иштатакаране названо: հոգեի գիրքս որ կոչի սաղմուսրան
Заставки, маргиналии, инициалы.

Записи: л.1 б—2 а, 3 а, 3 б (дарственная запись Лұкаса Алача-леана Адаму Тэр-Григореанцу от 30 августа 1875 г.), 266 а, 288 а—289 б (Приложение, № 87), 290 б.

Переписана в 1701 г., переписчик Авет, Нор Джула.

На л. 4 а печать с датой 1733 г., на л. 289 другая печать.

Библи. Н. Я. Марра.

10.3×7.3; 290 л.; пергамен; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, подклеена набойка.

На переплете надпись Ի ՎԱՅԵԼՈՒՄՆ ՊԱՐՈՐԻՍԱՍՄԱՐՆ Ի ԹՎՐՆ ՌՃԾԶ (1156/1707 г.).

ИВ, А 112

Описание святых мест Палестины

Заглавие: /// ամենայն տնորինակն Տեառն մերոյ Յիսուսի Բրիստոսի ի տարր աստուածարնակ մայրաքաղաքն Երուսաղէմ ի միջոյ և արարաւոր, որ կան հաւաքեալ աստի ի թողութիւն մեղայ հաւաքով երկրպագողայ հաւաքացեղոյն. Յիսուս Բրիստոս և Տէր մեր...

Нач.: Նախ և անաջին քաղաքն Նապարէթ... (л. 2 а).

На л.1 а—б таблица примет.

Библи. Н. Я. Марра.

15.5×10; 12 л.; текст в один столбец; строка 19; бумага; шлагир; без переплета.

ИВ, А 113

Талисманы, приметы и пр.

Тетрадь для личного пользования, содержит разнородные записи на нескольких языках, криптограммы, таблицы, рисунки.

XIX в.

Библи. Н. Я. Марра.

15.5×8; 55л.; бумага; скоропись; обложка утрачена.

ИВ, А 114—А 116

**Знахарские правила, заклинания,
криптограммы и др.**

Нач.: Հաշիժին իրր կամի արձակել, ւն քար գերեզմանի ...

Три тетради для личного пользования, XVIII—XIX вв., записаны одной рукой.

Библи. Н. Я. Марра.

17.5×10.5; 16.5×10.5; 18×11; 8, 6, 6, 11 л.; бумага; скоропись; № А 114 вшит в сложенный вдвое лист.

ИВ, А 117—А 118

**Духовные песнопения и
стихотворения Налаша Йовнатана**

Л. 1 а—10 б. Духовные песнопения, нач.: Մեղերի լարիւրնու. Սյոր նրի հրշ լոնին ւնծամ...

Л. 14 а—37 б. Стихотворения Налаша Йовнатана, нач.: Տաղ ի վերայ Ջարկին Հայրս ի Նաղաշ Յովնաթանէ ասացեալ. Յործամ գալ ցայծաւ Ջարկին Հայրս...

Первоначально содержала не менее 21 стихотворения.

Иллюстрации в «иранизирующей» манере, в рамках.

Закончена перепиской 14 сентября 1737 г., Астапат, переписчик Абрахам.

Записи переписчика: л. 4 а (10 января 1736 г.), 29 а (17 августа 1736 г.), 30 а (3 сентября 1736 г.), 31 а (29 мая 1737 г.), 33 а, 35 б (23 июля 1737 г.), 40 б (3 сентября 1737 г., см. Приложение, № 97).

Рукопись поступила расчлененной, с перепутанными листами, значит, под двумя шифрами, в настоящее время собрана составителем каталога, с новой пагинацией и составляет, по существу, одну единицу хранения.

На верхней крышке с внутренней стороны печать католика Абрахама: Հնրօհոս Սսրօնոյ Արրահամ կաթողիկոս ամենայն Հայրս. ԲՃՁԹ (1189/1740 г.).

Библ. Н. Я. Марра.

16×10.5; 40 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; боло-
рагир; переплет бумажный, обтянут кожей.

229

ИБ, А 119

Шаракноц

Начало и конец утрачены, нач.: ...որ ի փրկութիւն
հաւարակայ ցունալ նշան բնութեան ազգի մարդկան... да-
лее: Այլ հարս Անկրեայ Աստուածածնին: Որախ լեր Մարիամ,
սորք Աստուածածնին...(л. 261).

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVI—XVII вв.

Библ. Н. Я. Марра.

13,0×9,5; 261 л.; строк 20; текст в один столбец; пергамен;
болорагир; переплет утрачен.

230

ИБ, А 120

Заметки

Краткие заметки об отдельных библейских сюжетах (л. 1 а—
5 б), толкования редких слов (л. 7 а—10 а) и др., для личного
пользования.

XVIII в.

Библ. Н. Я. Марра.

15.5×10.5; 12 л., строк 19, с л. 5 а произвольно; бумага; нот-
рагир; переплет картонный.

231

ИБ, А 121

Сочинения Йакоба, сына Йовнатана

Содержит небольшие сочинения в прозе и в стихах, часто
сатирического характера.

Начало и конец утрачены, на л. 1 а: Հարբած և հառի վրայոյ
հաճիաթ, Մէ հեւր գնալինք վարախաչի տակն, դարիվէր մտիկ
գովինք...

На л. 5 а запись (автора) от 20 января 1728 г.: Գծագրեցաւ
ձեռամբ Յովնաթանի որդի ապիկար և աննպաստ Յակոբին.
իսկ վայելումն Նախիջևանցի պարոն Աղամալի որդի ուշիմ
և հանճարապօս պարոն Խարիսիմին...

Библ. Н. Я. Марра.

16×11; 27 л.; текст в один столбец; строк 18; бумага; нотра-
гир; переплет утрачен.

ИБ, А 122

Сборник поэтических произведений

I. Л. 1 а—17 а. Повесть о Варлааме и Иоасафе. Начало утрачено, нач.: ...ի չար զապան դարձաւ, կռէապս քնեծամեծսն...

На л.17 а заключительная запись автора армянской версии «Повести» Араке́ла Ба́лишеци.

II. Л. 18 а—184 б и 186 а—249 б. Произведения Хачатура Кечаре́ци, *вардапета* Григора, Григориса Ахта́марци, Нерсэса Шно́рхали, На́лаша По́реци, Карапета Ба́лишеци, Араке́ла Ба́лишеци и др., нач.: Դասին հրէական եղին պահապան / սուրբ գերեզմանին, որ եղաւ մարմինն անման...

III. Л. 250 а—252 а и 185 а—б. Описание Св. Мест, нач.: Լ կեսիւ անդ պատրի ժԸ Լ մինչև բային որ արժանի եղաւ տեսանելոյ Լ մեղաք թողութիւն խնդրեսցաւ Լ դասաւապ վարդապետի խիստ մեծ հարկօք պատուեսցին զմեզ Լ մեծարեսցին..., кон.: Լ այլ խիստ շատ փառաւորութիւն կայ ի սուրբ Յակոբ, բայց չկարայի գրով արկանել Լ առի պահ... ի... (л. 185 б).

Л. 1 рукописи в нынешнем состоянии соответствует левой половине полного листа III тетради, далее тетради нумеруются до IX (л. 80), затем начинается новый счет от I до XVII тетради, с утратой листов в начале и в конце.

Начата перепиской в 1599 г., переписчик Мика́йэл (Повесть о Варлааме и Иоасафе, некоторые листы записаны другой рукой).

Запись переписчика: л. 17 а—б (Приложение № 39).

Библ. Н. Я. Марра.

15.5×10.5; 252 л.; текст в один столбец; строк 22; бумага; нотрагир; переплет утрачен.

ИБ, А 123

Шаракноц

Ташьян, № 142.

Переписана в XVI—XVII вв.

Л. 1—248 — пергамен, текст в цветной рамке, изысканным письмом, л. 249—368 — бумага, в скромном оформлении.

Обновлена Зака́рией в 1781 г. (л. 368 б).

Библ. Н. Я. Марра.

13×9.5; 368 л.; текст в один столбец; строк 22; мелкий боло-рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИБ, А 124

Сборник духовной поэзии

Содержит сочинения *вардапета* Араке́ла, Йо́васа́па Себаста́ци, Григориса Ахта́марци, Григора На́рекаци др.

Л. 81 а—92 а. Տէր Ներսէս վարդապետի ասացեալ է զաղս այս վասն անձին իրոյ և յիշատակ հոգոյն որ ի Դրիմ մեռեալ թաղեցաւ ի Ս[ուր]բ Ա[ստուածածի]ն յեկեղեցին թվ[ին] ՌԿԷ (1067/1618 г.), нач.: Անսկիւրն անճառ Աստուած...

Л. 109 а—161 б. Պատմութիւն Ֆարման մանկանն խիստ անիւր և գեղեցիկ. Нач.: Եղև մեծ թագաւոր մի Ասորեստանայ... На л. 161 б текст обрывается.

Изд. соч.: Назарян 1957.

Переписана в XVIII в.

Библи. Н. Я. Марра.

13.7×9; 161 л.; текст в один столбец; строк 16, 18; бумага; нотрагир (разными руками); переплет картонный, поздний.

235

ИБ, А 125

Псалтырь

Маргиналии, инициалы, с применением золота.

Переписана в XV—XVI вв.

На последних листах текст полностью или частично смыт.

Библи. Н. Я. Марра.

9×6; 210 л.; текст в один столбец; строк 19; пергамен; мелкий болорагир; крышки деревянные.

236

ИБ, А 126

Тетрадь с упражнениями в тайнописи, со многими таблицами, для личного пользования.

XVIII в.

Библи. Н. Я. Марра.

13×10.5; 12 л.; бумага; шлагир; в бумажной обложке.

237

ИБ, А 127

Молитвы, заклинания, предсказания, таблицы тайнописи.

XVIII в.

Библи. Н. Я. Марра.

16×11; 38 л.; текст в один столбец; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей.

Рукопись сильно обгорела сверху и по краям.

238

ИБ, А 128

Молитвы и духовная поэзия

Начало и конец утрачены, нач.: Աղօթք Եփրեմի Ասորի... թկն ասացեալ. Տէր, Տէր, զգառապանս իմ...

Записи: л. 87 а (обрезана при обновлении), 96 б.

Переписана в 1637 г. (л. 96 б).

Библ. Н. Я. Марра.

11.5×8.5; 118 л.; текст в один столбец; строк 16; бумага; болорагир; переплет утрачен.

239

ИБ, В 1

Ветхий Завет

В ишатакаране названо: *шицпишфшзпнцз црпуи пр ь Чнц* *ццшцшршн* (л. 479).

Содержит: Бытие (л. 3 а—43 а), Исход (л. 43 а—79 а), Левит (л. 79 а—104 б), Числа (л. 104 б—137 а), Второзаконие (л. 137 б—165 б), Кн. Иисуса Навина (л. 165 б—186 а), Кн. Судей (л. 186 а—205 б), Кн. Руфи (л. 206 а—208 б), I—IV Кн. Царств (л. 208 б—305 б), I—II Кн. Паралипоменон (л. 305 б—353 б), I—II Кн. Ездры (л. 354 а—374 б), Кн. Неемии (л. 375 б—385 а), Кн. Эсфири (л. 385 а—394 а), Кн. Юдифи (л. 394 а—406 а), Кн. Товита (л. 406 а—413 б), I—III Кн. Маккавеев (л. 413 б—474 а).

Содержит также предисловия, оглавления отдельных книг, в некоторых случаях стихотворные эпилоги.

Редкие лицевые изображения (неоконченные), заставки, инициалы.

Переписана в XVI—XVII вв., переписчик Костандин, заказчик епископ Костандин, впоследствии принадлежала *вардапету* Йоҳанэсу, *вардапет* Мартирос пожертвовал рукопись монастырю Иоанна Предтечи в Муше. Переплетена Степаносом Еркатенцом.

Записи: л. 5 а, 477 б (воспроизводится ишатакаран от 1326 г.: Приложение, № 8), 478 б—479 б (ишатакаран от 1358 г.: Приложение, № 14), 235 б, 306 б (записи владельца данной рукописи, Костандина, и ее переписчика Костандина: Приложение, № 124), 478 а (запись переплетчика Степаноса Еркатенца), 478 а (запись последующего владельца Йоҳаннэса, Приложение, № 125), 278 б (запись владельца Костандина), л. 210 б—211 а, 393 б—394 а — записи о пожертвовании рукописи монастырю, 477 а.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо прямолинейный еркатагир.

Колл. К. А. Абрамова.

25.3×17.3; 478 л. (л. 3—480 существующей пагинации); текст в два столбца; строк 39; пергамен; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

240

ИБ, В 2

Новый Завет

Содержит послания ап. Павла, Деяния апостолов, Откровение Иоанна.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVII—XVIII вв., переписчик Вардан Леҳци, заказчик *тэр* Астуацатур.

Записи: л. 21 б, 63 а, 96 а, 185 б, 193 а.

Колл. К. А. Абрамова.

20×15; 23 л.; текст в два столбца; строк 23; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

241

ИБ, В 3

Лукас Лореци. Книга проповедей

Список без заглавия, в иштатакаране названо: *Քարոզգիրք* (л. 429 б).

Содержит 30 проповедей на изречения из Св. Писания. Начальная проповедь: *Քարոզ ի բան Անկարանին, որ ասէ. Եղերով խորագէտի իբրև զօժս...* нач.: *Նախ զիտելի է, զի որպէս մարդ հոգի է և մարմին...* (л. 2 а—б, 4 а—11 б, 12 а—13 а). — Арутюнян 1971.

На л. 1 а—б, 3 а—б оглавление.

Переписана в 1643 г., Львов (?), при церкви св. Николая, переписчик Микайэл Сисци.

Запись: л. 429 б. (Приложение, № 46).

Колл. К. А. Абрамова.

18×15; 430 л. (в начале листы смешаны); текст в один столбец; строк 23; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

242

ИБ, В 4

Сборник

I. Л. 4 а—43 б. *Գիրք ընդհանրական ասացեալ սրբոյն Ներսիսի...*

Нерсэс Шнорхали. Соборные послания. — Ташьян, № 122.

На л. 1 а—б предисловие (переписчика?) с перечислением прочих сочинений автора. На л. 2 а—3 б предисловие католика Якоба Мецкарци, нач.: *Յակորբու Աստուծոյ և փեսոն Յիսուսի Զրիպոսի ծառայ...*

На полях ссылки на Св. Писание.

II. Л. 49 а—80 б. *Վիճարանութիւն ի վերայ բանին, թէ Զրիպոս կարէ ասիլ անթ աստուածային, գրգռեալ ի բանէ Պարզէզ գրկանն փայելոյ ի Վէնէփիկ...* յումեմնէ փրուպ բանասիրէ, որոյ անունն ի վերջոյ փեփրակիս հոմերաբանեալ լինի խորհրդաւոր ոգանատրոֆ, գրեալ ի Կոստանդինուպոլսի ի մայրաքաղաքս մեծ, յամի Տեառն 1757, դեկտեմբերի 25, ի փառս Աստուծոյ և ի պապի սրբոսոյ Աստուածածնին:

Словопрение о том, может ли Христос быть назван божественным сосудом.

На л. 80 б запись:

Բանդակառաջ՝ դիպակեցի,
Անուշանունն՝ սափրեցի
Սապադողն՝ յաղթ մարնեցի,
Համախոհիմն՝ շիկնեցի:

(согласно заглавию второго сочинения, в этих заключительных строках скрыто имя автора).

Переписана в 1747 г., Константинополь, переписчик — автор второго сочинения.

Колл. К. А. Абрамова.

21.5×16; 83 л.; текст в один столбец; строк 28; бумага; пла-
гир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

243

ИБ, В 5

Йовакем.

Персидско-турецко-армяно-арабский словарь

Բառք ընդիրք և գեղեցիկ հառաքեալք ի Պարսից և
յԱսորոյ շարադրմամբ ի կարգ պրոքենիւ. աշխատասիրու-
թեամբ յարևելյի Կեօվճենւ պարօն Սէրենդուիեան պարօն
Թօմայի որդոյ, որ ի հեղազա ողանատր ըսկարնապատն
ըսկուգարանի՝ Յանգ Որոյ Վրկա Անուան Կայանայ Երկրաւ
Մէնթէղա (заглавие в конце, л. 30 а).

Нач.: Ալ՝ հըրս և դամա, ազահութին:

Ազէր՝ օլ և ապէշ, հոյր և կրակ, նար...

Кон.: Ֆիրավան՝ պօլ, առաք: Ֆիրիլթէն՝ սաթնազ, վաճառել:

Все слова даны в армянской графике, написание слева напра-
во. Персидский словник, который составляет основу словаря,
расположен в порядке армянского алфавита.

Автор словаря Йовакем, сын Тома Мэйремлудеана.

XVIII в., автограф.

Колл. К. А. Абрамова.

21.5×17; 32 л.; текст в один столбец; строк 24; бумага; нот-
рагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

244

ИБ, В 6

Петрос Алампалеан Պերդумеան. Сочинения

I. Л. 2 а—95 а. [Գիրք] որ կոչի Աստուածաբանութիւն,
արարեալ Պերդոս վարդապետի Նախիջևանցոյ Աղամալեան,
Փերթումեան ևս մակաձայնելոյ, ի փառս Աստուծոյ և ի
յօգուր մանկանց եկեղեցոյ (л. 1 а). Нач.: Յառաջաբանութի-
ւն. Արարածապարտմ և պարագլոխն մարգարէի... (л. 2 а).

«Книга, которая называется Богословие».

II. Л. 95 б—139 б. Եւր և կայութիւն և համառօտ ցոյցմունք
նոցին, առաջին հապորի Աստուածաբանութեան Բիվարդի.

Суждение о первом томе «Билварда».
Каталог Матенадарана, № 139.
Переписана в XVIII—XIX вв.
Колл. К. А. Абрамова.
23.5×17; 140 л.; текст в один столбец; строк 25; бумага; нот-
рагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

245

ИБ, В 7

Требник и Гандзаран

I. Л. 1 а—127 а. Без заглавия (начальные тетради утрачены),
обиходное наименование: Մաշտոյ. Нач.: [Ձորափինի...]
փառելի և բարկութենէն...

Требник. Ср. Ташьян, № 68, 108 и др.

II. Л. 127 а—197 а. Без заглавия, обиходное наименование:
Գանձարան. Начальный гимн: Գանձ ճրագարուի յայտնութեան,
нач.: Տարփումն յղձական, զոչոր անձնական...

Гандзаран. Ташьян, № 132.

Маргиналии, инциалы.

Переписана в 1499 г., монастырь Норакунк Астуцацни
(л. 103 б—104 а), переписчик Хачатур (л. 5 б—6 а).

Многочисленные приписки на нижних полях (ПЗ 1481—
1500, № 388).

Колл. К. А. Абрамова.

17.7×11.5; 197 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага;
болорагир, крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

246

ИБ, В 8

Нерсэс Ламбронаци.

Размышления о церковном чине

Գիրք որ կոչի Խորհրդածութիւն, արարեալ սրբոյն Ներսէսի
Լամբրոնացւոյ՝ արեւախոսութիւն Տարսնի Կիլիկեացոյ.

Ташьян, № 24.

Начата перепиской 12 мая, окончена 26 июня 1830 г., Ван,
переписчик Хачатур.

Записи: л. 2 а, 64 а.

23×17; 69 л.; текст в один столбец; строк 24; бумага; шлагир;
переплет картонный, обтянут кожей.

247

ИБ, В 9

Книга канонов

Список без заглавия, в ишатакаране названо: ւնրբ օրոյս
որ կոչի Կանոնք (л. 292 а), обычное наименование: Կանոնագիրք.

Содержит редакцию В_I (по номенклатуре С. Тиграняна).

Начальный раздел: Սահմանք և կանոնք սոր եղին աշակերտին Քրիստոսի եկեղեցոյ սրբոյ յեւ վերանալոյ Տեառն (л. 17 а).

Заключительный раздел: Յադագս պապի ամուսնացելոյ Յակոբ վարդապետի Գրիմեսոյ արարեալ (л. 279 б).

Тигранян, Книга канонов, с. 104—119, Акопян, Армянская книга канонов, I, с. 18—67.

Переписана в 1645 г., Каменец-Подольский, переписчик Хачатур.

Записи: л. 291 б—292 б (ПЗ 1641—1660, № 309), 1 а (на тур. яз. арм. графикой), 20 а (запись К. Костанянца о восполнении им рукописи).

Колл. К. Костанянца.

20.1×14.3; 294 л.; текст в два столбца; строка 25; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

248

ИБ, В 10

Четвероевангелие

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1676 г., заказчик Мартирос (запись на л. 66 а—б, Приложение, № 64).

Колл. К. Костанянца.

18×13.5; 169 л.; текст в два столбца; строка 19; бумага; боло-рагир, переплет утрачен.

Рукопись поражена грибком и сильно повреждена.

249

ИБ, В 11

Сборник

Без заглавия, в иштатакаране названо: Քարոյի գիրքս (л. 258 а).

I. Л. 1 а—21 а. Վարդան վարդապետի Պապմութին վասն դժոխոսն, թէ կայ և սրոյգ է և չէ լոկ սպառնալիք. Нач.: Եւ արդ, եկա՛յք այսար դասք ամենայն մեղաւորաց և չարագործաց...

Вардан. Слово об аде, о том, что он действительно существует и не является просто угрозой.

II. Л. 21 б—23 б. Մերովպա վարդապետի ասացեալ Վասն զըղման եւ արքայութեան. Нач.: Ով որ անեղդ ես և անսրտեղծ...

Месровп. Слово о покаянии и о слезах. Рукописи Алеппо, т. II, с. 61 и 132.

III. Л. 23 б—40 а. Նորին Վարդան վարդապետի ասացեալ Բանս խրատականս. Нач.: Եւ խառնեցաւ Տէր ընդ Դաւթի և ասէ...

Вардан. Слово поучения.

IV. Լ. 40 6—48 ա. Նորին Վարդան վարդապետի ասացեալ Վասն ողորմութեան յոյժիդ սրտէ. *Нач.: Եւ դասք առաւելոյն և մարգարէից...*

Вардан. Слово о милосердии.

V. Լ. 48 ա—65 ա. Նորին Վարդան վարդապետի Հրամայեալ եւ յիշել զար մահտան և զահել դարաստանն. *Нач.: Եւ արդ, պարտ է յիշել զար մահտան և զդարաստանին...*

Вардан. Слово о необходимости помнить о смертном дне и о Страшном суде.

VI. Լ. 65 ա—68 ա. Վասն քառասնորդայ և դրան փակելոյ (*заглавие в тексте отсутствует, взято из оглавления, л. 01 6*). *Нач.: Քանզի է այլ պարճառք վասն որ փակեն զդրունս եկեղեցոյն...*

Вардан. О сорокадневном посте и закрытии дверей церкви.

VII. Լ. 68 ա—86 6. Նորին Վարդան վարդապետի ասացեալ յաղագս զղջման և աղաթից ի հարիւր և ի տասն և ի հինգ սաղմոսէն. *Нач.: Ջարթուցանէ զմեզ յորդորական բանի, թէ զաղաթս իմ Տեառն...*

Вардан. Слово о раскаянии и молитве.

VIII. Լ. 87 ա—90 ա. Նորին Վարդան վարդապետի ասացեալ վասն սիրելոյ զմիմեանս եւ չտալ տեղի սատանայի. *Нач.: Դարձեալ լուարոյք զսիրոյ զարութիւնն...*

Вардан. Слово о взаимной любви и о том, чтобы не уступать сатане.

IX. Լ. 90 ա—98 ա. Յովհաննու Ոսկերեւանի ասացեալ Մեկնութիւն վասն Բանին Աստուծոյ, որ աղբարացաւ վասն մերոյ արինակի և ակտակիր եղև հողեղինացս. *Нач.: Վասն զի անհասն է հրեշտակաց...*

Иоанн Златоуст. Толкование на сказанное Господом...

X. Լ. 98 ա—108 ա. Թուրթ վասն զգուշութեան ամենայն արինաց և պարտիրանացն Աստուծոյ և վասն յիշոցարուաց. *Нач.: Ջրան աստուածային կամիմ պարմել ձեզ...*

Вардан. Послание о соблюдении всех законов и заветов Божьих и о сквернословиях.

XI. Լ. 108 6—116 6. Ի Վարդան վարդապետէ այլ զգուշութեան խրատ և պարտութի հաւարացելոյ քիստովնէից. *Нач.: Բարեբար է Աստուած և ամենայն բարեաց առաջնորդ...*

Вардан. Другое наставление о соблюдении [законов Божьих].

XII. Լ. 117 ա—139 6. Երանելոյն Եփրեմի Խորին Աստուծոյ փեղեկեաց վարդապետի ասացեալ վասն անարէն ուրացողաց և պիղծ յիշոցարուաց և վասն լուծանելոյ զուրբաթ և զչորէշաբաթ. *Нач.: Ով եղբայրք իմ սիրելիք...*

Ефрем Сирин. Слово об отступниках и нечестивых сквернословиях и о нарушающих [установления] по четвергам и пятницам. — Ташьян, № 260, II, 5.

XIII. Լ. 139 ա—145 ա. Անանիայի վարդապետի ասացեալ Խրատ ոգէշահ, թէ որպէս կարասցէ մարդ զմիտս իւր որոշել յերկրաւորացս և զայս կեանքս արհամարհել և Աստուծոյ

միայն ցանկանալ և արձայութեանն. *Нач.: Արդ, եթէ կամիս որ յաղթես աշխարհիս...*

Варданет Анания. Слово о том, как сможет человек увести свою мысль от земных [существ] и презреть эту жизнь... — Ана-
сян, Библиология, I, с. 794. 11.

XIV. Լ. 145 ա—148 6. Սուրբ հարն Յովանէս Գառնեցոյն Բան աղաթականք և ազգական հոգևորաց քրիստոնէից. *Нач.: Աստուծոյ պիտոյ է մեզ ողբ...*

Йованэс Гарнеци. Слово молитвенное и полезное духовным христианам. — Ташьян, № 397, 8.

XV. Լ. 149 ա—154 ա. Վասն ննջեցելոյ յարութեանն և վ[ս]գաորսն միսիթարելոյ. *Нач.: Արհնեալ է Աստուած և հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի...*

[Слово] о воскресении мертвых и об утешении скорбящих.

XVI. Լ. 154 ա—175 6. Տեառն Ներսեսի Կայեցելոյ Հայոց կաթողիկոս[ի] ասացեալ ի հանդերձեալ գալուստն Քրիստոսի. *Нач.: Մերձեցաւ ժամանակն յորում լինելոյ է ի կատարածի աշխարհի...*

Нерсэс Шнорхали. Слово о втором пришествии.

XVII. Լ. 176 ա—198 ա. Ի Դուկասու աւելարանին մեկնութենէ վոր արարեալ է Իգնատիոսի եպիսկոպոսի՝ ի խնորոյ Գրիգորիսի Հայոց կաթողիկոսի. *Нач.: Առն միտք եհն երկու որդիք...*

Игнатиос Сеёлернци. Из Толкования на Евангелие от Луки.

XVIII. Լ. 198 ա—214 ա. Իգնատիոսի ի Դուկասու աւելարանին մեկնութենէն՝ ի տնտեսն եւ ի մեծապուն և ի Դավար. *Нач.: Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս եւ ասէ աշակերտսն...*

Игнатиос Сеёлернци. Из Толкования на Евангелие от Луки.

XIX. Լ. 214 ա—226 ա. Без заглавия, *нач.: Այր ոմն էր մեծապուն և ագանէր բէհեզս և ծիրանիս...* *Нач.: Առակիս րան ոմանց այնպէս թունցաւ...*

Игнатиос Сеёлернци. Из Толкования на Евангелие от Луки.

XX. Լ. 226 ա—233 6. Նորին Իգնատիոսի ի դարաւորն անի-
րան. *Нач.: Դարաւոր մի էր ի քաղաքի ուրումն...*

Игнатиос Сеёлернци. Из Толкования на Евангелие от Луки.

XXI. Լ. 233 ա—258 ա. Պարմութին վարուց և սքանչելեաց սրբոյ և մեծի առաքելոյ և աւելարանչի աստուածաբանին Յոհաննոս, որում և վկայեցաւ ի Տեառնէ առ ամենասուրբ կոյսն Մարիամ Աստուածածինն, թէ ահա որդի եւ. եւ ի ժամու մարմնութեան Տեառն տարեցաւ զսարսափելի լանջաւ նորա եւ մահրեցաւ որպէս զոսկի ի հոր. *Нач.: Յետ համբառնալոյ Տեառն մերոյ և Փրկչին...*

Житие Иоанна Богослова.

XXII. Լ. 259 ա—264 ա. Յաղագս դիպին որ ի կերպարանս գայլոյ երևէր ի քաղաքի մի որ կոչէր Ջմիտուսայ. *Нач.: Եւ ելեալ մեր ի Ջահաւոր քաղաք և չոգաւ ի քաղաք մի որ կոչէր Ջմիտուսայ, որ հեռագոյն էր ի Ջահաւոր քաղաք...*

«О демоне, который в образе волка появился в городе по имени Змюрусай...».

XXIII. Л. 264 б—271 б. Յաղագս Սոսիպատրոսի և մօր նորա Պրոկղիանէ և ամենայն եղելոցն ասա[յեալ]. Нач.: Յանկանել դարատրին կղզոյն այնմիկ...

«О Сосипатре и матери его Проклиане...».

На л. 01 б оглавление, составленное позднее.

Заставки, инициалы.

Переписана в XIV в., заказчик әРэстакэс (Аристакэс, әРстакэс), обновлена в 1631 г. Симавоном, приобретена в 1743 г. Араркелом.

Записи: л. 21 а, 40 а, 97 б, 108 а, 116 б, 148 б, 271 б (упоминается заказчик и безымянный переписчик: Приложение, № 116), 192 б, (обновитель рук.: ПЗ 1621—1640, № 648), 192 б, 258 а (покупатель рук.: Приложение, № 106).

Вложено краткое описание К. Костанянца.

О сборниках поучений Вардана см. Марр, Притчи Вардана, I, с. 286—292.

Колл. К. Костанянца.

21.5×14; 274 л.; текст в один столбец; строк 20; бумага; болорагир, крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

250

ИБ, В 12

Вардан Аревелци.

Краткое толкование Песни Песней

Հոգիապայծառ սուրբ հօր Վարդանայ լուսաւոր արարեալ Համառօտ մեկնութիւն Երգո երգոցն՝ պարզ և դիրահաս. Нач.: Նման է արհայութիւն երկնից գանձի ծածկելոյ...

Ташьян, № 45.

Переписана в XVIII в.

Колл. К. Костанянца.

21×15; 64 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; нотрагир; переплет картонный.

251

ИБ, В 13

Сборник

I. Л. 1 а—б. Словарь собственных имен семитских корней, с переводом на арм. яз. Словник дан арм. графикой, расположение слов в порядке арм. алфавита. Рукопись содержит лишь самое начало словаря.

Нач.: Արարութիւն — անշէն...

Кон.: Արիգայ — հօր իմոյ յայրնութիւն.

II. Л. 3 а—41 а. Մեկնութիւն պարարագի խորհրդոյ համառօտ, արարեալ իմաստնոյն Յոհաննիսի Եսնկահոյ եւ

նախ ի սրբոյն Ներսէսի Լամբրոնաստոյն յարմարեալ և
րնարանեալն. Нач.: Յամենայնի ժամանակէ...

Йовханнэс Ерзнкаци. Толкование литургии.

III. Л. 42 а—81 б. Проповеди, толкования, главы из «Книги
скорбных песнопений» Григора Нарекаци и др.

IV. Л. 82 а—83 а. Թարեղի ամենայն թափառաւ չայոյ և
Օսմանայ. Нач.: Արման՝ Արխանդափի խոնթարն... Кон.:
Թվին ՌՇ Սուրբան Օսմանն սպանին.

Перечисление османских правителей, с краткими указания-
ми на исторические события, связанные преимущественно с мес-
тами, заселенными армянами. Изложение доведено до 1621 г.

На л. 83 б и 84 а медицинские записи.

Переписана в XVIII в., выделяется несколько почерков.

Колл. К. Костанянца.

21.5×14.5; 84 л.; текст в два столбца; строк 25; бумага;
нотрагир; в коленкорovém переплете.

252

ИБ, В 14

Сочинения Псевдо-Дионисия Ареопагита

Содержит ряд богословских сочинений, среди них:

I. Л. 1 а—42 а. Յամառօր հաւաքումն յաղագս հրեշտակաւ,
нач.: Ասէ երանելին Դիոնիսիոս ի գիրս Երկնային քահանա-
յապետութեան...

Псевдо-Дионисий Ареопагит. Об ангелах, о духах.

II. Л. 67 а—69 а. Վասն Նեապոքի և հայոյոյրեան նորա և
վրէժխնդրութիւն Կիրղի Աղէկսանդրաստոյ, нач.: Նեապոքիոս
սմն եղեալ մեծանուն...

О Несторе и его полемике с Кириллом Александрийским.

Переписана в XVIII в. Принадлежала Буниаѳу, в 1737 г.
приобретена константинопольским вардапетом Алэкксандром
(л. 1 б).

Колл. К. Костанянца.

18.5×12.5; 177 л.; текст в один столбец; строк 25; бумага;
болорагир и нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с
тиснением, по краям надпись: Յ[Ի]Շ[Ա]Տ[Ա]Կ Է Յ[Ո]Ղ[Ա]Ն
Վ[Ա]ՐԿ[Ա]ՂԵՏԻՆ ՆՕՐՆ ԲՈՒՆԻԱԹԻՆ.

253

ИБ, В 15

Подборка торжественных текстов

Тетрадь для личного пользования, содержит речь по поводу
открытия церкви в Ахалцыхе от 4 июня 1836 г. (л. 1 а—4 б), оду
Йакоба Гэоргеана Դезезеанца из Карина (Эрзерум), препода-
вателя школы Карапетеан в Тайке, обращенную к основателю
школы (л. 5 а—7 а), духовные стихи.

Нач.: Ասացեալ յառոր հանդիսի հիմնարկութեան Ամենա-
փրկիչ սրբոյ եկեղեցոյ Հայոց...

XIX в.

Колл. К. Костанянца.

22×17; 17 л.; текст в один столбец; строк 18, 19, 25; бумага;
сборнопись; в бумажной обложке.

254

ИБ, В 16

Сборник

I. Л. 1 а—52 а. Թուրք ընդհանրական Ներսէսի կաթողիկոսի
Հայոց առ համօրէն հայասեռ ապինս, որոց տեսչութիւն
հաւաքապատ նմա ի Տեառնէ. Нач.: Ներսէս ծառայ Յիսուսի
Քրիստոսի...

Нерсэс Шнорхали. Соборное послание. — Ташьян, № 122.

II. Л. 52 б—83 б. Թուրք տեառն Գրիգորիսի կաթողիկոսի
Հայոց գրեալ եղբոր նորին Ներսիսի եպիսկոպոսի հրամանաւ
նորին ի Միջագեղս Ասորոց. Нач.: Թէպէտ և տէրունական
հրամանն...

Григор III Пахлавуни. Послание брату, епископу Нерсэсу, в
Месопотамию. — Ташьян, № 78. 4.

III. Л. 83 б а—88 а. Թուրք Հայոց կաթողիկոսին Կոստա-
նդէա վոր գրեալ յաստուածապահ ղղեակն Հոռոմկլայէն առ
թագաւորն Հերոմ ի մայրաքաղաքն Միս. Нач.: Քրիստոսա-
պաակեալ սուրբ թագաւոր...

Костандин I Бардзрбердци. Послание царю Хетуму. — Ур.,
1892, XI, с. 246—254.

IV. Л. 88 б а—92 б. Վասն թագաւորայ Հայոց վոր կարգեալ
Սովսէս Խորենայի. Нач.: Սովսէս Խորենայի վշարս
թագաւորայն Հայոց...

«О царях армянских, как изложил Мовсэс Хоренаци». —
Ташьян, № 34. IV. 5. На л. 93 а стихотворное восхваление Мов-
сэса Хоренаци с акростихом — ՍՈՎՍԷՍԻ Է.

V. Л. 93 б—110 а. Խրատ ուղղափառ հաւաքապատ Հայոց
առ արիսպեալն չարեօք և անբարիշտսն կամօք, որոմ
խելագարեալ յանդրգնին և պէսպէս և ազգի ազգի իրս
հարոպեն ի սուրբ խորհուրդ. Нач.: Եթէ զմկրտութեան
խորհուրդն...

Наставление правоверным армянам.

VI. Л. 110 а—112 б. Վանական վարդապետի ասացեալ Բան
հաւաքալի. Нач.: Կենսաբոլիս սուրբ Աւետարանն վժաղէոս
զմեր առաքեալն...

Вардан Ванакан. Слово о вере.

VII. Л. 112 б—115 а. Այլ բան Վանականին Վարդանա.
Ջի՞նչ է ճրագալուսին լուծանելն. Нач.: Ի Գրոց է ճշմարիտ...

Вардан Ванакан. О возжигании свечей в сочельник.

VIII. Л. 115 а—134 а. Վկայաբանութիւնք վասն ծննդեան

Քրիստոսի և մկրտութեանն, զի պարտ է տօնել ի միում ամար ի յունվարի ի վեցին. Нач.: Վարդգեսին անախատին Քրիստոսի...

Выборка из сочинений Василия Кесарийского, Ипполита и др. о Рождестве.

IX. Л. 134 б—135 а. «Верую» на польск. яз. в арм. транскрипции (см. также л.135 б).

X. Л. 135 б—159 б. Мелкие сочинения о строении неба и земли, о погоде, солнце, луне, богословская переписка и др.

Переписана в 1640 г., Каменец-Подольский, переписчик десятилетний Исахак.

Записи: л. 52 а, 160 а—б (ПЗ 1621—1640, № 1165, в изданном тексте типографская погрешность, нач.: Փառք... կապարեցիս և զ. զ. զ.).

Колл. К. Костанянца.

18.2×14; 160 л.; текст в два столбца; строк 25; бумага; нотрагир; в коленкоровой обложке (новой).

255

ИБ, В 17

Րաֆայէլ Փաթկանեան. Детский учебник

На титульном листе: Վարժարանի մանկանց. / Աշխարհաւորն Ռաֆայէլ Պաթկանեան (вторая строка стерта). Բ Ս. Պ. Բնիկ ի վաշարանի (стерто). 1859 г.

Макет учебника, с литографиями-наклейками. Содержит предисловие автора (л. 3 а—б), иллюстрированный алфавит, образцы письма, начальные упражнения по чтению и хрестоматию с текстами по анатомии, зоологии, священной истории, басни и др. На л.79 а—б оглавление.

На л. 1 б пометка К. Костанянца.

Колл. К. Костанянца.

20×16; 80 л.; текст в один столбец; строк 25; бумага; скоропись; переплет картонный.

256

ИБ, В 18

Сборник

I. Л. 3 а—15 б. Գիրք մեկնութեան Յօնանու մարգարէին, զոր արարեալ է գերիմաստ և գեղահրաշ տեառն Ներսէսի Լամբրոնացոյ ի փառս Աստուծոյ և ի յօգուտ մանկանց եկեղեցոյ... Нач.: Քանզի մարգարէն վասն ասորեստանեայցն ասէին...

Нерсэс Ламбронаци. Толкование на пророка Иону.

II. Л. 19 а—85 б. Մեկնութիւն մարգարէութեանն Յօնանու, արարեալ տեառն Եփրեմի կաթողիկոսի Կիլիկեցոյ, յաշակերտէ և յեղորորդոյ տեառն Գարրիէլի գերահանճար կաթողիկոսի, ի խնդրոյ տեառն Թէոդորոսի վարդապետի Կիլիկեցոյ, որ

այժմ է կաթողիկոս ի մեծն Կիլիկեայ, ի ՌՄԾԷ (1257/1808 թ.)
և դեկրետների ԺԱ (11), ի Կարին... Нач.: Յառաջարանութին.
Եւ արդ, գրէ աստուածային առաքեալն Պօղոս...

Ефрем Аджпахеанц. Толкование на пророка Иону.

Каталог Матенадарана, I, № 1271.

Переписана в 1808 г., Карин (Эрзерум).

На л. 3 а, 19 а и 85 б печать вардапета Абрахама от 1814 г.

Колл. К. Костанянца.

19,5×14,5; 87 л.; текст в один столбец; строк 22; бумага;
нотрагир; переплет картонный.

257

ИБ, В 19

Григор Ծшаканци. Сочинения

Содержит стихи духовного содержания и видения. Нач.:
[Գ]րկեալ վկայդ Յիսուսի, Յիսուսի... На л. 54 а—56 б биография
Григора Ծшаканци (Յիշատակարան պատմարանօրէն վասն
սրննդեան և աստուածահաճոյ վարույ և երջանիկ Գրողորի
արքեպիսկոպոսի և շնորհալոյս վարդապետի).

Каталог Матенадарана, I, № 3476.

Переписана после 1798 г. (год смерти автора).

Колл. К. Костанянца.

23,5×16,5; 59 л.; текст в один столбец; строк 32; бумага;
нотрагир; в бумажной обложке (новой).

258

ИБ, В 20

Нерсэс Ламбронаци. Размышление о церковном чине

Без общего заглавия, заголовок предисловия слитно с текстом:
[Այլ] բանք և աստուածային օրինադրութիւնք պաշտօնորդեամբ
միայս և ի ձեռին իմոյ թշուառ Ներսիսի աստուած ի հոգւոյն
Աստուծոյ, ի նախակարգեալ թուականդ ՈԲԶ (626/1177 թ.)-ին.
Нач.: [Ե]ւ ի ժամանակի կենաց իմոյ՝ մինչև էի ԻԳ ամաց...

Ташьян, № 24.

Переписана в XVIII в.

Колл. К. Костанянца.

23,5×15,5; 22 л.; текст в один столбец; строк 27; бумага;
нотрагир; в бумажной обложке (новой).

259

ИБ, В 21

Григор Татեւаци. Книга вопрошений

Без заглавия, в иштатакаране названо: Գիրք որ կոչի
Հարսմունք Գրիգորի. (л. 382 а).

Каталог Матенадарана, I, № 921.

Переписана в 1603 г., Амид, переписчик Барсел, с участием его ученика Карапета. В 1621 г. тем же переписчиком пожертвована монастырю св. Елеазара, Муш, в 1710 г. вызволена «из плена» в Константинополе.

Заставки, инициалы.

Записи: л. 381 б, 382 а—б от 1603 г. (Приложение, № 42), 381 б от 1621 г. (ПЗ 1621—1640, № 40) и от 1710 г. (Приложение, № 89).

На л. 381 б смытая печать.

Колл. К. Костаянца.

19×13; 382 л.; текст в два столбца; строк 36; бумага; нотрагир и болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

260

ИБ, В 22

Мовсэс Зохрапеан Арцахеци. Сочинения

Титульный лист: Յոսպակ յիշատակարանի Մովսիսի Զօհրապեանի Արշախեստի. Մասն երկրորդ. Բազմ (последнее карандашом).

Рукопись, подготовленная для издания, на л. 1 б дозволение цензора для печати, Тифлис, 15 августа 1873 г. Содержит стихи духовного и светского содержания. Первая часть этой книги издана: Յոսպակ յիշատակարանի Մովսիսի Զօհրապեանի Արշախեստի. Մասն Ա, ի Մովսիսի, Համալսարանի գրադարան, 1870.

Колл. К. Костаянца.

21.5×16.5; 65 л.; текст в один столбец; строк 20; бумага; скоропись; переплет картонный.

261

ИБ, В 23

Ахарон Полосеан Арнджеци. Сочинения

Без общего заглавия, нач.: Գանձ ան սուրբ խաչն աստուածորնակ յԱնարոն վարդապետէ. Ի Հօրէ խորհրդարար րնկեսար... Полное имя автора на л. 50 а: Ամենախոնարհ ծառայ Անարոն վարդապետ րէր Պօղոսեան Առնջեստի աստուած.

Анасян, Библиология, I, стб. 517—524.

Закончена перепиской 1 августа 1808 г. (л. 51 а).

Колл. К. Костаянца.

21×15; 51 л.; текст в один столбец; строк 27; бумага; нотрагир; переплет картонный, обклеен тканью.

262

ИБ, В 24

Лечебник и правила гороскопа

I. Л. 1 а—30 а. Лечебник, содержащий 274 статьи медицинских советов. Часть л. 4, содержащая заглавие, вырвана, в приписке названо: Հէփմարան (л. 4 а).

Վասն մացունի, որ ուրեն մարդիք և յղանան կանայք, нач.:
Առ Ե (5) մսխալ փարափաի սերմն... (л. 4 б).

На л. 1 а—3 б оглавление.

II. Л. 31 а—49 б. Միսրաբ, нач.: Առ վանունն մարդոյն...

Правила составления гороскопа.

Переписана в 1715 г., Ганджа, переписчик Օханэс (л. 30 а).

Записи: л. 4 а, 30 а.

Колл. К. Костанянца.

21×16; 49 л.; текст в один столбец; строка 23; бумага; нотрагир; переплет деревянный, обтянут кожей с тиснением.

263

ИБ, В 25

Четвероевангелие

Евангельский цикл, изображения евангелистов, хораны, заставки, маргиналии, инициалы. Миниатюры на начальных листах весьма повреждены.

Переписана в 1429 г., Мецопский монастырь, переписчик Товма.

Записи: л. 4 а, 142 а, 225 б, 292 а—293 б (ПЗ 1401—1450, № 741).

Колл. К. А. Абрамова.

17.5×13.5; 293 л.; текст в два столбца; строка 21; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением (новый).

264

ИБ, В 26

Григор Татеваци

Толкование на Евангелие от Матфея.

Заглавие оказалось не вписанным в заставку на л. 4 б, в иштакаране, также и в начале разделов названо: Քաղութոյ մեկնութեան Աւերաբանին Մարտնոյ սուրբ վարդապետի մեր Գրիգոր Տաթևացիին (л. 318 б). Нач.: Եւ արդ, չորս գիրք նմանին չորիս աներաբանչայն... (л. 4 б).

Переписана в 1722 г., Балу, переписчик Саргис. На переписку ушло чуть больше трех месяцев, с 9 июня по 15 сентября.

Записи: л. 51 б, 318 б—319 б (Приложение, № 93), 324 б (от 1733 г.).

Колл. К. Костанянца.

21.7×16.5; 324 л.; текст в два столбца; строка 27; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

265

ИБ, В 27

Сборник философских сочинений

I. Л. 1 а—72 а. Դարթի փիլիսոփայի Ներգեհնացոյ Յաղագս առնմանայ իմաստասիրութեան.

Դավի՛ Երցիցի. Об определениях философии. — Философские труды, с. 410—411.

II. Լ. 73 ա—86 ա. Պոմարումն յոմադիմի իրողութեանս սահմանայ [Դաւթի փիլիսոփայի և այլոյ] իմաստասիրայ, ի Մովսիսէ, ըստ փառիս դաստորութեան շարակարգեալ.

«Сборник многообразных терминов, [встречающихся] в Определениях Дави́та и у других философов, составленный неким Мовсэсом в алфавитном порядке». — Философские труды, с. 432.

III. Լ. 86 ա—98 Ե. [Ս]ահմանք իմաստասիրական, իրր հարսմամբ.

«Определения философии в виде вопросов». — Философские труды, с. 411—412 (приписывается Дави́ту Анья́лты).

IV. Լ. 99 ա—116 Ե. Ներածութիւն Պորփիրի.

Порфирий. Введение. — Философские труды, с. 441.

V. Լ. 117 ա—149 Ե. Ստորոգութիւնք Արիստոտելի.

Аристотель. Категории. — Философские труды, с. 394—395.

VI. Լ. 119 Ե—168 Ե. Նախադրութիւն ի սկզբան գրոյն որ ասի ըստ Յունայ Պերի արմենիաս և հայերէն Յաղագս մեկնութեան, արտադրեալ ի մեծ իմաստայն Արիստոտելէ, թարգմանեալ և մեկնեալ ի Դաւթա Ներզինայոյ.

Դավի՛ Երցիցի. Преддверие и начало книги, называемой по гречески *Пери армениас*... — Философские труды, с. 397.

VII. Լ. 169 ա—174 Ե. Արիստոտելի՝ Յաղագս առաքինութեանս, աս Աղէմանդրոս թագաւոր.

Аристотель. О добродетели, царю Александру. — Философские труды, с. 398—399.

VIII. Լ. 179 Ե—207 ա. Համառօտ հաւաքումն և յոյժ օգրակար ի դիալեքիկայն, որ է տրամաբանութիւն, կարգեալ և թարգմանեալ ձեռամբ Բարդուղիմէոսի եպիսկոպոսի.

Варфоломей Болонский. «Весьма полезная краткая подборка из логики...». — Философские труды, с. 405.

IX. Լ. 209 ա—255 Ե. Նորին Գրիգորի աշակերտի Համառօտ փետութիւն ի գիրս Պորփիրի.

Григор Татеваци. Краткий анализ книги Порфирия. — Философские труды, с. 407.

X. Լ. 256 Ե—311 ա. Եռամեծի Յովհաննու Հայոս փիլիսոփայի և վարդապետի Հաւաքումն համառօտ վերլուծութեան Ստորոգութեանս Արիստոտելի՝ ի Գրիգորէ աշակերտէ.

Йовханнэс Оротнеци. Анализ категорий Аристотеля. — Философские труды, с. 426.

XI. Լ. 311 ա—390 Ե. Заголовок оглавления: Այս ինչ է լուծմունս Պերի Արմենիաս գրոյն, в др. рукописях: Յովհաննու Որոտնեցոյ Համառօտ լուծմունք Պերի Արմենիաս գրոյն, հաւաքեալ ի Գրիգորէ աշակերտէ.

Йовханнэс Оротнеци. Краткое толкование книги *Пери армениас*. — Философские труды, с. 426.

XII. Л. 391 а—403 а. Նորին Գրիգոր աշակերտի Յոհանու մեծի Համառու լուծմունք Առաքինութեանց Արիստոտելի.

Григор Татеваци. Краткое толкование [книги] Аристотеля «О добродетели». — Философские труды, с. 408.

XIII. Л. 404 б—411 а. Ջենոնի իմաստասիրի Յաղազս պիպանայու սեռիս.

Зенон. О природе (краткая редакция). — Хачикян 1949; Аревшатыан 1956.

XIV. Л. 412 а—418 а. [Հարիր] Փիղիսոփայիցն [ասասեալ]: Յաղազս խելաց և իմաստութեան. Нач.: Կդիմարմոս ասէ՝ Ճանապարհորդք ի տունս և ի հայրենիս իրեանց փութան...

XV. Л. 419 а—430 б. Յոհանու Որոտնեցոյ հասաեալ ի րանիս իմաստասիրաց.

Йовханнэс Оротнеци. Выборка из сочинений философов. — Философские труды, с. 425.

XVI. Л. 431 а—б. Отрывок из сочинения, посвященного католикоосу Мовсэсу III Сюнеци и его преемнику.

XVII. Л. 438 а—443 а. Արուսայիդայ իմաստնոյ, փառաւորոյ Յաղազս կապմութեան մարդոյ.

Абу-Сайид. Анатомия. — Анасян, Библиология, I, стб. 67—72.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVII в., один из переписчиков Андрэас (ему принадлежат листы, записанные болорагиром), получатель *вардапет* Мхитар.

Записи (Андрэаса): л. 72 а, 390 б.

На л. 79 а, 98 б, 174 б, 211 а, 313 а, 411 а — круглая печать *вардапета* Даниэла Мелраци от 1682 г.

На л. 209 а, 431 б, 442 б печать *вардапета* Микайэла от 1742 г.

Колл. К. Костанянца.

17.7×12; 444 л.; текст в один столбец; строк 21 и 28; бумага; болорагир и нотрагир; переплет деревянный, обтянут кожей с тиснением.

266

ИБ, В 28

Вардан Бардзрбердци. Сочинения.

I. Л. 1 а—84 б. Без заглавия, в др. рукописях: Մեկնութիւն Սաղմոսացու Нач.: [...] զի որչափ ի կենցաղումս է, ոչ է երանելի յաղազս անյայտութեան...

Толкование на псалмы Давида.

II. Л. 85 а—89 а. Без заглавия, в др. рукописях: Ողբ և խրատիկոս լալիսն հանդերձ Нач.: Այսօր եկայք օրդիք մարդկան / Կայսք ի մի վայր յանդիման / Առաջնորդք և թագաւորք / Հօրք իշխանք և դաւաւորք...

«Плач и духовное наставление со слезами».

III. Л. 89 б—162 б. Հոգիապայծառ սուրբ հորն Վարդանայ լուսոյր արարեալ Համառօտ մեկնութիւն Երզոյ երզոյն՝ պարզ և դիրահաւ. Нач.: Նման է արհայութիւն երկնից գանձի ծածկելոյ.

Толкование на Песнь Песней. — Ташьян, № 45.

IV. Л. 163 а—223 а. Արդինատր և սուրբ վարդապետին Վարդանայ Սակաւ ինչ վասպակ ի սուրբն Դանիէլ և ի նորին մեկնիչսն. Нач.: Մերձատր մեր և եղբարք...

Толкование на пророка Даниила. — MacIer, № 32.

Переписана в 1384 г., Баїэш, переписчик Петрос.

Записи: л. 182 б, 223 а (Приложение, № 16).

Колл. Г. Аганяна.

17×12; 223 л.; текст в один столбец; строк 23; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

267

ИБ, В 29

Конволют

а

Л. 1 а—48 б. Список без заглавия (начало утрачено), в др. рукописях: Պատմութիւն Տարաւնոյ, թարմանեալ Ջենոբ յԱսորոյ եպիսկոպոսն. Нач.: [...]սակ շորջ գոլով նորա...

Йовхан Мамиконян. История Тарона.

Переписана в XVIII в.

б

I. Л. 49 а—67 б. Список без заглавия (начало утрачено), в др. рукописях: Պատմութիւն Դաւիթ Պէկին և պարերապմայ Հայոյ Խափանոյ, որք եղեն ընդդէմ թուրհայ ի մերում ժամանակի. Нач.: [...] Իսկ թէ որով մարթասյի զհայցոսայ իրեանս...

Степанос Шахумеан. История Дави́т-бека. — Каталог Матенадарана, I, №№ 3297, 4598.

На л. 67 б—69 а иштатакаран Йовакима Рафаелеана Га-
панци Ходженца от 1759 г., принадлежащий образцу данной рукописи.

II. Л. 70 а—84 б. Այրաբանութիւն գրոյն առաջնոյ, нач.: Յաղագս նշանակութեան երկնի և երկրի: Ի սկզբանէ ստեղծ Սպտիած վերկինն և վերկիր. երկինն նշանակէ պփերինն, երկիր՝ ցափորինն...

Толкование на священную историю.

Переписана в 1787 г., Смирна, переписчик Даниэл.

Запись: л. 69 б (Приложение, № 109).

Рукопись была приобретена Н. Я. Марром для Азиатского музея в 1915 г.

20×15.5; 84 л.; текст в один столбец; строк 26 (а), 24 (б); бумага; нотрагир; переплет картонный (новый).

268

ИБ, В 30

Варданагирк

Заглавия в записи на л. 52 б: տրր քառսս որ կոչի Վարդան-
նազիրք.

Вардан Айгекци. Книга поучений. — Марр, Притчи Вардана, I, с. 287—288, 302—307; Каталог Матенадарана, I, № 638.

На л. 53 б—59 а—таблицы идеограмм и аббревиатур, применяемых в рукописях.

Переписана в XVIII в.

Приписка переписчика на л. 52 б (слитно с ишатакараном автора). На л. 2 а приписка: mission Iulfat, Soc. Iesu.

На л. 1 а—б, 2 а смытые печати.

Колл. Г. Аганяна.

19×14; 61 л.; текст в один столбец; строк 37; бумага; нотрагир; переплет картонный.

269

ИБ, В 31

Разделы Ветхого и Нового Заветов

Содержит Притчи Соломона, Песню Песней, Послания апостолов, расписанные применительно к церковной службе.

На л. 248 б—251 а ишатакаран Нерсэса Шнорхали к Притчам Соломона: Տեառն Ներսէսի Յիշատակարանն անակաւն Սողոմոնի վոր իրով ձեռամբ գրեալս.

Переписана в 1665 г., Экрай (Индия), переписчик Лазар.

Записи: л. 256 а, 86 а, 10 б, 22 б, 256 б.

На л. 2 а печать (текст неразборчив).

Ванская колл.

19×12; 273 л.; текст в один столбец; строк 219, бумага; нотрагир; переплет кожаный, с тиснением.

270

ИБ, В 32

Сборник

Содержит астрологические сочинения, молитвы, отдельные разделы из «Книги скорбных песнопений» Григора Нарекаци и др. Предназначалась для личного пользования. Нач.: Քերականութիւն որ կոչի Եօթնագրեանք, պուգեալ ի Դաւիթ Անյաղթ փիլիսոփայէ և ի Թումայ վարդապետէ...

Переписана в 1814 г. (л. 130 б), на л. 114 зашифрованная дата.

Поступила в 1915 г., дар В. Л. Субаши.

21.2×16.5; 192 л.; текст в один столбец; строк 26; бумага; шлагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

271

ИВ, В 33

Копии писем

Содержит две копии:

1. Л. 1 а—5 б. Письмо Микайэла Чамчеана от 25 февраля 1816 г., Константинополь, адресовано в Рим, *вардапетам* Мкртичу и Игнатиосу. Отводятся обвинения по поводу трехтомной «Истории Армении» автора.

2. Л. 6 а—7 а. Письмо *вардапета* Йовханнэса Зохрапеана от 26 декабря 1819 г., Париж, адресовано племяннику Мкртичу. Автор письма — известный издатель армянской Библии.

XIX в.

Колл. К. Костанянц.

23×18; 7 л.; текст в один столбец; строк 27; бумага; нотрагир; в бумажной обложке (новой).

272

ИВ, В 34

Сборник речей

Содержит тексты торжественных речей, произнесенных в Эчмиадзинском католикосате в 1854—1856 гг.

Колл. К. Костанянца.

21×16.5; 22 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; скоропись; в бумажной обложке (новой).

273

ИВ, В 35

Священник Елиа.

История полемики с иноверными

Այս է Խարրերթու գիր Եղիա Բահանային այլապեայ հետ վասն օրինայ վիճարանութեան պալմութիւնը. Нач.: Մահութի գիր Եղիա Բահանայу էր ի Բաղաթն Խարրերթու...

Ташьян, № 147.

Переписана в XIX в.

Колл. К. Костанянца.

22×15.5; 8 л.; текст в один столбец; строк 30; бумага; скоропись; в бумажной обложке (новой).

ИВ, В 36

Херонимос Агатаңкелос.**Видение и пророчества**

Нач.: Ես... Վերոնիմոս Ազաթանկելոս անուանեալ կրօնաւոր
ի կարգէն Մեծի Բարսղի, ծնեալ ի Ռուրոս ի յերանաստուն և
ինն ամի միաբանութեանս յամսեանն մարտի յաւոր կիրակէի...
յամի վրկութեան մերոյ ի 1279, ի Մեսիփս քաղաքի Միկիլիայի...

Содержит обзор политических событий в Германии, Франции, России, Польше, пророчества по поводу будущих судеб этих стран. Автор жил, безусловно, не в XIII, а в начале XIX в. и сочинял в стиле средневековых *vaticinia post eventum*.

Перевод с лат.

Переписано в XIX в.

Колл. К. Костанянца.

22×18; 13 л.; текст в один столбец; строк 31; бумага; шлагир;
в бумажной обложке.

ИВ, В 36

Симэон Ереванци.**Проповедь в Великую пятницу**

Միմէօնի սրբապան կաթողիկոսի արարեալ Կրակ և քարոյ
ի մեծի յորբաթի խաչելութեանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ.
Нач.: Սարափիմ և զարիւրիմ...

Переписана в XVIII в.

Колл. К. Костанянца.

21.2×17; 13 л.; текст в один столбец; строк 31; бумага; нот-
рагир; в бумажной обложке.

ИВ, В 38

Ветхий Завет (фрагмент)

Содержит начало Книги Бытия, для начальных строк остав-
лено место, нач.: [Ե երկիր էր աներևոյթ և անաշարաւոր...

Переписана в XVII в.

На л. № а записи от 1734, 1739 и 1810 гг.

Колл. К. Костанянца.

21.3×15.3; 9 л.; текст в два столбца; строк 48; пергамен; бо-
лорагир; без переплета.

ИВ, В 39

Сборник

Содержит сочинения Кирилла Александрийского, Григория Назианзина и Афанасия Александрийского:

I. Л. 1 а—10 а. Ի մեծի ատուր պէնպէկոսութիւն գալարեան ամենատուր Զոգոյն, սրբոյն Կիրղի եպիսկոպոսի հայրապետի՝ ի Սուրբ Զոգին, նաչ.: Շնորհիւ հոգևորի ճշմարտի պիպոյ է...

II. Л. 10 а—11 б. Նորին Կիրղի Յերուսաղեմացոյ, նաչ.: Եկալարել ատուրն պէնպէկոսութիւյ յայսմ քաղաքիս յերուսաղեմ...

III. Л. 11 б—21 а. Գրիգորի Աստուածաբանի ի պէնպէկոսութն և ի Զոգին Սուրբ, նաչ.: Յաղագս տօնին դուզնաճեալ իմաստասիրեսցոմ...

IV. Л. 21 а—29 а. Սրբոյն Աթանասի Աղեմանդրի եպիսկոպոսի ի սուրբ Զոգին Աստուծոյ, նաչ.: Աղբիւր տես և լոյս տա...

V. Л. 29 а—36 б. Սրբոյն Աթանասի եպիսկոպոսին Աղեմանդրի ասացեալ Ի վերացումն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, նաչ.: Որ ի սկզբանէ յառաջ քան պատկերան...

Переписана в XIX в.

Колл. Г. Аганяна.

21.5×16.5; 41 л.; текст в один столбец; строка 23; бумага; нотрагир; без переплета.

ИВ В 40

Смбат Спарпет. Хроника

Պատմագրութիւն Հայոց, աշխատասիրեալ ի Սմբատայ ապարապետէ Լևոնի Դ արքայի Կիլիկիոյ Հայոց, որ տնտէրսկիւն ի չորս հարիւր թուականէն Հայոց՝ ի Գագկայ թագաւորէ որդոյ Աշոտոյ Բագրատունոյ և շարակարգեալ հասուցանէ յթուականն ԶՀԸ, այն է ամ Տեառն 1329... Ունի Ի ժամանակս թագաւորութեանն Յունաց Ռամանոսի...

Вопреки заглавию, рукопись содержит сочинение анонимного автора, жившего во второй половине XIV в., но в основе лежит подлинная хроника Смбата (ум. в 1276 г.). Der Nersessian, 1959; Dédéyan, 1980.

Копия с эчмиадзинской рукописи 1826 г. (ныне Матенадаран, № 1900), выполненная в Эчмиадзине в 1846 г. (л. 4 а). В 1847 г. поступила в Азиатский музей при посредничестве Й. Шахха́ту-неанца (приписка М. Броссе, л. 1 а).

Основной фонд.

21.6×17.3; 69 л.; текст в один столбец; строка 23; бумага; скоропись; переплет Азиатского музея, картонный.

ИВ, В 41

**Аристакэс Ерзнкеанц. Краткая история
и надписи монастыря св. Креста в Халбате**

Համառօր պարմութիւն և արձանագրութիւն հրաշալի վանից Սրբոյ Նշանին Հաղբաբայ, արարեալ Արիստակէսի Յարութիւնեան Երզնկեանց. 1840, ի Մեծն Հայաստան, որ է ի Հաղբար ՌՄԶԹ (1289/1840 թ.).

Автор — учащийся армянской духовной семинарии в Тифлисе. В сочинении излагается история Халбатского монастыря и воспроизводятся некоторые надписи.

Школьное сочинение (автограф), представленное с посвящением Платону Иосселиани 18 ноября 1840 г. (л. 1 б).

На л. 1 а пометка П. Иосселиани на груз. яз.

Основной фонд.

22.2×17.5; 23 л.; текст в один столбец; строк 18; бумага; скоропись; переплет Азиатского музея, картонный.

ИВ, В 42

Сборник

I. Л. 04 6—109 а, 129 6—135 6. Տեառն Միհայէլի պատրիարգի Ասորոց Համառօր ժամանակաց րոյսք, հաղուածու արարեալ յորովից պատ[մ]ագրաց ի վարժս բանասիրաց՝ սղամանակ տեղեկութիւնք յԱղամայ յեղէ մինչև յերին ատուրս թևացեալ. Нач.: Եւ արդ յուարոյք, ուսումնասէրք...

Михаил Сириец. Хроника — Ташьян, № 91, 236, MacIer, № 199. Список содержит обычную (краткую) редакцию, которая включает в себя два других сочинения автора — «О священническом сане» (Նորին տեառն Միհայէլի Յաղագս բահանայական կարգաց, թէ ուստի առնու սկիզբն, л. 98 6—107 а) и «Исповедание веры» (Դաւանութիւն սուրբ պատրիարգին Միհայէլի, л. 107 а—109 а, 129 6—133 6). На л. 133 6—135 6 запись редактора и продолжателя Вардана (Արդ, ի յամել ութերորդի հառասներորդի հապարերորդի թուականութեանս...).

II. Л. 109 а—124 6, 136 а—173 а. Սամուէլ բահանայի Յանեցոյ հաւաքմունք ի գրոց պատմագրաց յաղագս ժամանակաց անցելոց մինչև ի ներկայս ծայրահաղ արարեալ. Нач.: [Յ]երիս որոշմունս բաժանեալ սահմանեցան թիւք ժամանակաց...

Самуэл Анеци. Выборка из исторических книг. — Ташьян, № 65, 89 и др.; MacIer, № 192.

Кон. списка, по 1346 г.: սպանանէ ելականն վՍորդանն որդի Չոպանին և վԻշիտուն և այլ բազում գլխատրք. և մեռալ Աթիպանն և Յենապանն ի Կամախ. Синхронистическая таблица доведена до 1356 г.

III. Л. 124 б—126 б, 136 а—173 а. Վասն թագաւորայն Հայ-
ոյ, որ կարգեալ Մովսէս Խորենայի. Нач.: [Մ]ովսէս Խորեն-
այի զշարս թագաւորայն Հայոյ այսպէս կարգէ...

«О царях армянских, как изложил Мовсэс Хоренаци». —
Ташьян, № 34, 88.

IV. Л. 173 б—179 б. Թուրք սիրոյ և միաբանութեան մեծի
կայսերն Կոստանդիանոսի եւ սրբոյն Սեդրեսպրոսի եւ
Տրդատայ Հայոյ արքայի եւ սրբոյն Գրիգորի Հայոյ Լուսաւորչի.
Нач.: Կամօք և ողորմութեամբ համագոյ սուրբ սուրբ
Երրորդութեան...

«Грамота любви и единения...». — Ташьян, № 111. 3.

На л. 127 а—б: Анания Ширакаци. Количество стихов
Ветхого и Нового Заветов (Анасян, Библиология, I, стб. 755).
На л. 128 а—129 а параллельные списки патриархов Рима,
Антиохии, Александрии.

Данная рукопись отражает состояние оригинала со смешан-
ными листами (см. приписки на л. 109 а и 127 б).

Переписана в XVII в.

В начале и конце бумажные защитные листы (л. 01—03) с
записью XVIII в. об армянском населении Кипра и хозяйстве
острова.

Оп. рук.: Brosset 1873. *Пер. соч.* (Самуэла Анеци) с исполь-
зованием данной рукописи: Brosset, Collection, т. II.

Основной фонд.

20.5×14.5; 181 л.; текст в два столбца; строк 32; бумага;
болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

281

ИБ, В 43

Григор Татёвацци. Книга проповедей

Գրիգորի եռամեծի քաջ հոգեւորի և անյաղթ փիլիսոփայի,
աշակերտի Յովհաննու Որոտնեցոյ արարեալ Բանս
խրատականս ոգէշախս իմաստնայեղս ի մեկնութիւն և ի
գովեստ փառայ տէրունականայ ի պատիւ սրբոյ և ի
պարճաւ գիրութեան ախմարայ... Нач.: Դ տալնս
տարեկանայ մերոյ...

Содержит 142 проповеди.

На л. 2 б—3 б оглавление.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVI—XVII вв., переписчик Григор (л. 7 а).

Приписки: л. 1 б, 2 а, 7 а.

На л. 4 а печать *вардапета* Йовханнэса от 1790 г.

Основной фонд.

22×16; 360 л.; текст в два столбца; строк 37; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИВ, В 46

Сборник

I. Л. 1 а—9 а. Ի խնորոյ Թումայ վարդապետի աստուածաբանակ սուրբ ուխտին Մեծովա վանայ և ծառաբար կապարեալ աստուածակիր և հոգեկից առն Աստուծոյ Յակոբ վարդապետն Դրիմեյին, աշակերտ Գէորգա վարդապետի Երզնկայոյ Յաղագս ապգականութեանց բաժանման. Нач.: Գիրելի է՝ ապգականութիւնն Կարորոշեալ անձանցն է...

Йакоб Ґримеди. О родстве при бракосочетании, с таблицами. — Ташьян, № 29.

II. Л. 9 а—12 б. [Գրառաջք]. Нач.: Դամբար լուսափայլ և վարդ կարմիրերփեան...

III. Л. 13 а—180 б. Գրիգորի աշակերտի եռամեծի և Կրիստիանոս վարդապետի Յոհանու Որոյնեցոյ հաւաքեալ Քաղուածոյ մեկնութիւն սուրբ Աւետարանին Մաթէոսի... (л. 15 а). Нач.: Չորս գերն նմանի չորից անւարանչացն...

Григор Татеваци. Толкование на Евангелие от Матфея. — Сопуеаре, № 83.

IV. Л. 181 а—360 б. Нерсэс Шноրҳ али, Иоанн Златоуст и др. Толкования на Евангелие и др:

1. Л. 181 а—185 а. Մեկնութիւն խորանայն Աւետարանին, нач: Մարեանք աստուածագիծք...

2. Л. 185 а—186 б. Յեկեղեցական պատմութենէ, нач: Առաքելափն էին ԺԲ-ան...

3. Л. 186 б—360 б. Ժողովումն մեկնութեան Սրբոյն Աւետարանի, որ ըստ Մաթէոսի, ի բանից իմաստուն վարդապետաց եկեղեցոյ կարգեալ և յօրինեալ դիրաւաս ընթերցողաց եկեղեցոյ. Առաջինն Ներսէս Շայոց կաթողիկոսի. Нач: Սիրոյ զօրութիւն գերազանց է...

Переписана в 1632—1633 гг., Иерусалим, переписчик Йовхан Хизанци.

Записи: л. 180 б, 360 б (также запись оригинала данной рукописи).

В начале и конце пергаменные листы с текстом на амхарском яз., в большей части смытым.

На л. 2 а, 13 б, 25 а, 190 а, 360 б печати владельца *вардапета* Петроса от 1706 г.

На л. 298 а печать владельца *вардапета* Бардулимэоса Ванеци (дата неразборчива).

Основной фонд.

29.5×15; 360 л.; текст в один и в два столбца; строк 27, 31, 34; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Patkanof 1891, № 261; Мapp 1892, № 5.

ИВ, В 47

Григор Татеваци. Книга вопрошений

Գրիգորի աշակերտի եռամեծին Յոհանու Որոտնեսոյ Վարդունի պիտանիի և ազգակարգ գրոյ աշակերտեալ.
Нач.: Որպէս ասէն հերձուածող...

Каталог Матенадарана, I, № 921.

Переписана в XV—XVI вв., переписчик Горг, заказчик Бардулимэос.

Записи: л. 77 а, 77 б, 224 б, 391 б—392 а (Приложение, № 121).

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо прямолинейный еркатагир.

Колл. Г. Аганяна.

18.5×14; 394 л.; текст в два столбца; строк 32; бумага; боло-рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИВ, В 48

Сборник

I. Л. 1 а—18 а. Կրակ և արոյ ի մեծի յորրաթին ի խաչերութեան Զրիպոսի Աստուծոյն մերոյ. Нач.: [Ս]արսապիմ և զարիտիմ, ով սիրելի...

Симэон Ереванци. Завет и проповедь в день Великой пятницы. — Каталог Матенадарана, I, № 3476.

II. Л. 19 а—52 б. Ի գիրս ֆիսիկային այսինքն բնաբանութեան Արիստոտէլի յաղագս սկզբանց բնական մարմնոյ շարակարգեալ ի կարգէ Թէադրոնոսայ Կղեմէս աստուածաբան վարդապետէ, нач.: [Ն]ախ գիտելի է զի սկիզբն առհասարակ սահմանի Արիստոտէլ...

Клемент Галанос. Относительно «Физики» Аристотеля, о началах природных тел. — Философские труды, с. 429—430.

Переписана в XVII—XVIII вв.

На л. 18 б запись от 1791 г. (Приложение, № 110).

Колл. Г. Аганяна.

19.8×14.3; 52 л.; текст в один столбец; строк 24; бумага; нотрагир; в бумажной обложке.

ИВ, В 49

Мелкисед Банасер. Похвальные слова

Ճառ գովութեան գովելեայ կոչեցեալ իսկութիւն բանի, նախընդրաբար վասն սրբազան և իմաստուն Միմոն կաթողիկոսին պատրիարքական բարձր աթոռոյն ամենայն չայոյ սրբոյ Էջմիածնի, և վասն Արքահամ հապընդիր և

անարգամեծար վարդապետին, և ապա վասն այլոց ոմանց ասնի բարի և հաւարարիմ դիմաց՝ սակս փորձոյ ճանաչողութեանս մերոյ: Արարեալ ի Մելիսեդէ բանասիրէ ընդ հովանեաւ Սրբոյ Հրեշտակացն եկեղեցոյն որ ի մեծն Պօլիս, ի թուին Հայոց ՌՄԺԳ (1213/1764 թ.) և ի նոյեմբերի յերրորդումն անոր ասարեալ.

Мелкісесд Банасэр. Похвальные слова, обращенные к католику Симэону Ереванци и Абрахаму Астапатечи (л. 21 б—46 а), составленные в 1764 г., Константинополь. Об Абрахаме см. Анасян, Библиология, I, стб. 88—92.

На л. 46 б стихотворное моление Степана (имя автора в акростихе).

На л. 47 а—48 а загадки, нач.: Թէպէր շարժիմ և փան շարժել, / բայց ոչ զգամ, փամ հանայնից ցոյց որակաց / և ինձ ոչ փամ (Արեգակն է).

На л. 48 а—б стихотворение: Մահնի հայերէն, нач.: Բախսն որ ցողէ գետ ինչ է, / խօսքս աղբրին գետին չէ, / երկնումն ինչ կու պարծիս, / այն երկինք է, գետին չէ...

Переписана в 1767 г., Измир, переписчик *тэр* Соломон *абелай*.

Колл. Г. Аганяна.

21.2×15.5; 48 л.; текст в один столбец; строка 23; бумага; нотрагир; переплет картонный.

288

ИБ, В 50

Йовханэс Оротнеци.

Толкование на евангелие от Иоанна

Յովհաննու Որորնեցոյ փիեղերադոս բարոնապետի արարեալ Քաղութոյ մեկնութիւն սուրբ անգարանին Յովհաննու, որ ասէ՝ Ի սկզբանէ էր բանն (л. 2 а). Нач.: Կահատրիմ, ով կաճառք...

Колл. Г. Аганяна.

21.5×15; 70 л.; текст в один столбец; строка 26; бумага; шлагир; переплет картонный.

289

ИБ, В 51

Альберт Великий.

Краткое собрание богословской истины

Համառօտ հաւաքումն աստուածաբանական ճշմարտութեան (л. 2 б). Нач.: Քանզի գերազանցութիւն աստուածաբանական ճշմարտութեան է նշոյլ վերին ճառագայթին...

Анасян, Библиология, I, стб. 392—400.

Переписана в XVII—XVIII вв.

На л. 286 б запись владельца рук. Карапета Галстеана (Нор Джула) от 1787 г.

На л. 286 б смытая печать.

Колл. Г. Аганяна.

20.5×13; 287 л.; текст в один столбец; строк 27; бумага; нотагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, подклеена набойка.

290

ИБ, В 52

Григор Татеваци. Книга проповедей

Գրիգորի եռամեծի քաջ հոեւորի և անյաղթ փիլիսոփայի, աշակերտի Յովհաննու Որոտնեցո, արարեալ բանս խրատականս ոգէշահս եւ հանձարս իմաստայեղս, ի մեկնութիւն և ի գովեստ փառաց Կոնիյ Կլէրունականաց... (л. 9 а). Нач.: Ի Կրանս Կարեկանաց մերոց...

На л. 3 а—7 б оглавление 135 проповедей.

На л. 9 а заставка.

Переписана в 1421 г., монастырь Хермон, переписчик Карапет Дерчанци.

Записи: л. 381 б, 451 а—452 а (от 1421 г.), 452 а—б (от 1425 г.), 452 б (две приписки от 1461 г.), 426 б (от 1683 г.).

На л. 8 б криптограмма: Խաչաքրիր.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо прямолинейный еркатагир.

На л. 8 б, 9 а, 314 б печать *вардапета* Петроса от 1706 г.

Основной фонд.

18.4×13.6; 452 л.; текст в один и в два столбца; строк 34; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением (переплетена в 1683 г.).

Оп. рук.: Brosset 1838; Patkanof 1891, № 259; Марр 1892, № 3 (Очень подробно, с воспроизведением записей, последние см. также ПЗ 1401—1450, № 286, 367, 1451—1480, № 195).

291

ИБ В 53

Василий Кесарийский. Шестоднев.

[Մ]րբոյն Բարսի եպիսկոպոսի Կեսարոյ Կապադովեցոյ Մեկնութիւն վեցօրեա արաշոքանն. Нач.: Մի ով ի փնտղաց...

Ташьян, № 249.

Переписана в XIV—XV вв.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо еркатагир.

На л. 1 а, 249 б печать *вардапета* Петроса.

Основной фонд.

19.2×12.5; 300 л.; текст в один столбец; строк 19; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

Оп. рук.: Patkanof 1891, № 263; Мapp 1892, № 7.

292

ИБ, В 54

Сборник

I. Л. 1 а—453 а. Գրիգորի եռամեծի քաջ հոեւորի և անյաղթ փիլիսոփայի աշակերտի Յոհաննու Որոշնեցոյ արարեալ բանս խրատականս... Нач.: Ի վանս վարեկանայ մերոյ...

105 проповедей Григора Тагеваци, Йовхана Оротнеци, Йакоба Ґримеци и др., с оглавлением на л.1 а—2 б, предшествующих основной пагинации. — Ср. Ташьян, № 505.

II. Л. 453 б—462 б. Ի խնորոյ Թումայ վարդապետի աստուածաբնակ սուրբ ուխտին Մեծովայ վանայն և ծառայարար կապարե[ա]լ աստուածակիր և հոգեկոյ առնն Աստուծոյ Յակոբ վարդապետին Կրիմեցին, աշակերտ Գէորգեայ վարդապետին Երզնկայոյ՝ Յաղագս ազգակցութեանս բաժանման. Нач.: Գրեւի է, թէ ազգականութիւնն վարորդեալ անձանց է...

Йакоб Ґримеци. О родстве при бракосочетании, с таблицами. — Ташьян, № 29.

Переписана в 1534 г., Ерзнка, один из переписчиков Алэксиянос.

Записи: л.74 а, 174 б, 199 б (линейно-точечная криптограмма — յիշատակ է արագգիրս Սրապիոն վարդապետին), 207 б, 250 б (Приложение, № 24), 339 б, 424 б, 433 б, 438 б, 457 а.

На л. 125 б изображение заказчика Срапиона Мокаци.

В начале и конце защитные листы с житийным текстом, письмо болорагир.

Основной фонд.

18×12.3; 463 л.; текст в два столбца; строк 29; бумага; болорагир; переплет кожаный, с тиснением.

Оп. рук.: Brosset 1838; Patkanof 1891, № 258; Мapp 1892, № 2.

293

ИБ, В 55

Մաթեոս Սրբայեցի.

Хронография

Պարմագրութիւն արաեալ Մարթնոսի մեծի քահանայի Ուհայեցոյ՝ վասն Բագրատունեայ թագաւորայն և այլոց բազմայ ի ԴՃ (400/951 թ.) թուականէն սկսեալ մինչ ի Ո և ԺԱ (611/1162 թ.) թիւն ասարկեալ. Нач.: Ի սրբոյն Գրիգորէ մեր Լուսաւորչին...

Macser, № 225. Список содержит текст без продолжения, написанного Григором Иереем.

На л. 1 а—3 а список наиболее известных католиков Армении.

На л. 303 а—304 б копия письма Нерсэса Аштаракеци графу Н. П. Румянцеву от 27 декабря 1814 г.

Переписана в 1814 г., С.-Петербург, переписчики Иван Назаров и Иван Эфендиев. Копия с копии же, выполненной по распоряжению Нерсэса Аштаракеци (с рукописи 1688 г.), которая в 1814 г. вместе с «Историей» Вардана Аревелци была прислана Н. П. Румянцеву. Тогда же была переписана и упомянутая «История» Вардана (см. № 303).

На л. 2 а приписка М. Броссе.

Основной фонд.

19.5×15.2; 306 л.; текст в один столбец; строка 20; бумага; скоропись; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

294

ИВ В 56

Мовсэс Дасхуранци. История Алуанка

Պատմութիւն Աղուանիս արարեալ Մովսէսի Հաղանկադոնայի ի նոյն անգղ և յաշխարհէ (л. 2 а). Нач.: Ասլոմաժաւրեղծ մարդն անաշին...

Рус. заглавие: «История происхождения Агванов (жителей Русских Мусульманских провинций) Мойсея Кагкантиаци, списанная с древней рукописи, хранящейся в Эчмиадзинской библиотеке, армянским архимандритом Иоаннесом Шахатуновым».

Переписана в 1841 г., переписчик Иван Назаров. Копия с копии же, выполненной в 1829 г. с эчмиадзинской рукописи 1829 г. (ныне Матенадаран, № 1531, л. 231 а—377 а).

На л. 1 а запись М. Броссе.

Основной фонд.

19.5×15.5, 314 л.; текст в один столбец; строка 20; бумага; скоропись; современный переплет.

Изд. соч.: Мовсес Каланкатуаци 1983. Пер. рук.: История Агван 1861.

295

ИВ, В 57

Четвероевангелие

Содержит послание Евсевия Карпиану (л. 3 б—4 а), каноны согласия (л. 5 б—12 а).

Заставки, маргиналии, инициалы, лицевые изображения, с применением золота.

Переписана в 1292 г., д. Оцопи (Шахапуник), переписчик и художник Шмавон. В 1504 г. приобретена ходжой Хазарбэком у епископа Елишая.

Записи: л. 372 а—378 а (ПЗ XIII, № 554), 1 б—2 а (Приложение, № 20), 2 б.

23×16.5; 378 л.; текст в два столбца; строк 17; пергамен; болорагир; переплет картонный, обтянут кожей (новый).

296

ИБ, В 58

Новый Завет на армянском и турецком языках

Содержит Деяния апостолов, отдельные послания и Откровение Иоанна. Тур. перевод расположен параллельно арм. тексту:

Գործք Առաքելոց — Բխույնի ամիլիի (л. 1 а).

Закончена перепиской 1 ноября 1736 г., Энкюри, переписчик Елиазар.

Записи: л. 411 а (Приложение, № 96), 1 а (дарственная от 1879 г. и др. запись).

Ванская колл.

21.5×16; 413 л.; текст в два столбца; строк 24; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

297

ИБ В 59

Маттэос Партев. Толкование на Деяния апостолов

Մալթէոսի նուապ եւ յերին աշակերտի Եղամեծայն Յոհաննու և Գրիգորի աշխարհաիրեալ ի քննութիւն Գործոց առաքելոցն ի մեկնութենէ սուրբ հարցն Յոհաննու Ոսկերերանի և Եփրեմի, ի խնորոյ հարապալ երբոր մերոյ Յակովբ վարդապետի, մականուն Ովանանց. Нач.: Յեր քննութեան այնպիկ... (л. 14 а).

Ташьян, № 34.

Переписана в XVII в.

Запись: л. 298 а (сохранилось только начало с преамбулой).

Основной фонд.

21.5×15.5; 303 л.; текст в два столбца; строк 27; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

298

ИБ, В 60

Йовханнэс Ванакан

Толкование на кн. Иова

Յամաթուր մեկնութիւն Յորայ, հաւաքեալ ձեռամբ Վանական վարդապետին. Нач.: Ներգործական իմն մերձատրութիւն... (л. а).

Ташьян, № 289.

На л. 3 а, 175 б, 218 а печать переписчика *вардапета* Йовсэ-
па от 1667 г.

Рукопись была приобретена П. Сухтеленом в Нахичевани в
1827 г., скопирована в Тифлисе для последующего издания (см.
приписку на л. 1 а).

Основной фонд.

18.9×12.6; 219 л.; текст в один столбец; строк 23; бумага;
болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением,
подклеена набойка.

Оп. рук.: Brosset 1838; Patkanof 1891, № 257; Мapp 1892, № 1.

301

ИБ, В 63

Йоханнэс Карнеци.

Наставления для священников

Գրոյլ կարկաւոր և պիպանի քահանայական դասու, յորում
պարունակին բան կարևորք և վայելչք ի նպաստաւորութիւն
քահանայականն դասու, զորոհեալ յերկուս հատորս, նախկինն՝
վասն խոստովանութեան և երկրորդն՝ մեկնութիւն սրբազնաս-
տորք պարարագին: Հաւաքեալ ի յընդիր և ի հոգեբոլիս
մալոնից հանձարեղ ըստնեաց և շնորհապարդ վարդապե-
տաց, աշխատասիրութեամբ ուրումն յեղնեալ բանասիրի Յո-
աննիսի չպէտ նօսարի Կարնեցոյ, յորորանօք սրբաւէր
քահանայից... Յամի փրկութեան մերոյ 1802 և ի թոռն
արամեան տումարիս ՌՄՕՍ (1251/1802 г.), ի քաղաքս Կարին
(л. 1 а).

Переписана в 1802 г., Карин (Эрзерум), автограф (?).

Колл. Г. Аганяна.

19.5×13; 92 л.; текст в один столбец; строк 28; бумага; нотра-
гир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

302

ИБ, В 64

Опровержение Срмакэша Мануэла

Հայելի ապոկեցութեան, յորում ցուցանին թիրութիւնք
տեւորակին կոչեցելոյ Քաւապան կրկնապօր, առ ի գիտութիւն
և յողորթիւն հեղինակին նորա Սրմաքշ Մանուէլի: Արարեալ
յումնմնէ ճշմարտասիրէ... յամի Տեառն 1781, ի թուականիս
Հայոց ՌՄԼ (1230/1781 г.).

Анонимное опровержение книги: [Սրմաքշ Մանուէլ]. Տեւորակ
որ կոչի Քաւապան կրկնապօր... ի թուականի մերոյ ՌՃՂԹ
(1199/1750 г.), ի Կոստանդինուպօլիս. Газикян II, стб. 1775.

На л. 152 а—166 а — полемическое сочинение: Դարձեալ
վիճարանութիւն ի վերայ բանին թէ Քրիստոս կարէ ասիլ անօթ

ապրուածային, գրգռեալ ի րանէ Պարսէզ գրկանն՝ Կալելոյ ի Վենետիկ. Датируется 25 декабря 1757 г.

Переписана в XVIII в., автограф (?).

Колл. Г. Аганяна.

19.5×13.5; 166 л.; текст в один столбец; строка 27; бумага; шлагир; переплет картонный, обтянут кожей.

303

ИБ, В 65

Вардан Аревелци. Сочинения

I. Л. 2 а—148 а. Բազմերջանիկ և երանաշնորհ սուրբ հօրն և անյաղթ հոեւորի և լուսաւոր վարդապետի Վարդանայ նորոգ թարգմանչի և կրկին լուսաւորչի Հայոց Բան պարմագրութեան համառօտ վիպասանեալ յԱղամայ հեղէ մինչև ի ՉԺԶ (716/1267 г.) թուականն Հայոց, յոյժ պիտանի շարադրութեամբ և գեղեցիկ պիտառութեամբ. Нач.: Նախման վամենայն հայցեսցոյ՛ յեղեալնս զէն...

Всеобщая история. Оригинал данного списка — одна из двух рукописей, положенных в основу издания: Մեծին Վարդանայ Բարձրբերդեայոյ Պարմութին տիեզերական. ի լոյս ընծայեալ Մկրտիչ Էմին. Մոսկվա, 1861. Приписка на л. 148 а: Ի թուիս ՊԿԴ տառագրեստի անդամ է միայն մի քանի տառեր, որոնք պատկանում են մի այլ աշխատանքի.

II. Л. 148 а—154 б. Տեսակց աշխարհայ և համանգամայնս երկրի. Нач.: Ստորիք յերեկայ իրում ծովուն...

География. — Берберян 1960; Антабян 1962.

На л. 155 а—156 б копия письма Нерсеса Аштаракеци графу Н. П. Румянцеву от 27 декабря 1815 г.

Переписана в 1841 г., С.-Петербург, переписчики Иван Назаров и Иван Эфендиев. Копия с копии же, выполненной по распоряжению Нерсеса Аштаракеци (с рукописи 1432 г.), которая в 1814 г., вместе с «Хронографией» Маттэоса Урхайтеци, была прислана Н. П. Румянцеву. Тогда же была переписана и упомянутая «Хронография» Маттэоса Урхайтеци (см. № 293).

Основной фонд.

20×5.5; 162 л.; текст в один столбец; строка 20; бумага; скорпись; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

304

ИБ, В 66

Аристокэс Ластивертци. Повествование

Պարմութին Ընտրակիսի Լաստիվերտոյ վարդապետի վասն անցիսն անցելոյ ի յայլասեռ ազգայ, որ շուրջ զմեզ են. Нач.: Ժամանեսին մեզ ամբողջ շարժարանայ...

Издание с использованием данной рукописи: Аристокэс Ластивертци 1963.

Переписана в 1843 г., С.-Петербург, переписчик Иван Назаров.

Основной фонд.

19.7×16.5; 86 л.; текст в один столбец; строк 20; бумага; скоропись; переплет бумажный.

305

ИБ, В 67

Таларан

Стихи духовного содержания, нач.: Տաղ աներեսայ սրբոյ կուսին Մարեանո. Աներիս քս, Մարեան, զոր Գաբրիել սկըբրնաւրեսայ...

Переписана в XVIII в.

На л. 39 б запись от 1836 г., Тифлис.

Колл. Г. Аганяна.

18×11; 40 л.; текст в один столбец; строк 18; бумага; нот-рагир; в бумажной обложке.

306

ИБ, В 68

Астуацатур Бабикеан. Против Микайэла Чамчеана

Շարունակութիւն կամ հասկարութիւն յառաջագոյն գրեալ մերում լեւսարանի կամ յայրնի ապաւոյոյ Միգայէի Զամչեանց և բոլոր միաբանութեան իրոյ, քաղեալ ի բուն ձեռագիր գրութոյ իրոյ՝ զոր իբր հրաշիւք ձգեսցաք ի ձեռս մեր. յամի 1815, մարտի 4. Нач.: Ջոր ինչ միանգամ գրեալ է...

Ташьян, № 474.

Переписана в XIX в. (после 14 марта 1815 г.).

Колл. Г. Аганяна.

20.5×16; 38 л.; текст в один столбец; строк 24; бумага; нот-рагир; в бумажной обложке.

307

ИБ, В 69

Григор Ծшаканци. Стихотворения

Տաղարան վայելոյ և գեղեսիկ, հոմերական երգաբանութեամբ շարադրեալ տեառն Գրիգորի տրոսպ վարդապետի, որ ի գեղջէ Օջականայ նստարանի մեծին Մեսրոբայ Հայոց թարգմանչի... ի թոռք Փրկչին 1787 և Հայոց ՌՄԼԶ (1236/1787 г.). Գաղափարեցեալ յումեմնէ համբակէ ի Կարնոյս մայր ուսումնարանի: Յամի Տեառն 1812, յեղս ապրիլի.

Стихи духовного содержания и видения.

На л. 83 а—87 б биография Григора Ծшаканци (Յիշատակարան պատմաբանորէն վասն սննդեան և աստուածահաճոյ վարոյս և երջանիկ վախճանի առն Սստուծոյ տեառն Գրիգորի արեալիսկոպոսի և շնորհալոյս վարդապետի).

Каталог Матенадарана, I, № 3476.

Переписана в апреле 1819 г., Карин (Эрзерум).
Колл. Г. Аганяна.
19.2×12.3; 92 л.; текст в один столбец; строк 26; бумага;
нотрагир; переплет картонный.

308

ИБ, В 71

**Петрос Аламалеан.
Толкование на Откровение Иоанна**

Գիրք մեկնութեան յայրնութեան Յօհաննու առաքելոյն և
ապրուածարան աւերարանչին, համառօտ և ծաղկաբաղ հաւա-
քեալ ի վանապան մեկնչաց եւ վարդաբեալ ըստ մրաց նոցա, ի
Պետրոս արեւայիսկոպոսէ Նախջևանցոյ Աղամալեան... Դարձ-
եալ աշխարհութեամբ և ջանիւք նորոգ ընդօրինակեալ ի ձեռն
իմո կրօնսերս ի մէջ ընթերցասէր ծառայից Յօհաննէս նուաստիկ
տիրացոյ Յօհաննիսեան անուանեալ, յաշակերտութենէ տեառն
յոգնաշխատ և բազմերախտ ուսուցչին իմոյ և հօր՝ Գրիգորի
Մարտիրոսեան զգօնամիտ վարժապետի Կարնոյ եւ միանգա-
մայն ուսումնասէր բարեպարոյ և մաքրակրօն խոհեմամիտ
ուսուցչի և դաստիարակի վարժարանիս սուրբ Ապրուածա-
ծնին և սուրբ Լուսատրչի եկեղեցեաց: Ի ամին 1277, մայիսի
14. (լ. 2 ա). Нач.: Վասն է՛ր ի մակագրէն դնի յայրնութիւն
Յօհաննու, իսկ աստ Յիսուսի Քրիստոսի...

Закончена перепиской 14 мая 1828 г., Карин (Эрзерум), пе-
реписчик Йоханнэс Йоханнэсеан Араке́леан.

Запись переписчика: л. 126 а—б.

Колл. Г. Аганяна.

20.3×14.6; 129 л.; текст в один столбец; строк 26; бумага;
нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

309

ИБ, В 72

**Нерсэс Ламбронаци.
Размышления о церковном чине**

Գիրք որ կոչի Խորհրդածութիւն, շարադրեալ ի տեառն
Ներսիսէ Լամբրոնացոյ յարեւայիկոպոսէ Տարսուի Կիլիկեցոյ:

Ի հայրապետութեան տեառն Գրիգորի ամէնընդիր հանուրց
Հայոց կաթողիկոսի մականուամբ Տղայ կոչեցելոյ, ի ժամանակս
քրիստոսամիտակ արքային Հայոց Լևօնի, ի շրջանի ընթացից
ամանակի 626 թուականին Հայոց, ի մէջ լեռանցն Տօրոսի.
(լ. 1 ա).

Յառաջաբանութիւն հեղինակի սրբոյ մատենիս, нач.: Այս
բանք և ապրուածային օրինադրութիւնք...

Ташьян, № 24.

Переписана в XVIII в.

20.2×14; 155 л.; текст в один столбец; строк 25; бумага; нот-
рагир; переплет картонный.

ИВ, В 73

**Григор Татеваци.
Книга вопрошений**

Без заглавия (начало утрачено), в иштатакаране названо: Չորիս հարցմանս ի Չորիսը Տարևադարձի փոփոխությունս (л. 480 б).

Каталог Матенадарана, I, № 921.

Переписана в 1687 г., Константинополь, заказчик *вардапет* Григорис.

Запись: л. 480 б—481 а (Приложение, № 76).

15.5×14.3; 482 л.; текст в два столбца; строк 34; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИВ, В 74

Сборник

I. Л. 1 а—83 а. Подборка отдельных глав и статей из Поучения Йовханнэса Ерэнкаци, Книги канонов, судебныхников и пр., существенно переработанных (ср. № 160).

II. Л. 83 а—90 б. Стихотворения и гимны.

III. Л. 94 а—167 б. Часть врачебника, талисманы, толкователь снов, молитвы, части Евангелия и др.

Переписана в XVI—XVII вв.

Записи: л. 66 б, 67 а (приписка Маркара от 1766 г.), 43 а.

Колл. Г. Аганяна.

58.6×12.4; 168 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

ИВ, В 75

Требник

Обиходное наименование Մաշտոց.

Переписана в XVII в., Иерусалим, переписчик Вардан, для иерусалимского патриарха Мартироса.

Записи: л. 36 а, 89 а—б.

Дар Н. Я. Марра.

21×16.3; 189 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИВ, В 76

«Азбука»

Այբենարան ուսմանս նորավարժելոյ հանդերձ աղօթիւմս ուսմամբ եւ մասամբ նախապէտականօք [fr]իսպոնէականի

վարդապետության բաժանեցեալ ի դրոակս Ե: Յամի ներմարմնութեան Բանին ՌՌՂԲ և ի համարութեանն արամեանց ՌՃԽԱ (1141/1692 թ.) ի փառս մեծագոյն Աստուծոյ, ի Լէօպոլիս.

Содержит введение в чтение богослужебных книг и начатки богословия.

Львов, 1692 г.

19.5×16; 119 л.; текст в один столбец; строк 23; бумага; боло-
рагир мелкий; крышки деревянные, обтянуты кожей с тисне-
нием.

314

ИБ, В 77

Йакоб Балишеци. Стихотворения

Բարոյական արարեալ ողանաորս ի հոգելոյս Յակոբ պատրիարզէ Բաղիշեցոյ որ էր պատրիարզ Կոստանդնուպոլսոյ հաւաքեցեալ եղև ի Սիրահայ մեկնութեան ի թուականիս մերոյ ՌՄՀԴ (1274/1825 թ.) դեկտեմբերի սկիսբն... Փրկչի 1825 դեկտեմբերի սկիսբն. (լ. 1 ա).

Нач.: Սիրահայ մեկնութեան առաջին գլխոյն օղանաորքն. Բանսի յորժամ Աստուած սրեղծ զմարդն Ադամ... (լ. 2 ա).

Переписана в 1825 г., Константинополь, переписчик Хачатур Ванеци.

Запись: л. 74 а.

21×14.3; 74 л.; текст в один столбец; строк 23; бумага; нот-
рагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

315

ИБ, В 78

Сборник

I. Л. 1 а—34 б. Խրատ համառօր Յոհաննիսի վարդապետի շորովի..

Йоҳаннэс Ҳолов. Краткие назидания.

II. Л. 35 а—99 б. Стихотворения и гимны.

III. Л. 101 б—113 б. Պարզաբոմար մշտընջենական, շարա-
գրեցեալ ի Յոհաննիս վարդապետէ Կոստանդնուպոլսիցոյ ի
փառս մեծագոյնս Աստուծոյ և ի հրրճուանս Հայկապոնեայ,
յիմի Տեառն 1676 ի Վենէտիկ քաղաքի, ի վիպասանութենէ
ընթեանրոյ եկեղեցոյն Բրիսպոսի Բնօնյէնյիոսի տասներորդի
եւ կաթողիկոսութեան Հայեապոնայ Յակոբայ սրբապանի
հայրապետին...

Йоҳанэс Костанднуполсеци. «Простой» календарь.

Переписана в 1676 г.

На верхней створке переплета надпись: ԺՈՂՈՎԵՅ[ԱԻ]
ԳԻՐԶՍ ՉԵՌԱՄԲՆ (поверх Ա выдавлено Բ, перед конечным
Ն выдавлено Ա) ՄՄՄՆԳՈՒԲԷ ՅԻՇԱՏԱԿ ԻԻՐ ԵԻ ԾՆՕՂԱՅ
ՂԱԽԹԻՆ ՍԻՐՈՒԼԷԻ ԹՈՒԻՆ ՌՃԽԸ, т. е. рукопись одета в
переплет в 1699 г.

Колл. Г. Аганяна.

20.5×14.5; 114 л.; текст в один столбец; строк 22, 23; бумага; шлагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, подклеена набойка.

316

ИВ, В 79

Григор Татеваци. Книга вопрошений

Без заглавия, в др. рукописях: Չիբի հարցման.

Каталог Матенадарана, № 921.

На л. 408 а—415 б «Грамота единения»: — Թոխբուսի սիրոյ և միասնութեան մեծի կայսերն Կուսանդիանոսի և սուրբ Կապոսն Սեդեկարոսի և Տրդատի Հայոց արքայի և սրբոյն Չրիգորի Հայոց լուսարշի.

На л. 416 а—431 а отрывок из астрологического трактата.

Переписана в XVII в. (л. 416—431 из иной рукописи 1673 г.).

Записи: л. 430 б—431 а (Приложение, № 59 — принадлежит подшитым листам из рукописи 1673 г.), 431 б, 01 а (на груз. яз.).

19×14.5; 431 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

317

ИВ, В 80

Четвероевангелие

Переписана в 1666 г., переписчик Йованэс Шоротци.

Записи: л. 272 а—б (Приложение, № 52), 273 б—274 а (запись *рауса*, *ընի*, Маргара).

19,5×12,5; 274 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей, металлические кресты с вырезанными именами и датой — 1160/1711 г.

318

ИВ, В 81

Четвероевангелие

Переписана в 1671 г., переписчик Лукас.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Записи: л. 318 б—319 а (Приложение, № 57), 155 б, 156 б (от 1733 г.), 245 а, 319 б.

Колл. Н. А. Муравьева-Карсского.

19×13; 320 л.; текст в два столбца; строк 19; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИВ, В 82

Четвероевангелие

Заставки, маргиналии, инициалы, изображения евангелистов.

Переписана в 1471 г., Мелуанц Ванк, переписчик Матэос, художник Мануэл.

Записи: л. 1 а, 244 а—246 б (ПЗ 1451—1480, № 401), 247 а—б (Приложение, № 32), 248 б (ПЗ 1601—1620, № 136), 250 а (Приложение, № 103).

Колл. Н. А. Муравьева-Карсского.

21.5×15; 250 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей, подклеена набойка.

ИВ, В 83

Требник

В ишатакаране названо: Մշշմու (л. 144 а).

Переписана в XVII—XVIII вв. (до 1720 г.).

Записи: л. 144 б (от 1720 г.), 181 б.

Колл. Н. А. Муравьева-Карсского

19×14.5; 181 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИВ, В 84

Григор Татеваци. Книга вопрошений

Без заглавия, в ишатакаране названо: Հարմանիս և անհրաժեշտիս (л. 120 б).

Каталог Матенадарана, № 921.

Рукопись отражает состояние образца со смешанными книгами Григора Татеваци и включенными инородными сочинениями (л. 123 а—133 б: Йовханнэс Ерзнкаци. О движении небесных светил, л. 133 б—145 б: Вардан. Толкование на Св. Писание, л. 145 б—151 а: Вардан. Толкование на Евангелие, л. 559 а—570 б: Вопрошения *вардапета* Гэорга и изъяснения Григора).

Переписана в 1686 г., переписчик Маргар.

Запись: л. 120 б (Приложение, № 75).

На л. 60 б и др. печать Гаспара от 1711 г.

Колл. Н. Я. Марра.

19.5×14.5; 570 л.; текст в два столбца; строк 32; бумага; вотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИБ, В 85

Сборник

I. Л. 2 а—163 а. Ազարանգեղ, օգնեա Յիսուս Աստուած իմ և Տէր, нач.: Իդձբ բաղձայեալf... (л. 120 б)

Агафангел. История. — Анасян, Библиология, I, стб. 151—213.

II. Л. 163 б—172 б. Թողթ սիրոյ եւ միաբանութեան մեծի կայսերն Կոստանոսի և սուրբ պապուն Սեդրեայրոսի եւ Տրդատայ Հայոց արքայի եւ սուրբ Լուսաւորչին Գրիգորի.

«Грамота единения».

III. Л. 173 а—379 а Послания Нерсэса Шнорхали, Нерсэса Ламбронаци и др.

IV. Л. 380 б—381 б. Պապմութիւն Կեանն Ներսէսի կաթողիկոսի Հայոց Կայսերոյ. Нач.: Շնորհապարդն և հոգեւին Կէր Ներսէս... Жизнеописание Нерсэса Шнорхали.

Переписана в 1689—1690 гг., Испахан, переписчик Алэк-сантр.

Заставки, маргиналии, инициалы, лицевые изображения.

Записи: л. 2 а, 172 б, 379—380 а, 382 б—383 а.

На л. 175 б печать Гаспара от 1711 г., на л. 4 а и 176 а смытые печати.

Колл. Н. Я. Марра

20.2×14.5; 383 л.; текст в один столбец; строк 25; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, на верхней створке надпись от 1690 г.: [Յ]ԻՇՍՏԱՄ Է ԱՂԷՐՍԱՆՏԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ԹՎԻՆ ՌՃԼԹ (1139/1690 г.).

Оп. рук.: Агафангел 1909, с. ԻԳ (здесь же записи).

ИБ, В 86

Сборник

I. Л. 2 б. Պարճառք սահմանաւ գրոյն. Нач.: Մեծն Դաւիթ և Եզնակ Կողբայի չոգան յԱթէնս... Философские труды, с. 412.

II. Л. 3 а—13 а. Դաւթի փիլիսոփայի Ներգինայոյ Յառաջաբանութիւն Սահմանաւ իմաստասիրութեան. Нач.: Որք մի անգամ իմաստասիրութեան Կենչան...

Давит Нергинаци. Об определениях философии. — Философские труды, с. 410.

III. Л. 14 б—37 б. Լուծմունք Պորփիրիի [Վահրամայ հռետորի արարեալ]. Ազնեա Կէր Աստուած. Нач.: Բայց երևեսցաւ թէ ոչ սեռ և ոչ Կենակ...

Вахрам Рабуни. Анализ Порфирия. — Философские труды, с. 403.

IV. Л. 47 а—124 б. Եռամեծին Յոհաննու Որոյնեցոյ Հայոց փիլիսոփայի և վարժապետի Հաւաքումն համառար

վերլուծութեան ստորոգութեանց Արիստոտելի. Нач.: Ստորոգութիւն վասն է՞ր կոչին...

Йовѣаннэс Оротнеци. Анализ Категорий Аристотеля (в изложении Григора Татеваци). — Философские труды, с. 426.

V. Л. 129 а—165 а. [Եսայի] վարդապետի Համառար <վեր>վերլուծութիւն Դիոնիսիոսի. Нач.: Ստորոգութիւն վասն է՞ր կոչին...

Есайи. Краткий анализ сочинений Дионисия Ареопагита. — Ташьян, № 151, Բ.

VI. Л. 165 6—229 а. Եռամեծիւ Յոհաննու Որորնեցոյ Հայոց փիլիսոփայի և վարժապետի Լուծմոնք Պարապանց գրոյն, արարեալ ի խնդրոյ, աշակերտաց իրոյն, հաւաքեալ երկասիրութեամբ Գրիգոր վարդապետի, աշակերտի նորին. Нач.: Բան՝ պարզէն: Լուծմոնք՝ պարմութիւն...

Йовѣаннэс Оротнеци. Толкование на схолии Кирилла Александрийского. — Ташьян, № 151, Ա, 1.

VII. Л. 229 6—260 6. Համառար լուծմոնք Սսրուածարանին, ի լուսար բան[ից] արդիւնական վարդապետի Յոհաննու Որորնեցոյ մականուն, կախեալ ի սէրն Սսրուծոյ, հաւաքեալ աշխատասիրութեամբ աշակերտի նորին՝ Գէորգեայ Եղընկացոյ. Нач.: Բան՝ Առ քի բանիւ են պաճուճեալ...

Йовѣаннэс Оротнеци. Толкование на Богослова — Ташьян, № 151, Գ.

VIII. Л. 260 6—285 6. Գրիգորի Նիսասցոյ Ե գրոյ լուծմոնք դժարարանից արարեալ ի Յակոբայ վարդապետէ Կրակասցոյ. Нач.: [Բան]՝ Ով արդեալ: Լուծմոնք. Ով է այժմ այս ժողովս...

Йакоб Кракаци. Толкование на «трудные места» из Григория Нисского.

Переписана в 1464 г., монастырь Аваг (Екелеац), переписчик Степаннос Чмшкацагци.

Записи: л. 139 6, 211 а, 219 а, 286 а (ПЗ 1451—1480, № 257), 286 6.

На л. 2 6 и 46 6 печать *ерэца* Йакоба Кесарац.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо прямоугольный еркатагир.

Основной фонд.

13.3×14; 286 л.; текст в один столбец; строка 33; бумага; боло-рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Patkanof 1891, № 262; Мapp 1892, № 6.

Притчи Соломона, Екклезиаст, Песнь Песней, Книга Премудрости Соломона, Книга Премудрости Иисуса, сына Сирахова, Книга Иова, Книги двенадцати пророков.

На л. 114 а—116 б Տեառն Ներսիսի Յիշատակարան առակայն Սողոմոնի. Нач.: Սպրտածելէն հոգովն ի սմա...

На л. 151 а—172 б Հարիր իմաստասիրաց ասացեալ: Յաղագս խելաց և իմաստութեան, որ է ուսումն իմաստնոց. Нач.: Կղիկարբոս ասէ. Ճանապարհորդք ի Կոնստ և ի հայրենիս իրեանց փութան...

Изречения ста мудрецов. — Ташьян, № 29, Գ.

На л. 303 б—307 б [Մահ երկուրասան մարգարէից]. Մահ Ովսէի մարգարէի. Нач.: Ովսէ էր ի Բելմովթայ...

Смерть двенадцати пророков.

Заставки, маргиналии, инициалы, лицевые изображения.

Переписана в 1314 г., Скеѳра переписчик Կօհանէս.

Записи: л. 42 б, 151 а, 172 а, 225 а—226 б, 307 а (обновитель Суќиас). Приложение, № 4.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо еркатагир.

Ванская колл.

20.2×14.5; 307 л.; текст в два столбца; строк 24; пергамен; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Оп. рук.: Лалаян 1915, № 33 (с приведением главного иштат-карана). Доп. свед.: Каталог Матенадарана, I, стб. 93—105 (введение О. Еганяна).

325

ИБ, В 88

Григор Татеваци. Проповеди

Без заглавия, обычное наименование: Բարուզիրք.

Переписана в XVII—XVIII вв.

Колл. Г. Аганяна.

16.5×11; 618 л.; текст в один столбец; строк 21; пергамен; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

326

ИБ, В 89

«Пояснения на соборные послания»

Հաւաքումն մեկնութեան երանեստնոց թղթոյն կաթողիկեայ, нач.: Սրդարն Յակովբոս, որ էր ըստ մարմնոյ եղբայր Տեառն մերոյ...

Содержит пояснения на Слова Иоанна Златоуста, Кирилла Александрийского и др.

Переписана в 1599 г., переписчик Микаѳэл.

Запись: л. 330 б (Приложение, № 40).

В начале и конце бумажные защитные листы, письмо прямолинейный еркатагир.

Основной фонд.

18.2×12.2; 320 л.; текст в один столбец; строк 23; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

327

ИБ, В 90

Լեւոնտիկ Քիրլալեմեան. Путешествие

В тексте и записи названо: ճամբորդութիւն, ուղևորութիւն, (л. 89 а). Нач.: Ս. Մինչ օգնւիլոս իր ճգնաժամն ողջունէր... (л. 1).

Поэма о путешествии вокруг оз. Ван (2093 двустихия), в сентябре—ноябре 1866 г. — Каталог Матенадарана, I, № 4470 (рук. Матенадарана содержит другую редакцию); Назарян 1955.

Автограф, белой экземпляр, закончен перепиской 17 апреля 1866 г., просмотрен с незначительными изменениями 2 февраля 1882 г.

Колл. Г. Аганяна.

18.8×11; 93 л.; текст в один столбец; строк 26; скоропись; переплет кожаный.

328

ИБ, В 91

Четвероевангелие

Содержит послание Евсевия Карпиану и каноны согласия.

Заставки, маргиналии, инициалы, хораны, евангельский цикл, изображения евангелистов, с применением золота. На л. 10 б изображение заказчика, на л. 11 а изображение художника.

Переписана в 1608 г., Ҷизан, переписчик и художник Григор.

Записи: л. 10 б, 11 а, 249 б—256 а (ПЗ 1601—1620, № 378). На л. 11 а погрудное изображение художника и запись: Ծաղկօղն եմ սուրբ Անեղաշանիս.

Ванская колл.

18.0×13.7; 256 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; болорагир; переплет утрачен.

329

ИБ, В 92

Сборник

I. Л. 2 а—35 а. Без заглавия, в др. рукописях: Օրէնք յաղթող բազաւրաւ քիսպոնէից Կոստանդիանոսի և Թէոդոսի և Առնի բազաւրաւ Հռոմայեցոյ. Нач.: Եթէ եղ Աստուած արէնս մարդոյն...

Сиро-ромейский судебник. Bruns-Sachau, 1880, I, с. 95—141.

II. Л. 35 а—174 а. Без заглавия, в тексте названо: *Գիրքս դավաճանի* (л. 36 а). Нач.: *Հանդերձեալ եմք զրել զԳիրքս դավաճանի...*

Мхитар Гош. Судебник. Содержит редакцию с кратким введением (10 глав, X и XI главы слиты), без деления на разделы церковных канонов и светских законов. — Торосян 1962.

Переписана в XVII в. (приписки от 1684 и 1706 гг.).

Колл. Н. А. Муравьева-Карсского.

23.6×18.3; 177 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; боло-рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

330

ИБ, В 93

Михаил Сириец. Хроника

Տեառն Միգայիի Ասորոս պարիարգի համառօր ժամանակաց զոս Բաղուսոս արարեալ ի յորմիս պարմագրաց ի վարժս րանաիրաց աղանանակ տեսութեան, յԱղամայ մինչև յեզին ամրս բոնեալ. Нач.: Ես, եղբարք իմ ի Բրիստո...

На л. 135 б—147 б — «О священническом сане», на л. 147 б—155 б — «Исповедание веры».

Ташьян, № 91.

Переписана в XVIII в.

Рукопись Эчмиадзинского собрания, подаренная барону Гану и переданная им в Азиатский музей в 1838 г.

Основной фонд.

21.8×17.1; 163 л.; текст в два столбца; строк 25; бумага; шлагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

Иссл. рук.: Brosset 1839.

331

ИБ, В 94

«Книга против иудеев»

Գիրք ճակարամարտութեան այնմ որ ունի հակառակութիւն ընդդէմ հրէից, կամ մնալ ապար ի չարութենէ նոցին, արարեալ ի Ներսիսոսէ ունեմնէ Յունաց արեղայէ, որ երբեմն րաբունի նոցին, և թարգմանեալ ի մովսումանու լեզուէ ի հայ րարբառ ի տէր Ներսէս Բախանայէ ի Եաջ: 1808 մայիսի 30. Нач.: Բազումք վրազում րանս զրեալ ունին ի դէմս ազգին հրէից...

Полемическое сочинение против иудейской веры, написанное бывшим раввином, принявшим христианство под именем Несбитоса. Перевод с молд. (рум.?), выполненный священником Нерсэсом Йарут'юнеаном, Яссы, 1808 г.

Рукопись закончена перепиской 7 июля 1870 г., переписчик Йарут'юн Араратеан.

Записи: л. 01 а, 100 а, 103 б.

Колл. Г. Аганяна.

21.3×17; 115 л.; текст в один столбец; строк 23; бумага; скоропись; переплет картонный.

332

ИБ, В 95

Сборник

I. Л. 1 а—81 б. Անանիա վարդապետի Հայոց՝ Բան հակաճառութեան ընդդէմ երկարնակաւ, զոր գրեալս հրամանաւ տեառն Պետրոսի Հայոց վարդապետի. Անանիա Տանաքեցի. Слово против диофизитов. — Анасян, Библиология, I, стб. 777—778.

II. Л. 84 а—137 б. Խօսքովկայ թարգմանչի Հայոց Առայնսիկ, որ ասեն բնութեամբ անձև, անսկիւրն, ընկալեալ զվարդկութիւն Ստրուած Բան ի Կուսէն. Хосровик Переводчик. Против тех, что говорят: Бог-Слово воспринял человека без формы и без начала...

Ташьян, № 215.

III. Л. 138 а—246 б. Յովհաննու Բաղանայի Յաղագս նշանակ հաշարոյ Նիկիականն.

Йовханнэс. О Никейском символе веры.

На л. 247 а—278 б подробный указатель.

Переписана в 1799 г., Константинополь, переписчик и автор указателя Мартирос Костандунуполсеци.

Запись: л. 279 б—283 а.

Колл. Г. Аганяна.

22×16.5; 283 л.; текст в один столбец; строк 27; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

333

ИБ, В 96

Саргис Шнорхали.

Толкование на Послания Иоанна

Ի Կաթողիկէ թղթոյ Յովհաննու տախտոյ, զոր տարեալ է Սարգիս վարդապետի տաշեալ (л. 5 а).

Ср. Ташьян, № 315.

На л. 205—216, 1 а—5 а — толкование на Евангелия, сказание о кресте Хачунеад и др. (отдельные листы).

Переписана в XVI—XVII вв., переписчик Степаннос.

Записи: л. 2 б и др.

В начале пергаменный защитный лист, письмо прямолинейный еркатагир.

Колл. Г. Аганяна.

20.5×15; 216 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИВ, В 97

**Йакоб Налеан.
Проповеди**

В ишатакаране названо: **Բարոյ.**

Начальная проповедь: **Առաջին փարոյ պնդեկոստէին... ի վերայ քանին Յոհաննոս... Եթէ սիրէք զիս... Нач.: Բնաքանս ար լինի զչորս մասնս...**

1755 г., Константинополь, автограф.

Записи: л. 1 а, 197 а, 198 б (от 1771 до 1797 г.).

Ванская колл.

20.6×16; 231 л.; текст в два столбца; строк 37; бумага; шлагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

ИВ, В 98

Сборник

В ишатакаране названо: **Ժողովափայլ փարոյս (л. 200 б), ժողովածոյ փարոյ մարտնոյս (л. 261 б).**

Содержит проповеди, молитвы, видения Григория Просветителя и др.

Переписана в 1697 г., Константинополь, переписчики Барсел-Василиос и Аганас.

Записи: л. 200 а—б, 261 б (Приложение, № 85).

Колл. Г. Аганяна.

20×14.5; 283 л.; текст в один столбец; строк 22; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИВ, В 99

**Петрос Бертумеан Агамалеан.
«Открытый источник»**

Աղբիւր քայտալ, արարեալ Պեկրոս եպիսկոպոսի Բերթումեան Աղամալեան, միաքանութեան սրբոյ Էջմիածնի (л. 3 а). Нач.: Յառաջարան հեղինակին. Կանխարարաւ և հոգեշարժ անկարանիչն Մարթն...

Каталог Матенадарана, I, № 2.

Переписана в 1853 г., переписчик Еремиа Тэр-Сагсеан.

Запись: л. 3 а.

Ванская колл.

20.5×15; 139 л.; текст в один столбец; строк 23; бумага; шлагир; переплет картонный, обтянут кожей.

ИВ, В 100

Сборник

I. Л. 4 а—86 а. Երկրորդ հատոր մեկնութեանն սրբոյ աներարանիս Մարկոս, ասացեալ Բարսեղ վարդապետի. Нач.: Հարցին զնա և ասէին...

Барселі *Варданет*. Толкование на Евангелие от Марка.

II. Л. 94 а—141 а. Նուապ և յերին աշակերտի Մաթէոսի եռամեծայն Յոհանոս և Գրիգորի աշխարասիրեալ ի հաւաքումն բանիսն աներարանէն Դուկասոս և արոպ յորով ի վայելումն մանկանսն Սիոնի. Нач.: Ամենայն ոք որ ծոյլ է աստուածային ուսումն...

Ματθαῖος [Джулайеци]. О Евангелии от Луки и проповеди. — Karamianz, Verzeichniss, № 30; Хачикян, 1956.

III. Л. 146 а—150 б. Պատմութիւն սակաւ մի գրեցաք վասն օգրի հաւաքացելոյ: Յոհանոս Ոսկերեանի ասացեալ Վասն Նինէի. Нач.: Արդ, կամիսիս գիրել և ուսանել, թէ որպիսի վարդ ևն մարդկան պահէ...

«Мы кратко рассказали о пользе верующему, [согласно] сказанному Иоанном Златоустом о Ниневию».

Л. 163 б—173 б — стихотворения.

Переписана в 1720 г., переписчик *варданет* Դոմաս.

Записи: л. 1 б, 148 б, 152 а, 154 а, 160 б.

На л. 4 а печати *махтеси* Николоса от 1740 г.

На л. 1 б печати *варданета* Минаса.

Колл. Г. Аганяна.

20×16.2; 173 л.; текст в два столбца; строк 32; бумага; плаги; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИВ, В 101

Требник

Обиходное наименование: Մաշտոց.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVII в., переписчик Барселі.

Записи: л. 2 а, 41 а, 152 б, 153 а—б, 165 а—б.

Колл. Н. Н. Муравьева-Карсского.

20×12.7; 165 л.; текст в два столбца; строк 23; бумага; боло-рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИВ, В 102

Четвероевангелие

Заставки, маргиналии, инициалы, с применением золота.

Переписана в 1656 г., Константинополь, переписчик Ованэс.

Запись: л. 136 а—137 а (ПЗ 1641—1660, № 1062)

Колл. Н. Н. Муравьева-Карсского.

19×13.3; 137 л.; текст в два столбца; строка 23; пергамен; болорагир; переплет утрачен.

340

ИВ, В 103

Григор Татеваци. Книга проповедей

Без заглавия (начало утрачено), в ишатакаране названо: Ժողովածու բանքս խրատական (л. 238 б).

Ташьян, № 505.

Переписана в XVI—XVII в., переписчик (?) и владелец Хачатур (Ջախատուր անոր գրուս լիաշարուր գրուս որ բազում չարչարանաւ գրեսի աս... л. 30 б).

Записи: в конце проповедей, л. 24 б, 30 б, 46 а и др., 238 б.

Колл. Г. Аганяна.

18.5×13.5; 265 л.; текст в один столбец; строка 23; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

341

ИВ, В 104

Игнатиос. Толкование на Евангелие от Луки

Մեկնութիւն արքայ անկարանին Դովանու, արարեալ Իգնատիոսի շնորհալոյ վարդապետի (л. 1 а). Нач.: Ընդ պայս իմաւր աստուածային և ըղծիս (л. 2 а).

Ташьян, № 263, U, 17.

Заставки, наклеено изображение Иоанна Предтечи.

Переписана в XVII—XVIII в. (до 1717 г.), Тигранакерт, переписчик Лазарос.

Запись: л. 286 б (Приложение, № 92).

Колл. Г. Аганяна.

18.5×12.5; 292 л.; текст в один столбец; строка 25; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, подклеена набойка.

342

ИВ, В 105

Четвероевангелие

Заставки, маргиналии, инициалы, изображения евангельского цикла.

Переписана в 1635 г., с. Дашт (Мокк), переписчики Тумай и Йованэс.

Записи: л. 98 а, 248 б, 322 б—324 б (ПЗ 1621—1640, № 917)
Ванская колл.

19.5×13; 324 л.; текст в два столбца; строк 20; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, под-
клеена набойка.

343

ИБ, В 106

Григор Татеваци. Книга проповедей

На л. 229 а—239 б Грамматика Симэона Джулайеци: Միմէօն
վարդապետի Ջուլայեցոյ արարեալ Քերականութիւն ըստ
լեզուի մերոյ Հայկապանս, нач.: Քերականութիւն է գիրութիւն
վառիս ասորեանս...

Завершена перепиской 15 декабря 1709 г., Эчмиадзин (л. 68 б).
Здесь же приписка другим почерком:

Ես ասացի, թէ ես եմ,
Ոչ ոք չասի, թէ ես եմ,
Ով ոք կասէ, թէ ես եմ,
Հանց կոյ քինի, ինչ ես եմ:

Записи в конце проповедей: л. 68 б, 183 б, 239 б, 242 б.

Колл. Г. Аганяна.

19×14; 242 л.; текст в два столбца; строк 28; бумага; шлагир;
крышки деревянные, обтянуты кожей.

344

ИБ, В 107

Полемика Мовсэса Кертола и Дави́та Анйал́та с императором Маркианом

Տեղրակ մեծահանդէս հակաճառութեան փառաւորեալ և
յոգնապէղ իմաստիւփ լլեալ երանելեացն սրբոյն մեծին Մովսիսի
Քերթողի և Դաւիթ Անյաղթ փիլիսոփայի. Нач.: Որդիք լուսոյ և
վերինն Միօնի...

Переписана в 1819 г., Карин (Эрзерум), переписчик Яакоб.

Запись: л. 1 а, 23 а.

Колл. Г. Аганяна.

20×13; 24 л.; текст в один столбец; строк 30; бумага; нот-
рагир; без переплета.

345

ИБ, В 108

Симэон [Ереванци]. Проповеди

Начальная проповедь, л. 1 а—4 б: Քարոզ նորին Միմէօն
կաթողիկոսի ի խորհուրդ չորրորդ կիրակէին Յինանս.

Переписана в XIX в.

Переписана в XIX в.

21×15; текст в один столбец; строк 26; бумага; нотрагир; без переплета.

346

ИБ, В 109

Сборник

Содержит речи Вардана *Вардапета*, видение Афанасия Александрийского.

Переписана в XVIII—XIX вв.

24,5×16,5; текст в один столбец; строк 19; бумага; нотрагир; без переплета.

347

ИБ, В 110

Мануэл Шахинов Кюмкюшханеци.

О праздновании армянами Рождества и Крещения

Ըստ խնդրոյ հանգուցեալ աղայ Մինաս Եղիազարեան Լազարովին ի 1804 ամին Մանուէլ վարդապետն Հայոց գրեալ համառօտ բացայայտութիւնս, թէ որով ասանդութեամբ և կանոնի Հայոց ազգն զօնեն զծնունդ և զմկրտութիւն տեառն մերոյ Յիսուսի Զրիստոսի անփոփոխ ի միում ատուր ի վեցն յունվարի. Нач.: Ջրանն զոր հրամայեցէր ինձ համառօտաբար գրով ծանուցանել...

Переписана в 1804 г., С.-Петербург, автограф (?).

Колл. К. А. Абрамова.

24×18.5; текст в один столбец; строк 27; бумага; шлагир; без переплета.

348

ИБ, В 111

Симэон Ереванци.

Проповеди

Գիրք Բարուքի տեառն Միմէօնի գիրնական և աստուածաբան կաթողիկոսի Երևանցոյ՝ ի փառս Աստուծոյ և ի յաւուր մանկանց եկեղեցոյ...

Переписана в 1807 г., Учѣилисѣ, переписчик Петрос Багревандци.

21.5×15.5; 8 л.; текст в один столбец; строк 28; бумага; шлагир; без переплета.

349

ИБ, В 112

Сборник

Содержит стихотворения, эпитафии, посвящения и пр.

Переписана в середине XIX в. (после 1831 г.).

21×16.5; 41 л.; текст в один столбец; строк 24; бумага; скоропись; в бумажной обложке.

350

ИБ, В 113

Требник

В ишатакаране названо: Մաշտոց.

Переписана в 1665 г., переписчик Аракэл.

Записи: л. 185 б—186 а от 1665 г. (Приложение, № 50), 186 б—187 а от 1689 г. (Приложение, № 81).

18.5×12.5; 187 л.; текст в два столбца; строк 20; бумага; болорагир; переплет утрачен.

351

ИБ, В 114

**Дионисий Ареопагит.
О небесной иерархии**

Գիրք սրբոյն Գիորգիոսի Արիստակեսայն Յաղագս երկնային Բանանայապետութեան.

Ташьян, № 290.

Заставки, инициалы, лицевое изображение.

Переписана до 1704 г., переписчик Йоханэс.

Записи: л. 77 а, 144 б, 8 а.

Основной фонд.

21.3×15; 321 л.; текст в два столбца; строк 30; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, на верхней створке надпись от 1704 г.: Ի ՎԱՅԵԼՈՒՄՆ ՄԱՀԱՍԻ ՊԱՐՈՆ ԱԴԵՏԻ ԹՎԻՆ ՌՃԾԳ (1153/1704 г.).

352

ИБ, В 115

Сборник проповедей

Содержит 19 проповедей, начальная: Երանեալ է այր, нач.: Ի վերայ այսմ բանի Ջ իրս հարսանելի է... (л. 1 а).

Л. 60 а—61 б. Վասն կախարման լուսնի, нач.: Ջի՛նչ է՝ մինչև կախարեսցի լուսին...

Л. 109 а—115 б. [Պատգմէն Հայոց փոմարի], нач.: Ջկրկնաւ կն ամսոյն այսպէս արա...

Переписана в 1778 г., Хор Вирап, переписчик Барсел.

Записи: л. 89 а, 115 б.

На л. 30 б, 112 б печать *варданета* Барсела.

Колл. Г. Аганяна.

21×16; 117 л.; текст в два столбца; строк 27; бумага; шлагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, подклеена набойка.

ИВ, В 116

Сборник философских сочинений

I. Л. 2 а—54 а. Դարթի փիլիսոփայի Ներգենացոյ Յաղագս սահմանաց իմաստասիրութեան. Нач.: Որք միանգամ իմաստասիրութեան րենչա[ն] բանիցն...

Дави́т Нергинаци. Об определениях философии. — Философские труды, с. 410.

II. Л. 55 а—б. Դարթի Եռամեծի և անյաղթ ֆիլիսոփայի ընդդէմ չարից առարկութեանցն Պիհոռնի իմաստակի: Եւ սահմանք և րամատութիւն իմաստութեան մինչև ցայս վայր: Ընդ այնուսիկ և առաջ կայ բան իմաստնոյս. Далее заглавие: [Զ]ամենայն չար րանջելի. Нач.: Ոչ ոք րանջեալ առաքական... Л. 56—59 оставлены пустыми, с обрывом текста на полуслове.

[Дави́т Нергинаци]. Всякое зло наказуемо. — Философские труды, с. 416.

III. Л. 60 а—71 б. Պորփիրի ներածութիւն. Нач.: Ելոյր հարկաւորի...

Порфирий. Введение. — Философские труды, с. 441.

IV. Л. 71 б—127 а. Դարթի փիլիսոփայի Ներգինացոյ Վերլուծութիւն ներածութեանն Պորփիրի. Нач.: Հանդերձեալք հանդերձ աստուծով...

Дави́т Нергинаци. Анализ Введения Порфирия. — Философские труды, с. 419.

V. Л. 128 а—199 а. Ստորոգութիւնն Արիստոտելի. Нач.: Հոմանունք աւին որոց անուանք միայն հասարակ...

Аристотель. Категории. — Философские труды, с. 394—395.

VI. Л. 199 а—254 б. Սկիզբն և նախադասութիւն գրոցն որ աւի ըստ Յունացն Պերի արմենիաս և Հայերէն Յաղագս մեկնութեան, արդադրեալ ի մեծ իմաստնոյն Արիստոտելէ, թարգմանեալ և մեկնեալ ի Դարթէ. Нач.: Նախ արժանի է դնել զի՞նչ է անուն...

Дави́т. Начало и преддверие книги «Об истолковании». — Философские труды, с. 397.

VII. Л. 255 а—268 б. Արիստոտելի իմաստասիրի Թողթ առ Աղեմանդրոս թագաւոր. Պատմութիւն յաղագս աշխարհի. Нач.: Բսկ բազում անգամ...

Аристотель. Послание царю Александру — повесть о мире. — Философские труды, с. 400—401.

VIII. Л. 269 а—272 б. Արիստոտելի Յաղագս առափնութեանց՝ առ Աղեմանդր թագաւոր. Պատմութիւն յաղագս աշխարհի. Нач.: Գովելի են գեղեցիկն...

Аристотель. Царю Александру — о добродетели. — Философские труды, с. 398—400.

IX. Л. 272 б—273 а. Изречения древнегреческих философов, нач.: Արիստոտելէս սրագիրացի էր...

Х. Л. 273 а—275 б. Отдельные разделы из Письмовника Григора Магистра:

а. Գրիգորի Մագիստրոսի առ հեղգ յուսումն իմաստիս, нач.: Քամագրական...

б. Այլ ի նոյնս, нач.: Մրգուլ փանաֆ ծրդեալ, ծէմալ անհոյծ ոգեալ...

в. Նորին Գրիգորի առ հեղգ աշակերտս՝ յուսումն և հպարտս գոյ, нач.: Քանգին բախին...

г. Նորին առ որդիս իր զարանալ և ի պատերազմին հասանելոյ ի չարարաւոր ծերունոյն Նիկալիս **այրար**, нач.: Լուսֆ թէ եկն պապն պաղակ...

Послания Григора Магистра, 2Է, 2Զ, 2Ե, 2Գ.

Заставка, инициалы, с применением золота.

Переписана в 1337 г., Гладзор, переписчик Еп’рем, на л. 263 а—275 б дополнения Авага.

Записи: л. 254 а—б, 275 б, 276 а (Приложение, № 11, 13, 19 и ПЗ 1641—1660, № 502).

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо еркатагир.

21.6×15; 277 л.; текст в один столбец; строк 28; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, подклеена набойка.

354

ИБ, В 117

Четвероевангелие

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XVI—XVII вв. (до 1627 г.).

Запись: л. 107 б (обновитель Карапет, 1627 г.).

21.7×15.5; 252 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; болорагир; переплет утрачен.

355

ИБ, В 118

Фрагмент Евангелия

19.5×16; 1 л.; текст в два столбца; строк на сохранившейся части 9; пергамен; еркатагир.

356

ИБ, В 119

Сборник философского содержания

Сохранилась часть рукописи, тетради VIII—XII.

І. Л. 1 а—45 б. Начало утрачено, в настоящем состоянии: ...վեղին ոչ ընդունի ներհակ, և ուրն ընդունի: Ութերորդ վեղին սեռն է, և ուրն սեռականագոյն...

II. Л. 45 б—60 б. Նորին Յովաննու Որորնեսյոյն Համառօր
լուծման Դերհարմէնիա գրոյն ի Գրիգորէ աշակերտէ.

Йован Оротнеци. Краткое толкование книги Аристотеля «Об
истолковании». — Философские труды, с. 424—425.

Переписана в XVIII в.

Основной фонд.

20.5×16; 60 л.; текст в один столбец; строк 27; бумага; нот-
рагир; переплет утрачен.

357

ИБ, В 120

Выписки из ишатакаранов

Выписки сделаны Лёвондом Пирлалемеаном в 1881 г. с ру-
кописей, находившихся в Западной Армении. Ср. Каталог Ма-
тенадарана, II, № 6273, 6332, 9027, подобного содержания, при-
надлежащие тому же автору.

32×21; 33 л.; скоропись.

358

ИБ, В 121

Վարդապետ Անանիա. Օ քրորոքե Իօնե

Երանելոյն Անանիայի Հայոց վարդապետի ասացելա ի
խորհուրդ Յովաննու մարգարէին.

Анасян, Библиология, I, стб. 787—788.

Заставки, маргиналии, инициалы, лицевые изображения.

Переписана в 1831 г., переписчик Карапет.

Колл. Г. Аганяна.

21×15.5; 8 л.; текст в один столбец; строк 30; бумага; фла-
гир; в бумажной обложке.

359

ИБ, В 122

Сборник

Содержит духовные стихи, гимны, речи и пр. Переписана в
XIX в.

Колл. Г. Аганяна.

23.3×18; 11 л.; текст в два столбца; строк 31; бумага; фла-
гир; в бумажной обложке.

360

ИБ, В 123

Ներսէս Լամբրոնացի.

Շին արծառնալի արքայութեան արքայութի մեծի եկեղեցոյն

Կարգաւորութիւն օրհնութեան քաղաքի մեծի եկեղեցոյն
Հոռմայ.

Рукописи Венеции, II, № 298. 6.

Переписана в XVIII в.

Колл. Г. Аганяна.

24.2×18.5; 9 л.; текст в один столбец; строк 27; бумага, нотрагир; в бумажной обложке.

361

ИБ, В 124

Вардапет Еремиа.

Слово об Ионе и Ниневии

Աստուծոյ յապենի արքայն Յակոբայ Երեմիա վարդապետի...

Переписана в XVIII в.

Колл. Г. Аганяна.

24.7×18.5; 14 л.; текст в один столбец; строк 27; бумага; шлагир; в бумажной обложке.

362

ИБ В 125

Кондак константинопольского

патриарха Маттэоса от 10 августа 1847 г.

Ванская колл.

109×46; бумага; нотрагир.

363

ИБ, В 126

Кондак иерусалимского

патриарха Габриэла от 6 апреля 1824 г.

33×23; бумага; нотрагир.

364

ИБ, В 127

Иоанн Златоуст.

Толкование на евангелие от Иоанна

Без заглавия, в др. рукописях: Երանելի Յովհաննու Ոսկեր-
երանի Մեկնութիւն արքայ Աւագարանին որ ըստ Յովհաննու.
Нач.: Որք արքային հանդիպիս լինին տեսող...

Каталог Матенадарана, I, № 1347.

Переписана в XVII в.

Колл. Г. Аганяна.

17.5×12; 283 л.; текст в один столбец; строк 24; бумага; боло-
рагир, переплет утрачен.

ИВ, В 128

**Արակел Բալիшeci.
Поэма о Варлааме и Иоасафе**

Տաղ ի վերայ Յովասափոյ թագաւորի որդոյ թագաւորին չնդկայ Արեներայ. Նաչ.: Յորժամ չայրն երկնաւոր յերկիր հաճեցաւ...

Переписана 21 октября 1877 г., Эчмиадзин, для Академии наук.

Запись: л. 33 б—34 а.

Основной фонд.

20×13.5; 34 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; скоропись; переплет картонный, обтянут коленкором.

ИВ, В 129

**Տեփանոս Թարօնeci Ասօլնիկ.
История времен**

Պատմութիւն ժամանակայ, արարեալ Արեւիհաննոսի Տարօնեցոյ Ասողնիկ կոչեցեալ. Նաչ.: Որք յապրութայինն պապութեալ...

Копия, выполненная для Азиатского музея в 1843 г. в С.-Петербурге Иваном Назаровым с рукописи, принадлежавшей архиепископу Карапету Багратуни (ныне Матенадаран, № 3070).

Колл. М. Броссе.

21×16.5; 129 л.; текст в один столбец; строк 20; бумага; скоропись; в бумажной обложке.

Уп. рук.: Notitiae, VI, N 75.

ИВ, В 130

**Տեփանոս Տյօնeci.
История рода Сисакан**

Շանդէսք բանիս հաղորաձէպ պատմութեանց տանս Միսական, հրաշահիւս յօրինածովք յարմարեալ պիշապակարանս հնոցն, նուապ և ապիկար ոգոյ Արեւիհաննոսի Միսնեայ այսելոյ և նախագահ մեդրապօլոյ, որդոյ մեծափառ իշխանայ իշխանին Տարսայիճին, որ և կոչի սա յիշարակ այնմ արեան. Նաչ.: Ապրութ ի սկիզբն գոյապութեանս... (լ. 9 ա).

Переписана в 1839 г., Татев, переписчик Мкртич Шхнцов.

Запись: л. 2 а.

Колл. М. Броссе.

21×17.5; 298 л.; текст в один столбец; строк 21; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

Уп. рук.: Notitiae, VI, N 78.

ИВ, В 131

Լեւոնդ. История

Պատմաբանութիւն Ղևոնդեա մեծի վարդապետի Հայոց որ յաղագս երևելոյն Մահմեդի՝ և զկնի նորին, թէ որպէս և կամ որով օրինակաւ զիրեսին զիեպերայ, ևս առաւել թէ Հայոց ազգիս. Нач.: Նախ և առաջին որք և Ամիրումունիք անուանեցան... (л. 1 а).

Копия, выполненная для Азиатского музея в 1842 г. в С.-Петербурге Иваном Назаровым с рукописи, принадлежавшей архиепископу Карапету Багратуни (ныне Матенадаран, № 3070). См. также: Маслер, № 208 (копия данной рукописи).

Основной фонд.

20.7×16.3; 111 л.; текст в один столбец; строк 20; бумага; скоропись; переплет картонный.

Пер. рук.: Левонд 1862.

ИВ, В 132

Служебник

Обиходное наименование: Խորհրդապետր. Нач.: Արէնք արկանելոյ րապառ եկեղեցոյ.

Переписана в 1687 г., Бантари-Сура⁴ (Индия), переписчик Григор.

Основной фонд.

22×17.7; 15 л.; текст в два столбца; строк 23; бумага; нотагир; переплет картонный.

ИВ, В 133

«История Грузии»

Պատմութիւն Վրաս ազգին. Нач.: Յիշատակ արաւսոյ ալմ, զի Հայոց և Վրաս...

Картлис Цховреба 1953.

Копия рукописи, принадлежавшей архиепископу Карапету Багратуни (ныне Матенадаран, № 3070). Завершена перепиской 14 августа 1840 г., Тифлис, отправлена в С.-Петербург 10 января 1841 г.

Запись: л. 96 б.

Колл. М. Броссе.

22.5×18; 97 л.; текст в один столбец; строк 16, 19, 26; бумага; скоропись; в бумажной обложке.

Уп. рук.: Notitiae, VI, N 76.

ИВ, В 134

Вардан Аревелци. География

Աշխարհագրութիւն Վարդանայ վարդապետին Հայոց և երևելի պարմագրի յերեմկասաներորդ դարու. Нач.: Նախման պամենայն ֆննեալ զերկինս...

Берберян 1960; Антабян 1962.

Закончена перепиской 15 ноября 1840 г., Тифлис, переписчик Аристакэс Йарутюнеан Ерзнкеанц. Отправлена в С.-Петербург в 1847 г.

Запись: л. 14 а.

Колл. М. Броссе.

22.5×17.5; 14 л.; текст в один столбец; строк 19, 23; бумага; скоропись; в бумажной обложке.

Уп. рук.: Notitiae, VI, N 87.

ИВ, В 135

Сборник исторических сочинений

Պատմական հապուածք հանեալ ի ձեռագրայ Կարապետ վարդապետի Շահնապարեանց, որք կարծին գործ Շապիոյ. Нач.: Նախման պամենայն ֆննեալ զերկինս...

Содержит выдержки из сочинений Шапуха Багратуни и Ухатнэса, извлеченные из рукописей, принадлежавших Карапету Шахназарянцу.

Переписана в XIX в.

Колл. М. Броссе.

23.5×18; 6 л.; текст в один столбец; строк 27; бумага; скоропись; в бумажной обложке.

Уп. рук.: Notitiae, VI, N 88.

ИВ, В 136—В 167

Фрагменты

Фрагменты рукописей на бумаге, преимущественно XVII—XVIII вв., из библиотеки Ширмазана Вартанова, Тифлис, погибшей в 1865 г.

Колл. М. Броссе.

Уп. рук.: Notitiae, VI, N 89.

ИВ, В 168

«Великое зеркало»

Հայելի վարույ, յորում կան պատմութիւնք հեշտալուրք, և բանք օգտակարք առ ի երկութիւն մարդկան (л. 1 б).

Л. 1 а—6. Оглавление, 71 глава.

Тер-Давтян 1996.

Переписана в XVIII в.

Записи: л. 1 а, 2 а (от 10 января 1827 г.), 133 б.

Колл. А. Н. Акулянца.

19×13.5; 133 л.; текст в два столбца; строк 25; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

375

ИБ, В 169

Правила покаяния и Книга канонов

I. Правила покаяния.

1. Л. 1 а—52 а. 30 статей, нач.: Արդ, յորժամ կամեսցի ոք խոստովանել ինք...

2. Л. 52 а—54 б. Заключение: Դարձեալ քարոզ խոստովանութեան, нач.: Պաշարազ արարի՛ք զճանապարհս Տեառն...

3. Л. 54 б—55 а. Наставления священнику: Պարտ է քահանային Է (7) կերպիս պահել խոստովանութիւնն...

4. Л. 55 а—6. Оглавление.

5. Л. 55 б—56 б. Обобщающий раздел, нач.: Կամելով ուսուցանել զխոստովանահայրս...

II. Л. 57 а—148 б. Апостольские правила.

Нач.: Վարդապետութիւն առաքելոցն զկնի վերանալոյն Քրիստոսի առ հայր իր (л. 57 а), оглавление (л. 59 б—60 а), Կանոնս և սահմանս ցոր եղին առաքելոսն Քրիստոսի ի սուրբ եկեղեցիս յեր վերանալոյ Տեառն ժողովեալիս ի վերնաբանն... (л. 60 б—74 а).

Текст соответствует 12 первым разделам основной редакции этого памятника, от Апостольских правил до Правил Сардики. — Книга канонов, I, с. 18—272.

XVIII в.

Колл. А. Н. Акулянца.

20.5×16; 148 л., текст в два столбца; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

376

ИБ, В 170

Сборник

I. Л. 1 а—102 а. Притчи Вардана, начало утрачено, нач.: ...անդ ի քանդի, զի որ մկանէր այլ ոչ ելանէր. — «Царь и два дворца», см. Марр, Притчи Вардана, ч. II, с. 1. 16.

В целом соответствует с. 1—207 этого издания.

II. Л. 102 б—103 б. Перечисление греховных поступков и норм покаяния, нач.: Թէ ոք արգելցէ զպարտ քահանային...

Заголовки киноварью.

Переписана в 1680 г., заказчик Эниат.

Запись: л. 19 б (Приложение, № 69).

Колл. Н. Я. Марра.

22×15.5; 19 л.; текст в один столбец; строк 24; бумага; боло-
рагир; переплет из пергамена с плохо сохранившимся текстом,
часть крупной рукописи X—XI в., письмо еркатагир.

380

ИВ, В 174—В 176

Предсказания, приметы, заклинания и пр.

Три отдельные части одной рукописи, в обветшалом состо-
янии.

XIX в.

Колл. Н. Я. Марра.

22×17; 16, 30, 6 л.; шлагир; современная скоропись (разны-
ми почерками); бумажная обложка.

381

ИВ, С 1

Синаксарь

Обычное наименование *Эшуйишпирф*.

Счисление от 1 на́васарда — 11 августа.

Ташьян, №№ 7, 10 и др.

Переписана в XV—XVI вв., переписчик Пилинос (?), (л. 201 а).

Записи: л. 1 а, 1 б, 201 а, приписки в конце отдельных житий.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо ер-
катагир и прямолинейный еркатагир.

Ванская колл.

35×24; 591 л.; текст в два столбца; строк 35; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, под-
клеена набойка.

382

ИВ, С 2

Синаксарь

Обычное наименование *Эшуйишпирф*.

Счисление от 1 на́васарда — 11 августа.

Ташьян, № 7, 10 и др.

Переписана в XV—XVI вв.

Записи: приписки на полях.

Ванская колл.

36×24; 514 л.; текст в два столбца; строк 39; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, под-
клеена набойка.

383

ИБ, С 3

Синаксарь

Обычное наименование: Յշիւմարիք.

Счисление от 1 на́васарда — 11 августа.

Ташьян, № 7, 10 и др.

Переписана в 1452 г., переписчики Габриэл и Игнатиос.

Записи: л. 185 б—186 а, 505 б, приписки в конце отдельных
житий.

Колл. Н. Н. Муравьева-Карсского.

32.5×21; 515 л.; текст в два столбца; строк 35; бумага; боло-
рагир, крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

384

ИБ, С 4

Синаксарь

Обычное наименование: Յշիւմարիք.

Счисление от 1 на́васарда—11 августа.

Ташьян, № 7, 10 и др.

Переписана в XVI—XVII вв.

Записи: приписки в конце отдельных житий.

Колл. Н. Я. Марра.

31×24; 477 л.; текст в два столбца; строк 37; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

385

ИБ С 5

Синаксарь

Обычное наименование: Յշիւմարիք.

Счисление от 1 на́васарда — 11 августа.

Ташьян, № 7, 10 и др.

Переписана в XVII—XVIII вв.

Записи: на нижних полях, в частности л. 392 а.

Колл. Н. Н. Муравьева-Карсского.

31×22.5; 392 л.; текст в два столбца; строк 33; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей, подклеена на-
бойка.

386

ИБ, С 6

Շափօշ

В иштатакаране названо Ճաշոշ (л. 469 а).

Переписана в 1684 г., Ереван, переписчик Аветис.

Записи: л. 4 а (от 1866 г.), 373 а, 469 а—б (Приложение, № 73).
Колл. Г. Аганяна.

30×21.5; 469 л.; текст в два столбца; строк 35; бумага; боло-
рагир; переплет картонный, новый (заготовка).

387

ИВ, С 7

«Начальные основания грамматики на агванском языке, писанной армянскими буквами»

Содержит грамматику удинского яз., с передачей удинских
слов средствами арм. графики.

Список датируется 7 марта 1842 г., заверен и отправлен в
Петербургскую Академию наук прокурором Эчмиадзинского
синаода, коллежским советником Ф. Коргановым (л. 1 а, 19 б).

Основной фонд.

36,0×22,0; 20 л.; текст в два столбца; строк 30; бумага;
скоропись; в картонной папке.

388

ИВ, С 8

Минас Хамдеци. Родословие армянских царей

Առաջին հարկը արգարանություն չալոյ արգիւ. Нач.:
Աղան ծնւն զԱԴԻ...

Маслер, № 233 (по-видимому, копия образца данной рукописи).

Переписана в 1870 г., Тифлис, переписчик Карапет Шахна-
зареанц (копия рукописи, принадлежавшей тифлисскому архи-
епископу Карапету Багратуни).

Поступила в Азиатский музей в 1862 г

Основной фонд.

35.4×21; 13 л.; текст в один столбец; строк 32; бумага; скоро-
пись; переплет картонный.

389

ИВ, С 9

Себэос. История

Без заглавия, не сохранили заглавия и др. списки. Нач.: Եւ
Եղի ըչ ի կամայական պիտոյիս...

Себеос 1979.

Переписана в 1850 г., Эчмиадзин (список рукописи 1672 г.,
Матенадаран, № 2639).

Основной фонд.

34.8×21.6; 47 л.; текст в один столбец; строк 34, 36, 39; бума-
га; скоропись; переплет картонный.

Изд. рук.: Себэос 1879, пер. рук.: Себэос 1862.

ИВ, С 10

Ухтанэс. История

Պատմութիւն յերիս հարուածս արարեալ տեառն Ուխտանիսի նախկոպոսի ի խնորոյ հարն Անանիայի Նարեկա վանայ առաջնորդի և նախաշար վարդապետի (լ. 1 ա). *Нач.: Չառ ի Վարն լուսոյ շնորհայ ընդունակի...* (լ. 2 ա).

Каталог Матенадарана, № 1774 (образец данной рукописи).

Переписана в 1847 г., Эчмиадзин, тогда же поднесена в дар Азиатскому музею.

Основной фонд.

34.5×22.2; 75 л.; текст в один столбец; строк 39, 42; бумага; скоропись; переплет картонный.

Пер. и иссл. рук.: Brosset 1851, с. 107—125; Brosset 1870—1871, I, с. 206—276, 277—351, р. VII sqq.

ИВ, С 11

**Йовханнэс Драсханакертци.
История**

Պատմութիւն Վայոյ, արարեալ տեառն Յովհաննիսի գերիմաստ և երջանիկ կաթողիկոսի ամենայն Վայոյ, աշակերտի և ապականի երանելոյն Մաշտոցի սրբոյ հայրապետի Վայոս ազգի, որ և ըստ իրում իսկ յօրինողի անուանն կոչի Յովհաննէս պատմագիր (լ. 2 ա). *Нач.: Ջրադարումն դարոյ, ժամոյ և ժամանակայ...* (լ. 3 ա).

Ташьян, № 39.

Переписана в 1842 г., Эчмиадзин, переписчик Абэл Мхитарян.

Основной фонд.

30.5×2; 113 л.; текст в один столбец; строк 32; бумага; скоропись; переплет картонный.

ИВ, С 12

Судебники

Общее заглавие: Գիրք դավապրանայ.

I. Л. 1 а—99 б. Երանելի վարդապետին Մխիթարայ արարեալ պօղիս դավապրանի ի խնորոյ տեառն Ստեփաննոսի Աղուանիս կաթողիկոսի.

Мхитар Гош. Судебник. Содержит редакцию с пространным введением и делением на разделы церковных канонов (125 статей) и светских законов (130 статей) с перечнем перед каждым разделом.

Торосян 1962.

Переписана до 1841 г., Эчмиадзин, переписчик Ф. Корганов. Принесена в дар Азиатскому музею в 1841 г.

Основной фонд.

34.5×21.5; 47 л.; текст в один столбец; строк 24, 25, 26; бумага; скоропись; переплет картонный.

Изд. и пер. рук.: Мехитар Айриванкский 1869; Mkhithar d'Aïrivank 1869.

394

ИБ, С 14

Каталог рукописей

Содержит список рукописей в библиотеке венецианских мхитаристов (л. 1 а—53 б, 383 названия) и список сочинений, известных лишь по упоминаниям (л. 53 б—60 б, 61 название).

Переписан для Азиатского музея в 1846 г., Париж, переписчик Тэофілэ Йовсәпеан. Ср. № 395.

Запись: л. 60 б.

Основной фонд.

30×22.5; 60 л.; текст в один столбец; строк 16; бумага; скоропись; переплет картонный.

395

ИБ, С 15

Каталог рукописей

Содержит список отдельных рукописей и печатных книг в собраниях Львова и Триеста.

Переписан в 1845 г., Париж, переписчик Тэофілэ Йовсәпеан (для Азиатского музея?). Ср. № 394.

Запись: л. 57 б.

Основной фонд.

30×22.5; 59 л.; текст в один столбец; строк 16; бумага; скоропись; переплет картонный.

396

ИБ, С 16

Киракос Гандзакечи. История Армении

Համառոտ պատմութիւն ժամանակաւ ի սրբոյն Գրիգորի մինչև յերկն դարս թրապետ, ասայետ Կիրակոսի մեծ և ընդրեալ վարդապետի ի մեծաւոյակ սուրբ ոխսրին Գեղկայ. Нач.: Գիրք որ ի բնութեան մարդկան յայտնի հաստատրեալ է...

Киракос Гандзакечи 1961.

Переписана до 1847 г., когда поступила в дар Азиатскому музею через посредство Габриэла Айвазовского.

Основной фонд.

29.7×20.5; 104 л.; текст в один столбец; строк 33; бумага; скоропись; переплет картонный.

Пер. рук.: Brosset 1851, с. 412—437 (в извлечениях).

397

ИВ, С 17

Мовсэс Ерзякаци. «Златочрев»

В иштатакаране названо: Ոսկեփոր (л. 452 а, 453 а). Собрание наставлений и житий св. отцов, составленное до 1310 г.

Ташьян, № 5.

Переписана в 1564 г., Мокс, переписчик Хэрапет.

На л. 1 б изображен священник с крестом и книгой.

Записи: л. 450 б—453 а (Приложение, № 27), 453 а (от 1714 г.), 453 б, также в конце отдельных разделов.

Ванская колл.

30.5×20; 453 л.; текст в два столбца; строк 29; бумага; боло-рагир; переплет деревянный, обтянут кожей.

398

ИВ, С 18

Йакоб Кронавор. Проповеди

Заглавие сохранилось над оглавлением: Յանկ քարոզիչ քարասիրտական բանիչ և համայն ճանիչ մեծահոգև վարդապետի Յակոբ Կրօնավորի ի կարգէ Քարոզողաց, արհիեպիսկոպոսի Ճէնովէնո քաղաքի (л. 297 а). Нач.: Թէպէր քարասիրտական հանդէսն սկսանի ի յառաջիկայ հերևեալ կիրակէի... (л. 1 а).

Переписана в XVIII—XIX вв., Иерусалим, переписчик Абра-хам Ёозлатци.

Колл. Г. Аганяна.

28.5×19.5; 307 л.; текст в один столбец; строк 26; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

399

ИВ, С 19

Дионисий Ареопагит. О небесной иерархии

Գիրք որ կոչի Դիոնիսիոս, թարգմանեցեալ ի Սյրեփաննոսէ Իրովայոյ, ի լատինական բարբառէ ի հայ լեզու: Վերստին գաղափարեցեալ եղև ի խնդրոյ տեսոն Պօղոսի աստուածիմաստ և շնորհապարդ վարդապետի Ըորջտունեցոյ, ձեռամբ յոգևամեղ և անպիտան Յարութին գրչիս Վասպուրականեցոյ, ի թուականութեանս մերում ՌՄԼԷ (1237/1788 г.), յովիս ամսոյ ԺԳ (13), ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլիսս (л. 1 а). Нач.: Նախման զձեռնարկել յիրողութիւնս... (л. 1 б).

Ташьян, № 290.

Заставки, маргиналии, инициалы, лицевые изображения.

Переписана в 1788 г., Константинополь, переписчик Йарутюн Вазпураканеци.

Запись: л. 265 а.

Колл. Г. Аганяна.

27,5×19; 269 л.; текст в два столбца; строк 41; бумага; боло-рагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

400

ИБ, С 20

Георк Змюрнаци. Проповеди

[Տարեկան փարոզի]. Յառաջաբանութիւն. Нач.: Դիւրումն իմ յայ գործ չէ վան փառնիւմ փարոզայն... (л. 1).

Заглавие было, по-видимому, на вырезанном листе (между л. 6 и 7), определяется по № 402, л. 6 а (см.). Автор — епископ в Евдокии (л. 7 а).

Переписана на рубеже XVIII—XIX вв. (до 1831 г.), автограф.

Колл. Г. Аганяна.

28×19,5; 298 л.; текст в один столбец; строк 30; бумага; нот-рагир; переплет картонный.

401

ИБ С 21

Йовханнэс Зохрапеан.

Копии ишатакаранов

Հաւաքումն յիշատակարանայ գրչագիր մատենիս որի գրան-ին ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարոս.

Копия рукописи Парижской Национальной библиотеки (Mас-ler, № 295), выполнена в 1816 г., Париж, переписчик Мкртич Мелик Мехраб.

Запись: л. 1 а (пометка М. Броссе).

Основной фонд.

26×20,5; 41 л. текст в один столбец; строк 26; бумага; ско-ропись; переплет картонный.

402

ИБ, С 22

Геворк Змюрнаци. Проповеди

[Քարոզ կիրակէիս]. Յառաջաբանութիւն. Нач.: Դիւրումն իմ յայ գործ չէ վան փառնիւմ փարոզայն... (л. 6 а).

Заглавие было, по-видимому, на вырезанном листе (между л. 5 и 6), настоящее заглавие в введении, где говорится: Յեղ առաջնոյ փարոզագրոյն անուանելոյ Տարեկան փարոզ վա-ս և յարմարեցի ի մնասորդայ նորա, անուանեալ Քարոզ

կիրակէից բոլոր օրացն և մեկ (л. 6 а). Автор сочинения определяется по № 400 — обе рукописи, также и № 414, по всем признакам исходят от одного лица.

Переписана на рубеже XVIII—XIX вв. (до 1831 г.), автограф.
Колл. Г. Аганяна.

28,0×18,5; 197 л.; текст в один столбец; строк 31; бумага; вотрегир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

403

ИБ, С 23

Григор Аканци. «История племени стрелков»

(Մաղախայ արեղայի) Պարմութին վասն ազգին ներողայ, քէ ոսարի կամ յորմէ ցեղէ աճեսին և փրեսին բազում աշխարհայ և գաղաղայ. Нач.: Յեզ եղանելոյ ասորաճասարեղծ մարդն... Каталог Матенадарана, I, № 1485, 1865, 3076.

XVIII—XIX вв., копия рукописи из Библиотеки венецианских мхитаристов.

Поступила в Азиатский музей в 1847 г.

Основной фонд.

25×19; 24 л.; текст в один столбец; строк 24; бумага; шлагир; переплет картонный.

Изд. рук.: Малакиай 1870

Пер. рук.: Brosset 1851, с. 439—461; Магакия 1871.

404

ИБ, С 24

Ж. Сен-Мартен. Армяно-латинский словарь

Dictionarium Armeno-Latinum sive Glossarium linguae Haicanae antiquae et hodiernae. Ex variis illustrissimis Armeniae auctoribus dictionario a patribus mekhitaristis Venetiae in Armeno concinnato atque aliis lexicis a Ioanne Sancto Martino conflatum. 1814 et 1815.

Том первый, содержит слова от Արամնի до Մենամարտիմ. Множество слов оставлено без перевода.

1814—1815 гг., автограф.

23.3×18; 815 л.; в конце несколько тетрадей без текста; текст в один столбец; строк 26; бумага; скоропись; переплет картонный.

405

ИБ, С 25

Четвероевангелие

Содержит послание Евсевия Карпиану и каноны согласия.

Лицевые изображения, хораны, заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1482 г., Арцкэ, переписчик Йованэс.

Запись: л. 288 б—290 а (ПЗ 1481—1500, № 25).

Основной фонд.

24×16; 291 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; боло-
рагир; переплет картонный, обтянут кожей.

Оп. рук.: Patkanof 1891, № 260; Марр 1892, № 4.

406

ИБ С 26

Паоло Сенири. Нравоучительные беседы

Քրիստոնեայն հմտացուցեալ ի յիրում կրօնի՝ խօսակցութիւնք
բարոյականք հօր Պօղոսի Սենիրի ի կարգէ Յիսուսականէ:
Մասն երրորդ: Եւ թարգմանեցեալ յ]իւրալականէ լեզուէ առ
հայկական բարբառ ի Մարիմայ Բարախշեան կուսասննորոյ
Կուսականիւնութեանոյ. Нач.: Մինն ի բարունակագունիցն...

Переписана в 1842 г., д. Арал, переписчик Йоханнэс Маму-
лов (л. 223 б).

Колл. К. А. Абрамова.

33×22; 227 л.; текст в один столбец; строк 47; бумага; нот-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

407

ИБ, С 27

Гандзаран

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1584 г., Өрштуник.

Записи: л. 173 б, 316 а—317 б (Приложение, № 34).

В конце пергаменный защитный лист с текстом на груз. яз.

Ванская колл.

28.5×21; 317 л.; текст в два столбца; строк 23; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

408

ИБ, С 28

Словарь лекарственных

Աստուծով այս Բառարան բժշկական դեղորհից.

Нач.: Մարութան, հայերէն՝ վառվռուկ կամ իշախեղ, թուրքերէն՝
դուլուպ օրի վէ հինիս եռութֆ, արապերէն՝ հաշիշըլ քալապուլ
քալա, որ թարգմանի կալդաժ շան դեղ... Кон.: Օձադեղ,
պարսկերէն՝ ճինդիեանէ, արաբերէն՝ ճօգիեանէ:

Содержит переводы названий лекарств на арм., тур., араб.
яз., также их толкование.

Переписана 18 ноября 1781 г. (л. 1 а) — 1 декабря 1782 г.
Имя переписчика — Մ[...] ֆ[ահանայ] Կ[...] (л. 153 б).

Ванская колл.

27.5×22; 153 л.; текст в два столбца; строк 31; бумага; нотагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

409

ИБ, С 29

Ветхий и Новый Заветы

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XIV—XV вв., Млич, переписчик Григор Арёвелци.

Записи: л. 205 б (Приложение, № 113), 220 а, 263 а, 272 б, 291 а, 341 а и др., 2 б (Приложение, № 107), 220 б (Приложение, № 108), 371 а (от 1776 г.), на верхней крышке переплета, с внутренней стороны (от 1752 г.), на нижней крышке переплета, с внутренней стороны (на груз. яз.).

Колл. Н. А. Муравьева-Карсского.

25.5×18; 484 л.; текст в два столбца; строк 50; бумага; болорагир мелкий; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

410

ИБ, С 30

Четвероевангелие

Содержит послание Евсевия Карпиану, каноны согласия.

Заставки, маргиналии, инициалы, хораны.

Переписана в XIV в.

Записи: л. 3 а (от 1661 г.), 76 б, 121 а, 254 б—256 а (рукою переписчика, риторического характера, без даты, содержит благопожелания заказчику Хачатуру и его жене Хатермам), 256 а (от 1526 г.), 256 а—б (Приложение, № 25), 259 а. На л. 257 а заклинание от головной боли.

В конце пергаменный защитный лист, письмо еркатагир.

Колл. Н. А. Муравьева-Карсского.

25×18; 259 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

411

ИБ, С 31

Вардан Арёвелци. Сборник толкований

Ի խնդրոյ տեառն Համապատասխան և վարդապետին Գրիգորի Հաւաքումն մեկնութեան սրբոյ արանս՝ Եղիշէի, Յոհաննու և ւրր տեաանէք յանս իրան՝ ի տառապետալ ոգոյ Վարդանայ. Нач.: Հաւաքարիմն գանձույն Սուրբոյ... (л. 1 б).

Содержит редакцию, откорректированную Йовханнэсом IV Дойеаном, настоятелем Халбатского монастыря (л. 302 б).

Переписана в XIV в., переписчик Йованэс.

Записи: л. 7 б—8 а, 234 а, 250 б. Запись на л. 302 б, в той части, которая относится к данной рукописи, сохранилась лишь в трех строках, здесь упомянут Григор Аревелеан, настоятель монастыря Тойркттой.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо еркатагир.

25×16.5; 302 л.; текст в один столбец; строк 28; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, подклеена набойка.

412

ИВ, С 32

Копии

Содержит копии отдельных разделов из древнейшей датированной рукописи на бумаге (Матенадаран, № 2679, 981 г.), в частности: отрывок из Филона Александрийского под именем Анании Ширакаци (л. 19 а), хронику Анании Ширакаци (л. 19 а—47 б), ответное послание католикоса Степанноса Сюнеци патриарху Герману (л. 51 а—63 а) и др.

Переписана в 1826 г., Эчмиадзин, по поручению Йовханнэса Шахатунеанца (л. 18 а).

Колл. Г. Аганяна.

27.5×18.7; 89 л.; текст в один столбец; строк 33; бумага; скоропись; в бумажной обложке.

413

ИВ, С 33

Четвероевангелие

Содержит послание Евсевия Карпиану, каноны согласия.

Евангельский цикл, хораны, изображения евангелистов, заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1611 г., д. Кадак, переписчик и художник Закарэ. Л. 1 а—33 б переписаны и расписаны другой, много более умелой рукой.

Записи: л. 103 а, 150 б, 151 а, 231 б, 232 а, 287 б, 289 а—293 б (ПЗ 1601—1620, № 528), 294 а—б (ПЗ 1641—1660, № 568). На л. 150 б, 231 б, 287 б роспись Закарэ, выраженная также криптограммой.

25.2×18.5; 298 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; болорагир (подписи Закарэ к миниатюрам и др. сделаны письмом нотрагир); крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, подклеена набойка.

414

ИВ, С 34

Георк Змюрнаци. Проповеди

[Գարուկ]. Յառաջարան. Нач.: Եկեղեցի բանական գեղեցիկ իմն յարմարութեամբ... (л. 1 а).

Заглавие было, по-видимому, на вырезанном листе (перед л. 1), настоящее заглавие в оглавлении (л. 381 а—384 б).

Содержит подборку из прошлых сочинений автора (см. № 400, 402), который приступил к написанию данного труда после 1831 г., покинув армянский патриарший престол в Константинополе (л. 3 а).

Переписана после 1831 г., автограф.

Колл. Г. Аганяна.

27×18; 393 л.; текст в один столбец; строк 26; бумага; нот-рагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

415

ИВ, С 35

Григор Татеваци

Проповеди

Գրիգորի եռամեծի քաջ հեռերորի և անյաղթ փիլիսոփայի, աշակերտի Յովհաննու Որդունեսոյ արարեալ բանս խրատականս, ոգեշահս և հանճարեղս, իմաստասէրս, ի մեկնութիւն և ի զովեւոր փառաց տօնից տերունականաց, ի պատիւ սրբոց և ի պարճառս գիրութեան ախմարաց, մանաւանդ ի յորս արկաստաց անձանց թախծելոց, յսեւր ի ճշգրտութիւն կարգաց ողորպիւնաց և յեղծումն բարբաջմանց չարափառաց, ի յիդ մաղթանաց ոմանց բանասիրաց եղբարց հարապարաց, նորին աշակերտաց.

Переписана в XV—XVI вв., переписчик Аристакэс.

Записи: л. 48 а, 163 а, 194 а (имя заказчика стерто), 262 а (с именем заказчика Даниела).

На л. 1 а, 279 б печать *вардапета* Степаноса от 1608 г.

Колл. Г. Аганяна.

25.5×19.5; 295 л.; текст в два столбца; строк 41; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

416

ИВ, С 36

Сборник назидательных сочинений

Содержит Видение Григория Просветителя, сочинения Афанасия Александрийского, Василия Кесарийского, Ефрема Сирина и др.

Переписана в XVI—XVII вв., переписчик Неколайос.

Записи: в конце отдельных сочинений.

29×19.5; 130 л.; текст в два столбца; строк 30; бумага; болорагир; переплет картонный, обтянут тканью.

417

ИВ, С 37

Требник

Обычное наименование: Մաշտոց.

Переписана в XVI—XVII вв., переписчик Габриэл.

Колл. Г. Аганяна.
27×18; 393 л.; текст в один столбец; строк 26; бумага; нота-
рагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

418

ИБ, С 38

Лекционарий

Обиходное наименование: *Հաղորդիր*.
Переписана в XVI—XVII вв., переписчик Астуацатур.
Ванская колл.
46.5×28; текст в два столбца; строк 33; бумага; болорагир;
крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.
Рукопись разрушена, подсчет листов возможен после рестав-
рации.

419

ИБ, С 39

Синаксарь

Обычное наименование: *Յշխմանք*.
Счисление от 1 на́васарда — 11 августа.
Ташьян, № 7, 10 и др.
Заставки, маргиналии, инициалы.
Переписана в 1694 г., Карс, переписчик Еремиай.
Записи: л. 474 а—б (Приложение, № 84), также в конце от-
дельных житий.
Колл. К. Костанянца.
43.5×28.5; 478 л.; текст в два столбца; строк 41; бумага;
болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением,
подклеена набойка.

420

ИБ, С 40

Синаксарь

Обычное наименование: *Յշխմանք*.
Счисление от 1 на́васарда — 11 августа.
Ташьян, № 7, 10 и др.
Заставки, маргиналии, инициалы.
Переписана в XVII—XVIII вв.
Записи: в конце отдельных житий.
Колл. Г. Аганяна.
43×28; 515 л.; текст в два столбца; строк 36; бумага; боло-
рагир; переплет утрачен.

421

ИБ, С 41

«История Грузии»

Список без заглавия, в др. рукописях: *Պատմութիւն Վրացի-
ստանի*.
Картлис Цховреба 1953.

Переписана в XVIII в.
Колл. Г. Аганяна.
27.5×19; 355 л.; текст в один столбец; строк 34; бумага;
потрагир; без переплета.

422

ИВ, С 42

Епифаний Кипрский. Толкование на Евангелие от Матфея.

Ташьян, № 11.3—16.
Переписана в XIV в.
Колл. Н. А. Муравьева-Карсского.
26×17; текст в два столбца; строк 17; бумага; болорагир; переплет утрачен.
Рукопись поражена грибком, сильно разрушена, листы смешаны, подсчет возможен после реставрации.

423

ИВ, С 43—С 44

Фрагменты

Подборка фрагментов рукописей, преимущественно пергаменных, среди них:
С 44⁴². 19.5×11.7. — Елишэ. Слово о войне Армянской. Соответствует с. 67.17—68.1, 68.4—14, 72.19—73.6, 73.8—17 издания: Егише 1957.
На некоторых листах подборки миниатюры.
Колл. К. Костанянца, всего 50 номеров.

424

ИВ, С 45

«Описание двух знаменитых армянских монастырей Ахпат и Санагин, состоящих в Борчалинской дистанции Грузии, учиненное членом Эчмиадзинского армяно-григорианского синода архимандритом Иоаннесом Крымским»

На рус. яз., доложено Академии наук в 1840 г.
Многочисленные дополнения М. Броссе.
На л. 36 а—49 а выполненные И. Крымским копии надписей из Халбата, на л. 50 а—57 а копии из Санахина.
Основной фонд.
36×23.5; 57 л.; текст в один столбец; строк 31; бумага; скоропись; без переплета, в картонной папке.
Оп. и изд. рук.: Brosset 1840.

ИВ, С 46

«Описание некоторых древних монастырей, состоящих в окружности первопрестольного монастыря Эчмиадзинского, с означением находящихся в оных памятников и надписей, учиненное членом Эчмиадзинского армяно-григорианского синода архимандритом Иоаннесом Шахатуновым»

На рус. яз.

Основной фонд.

35×23; 36 л.; текст в один столбец; строк 37; бумага; скоропись; без переплета.

ИВ, С 47

**Фома Корганов.
Материалы об Алуанке**

I. «Именной список патриархов агванских, с кратким описанием некоторых из них, с означением года, в котором он вступил на патриарший престол».

Список 95 католиков Алуанка (до 1794 г.).

II. «Описание древних надписей в монастырях агванской паствы, состоящих в нынешней Каспийской области».

Копии лапидарных надписей.

III. «Алфавит агванского народа, изобретенный св. Месробом». Анасян, Библиология, I, стб. 613—622.

Материалы подготовлены Ф. Коргановым 7 марта 1842 г. и направлены в Академию наук.

Основной фонд.

36×22; три тетради, 7, 13 и 3 л.; текст в один столбец; строк 28; бумага; скоропись; без переплета.

Доп. свед.: Brosset 1844.

ИВ, С 48

Копии лапидарных надписей

Надписи Халбата, Санахина, Ширака, Лори, Алуанка.

Копии выполнены в начале XIX в.

Поступила в Академию наук в 1828 г., от генерал-адъютанта Бенкендорфа.

Здесь же выписка из протокола конференции Академии наук от 21 мая 1828 г. (на фр. яз.) и копия заключения Азиатского департамента МИД по поводу данной рукописи.

Основной фонд.

33.5×21; 22 л.; текст в один столбец; строк 40; бумага; нотагир; в бумажной обложке.

428

ИВ, С 49

**Аветис Ерэц.
Мученичество *вардапета* Саргиса
в Карсе в 1796 г.**

Автограф.

Колл. К. Костанянца.

41×26; 22 л.; текст в один столбец; строк 47; бумага; нотагир; переплет утрачен.

Изд. рук.: Новые армянские мученики, с. 722—724.

429

ИВ, С 50

Синаксарь (фрагмент)

В иштатакаране названо: *Մյւմաւորի որ կոչի արքայ վկայարան.*

Переписана в 1655 г., Арташил, переписчик Давит.

Записи: л. 5 б, 6 б (ПЗ 1641—1660, № 996).

Колл. К. Костанянца.

33.5×21; 6 л.; текст в два столбца; строк 38; бумага; бологир; переплет утрачен.

430

ИВ, С 51

**Габриэл Патканов.
Повесть из времен марзпанства в Армении**

Պատմութիւն, նաչ.: Ի Հայաստան աշխարհի, ի Տարօն գաւառի յայնոր իշխանութեան մարզպանաց Պարսիս...

Автограф, подписано: *յօրինուած ի տէր Գաբրիէլ Պատկանով* (л. 6 б).

Колл. К. Костанянца.

35×22; 6 л.; текст в два столбца; строк 55; бумага; скоропись; без переплета.

431

ИВ, С 52

Синаксарь (фрагмент)

Обычное наименование: *Յայմաւորք.*

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1665 г., Карс, переписчик Атанас.

Запись: л. 1 а—3 а (Приложение, № 49).

Колл. К. Костанянца.

33.5×22; 3 л.; текст в два столбца; строк 38; бумага; боло-
рагир; переплет утрачен.

432

ИБ, С 53

Лечебник

Անուն գրածին և ողորմածին: Յիշեմք խոյերն ւայս, նաչ.:
Եւ ասացեալ են իմաստունն և բժշկայպեւոք, թէ խոյր կայ որ
անունն է արիենայ...

Переписана в XVIII в.

Колл. К. Костанянца.

35×22.5; 9 л.; текст в два столбца; строк 56; бумага; шлагир;
без переплета.

433

ИБ, С 54

Лечебник

Нач.: Կինն որ վղայ կը բերէ. Առ Ջ որա՛մ ուշարիկ...

Переписана в XVIII в.

Колл. К. Костанянца.

36×22.5; 28 л.; текст в два столбца; строк 53; бумага; шла-
гир; без переплета.

434

ИБ, С 55

Судебники

В ишатакаране названо: Դաւաւաւանայ գիրքս (л. 17 б).

I. Л. 1 а—128 б. Мхитар Гош. Судебник. содержит редакцию
с кратким введением, без деления на разделы церковных кано-
нов и светских законов. — Торосян 1962.

II. Л. 128 б—162 а. Без заглавия, в др. рукописях: Օրէնք
յաղթող բազմաբայ հրիւրունէից Կուսարնդիանոսի և Թէոդոսի
և Լևոնի՝ բազմաբայ Հռոմայեցոյ.

Сиро-ромейский судебник. — Bruns-Sachau 1880.

III. Л. 162 а—165 б. Համառօտ ժողովումն Արինայ վերաբին.

«Вторичное краткое собрание законов» (начальная часть).

Переписана в XIV—XV вв., переписчик Карпет (л. 132 а).

Записи: л. 132 а, л. 17 б (о переплетении рукописи в 1634 г.).

В начале и конце пергаменные защитные листы (на оборот-
ной стороне последнего листа алфавит криптографических зна-
ков — черточки с точками).

Колл. К. Костанянца.

23×16; 165 л.; текст в один столбец; строк 22; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, под-
клеена набойка.

ИВ, С 56

Четвероевангелие

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в XV в. (до 1483 г.).

Записи: л. 99 а, 165 б, 216 б—217 б, 218 а—б, 219 а—б.

Колл. К. Костанянца.

26.8×18; 219 л.; текст в два столбца; строк 25; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей.

ИВ, С 57

Астрология

Заглавие в тексте: Յանուն Աստրոնոմյ... ժողովեցաք զայս գիրքն
ամենայն ազգի գիտութեանց ի չղամութեան և ամենայն
ազգի աստղաբաշխութեանց... Մկիսրն և դոտն առաջին.
Վասն առավել գիտութեանց (л. 1 а). Нач.: Ջի իմաստութիւնն
և կենդանութիւնն է հոգոյ և բանականութեամբն փարապեալ...

Многочисленные рисунки пером.

Переписана в XVII в.

Дар Вл. Э. Субаши.

32×20.5; 194 л.; текст в один столбец; строк 31; бумага; фла-
гир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

ИВ, С 58

ՇашոցОбычное наименование: Հաշոց, в иштатакаране названо:
Տարեգիրք (л. 507 б).Заставки, маргиналии, инициалы, лицевые изображения (по-
следние воспроизводят миниатюры киликийской школы).Переписана в 1676 г., Халбат, переписчик Григор Джулайе-
ци Агамамал.Записи: л. 32 а—33 а, 315 а, 362 а, 422 а, 507 а—б (При-
ложение, № 62).

Колл. К. Костанянца.

35.5×23.5; 507 л.; текст в два столбца; строк 34; бумага; боло-
рагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИВ, С 59

Сборник исторических сочинений

В иштатакаране названо: Ժապնագրք (л. 121 а).

I. Л. 4 а—118 б. Մեծին Եւսեբեայ արարեալ Պապնագրութիւն
եկեղեցական.

Евсевий Кесарийский. Церковная история. — Ташьян, № 49.

II. Л. 119 а—286 а. Յովսէպոսի Երրայեսոյ արարեալ Պատմութիւն յաղագս պատերազմի Հրէից ընդ Հռոմայեսիս և աներման յԵրուսաղէմին, թարգմանեալ ի լատինացոյ բարբառոյ ի Հայոց լեզու ի ձեռն ուրումն Բովայսոյ Ստեփաննոսի՝ բանին Աստուծոյ սպասատրի, ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ՝ յուսոյն բնափս.

Иосиф Флавий. Об иудейской войне. — Каталог Матенадара, I, № 1909.

III. Л. 287 а—364 а. В оглавлении названо: Պատմութեան Աղուանիս ազգին (л. 187 а).

Мовсэс Дасхуранци. История Алуанка. — Мовсес Каланкатуаци 1983.

IV. Л. 365 а—375 б. Պատմութիւն վասն ազգին նեպողաս, թէ ուարի կամ յորմէ ցեղէ աճեսին և փիրեսին բազում աշխարհաս և գաւառաս.

Григор Аканци. История племени стрелков. — Каталог Матенадарана, I, № 1485, 1865, 3076.

V. Л. 375 б—376 б. Թողթ Կոստանդիանոսի առ Շաբուն արեալ Պարսիս, нач.: Հաւաքս աստուածեղէնս պաշտեմ ես...

Послание императора Константина персидскому царю Шабуну (Шапуху).

На л. 376 б описание похода султана Селима на Тавриз в 1514 г.

На л. 376 б ишатакаран из др. рукописи, содержащей авторский ишатакаран Месроба Вайоцдзореци.

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1678 г., Испахан, переписчики Гаспар (л. 4 а—118 б), Йовсэп (л. 119 а—286 б), Мартирос (л. 287 а—376 б), по заказу Вардана Баишеци.

Записи: л. 16 а, 57 а (с датой), 88 б, (Приложение, № 67), 233 а, 254 б, 286 а, 308 а, 309 а, 121 а, 364 а (запись Лёвонда Пирлалемеана).

Колл. И. А. Орбели.

24.5×18.4; 376 л.; текст в два столбца; строка 41; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

ИБ, С 60

О грехе, покаянии и пр.

Сочинение католического автора (перевод с лат. ?).

Изначально содержала 74 главы, начальные 42 листа утрачены, нач: [Դ. Յաղագս սաղանայական մոլութեան նախանձու և թէ որքան չարեայ պարճառ իսէ] ընկենով զանմեղ մանուկն ի գորն... (добавлено согласно О. Еганяну).

Переписана в XVIII в.

23×16.5; 329 л.; текст в два столбца; строка 32; бумага; нотрагир; переплет утрачен.

440

ИВ, С 61

Кондак иерусалимского патриарха Закариа

1846 г., Иерусалим.

Набран типографским способом, со вписками.

36.5×24.5; 1 л.

441

ИВ, С 62

**«Именная ведомость мощам,
находящимся в Эчмиадзинском монастыре»**

Текст на рус. яз. Заверена Ф. Коргановым.

Середина XIX в.

Основной фонд.

34×21.8; 2 л.; бумага; скоропись.

442

ИВ С 63

**«Копии с надписей на стенах и древних памятниках
в монастырях, состоящих в армянской области,
собранных трудами члена Эчмиадзинского синода,
архимандрита и кавалера Иоаннеса Шахатунова»**

Середина XIX в., автограф.

Основной фонд.

34.3×22; 12 л.; текст в один столбец; строк 37; бумага; скоропись; переплет картонный.

443

ИВ, С 64

Кондак патриарший (фрагмент)

XIX в.

41×20; 1 л.

444

ИВ, С 65

Четвероевангелие

Заставки, маргиналии, инициалы.

Переписана в 1188 г., пустынь Ханатамлуд (Карин), переплетчик Барсел.

Лицевые изображения, заставки, маргиналии, инициалы.

Записи: л. 70 б, 210 а—б (Приложение, № 1).

Пергаменный защитный лист, письмо еркатагир.

34,0×24,0; 210 л.; текст в два столбца; строк 22; пергамен; прямолинейный еркатагир; переплет утрачен.

Края рукописи, в особенности заглавный лист, сильно обгорели.

445

ИБ, С 66—С 82

Официальная переписка 1633—1847 гг.

Հնադարան ազգային և եկեղեցական պալմութեան բնագիր յիշարարանների, ժողովեց, դասաւորեց և կազմեց Կ. Կոստանեանց.

Подборка подлинных документов, исходящих из канцелярии армянских католиков и др. официальных лиц — письма, отпуски, копии, переводы. Документы собраны и разнесены по принадлежности К. Костанянцем.

446

ИБ, С 83

Сборник

I. Л. 2 а—29 а. «Краткое описание о беззаконном Тамуре...» Товма Мецопеци. История Тимура. Перевод с арм.

II. Л. 31 а—51 а. «О истории тюркманского Юсуф-Тюркмана, сыновей его Искандера и братьях и сыне Тамура Шах-Рухе, и протчих владетельных князьях и учителей Гайканского народа».

Изложение истории Юсуфа и его преемников согласно «Истории Тимура» Товмы Мецопеци.

XIX в.

Основной фонд.

35.5×22; 52 л.; бумага; скоропись; без обложки и переплета.

Уп. рук.: Notitiae, VI, N 4.

447

ИБ, С 84

Копии лапидарных надписей

Надписи Халбата, Санахина, Ширака, Лори, Алуанка.

Копии выполнены в начале XIX в. (ср. № 426. II).

Переданы М. Броссе бароном Шиллингом фон Капштадтом.

Основной фонд.

34.5×22.5; 26 л.; текст в один столбец; строк 45; бумага; плагир; в бумажной обложке.

Уп. рук.: Brosset 1840.

448

ИБ, С 85

Товма Мецопеци. История Тимура

Պալմութիւն համառօր անօրէն Թամութիւն որ ելեալ ի յաշխարհէն Խորասանու և գնաց նինչև ի ծովն Ովկիանոս, արարեալ Թումայ վարդապետի.

Копия рукописи Парижской Национальной библиотеки, Macleer № 192.

1843 г., Париж, переписчик Тэофилэ Йовсефсеан.

Запись: л. 70 б.

Основной фонд.

35.2×22.5; 72 л.; текст в один столбец; строк 22; бумага; скоропись; в бумажной обложке.

449

ИВ, С 86

**«Реестр армянским рукописям
частной библиотеки братьев Энфиаджевых,
в Тифлисе, помещенной в доме армянской
семинарии, что против дома
в той же семинарии»**

Текст на рус. яз.

Помечен 3 августа 1849 г.

Здесь же письмо братьев Аветика и Хамбардзума Энфиадже-
анц — Тифлис, 18 сентября 1850 г.

Основной фонд.

35.5×21.5; 12 л.; бумага; скоропись; в бумажной обложке.

Уп. рук.: Notitiae, VI, № 92.

450

ИВ, С 87

Копии документов

I. Л. 1 а—6 а. Торговый договор между царем Киликийского армянского государства и генуэзцами от 23 декабря 1236 г., который хранится в Генуе — лат. текст и перевод на фр. яз. Ср.: Langlois 1863, с. 159—161.

II. Л. 7 а—8 а. Отрывок о торговых делах генуэзцев в Крыму, нач.: Anno domini 1374 Luchinus Tarigus Januensis cum certes aliy... — Лат. текст и перевод на фр. яз.

Основной фонд.

35.5×22; 10 л.; бумага; в бумажной обложке.

Уп. рук.: Notitiae, VI, № 91.

451

ИВ, С 88

Эпиграфика Ани

Копии, эстампажи надписей Ани и др. иллюстративный материал, собранный Ю. Кестнером и переданный в Академию наук Н. Ханыковым, использованный в книге: Brosset 1860—1861.

Основной фонд.

452

ИВ, С 89—С 102

Фрагменты

Фрагменты рукописей, кондаков, писем, преимущественно XVIII—XIX вв., на бумаге.

453

ИВ, С 103

Армяно-латинский словарь

Начальные слова Ա[սլրոնիծ], Ա[սլրոնի]ծ[ա]ծիս с переводом зачеркнуты, нач.:

Արանու Ebenus habenus, ni

Արսի abbas, tis...

Переписана в XVIII в. (до 1761 г.).

На л. 01 запись Богдана Иванова сына Рисова от 18 января 1761 г.

На внутренней стороне задней створки переплета, среди прочих записей на лат. яз., приводится порядок лат. алфавита.

Библ. Н. Я. Марра.

30.5×19; 148 л., текст в два столбца; бумага; нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

454

ИВ, С 104

Вардан Великий. История

Начальные и конечные листы утрачены, нач.: ...յանսլրոնիս
հիման վերս եղեալ, քանզի Ք. կամարք են մի քան զմի
վերազոյն... кон.: բայց մինչ կենդանի էր զէր Բարսեղ, մեռաւ
սլրոն Վասիլն մեծ իշխանայ իշխանն Հայ[ոյ]... ///

Переписана в XIV в.

Библ. Н. Я. Марра.

30.5×19; 114 л., текст в два столбца; бумага; прямоугольный еркатагир; переплет утрачен.

В рукописи письмо Ашхарбека Калантара от 14 марта 1892 г., адресованное Н. Я. Марру.

455

ИВ, С 105

Учебная тетрадь

Заглавие на обложке: ԱՅԲ: Տեղրակ դաստոյթեան:

Нач.: Մաղթանք առ սուրբ Աստուածածին կոյս Մարիամ:
Արդ, ի գոհս անկեալ...

Содержит толкования человеческих чувств, правила логики, толкования отдельных мест из Св. Писания, отрывки из агиографии и др.

Переписана при императоре Николае I.

На обложке карандашом дарственная запись Н. Я. Марру на арм. яз., за подписью М. Ясинского (С.-Петербург, 29 ноября 1908 г.).

Библ. Н. Я. Марра.

24×18; 53 л.; текст в один столбец; бумага; шлагир; в бумажной обложке.

456

ИБ, С 106

Григор Татеваци. Книга проповедей

I. Книга проповедей:

Л. 3 а—4 б. Заключительная часть проповеди, начало утрачено, нач.: Գովելին ի գումարս ամենայն մարտիրոսաց...

Л. 5 а—9 б. Оглавление.

Л. 10 а—395 б. Проповеди, нач.: Գրիգորի աշակերտի Նշամեծի Յոհաննու Որոտնեսցոյ երկրորդ հատույ Քարոզորոցս ի բան մարգարէին Դարթի: Առաջնորդեան ինձ ի շաիրիս պատուիրանաց...

Л. 395 б—401 а. Ишатакаран автора: Յիշատակարան գրոցս: Արհնութիւն, գոհութիւն...

II. Л. 402 б—404 а. Պատմութիւն ի վերա Դրոմո և Կաֆայի արարեալ Մարտիրոս քաջ բարոնապետի Դրիմեսցոյ.

Мартирос Դримеци. История Крыма и Кафы.

На л. 405 а диаграмма смертных грехов — Եօրն մահացոյ մեղն և իւր անիծեալ տարերն.

Маргиналии, л. 13 а с пышной заставкой.

Переписана в 1676 г., Кафа, переписчик Хачатур.

Записи: л. 401 а—402 а (Приложение, № 63), 403 б.

В конце пергаменный зацитный лист, основной текст шрифтом еркатагир, с поздней записью от 1682 г.

Библ. Н. Я. Марра.

27.5×19.5; 406 л.; текст в два столбца; строк 45; бумага; нотрагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением.

На внутренней стороне верхней крышки переплета дарственная запись Н. Я. Марру от Абгара Йовханнисеанца, 21 июня 1899 г.

457

ИБ, С 107

Смесь

I. Кондак католикоса Йовханнэса от 20 ноября 1831 г., адресованный императору Николаю I.

49.5×42.8; 1 л.

II. «Тысяча и одна ночь» в арм. переводе (отдельные листы). XVIII в.

32.7×20.5; 14 л.; текст в один столбец; строк 45; бумага; шлагир; без переплета, листы перемешаны.

III. Համառօտութիւն Հայկական Քերականութեան, Ուրեալ լեզուի, արարեալ ի Հայրապետ նուստրագոյն չնչին դարէ

Վահրամեան Արթանդիլեանց Տաղբուխդույ, յաշակերտութենէ
աստուածահաճոյ տեան Յովսէփայ վարդապետի:

Հրամանաւ տեան Աստուածարեալ Յարութեան արեւ-
իսկոպոսի Սանահնեսոյ յամի Տեան 1842, յապրիի 16, իսկ
ըստ Հայոց թուականին ՌՄՂԱ (1291/1842 թ.).

Параллельные таблицы склонения имен, местоимений, спра-
жения глаголов, употребления предлогов и предложных слов,
союзов, междометий удинского и арм. яз.

Составитель Хайрапет Вахrameан Автандилеанц Табулалци,
1842 г., автограф.

34.5×21.5; 32 л.; текст разбит на столбцы; бумага; шлагир;
обложка утрачена.

IV. Сказание о Григории Просветителе, нач.: Յայնժամ
յու[ս]տորեալս տորբն Գրիգոր պՀայս...

Заставка с тремя стрельчатыми арками, текст почти не чи-
тается. Над аркой дата: /Ռ/Ճ/Զ/ (1106/1721 г.).

Библ. Н. Я. Марра.

31×22; без пагинации; текст в один столбец; строк 33; бума-
га; болорагир вертикальный.

Листы отреставрированы.

Под тем же шифром С 107 числятся отдельные листы и фраг-
менты разных рукописей.

458

СПбГУ, ОРК, Ms. E.I.37

Сборник

В иштатакаране названо: տորբ գրույս որ կոչի Հանոնի (с. 496).

I. С. 3—496. Книга канонов, вид В и подвид В^I (по номен-
клатуре С. Тиграняна).

II. С. 497—503. Որանատր ի Կարապետ վարդապետի
սասցեալ Նոյի որդոյն բաժին աշխարհացն վերայ. այս
բաժինն Բանայ վասն Բաղաբայ անուան.

«Стихотворение, сказанное вардапетом Карапетом о странах,
доставшихся в удел сыновьям Ноя». — Ср. Ташьян, № 66, I. 7.

III. С. 503—505. ...անուանի Բաղաբայ (лист попорчен), нач.:
[Ե]կեղեցայ գաւառն ...որ է Եզնկան.

Список географических пунктов Армении и сопредельных
областей, с указанием их нового наименования. — Анасян, Би-
блиология, I, стб. 1018. 39.

IV. С. 505—529. Список без заглавия, в др. рукописях:
Արարեալ աշխարհայոցս տորգ թարգմանչին և երկրորդ
յուստորչին Վարդանա վարդապետի պարզ և համառոտ-
եամբ.

Вардан Арежелци. География. — Берберян 1960; Антабян
1962.

V. С. 530—547. Книга канонов, вид А (по номенклатуре С. Тиг-
раняна).

Заставки, маргиналии, инициалы, изображение святого (с. 34).

Переписана в XVII—XVIII вв., с. 1—496 — переписчик Йова-
нэс, с. 497—547 — переписчик ерэц Григор (их имена указаны
соответственно на с. 496 и 547). В XVIII в. принадлежала сыну

мастера золотых дел Степана из Шемахи (с. 1, имя самого владельца неразборчиво).

Записи: с. 3, 4, 485, 496, 547.

В начале и конце пергаменные защитные листы без текста.

17×13; 547 с.; текст в два столбца; строки 31 и 28; бумага; боло-
рагир и нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей.

Оп. рук.: Книга канонов, I, с. 43—44, 72—73 и др.

459

СПбГУ, ВФ, Ms. Саус. I.

Петр Арагонский. Книга о заблуждениях

Без заглавия (начало утрачено), нач.: Յաղափար երկրորդ
մ[ա]սին մոլորեալսն, որ է նախանձ: Նախանձն բնասարկութ-
իւն եմուր մահ յաշխարհ...

Каталог Матенадарана, I, № 66.

Переписана в XVII—XVIII вв.

На л. 1 б дарственная запись *вардапета* Галуста Шарачи на
имя Пилиппоса Арэнджеци, сына Йарутюна от 21 июня 1761 г.

На л. 13 а, 22 а — печать Йарутюна.

20.5×15; 146 л.; текст в два столбца; строки 28; бумага; шла-
гир; переплет из свиной кожи.

460

СПбГУ, ВФ, Ms. Саус. 2

Карапет Йовханнесеан Хамазаспов. Стихотворения

В дарственной надписи и в оглавлении названо: Տաղարան.

Содержит стихи духовного и светского содержания, датиру-
ется первой половиной XIX в.: на л. 53 б—54 а стихотворение,
посвященное Николаю I. Происходит из Астрахани.

На л. 56 а—59 б «Вопросы и ответы» Маргара Ходжайеанца
Змюрнаци и Серобэ, учителя из Константинополя (Հարս և
պարսիսանի... յորինեալ ի Մարգար Խոճայեանց Ջմիրոն-
այոյ և պարսիսանեալ ի Սերոբէ վարժապետի Պօլսեայոյ).

В тексте строки и отдельные выдержки на тур. яз., арм. гра-
фической.

Автограф.

На л. 2 а дарственная надпись автора на имя Никиты Кар-
повича Мураткова. На л. 71 б запись о принадлежности руко-
писи Богдану Егорычу Сукиасову, Астрахань, 1854 г.

21.8×17; 72 л.; текст в один столбец; строки 18; бумага; шла-
гир; переплет картонный.

461

СПбГУ, ВФ, Ms. Саус. 3

Йовханнэс Ерзикаци. Толкование грамматики

Ի խնդրոյ տեան Յակոբայ Հայոց կաթողիկոսի եւ
վարժապետայ մերոյ եղբար, արարեալ հաւաքումն ներականին

մեկնութեան, Յոհաննիսի Եզնկայոյոյ ուսումնականի ի գրոյ (л. 60 а).

Копия рукописи Парижской Национальной библиотеки — MacIer, № 270.

Переписана в XIX в.

На л. 6 б, 110 б, 113 а приписки Кюракоса, на л. 110 б—111 а колофон от 1608 г., принадлежащие оригиналу данного списка (Приложение, № 123, 43).

На л. 1 пометка карандашом: Reçu 4 juillet 66. На внутренней стороне нижней створки наклейка: 45, Rue de Vaugirard, Paris, Adrien Pillard. Maison de Papeterie et Tabletterie.

21.5×16.8; 121 л.; текст в один столбец; строка 24; бумага (школьная тетрадь, л. 90—105, 106—121 подложены); скоропись; переплет картонный коленкоровый.

462

СПбГУ, ВФ, Ms. Cauc. 5.

Լաբубնա. Послание Абгара

Թորոս Մրգաւորն բազմաւորի Եդեսեայ քաղաքի՝ որ է յԱսորիս լեզուն Ունիայ, քրդոյ Մանկայ.

Ташьян, № 277.

Переписана в XIX в.

Пометки чернилами (Н. Я. Марр) и карандашом.

20.7×17; 34 л.; текст в один столбец; строка 23; бумага (школьная тетрадь); скоропись; переплет картонный.

463

ГЭ, ВЗ-834

Четвероевангелие

Заставки, маргиналии, инициалы, хораны.

Переписана в 1325 г., Генуя, переписчик и художник Асту-ацатур.

Записи: л. 93 б—94 б, 243 б—246 а (Приложение, № 7 а, б), 246 а (Приложение, № 95), 312 б—314 а (Приложение, № 15), 315 а—316 б (Приложение, № 60), 317 а.

26×18; 317 л.; текст в два столбца; строка 19; пергамен; боло-рагир; в серебряном окладе с чеканом.

Оп. и иссл. рук.: Измайлова 1961, с. 443—458.

464

ГЭ, ВЗ-835

Четвероевангелие

Заставки, маргиналии, инициалы, хораны, лицевые изображения.

Переписана в 1290—1291 гг., Дразарк, переписчик Դորոս Քիլիսոյա.

В начале и конце пергаменные защитные листы, письмо ер-катагир.

Оп. и иссл. рук.: Измайлова 1962; Измайлова 1969, с. 110—114.

ГЭ, АП-1011

Библия

Была разделена на две части (каждая со своей пагинацией, наряду с ней имеется и новая общая пагинация).

Заставки, маргиналии, инициалы, хораны, лицевые изображения.

Переписана в конце XIII—начале XIV в. (Т. А. Измайлова) или в начале XIV в. (Сирарпи Дер Нерсесян), Киликия, переписчик Йусей.

Записи переписчика: часть первая: л. 30 б (Приложение, № 114, а) 49 а, 50 б, 63 б, 82 а, 98 б, 110 а, 122 б (Приложение, № 114 б), 151 б, 166 а, 276 а, часть вторая: л. 427 а (69 а), 446 а (88 а), 456 б (99 б), 475 б (117 б). Записи последующего владельца Карапета, выполненные Мартиросом: часть первая, л. 6 б, 82 а, 98 б, 110 а, 151 б (Приложение, № 118), 166 а, 179 б, 276 а, 343 а, часть вторая: л. 427 б (69 б), 446 б (88 б), 488 б (130 б). На л. 49 а (часть первая) запись одного из последующих владельцев Гёорга. На л. 446 а (88 а) части второй анонимное замечание по поводу точности текста.

25×18; 363 и 156 л.; текст в три столбца; строк 53; пергамен; болорагир; переплет утрачен.

Оп. и иссл. рук.: Измайлова 1969, с. 114—119 (с. 116—119 — замечания Сирарпи Дер Нерсесян).

ГЭ, АП-1574

Четвероевангелие

Заставки, маргиналии, инициалы, хораны, евангельский цикл, изображения евангелистов.

Переписана в XVII в., по определению А. С. Мирзоян—Токач.

15×11; 314 л.; текст в два столбца; строк 21; пергамен; болорагир; первоначальный переплет утрачен, в настоящее время в серебряном позолоченном окладе с чеканом, 1880 г.

Оп. и иссл. рук.: Измайлова 1969, с. 129—136.

ГЭ, АП-1610

Четвероевангелие

Заставки, маргиналии, инициалы, хораны, евангельский цикл, изображения евангелистов.

На л. 1 б, 3 а, 4 а, 5 б, 8 б — Толкование хоранов Степаноса Сюнеци, нач.: Մտնիմանսի Միմնայ եպիսկոպոսի զառաւել հրաշիս արժանի սուկայի գերապանձութեան բանիս գեղեկապարդեալ պիտանայութեան զառ ի չորիս անտարան շայն մեզ պիտանութիւն...

Переписана в XIV в., Крым (определение А. С. Мирзоян).

На л. 145 а запись художника Йованэса (цшшцшцш և цфшцшцш).

По периметру переплета многократно вытеснена монограмма ՏՐԱԽԹՐ, т. е. ՏԷՐ ԱԽԻԹԱՐ.

Поступила в Эрмитаж в 2001 г.

21×15.5; 277 л.; текст в два столбца; строк 21; бумага; болорагир; крышки деревянные, обтянуты кожей с тиснением, изнутри обклеены набойкой, три застёжки; пергаменные защитные листы, письмо прямоугольный еркатагир. Рукопись подвергалась реставрации.

Иссл. рук.: Мирзоян 2001.

471

АРАН ф. 800, оп. 6, № 523

**Фрагменты рукописей,
преимущественно на пергамене**

472

ИРЛИ, Разряд IV, оп. 24, № 1

Сборник

Содержит проповеди, часть катехизиса, трактат *вардапета* Ванакана (Վաիւն փարիմփին Վանական փարիսպեմի շարաշ յարիւն) и др.

Конвюлют в одном переплете, л. 1—67 переписаны в XVI—XVII вв., л. 68—108 в XVII в.

Приобретена у Д. П. Гордеева.

20.3×14.3; 108 л.; текст в два столбца; строк 23; бумага; болорагир и нотрагир; переплет картонный, обтянут кожей с тиснением.

Указатель имен

- Абгар, сын Манова, сирийский царь 462
Абрахам, *вардапет*, владелец печати (1814 г.) 256
Абрахам, католикос, владелец печати (1740 г.) 228
Абрахам, обновитель рук. (1743 г.) 52
Абрахам Анкюраци, автор 221
Абрахам Астапатеци, переписчик (14 сентября 1737 г.) 228; похвальное слово в его адрес (1764 г.) 287
Абрахам Еозлатци, переписчик 398
Абрахам Йарутюн Васпураканеци, переписчик (1788 г.) 399
Абу-Сайид, автор 199. I, 265. XVII
Абэл Мхитареан, переписчик (1842 г.) 391
Аваг, дополнил рук. 353
Августин Маскутович 112
Авет, *махдаси, парон* (1704 г.), владелец рук. по надписи на крышке 351
Авет, переписчик (1701 г.) 224
Аветик, переписчик (1630 г.) 76
Аветик Огостин, автор 125. VI
Аветис, автор 38, 47
Аветис, автор 170
Аветис, *ерэц*, автор 428
Аветис, переписчик 159
Аветис, переписчик (1659 г.) 159, (1660 г.) 206
Аветис, переписчик (1684 г.) 386
Аветис, составитель сборника 186. I
Агаѳангел, автор 322. I
Агафон, автор 21. IX
Айвазовский, Габриэл (Гавриил) 55, 396
Айвазовский И. К. 55
Айкуни Г. 36
Албонсос Лекуорэ, автор переведенного на армянский сочинения 2
Алачалеан Ёукас, автор записи (30 августа 1875 г.) 224
Алекан, *ерэц*, переписчик (?) 29
Александр I, император 9
Александр Македонский 11. VIII, 19. IV, 50, 122, 161. IX, 189, 265. VII, 353. VII, VIII
Алэксандр, *вардапет*, приобрел рук. (1737 г.) 252
Алэксантр, *вардапет*, переписчик, автор надписи на переплете (1689—1690 гг.) 322
Алэксианос, переписчик (1534 г.) 292
Алэксианос, переплетчик (1649 г.) 150
Альберт Великий, автор 180, 289
Альфакрано, итальянский астроном 182. II

Ананиа, автор 33. III
 Ананиа, *вардапет*, автор 249. XIII
 Ананиа, *вардапет*, автор 358
 Ананиа, философ, автор 141. II
 Ананиа Санахнеци, автор 332. I
 Ананиа Ширакаци 26. I, 280, 412
 Анастасий Синайский, автор 171
 Андреас Либананеанц, автор перевода 3, 4
 Андрэас, переписчик 265
 Антѳн Бурадeан Ку́тайисци, переписчик 2—4
 Антонин, архимандрит, владелец собрания 27—30
 Ара́кеал Астуа́цатреан Араратеан (Аркадий Араратский), переписчик (1831 г.) 53
 Ара́кел, *вардапет*, автор 234
 Ара́кел, переписчик 194
 Ара́кэл, переписчик (1665 г.) 350
 Ара́кел, покупатель рук. (1743 г.) 249
 Ара́кел Ба́лишеци 188. I, 232. I, II, 365
 Ара́кел Сюнеци 114. III
 Ара́кел Юзбашеанц 187
 Арам, владелец печати от 1895 г. (?) 197
 Арам, царь армянский 57
 Аристакэс, *вардапет* из То́лата 34. II
 Аристакэс, переписчик 415
 Аристакэс Ёару́тјонеан Ерзнкеанц, автор 279; переписчик (15 ноября 1840 г.) 371
 Аристакэс Ластивертци, автор 304
 Аристотель, автор 11. VI, VIII, IX, 161. VIII, IX, 179, 193. III, 265. V, VII, 286. II, 323. IV, 353. V—IX, 356. II
 Аркадий Араратский или Араратов, см. Ара́кеал Астуа́цатреан Араратеан
 Артемий Араратский, см. Ёару́тјон Ва́ларшапатци
 Астуа́цатур, *вардапет*, заказчик рук. (1678 г.) 157
 Астуа́цатур, переписчик 418
 Астуа́цатур, переписчик и художник 463
 Астуа́цатур, *тэр*, заказчик рук. 240
 Астуа́цатур Фа́храпатци, переписчик 11
 А́танас, переписчик (1665 г.) 431
 А́танас, переписчик (1697 г.) 335
 Атом, автор 165
 Атом, последующий владелец рук. 220
 Атом А́лубенц, владелец рук. 195
 Афанасий Александрийский 141. XXIV, 175, 277. IV, V, 346, 416
 Аха́ро́н По́лосеан Арнджеци, автор 261
 Ашот [Багратуни], сын Смбата, царь 141. IV
 Ашот Багратуни, царь, отец Гагика 278
 Баби́кеан, Астуа́цатур, автор 306
 Багратуни, Карапет 366, 368, 370, 387
 Багратуни, цари 293

Бардулимэос, заказчик рук. 285
 Бардулимэос Ванеци, *вардапет*, владелец печати 284
 Барсел, *вардапет*, автор 337. I
 Барсел, *вардапет*, владелец печати 352
 Барсел, переписчик 338
 Барсел, переписчик (1603 г.) 259
 Барсел, переписчик (1778 г.) 352
 Барсел, переплетчик (1188 г.) 444
 Барсел, обновитель (1262 г.) 63
 Барсел-Басилиос, переписчик (1697 г.) 335
 Башинджагян 282
 Беник, *вардапет*, автор плача 33. V
 Бенкендорф, генерал-адъютант 427
 Богдан, Иванов сын Рисов, автор записи на рус. яз. (18 января 1761г.) 453
 Броссе М. 67. IV, 214, 221, 278, 293, 294, 401, 424, 447
 Буниат, владелец рук. 252

 Ваг[арш]ак, царь армянский 57
 Ванакан, *вардапет*, автор 472
 Вардан, автор 49. VII
 Вардан, автор 73
 Вардан, автор 79
 Вардан, автор 321
 Вардан, *вардапет*, автор 249. I, III—VIII, X, XI
 Вардан, переписчик 312
 Вардан, переписчик (1618 г.) 173
 Вардан, переписчик (1682 г.) 119
 Вардан, продолжатель Михаила Сирийца 279. I
 Вардан, *тэр*, владелец печати 190
 Вардан, *тэр*, упомянут в записи 138
 Вардан Айгекци 49. V, 141. I, X, 268, 376. I
 Вардан Арёвелци (Великий) 114. IV, 167, 250, 300. II, 303, 371, 454, 458. IV
 Вардан Арёвелци, автор 10. II, 19. VI, 114. IV, 250, 292, 300. I, 303. I, II, 371, 411, 458. IV
 Вардан Балишеци, заказчик рук. (1678 г.) 438
 Вардан Бардзрбердци, автор 266
 Вардан Ванакан 254. VI, VII
 Вардан Вардапет, автор 346
 Вардан Леҳци, переписчик 240
 Варданян С. 199. III
 Варлаам, герой повести 33. IV, 188. I, 232. I, 365
 Вартанов Ширмазан, владелец библиотеки (1865 г.) 373
 Варфоломей Болонский 265. VIII, 188. I
 Василий Кесарийский 49. I, 95, 254. VIII, 282, 291, 416
 Вахрам, *вардапет*, автор 167
 Вахрам Рабуни, автор 323. III
 «Вена» 188. III

Влас, *вардапет* (1672 г.) владелец печати 60

Габриэл, армянский патриарх в Иерусалиме (1834 г.) 363

Габриэл, католикос Киликии 256. II.

Габриэл, переписчик (1452 г.) 383

Габриэл, переписчик 417

Габриэл Айвазовский 55, 395

Габриэл Патканьян 143, 430

Гагик Багратуни, сын Ашота, армянский царь 278

Гайк, царь армянский 57

Галуст Шарачи, *вардапет*, автор дарственной (1761 г.) 459

Ган, барон 330

Гарипш, отец владельца рук. Дави́та 151

Гасанджалалов, шушинский архимандрит 132

Гаспар, владелец печати (1711 г.) 321, 322

Гаспар, переписчик (1678 г.) 438

Гаспар Чүлайеци, заказчик рук. 13

Гево́рг Банасэ́р, автор 33. III

Гево́рг Ерзнка́ци, автор 186. IV

Георк, Гево́рк Змю́рнаци, автор 400, 402, 414

Герман, патриарх 412

Горг, переписчик 285

Гордеев Д. П. 472

Горький М. 36

Грен А. Н. 25

Григор, автор 10. VI

Григор, автор 321

Григор, автор (также переписчик?) 142. III

Григор, *вардапет*, автор 232. II

Григор, владелец печати (1792 г.) (переписчик?) 142

Григор, *ерэц*, переписчик 458

Григор, *ерэц*, переписчик (1678 г.) 157

Григор, *ка́ханай*, заказчик рук. 32

Григор, *ма́хдеси*, заказчик рук. 28

Григор, переписчик и художник (1604 г.) 166

Григор, переписчик 281

Григор, переписчик (1419 г.) 43

Григор, переписчик (1687 г.) 369

Григор, переписчик (1687—1688 гг.) 163

Григор, переписчик и художник (1608 г.) 328

Григор, переплетчик 152

Григор, поздний переплетчик рук. 129

Григор, художник (1682 г.) 192

Григор, *эрэц*, владелец рук. 151

Григóр Аканци, автор 403, 438. IV

Григор Аре́велеан, настоятель монастыря 411

Григор Аре́велци, переписчик 409

Григор Вка́йасэ́р 165

Григор Дзу́лайеци Ага́мал, переписчик (1676 г.) 437

Григор Ереванци, переписчик (1677 г.) 165
 Григор Иерей, автор 293
 Григор Карнеци, автор 135
 Григор Либананеанц, автор 2
 Григор Магистр, автор 161. XI, 209. I, 353. X
 Григор Нарекаци, автор 128, 171, 173, 177, 196, 234, 251. III, 270
 Григор (Григорис) Пахлавуни, католикос 254. II
 Григор Татеваци, автор 10. V, 11. IX, 33. III, 43, 142. III, 152, 167, 169. I, 201. I, 205. I, 259, 264, 265. IX, XII, 281, 284. III, 285, 290, 292. I, 310, 316, 321, 323. IV, 325, 337. II, 340, 343, 356. II, 414, 456
 Григор Ошаканци, автор 257, 307
 Григорий Назианзин 49. I, 208. II, 277. III
 Григорий Нисский, автор 199. II, 323. VIII
 Григорий Просветитель 95, 132, 141. XII, XVIII, 164, 207, 223, 280. IV, 293, 316, 322. II, 335, 416, 457. IV
 Григорис, *вардапет*, заказчик рук. 310
 Григорис, переписчик (1244 г.) 209
 Григорис Ахтамарци 175, 232. II, 234
 Георг Банасэр, автор 33. III
 Георг, Георг Ерзнкаци, автор 186. IV, 284. I, 292. II, 323. VI
 Георг, автор 321
 Георг, автор дарственной записи 24
 Георг, *вардапет*, автор 141. XXV
 Георг, один из последующих владельцев рук. 468
 Давит, автор 11. VII
 Давит, автор 353. VI
 Давит, владелец печати 20
 Давит, заказчик рук. 185
 Давит, переписчик 8
 Давит, переписчик (1655 г.) 429
 Давит, переписчик (1685 г.) 377
 Давит, сын Гарипша, владелец рук. 151
 Давит, сын Сибулэ, переплетчик рук., имя выдавлено в надписи на переплете 315
 Давит V Энегетци, католикос, автор послания 9
 Давит Аняйт 19. IX, X, XIII, 125. II, 150. VI, 161. IV—VI, 182, 265. III, 323. I, 344
 Давит Балишеци, переписчик и заказчик (1667 г.) 192
 Давит Нергинаци 161. IV, 265. I, VI, 323. I, II, 353. I, II, IV
 Давит Философ, автор 161. VII, XV, 265. II
 Давид-бек 267 б. I
 Даниел, заказчик рук. 415
 Даниэл, переписчик (1787 г.) 267
 Даниэл Мелраци, *вардапет*, владелец печати (1682 г.) 265
 Дер Нерсесян, Сирарпи 468
 (Псевдо)-Дионисий Ареопагит 19. XIV, 142. III, 323. V, 252. I, 351, 399
 Дионисий Фракийский 161. I
 Дубровский П. П., владелец собрания рук. 7

Евсевий Кесарийский 60, 153, 171, 192, 204, 209. II, 282, 283, 328, 405, 410, 413, 416, 438. I
 Еганян О. 105, 141, 212, 439
 Езнак, *вардапет* 141. IV
 Езнак Колбацц 161. V, 323. I
 Елбайрик, переписчик (1298 г.) 282
 Елиа, священник, автор 273
 Елиазар, переписчик (1 ноября 1736 г.) 296
 Елишай, епископ, владелец рук. (1504 г.) 295
 Елишэ, автор 141. XIX, 423
 Елифаний Кипрский 422
 Епрем, католикос 58
 Епрем, переписчик (1673 г.) 68
 Епрем, переписчик (1337 г.) 353
 Епрем (Аджпахеанц), католикос Киликии, автор 256. II
 Епрем Йарутюнеан, правщик рук. (до 1849 г.) 392
 Еремна, *вардапет*, автор 361
 Еремиа Мелреци, автор 299
 Еремиа Тэр-Сарсеан, переписчик (1853 г.) 336
 Еремиай, переписчик (1694 г.) 419
 Есаи, автор 49. IV
 Есайи 196
 Есайи, автор 323. V
 Есайи, *рабунапет*, заказчик рук. 195
 Ефрем Сирин, автор 10. VIII, 94.5, 205. II, 249. XII, 416

 Заргарэ, отец анонимного владельца рук. 151
 Закариа, иерусалимский армянский патриарх (1846 г.). 440
 Закариай, правщик рук. 126
 Закариай, обновитель рук. (1781 г.) 233
 Закарэ, переписчик и художник (1611 г.) 413
 Залеев Лев Петрович, переводчик и переписчик (?) 5, 12
 Затик, переписчик (1635 г.) 72
 Звенигородский А. В., даритель рук. 23
 Зенон, автор 265. XIII
 Зосим 209. II
 Зохрапеан, Йовханнэс 271

 Иакобу Иоанн А. 153
 Игнатиос, автор 341
 Игнатиос, *вардапет* (Рим, 1816 г.) 271
 Игнатиос, переписчик (1452 г.) 383
 Игнатиос Севлернци, автор 184, 249. XVII—XX
 Измайлова Т. А. 468
 Иннокентий X, папа римский 315. III
 Иоанн, евангелист 141. XIV
 Иоанн Златоуст 113, 141. XVII, XXI, XXII, 169. I, 249. IX, 282, 284. IV, 326, 337. III, 364
 Иоаннес Крымский 424

Иоаннес Шахатунов, см. Шаххатунеанц Й.
 Иоасаф, герой повести 33. IV, 188. I, 232. I
 Иосиф Флавий 438. II
 Иосселиани, Платон 279
 Ипполит 254. VIII
 Исахак, переписчик (1640 г.) 254
 Искандер, сын Юсуф-Тюркмана 446. II

 Йакоб, автор 47
 Йакоб, автор (также переписчик?) 142. III
 Йакоб, армянский патриарх в Константинополе (1850 г.) 210
 Йакоб, армянский патриарх в Константинополе (1676 г.) 315
 Йакоб, *вардапет*, автор 116
 Йакоб, католикос (XIX в.) 461
 Йакоб, патриарх, автор 155
 Йакоб, переписчик (1320 г.) 141
 Йакоб, переписчик (до 1387 г.) 297
 Йакоб, переписчик (1452 г.) 121
 Йакоб, переписчик (1620 г.) 71
 Йакоб, переписчик (1819 г.) 344
 Йакоб, сын Йовнатана, автор (?) 231
 Йакоб Балишеци, автор 314
 Йакоб Гримеци 201, 247, 284. I, 292. I, II
 Йакоб Георгеан Гезезеанц, автор 253
 Йакоб Джулайеци, автор и переписчик (1666—1667 гг.) 169. VII—
 XI
 Йакоб Кесараци, *ерэц*, владелец печати 323
 Йакоб Кракаци, автор 323. VIII
 Йакоб Кронавор, автор 398
 Йакоб Мецкарци, католикос 242. I
 Йакоб Налеан, армянский патриарх в Константинополе 182. III, 334
 Йакоб Шамахеци, автор 170
 Йарутюн, переписчик (1704 г.) 177
 Йарутюн, переписчик (1737 г.) 107
 Йарутюн, переписчик (1 июня 1804 г.) 217
 Йарутюн, владелец печати 458
 Йарутюн Араратеан, переписчик (7 июля 1870 г.) 331
 Йарутюн Валаршапатци (Артемий Араратский), даритель рук.
 (1814 г.) 1
 Йарутюн Виспураканеци 399
 Йарутюн Пóлосеан, переписчик (1757 г.) 140
 Йоваким, автор 42
 Йовакем, сын Тóмы Мэйремлудеана, автор 243
 Йоваким Рафаелеан Гапанци Ходженц, автор ишатакарана (1759 г.)
 267
 Йован, переписчик 50
 Йован Оротнеци, см. Йовхан Оротнеци
 Йованиэс, переписчик (1764 г.) 148
 Йованнэс, художник 162

Йованэс, владелец печати (1706 г.) 134
 Йованэс, переписчик 411
 Йованэс, переписчик 458
 Йованэс, переписчик (1437 г.) 151
 Йованэс, переписчик (1625 г.) 196
 Йованэс, переписчик (1635 г.) 342
 Йованэс, переписчик (1637 г.) 176
 Йованэс, переписчик (1482 г.) 405
 Йованэс, художник 470
 Йованэс, художник и переплетчик 119
 Йованэс Испаханаци из д. Джулаоц, переписчик 126
 Йованэс Шоротици, переписчик (1666 г.) 317
 Йовасаи Себастаци, автор 234
 Йовнан, переписчик (1653 г.) 50
 Йовнатан, отец Йакоба, автора (?) 231
 Йовсэб, переписчик (1319 г.) 60
 Йовсэп, *вардапет*, учитель автора 457. III
 Йовсэп, *вардапет*, переписчик (1668 г.) 300
 Йовсэп, переписчик (1483 г.) 137
 Йовсэп, переписчик (1564—1566 гг.) 138
 Йовсэп, переписчик (1678 г.) 438
 Йовсэп [Аргутинский], архиепископ 56
 Йовсэп Йоханнисеан, даритель 11
 Йовсэп Мелик-Аboveанц, владелец рук. (869 г.) 170
 Йовхан, Йовханэс Оротнеци 265. X, XI, XV, 281, 284. III, 288, 292. I, 323. IV, VI, VII, 337. II, 356. II, 415, 456. I
 Йовхан Мамиконеан 267 а
 Йовхан Хизанци 284
 Йовханнисеанц Абгар, автор дарственной записи (21 июня 1899 г.) 456
 Йовханнэс, автор 332. III
 Йовханнэс, *вардапет*, поздний владелец рук. 174
 Йовханнэс, католикос, автор кондака (20 ноября 1831 г.) 457. I
 Йовханнэс, переписчик 22
 Йовханнэс, переписчик (1572 г.) 74
 Йовханнэс IV Дойеан, настоятель Халбатского монастыря, правщик рук. 411
 Йовханнэс Ванакан, автор 298
 Йовханнэс Гарнеци, автор 175, 249. XIV
 Йовханнэс Дойеан, редактор 411
 Йовханнэс Драсханакегертци, автор 53, 391
 Йовханнэс Зохрапеан, *вардапет*, составитель сборника ишатакаранов 401
 Йовханнэс Ерзнкаци, автор 117, 132. III, 160, 251. II, 311. I, 321, 461
 Йовханнэс из Хизана, переписчик (1620 г.) 164
 Йовханнэс Испаханци, он же Йовханнэс Мркуз Джулайеци, автор 11. III
 Йовханнэс Мркуз Джулайеци, см. Йовханнэс Испаханци
 Йовханнэс Плуз, автор 223
 Йовханэс, переписчик (1607 г.) 178

Йоҳан, переплетчик 60
 Йоҳан, переплетчик (1319 г.) 60
 Йоҳан, переплетчик (1596 г.) 282
 Йоҳан Ҳизанци, переписчик (1632—1633 гг.) 284
 Йоҳаннэс, *вардапет*, владелец печати (1790 г.) 281
 Йоҳаннэс, переписчик (1792 г.) 122
 Йоҳаннэс, переписчик (XVII—XVIII вв.) 122
 Йоҳаннэс Вардапет, автор 126. II
 Йоҳаннэс Йоҳаннэсеан Араќелеан, переписчик (14 мая 1828 г.) 308
 Йоҳаннэс Карнеци, автор 301
 Йоҳаннэс Козеґн 21. XIII, 141. VI
 Йоҳаннэс Мамулов, переписчик (1842 г.) 406
 Йоҳаннэс Ҳолов, автор 315. I
 Йоҳанэс, *вардапет*, владелец рук. 239
 Йоҳанэс, переписчик (1314 г.) 324
 Йоҳанэс, переписчик (до 1704 г.) 351
 Йоҳанэс Анкюраци, автор 19. V
 Йоҳанэс Глухой, переписчик (1669 г.) 136
 Йоҳанэс Костанднуполсеци, автор 315
 Йусе́п, переписчик 468

Калантар, Ашхарбек 454
 (Псевдо)-Каллисфен 50, 189, 122
 Карапет Багратуни, архиепископ, владелец рук. 366, 368, 370, 388
 Карапет Ба́лишеци, автор 10. IV, 114. VI, 232. II
 Карапет, автор 125. IV
 Карапет, *вардапет*, автор 458. II
 Карапет, владелец рук. 213
 Карапет, владелец печати (1733 г.) 164
 Карапет, заказчик рук. 32
 Карапет, заказчик рук. (1659 г.) 159
 Карапет *ка́ханай*, владелец рук. 151
 Карапет, обновитель рук. (1627 г.) 354
 Карапет, переписчик 16
 Карапет, переписчик 27
 Карапет, переписчик 433
 Карапет, переписчик (1831 г.) 358
 Карапет, переплетчик рук. (1419 г.) 43
 Карапет, последующий владелец рук. 173
 Карапет, последующий владелец рук. 468
 Карапет, ученик переписчика (1603 г.) 259
 Карапет Дерча́нци, переписчик (1421 г.) 290
 Карапет Галстеан, владелец рук. (1787 г.) 289
 Карапет Йоҳаннесеан Ҳамазаспов, автор 460
 Карапет Шаҳназареанц, владелец рук. 372
 Карапет Ҳамашинци, переписчик (1508 г.) 185
 Карпиан 60, 153, 171, 192, 204, 282, 283, 328, 405, 410, 413
 Кестнер Ю. 451
 Киприан 177

Киракос Банасэр, *вардапет* 144
 Киракос Гандзакечи 396
 Киракос Ерзнкаци, автор *шараканов* 137
 Кирилл, автор 132. IX
 Кирилл Александрийский 252. II, 277. I, II, 323. VI, 326
 Кирилл Иерусалимский 113, 141. XV, XXIII
 Климарх 265. XIV
 Климент 132. IV
 Клемент Галанос, автор 286. II
 Константин Великий, император 112, 280. IV, 316, 322. II, 438. V;
     Константин, издатель законов 132. I, 329. I, 392. III, VI, 434. II
 Корганов, Фома, прокурор Эчмиадзинского синода, коллежский совет-
     ник 387, 426, 441; переписчик 393
 Костандин, переписчик 239
 Костандин, епископ, заказчик рук. 239
 Костандин Бардзрбердци, автор 49. VI, 254. III
 Костанянц К. 120, 125, 143, 144, 247, 249, 255, 445
 Кюракос, автор приписок 460

 Лабубна, автор 462
 Лазар, автор 170
 Лазар (?), владелец печати 43
 Лазар, владелец печати (1717 г.) 133
 Лазар, переписчик (1665 г.) 269
 Лазар, *тэр*, автор записи 220
 Лазар Парпеци 195
 Лазарев Христофор Якимович (Екимович), даритель рук. 5, 57
 Лазаревы, дарители рук. 55
 Лазарос, переписчик 341
 Ланглуа В. 67. III
 Лев, император, издатель законов 132. I, 329. I, 392. III, VI, 434. II
 Левон IV, царь Киликии 278
 Левонд, автор 368
 Левонд, Левондик Пирлалемеан, автор 327, 357, 438
 Лукас, католикос 56
 Лукас, переписчик (1671 г.) 318
 Лукас Лореци, автор 164, 241, 299. I

 Максимин 209. II
 Малышевич, даритель рук. 7
 Мамаджанов Михаил 25
 Мануил I Комнин, император 150. III, IV
 Мануэл, художник (1471 г.) 319
 Мануэл Шахинов Кюмюшханеци, автор (также переписчик ?) 347
 Манкасар 196
 Маргар, переписчик (1686 г.) 321
 Маргар, переписчик (1758 г.) 171
 Маргар *раис*, *прѣ*, автор записи 317
 Маргар Хоџенц, Хоџайеанц Эмюрнаци, автор 38, 145, 460

Маргарэ Арчішеци, переписчик (1534 г. ?) 175
 Мариам, заказчица рук. 23
 Марин 209. II
 Маркар, автор приписки (1766 г.) 311
 Маркиан, император 344
 Маркос, приобрел рук. (1637 г.) 137
 Марр Н. Я. 40, 65, 66, 267, 300, 312, 454—456, 462

 Мартирос, *вардапет*, даритель рук. 239
 Мартирос, выполнивший запись 468
 Мартирос, заказчик (1676 г.) 248
 Мартирос, иерусалимский патриарх 312
 Мартирос, обновитель рук. (1483 г.) 137
 Мартирос, переписчик 126
 Мартирос, переписчик (1678 г.) 438
 Мартирос, переписчик и художник 462
 Мартирос, *тэр*, владелец печати 27
 Мартирос, *тэр*, переписчик (19 июля 1824 г.) 216
 Мартирос Грimeци, автор 456. II
 Мартирос Костанднуполсеци, переписчик и автор указателя (1799 г.) 332
 Маттэос, армянский патриарх в Константинополе (1847 г.), автор 362
 Маттэос, владелец печати (1792 г.) 115
 Маттэос Партев, автор 297
 Маттэос Урхайеци, автор 293, 303
 Матэос, переписчик (1471 г.) 319
 Матэос [Джулайеци], автор 337. II
 Мейраб, отец анонимного дарителя рук. 150
 Мекайил, епископ, заказчик рук. (1599 г.) 168
 Мелик-Каракозян С. А. 63
 Мелкисэд Банасэр, автор 287
 Мелкон, заказчик рук. 220
 Месроб Вайосдзореци 438
 Месровб (Маштоц) 426. III
 Месровп, *вардапет*, автор 249. II
 Месроп *Ерэц* 141. V
 Месроп Хизанци, художник (1623 г.) 283
 Михайэл, *вардапет*, владелец печати (1742 г.) 265
 Михайэл, переписчик (1599 г.) 232
 Михайэл, переписчик (1599 г.) 326
 Михайэл Сисци, переписчик (1643 г.) 241
 Минас, автор записи 70
 Минас, *вардапет*, владелец печати 337
 Минас, оставил свое имя на переплете 154
 Минас, переписчик (1583 г.) 118
 Минас, переплетчик (1584 г.) 151
 Минас Елиазареан Лазаров, по просьбе которого написан труд 347
 Минас Хамдеци, автор 387
 Мирзоян А. С. 469, 470

Михаил Сириец 280. I, 330
 Мкртич, *вардапет* (Рим, 1816 г.) 271. I
 Мкртич, переписчик (1764 г.) 89
 Мкртич, переписчик 146
 Мкртич, племянник Йоханнэса Зоҳрапеана (1819 г.) 271
 Мкртич, священник 130
 Мкртич, *танутэр*, поздний владелец рук. 33
 Мкртич Мелик Мехраб, переписчик (1816 г.) 401
 Мкртич Шоротеци, автор 170
 Мкртич Шхнцов, переписчик (1839 г.) 367
 Мовсэс, автор 265. II
 Мовсэс Ерзэнкаци, Ерэнкаци, автор 21. X, 397
 Мовсэс Зоҳрапеан Арцахеци 260
 Мовсэс Каланкатуаци (Мойсей Кагкантивацци, Мовсэс Васхуранци), автор 294, 438. III
 Мовсэс Керто́л 344
 Мовсэс Сюнеци, католикос 264. XVI
 Мовсэс Хоренаци 19. XII, 73, 161. III, 254. IV, 280. III, 300. I
 Муратков, Никита Карпович, владелец рук. 460
 Муратхан Тарлуленц (Тарлулонц), заказчик рук. (1679 г.) 204
 Мхитар, *каханай*, заказчик рук. 32
 Мхитар, получатель рук. 265
 Мхитар, *тэр*, его имя выдвинуто на переплете 470
 Мхитар Айриванеци, автор 393
 Мхитар Гош, автор 51. II, 132. II, 329. II, 392. I, 434. I
 Мхитар Себагаци, автор 48
 Мхитар Херацци 156. IV

 Назаров Иван, переписчик 293 (1841 г.); 294, 303, 304 (1843 г.); 366 (1843 г.); 368 (1842 г.)
 Неколайос, переписчик 416
 Налаш Йовнатан 228
 Налаш По́реци 232. II
 Налбандян М. 55
 Нелидов А. 153
 Нерсэс, автор 324
 Нерсэс, переписчик 129
 Нерсэс, переписчик (1336 г.) 174
 Нерсэс, обновитель рук. 150
 Нерсэс Аштаракеци, автор письма 293, 303
 Нерсэс Еликий, католикос 141. V
 Нерсэс Йаругюнеан, переводчик (1808 г.) 331
 Нерсэс Ламбронаци, автор 183, 246, 251. II, 256. I, 258, 309, 322. III, 360
 Нерсэс Пахлавуни, епископ, брат католикоса Григора Пахлавуни 254. II
 Нерсэс Шноргалли, также Клайеци, автор 19. XIII, 23, 125. I, II, V, VII—X, 132. VIII, 149. I, 150, 156, 173, 195, 196, 199—201, 232. II, 242. I, 249. XIV, 254. I, 269, 284. IV, 322. III, IV
 Несбитос, автор 331

Нестор 252. II
 Николай I, император 455, 457. I, 460
 Николайос, переписчик, художник и переплетчик рук. 1
 Николос, *махтеси*, владелец печати (740 г.) 337
 Нил, автор 33. III
 Нортук, адресат благопожеланий 7
 Нурхатун, приобрела рук. (1687 г.) 137

 Ованэс, автор записи (1799 г.) 207
 Ованэс, переписчик 33
 Ованэс, переписчик (1656 г.) 339
 Овсепян Гарегин, прежний владелец рук. 171
 О́ксэнткос, переписчик 88
 Оленин А. Н., даритель рук. 6
 Оно́приос, переписчик (1677 г.) 466
 Оно́приос Ере́ванци 10
 Оскан, *вардапет*, автор 199. IV
 О́ханэс, переписчик (1715 г.) 262

 Па́йлос, переписчик 195
 Паоло, По́лос Сенири 406
 «Париж» 188. III
 Парсам, переписчик (1666 г.) 376
 Патканеан Ра́йайэл 255
 Патканов, Патканьян, Габриэл, автор 143, 430
 Петр Арагонский 458
 Петрос, *вардапет* 332. I
 Петрос, *вардапет*, владелец печати (1706 г.) 284
 Петрос, владелец печати 114
 Петрос, владелец печати 291
 Петрос, владелец печати (1706 г.) 290
 Петрос, переписчик (1384 г.) 266
 Петрос, переписчик (1595 г.) 18
 Петрос, переписчик (1597 г.) 62
 Петрос А́гамалеан Бердумеан, Пе́ртумеанц, автор 155, 244, 308, 335
 Петрос Багрева́ндци, переписчик (1807 г.) 348
 Петрос Лу́лткци, переписчик (1667 г.) 192
 Пе́трос То́хатеци Астуа́цатуреан, переписчик (1713 г.) 80
 Пи́линос, переписчик (?) 381
 Пи́липпос, автор 47
 Пи́липпос А́ренджеци, сын Йару́тюна, владелец рук. (1761 г.) 459
 Пи́хрон, *имастак* 353. II
 Платон, епископ московский и калужский 56
 По́лос Таро́наци, автор 127
 Порфирий, автор 11. V, 161. VIII, 18. I, 265. IV, 323. III, 353. III, IV
 Прокл, епископ Константинопольский, автор 141. XXI, 194. III
 Прокл Ди́адох, автор 140, 148, 190, 194. III
 Проклиана 249. XXIII
 Псевдо-Каллисфен 50, 122, 189

Путаї Оғли Хазихан, автор 211
 Роман (II), византийский император 278
 Румянцев Н. П., граф 293, 303
 әРәстакәс, Аристакәс, әРстакәс, заказчик 249
 Самуэл, автор 169. II
 Самуэл Анеци 279. II
 Саргис, автор 33. III
 Саргис, автор 33. V
 Саргис, автор записи (1602 г.) 465
 Саргис, автор плача 33
 Саргис, *вардапет*, мученик 428
 Саргис, владелец печати 16
 Саргис, владелец рук. 7
 Саргис, переписчик 161
 Саргис, переписчик (1437 г.) 151
 Саргис, переписчик (1722 г.) 264
 Саргис, переписчик и художник 172
 Саргис, последующий владелец рук. 173
 Саргис из Тигранашенна, *тэр*, автор записи, владелец печати 185
 Саргис Шнорхали, автор 333
 Сафрас, переписчик (1663 г.) 188
 Сахак Балишеци, переписчик и художник 23
 Сахак Ванеци, художник (1679 г.) 204
 Себәос, автор 389
 Селим, турецкий султан (1514 г.) 438
 Сен-Мартен, Ж., автор 404
 Серобә, автор 460
 Серугский Яков, автор 205. II
 Сибулә, см. Давит, сын Сибулә
 Сильвестр, папа римский 280. IV, 316, 322. II
 Симафон, обновитель рук. (1631 г.) 249
 Симэон Гарнеци, автор 140, 148, 190
 Симэон *Джулайеци* 11. I, II, 19. VII, 114. I, II, 126. I, III, 181, 191, 194. II, IV, 343
 Симэон Ереванци, католикос, автор 54, 170, 214, 275, 286. I, 287, 345, 348
 Симэон из Піндзаханка, переводчик 140, 148
 Синан, *парон*, даритель рук. 70
 Сион, *тэр*, заказчик рук. 40
 Смбат Спарамет, автор 278
 Соломон, автор 165
 Соломон, владелец печати 170
 Соломон, переплетчик (1743 г.) 52
 Соломон, сын *махтеси* Азари (1710 г.) 78
 Соломон *абелай*, *тэр*, переписчик (1767 г.) 287
 Сосипатор 249. XXIII
 Срапион, переписчик 162

Срапион Мокаци, заказчик рук. (1534 г.) 292
 Срмакэш Мануэл, автор 302
 Степан, автор 287
 Степан, мастер золотых дел 458
 Степанос, *вардапет*, владелец печати (1608 г.) 415
 Степанос, владелец печати 118
 Степанос, переписчик (1640 г.) 149
 Степанос, последующий владелец рук. 173
 Степанос, *тэр*, переписчик 40
 Стэпанос, философ 167. II
 Степанос Еркатенц, переплетчик рук. 239
 Степанос Каменци, автор записи 18
 Степанос Шахумеан, автор 266 б. I
 Стэпанос Философ 169. II
 Степаннос, армянский патриарх в Константинополе 67. II
 Степаннос, переписчик 333
 Степаннос, переписчик (1349 г.) 69
 Степаннос, переписчик (1554 г.) 26
 Степаннос Йаковбеан, переписчик (до 1849 г.) 392
 Степаннос Леҳаци, автор 19. I, II
 Степаннос Ёрбелеан, автор 125. III
 Степаннос Таронеци Асолник, автор 366
 Степаннос Сюнеци, автор 367, 412, 470
 Степаннос Чмшкацагци, переписчик (1464 г.) 323
 Субаши В. Л., даритель рук. 270, 436
 Сукиас, обновитель рук. 324
 Сукиасов Богдан Егорыч, владелец рук. (1854 г.) 460
 Сухтелен П. П. 58, 300
 Сэргис, владелец рук. 7
 эСкандар Камахци, *ходжа*, заказчик рук. (1568 г.) 76
 эСтепаннос, переписчик 30
 эСтепаннос, переписчик (1623 г.) 283

 Тарсайич, отец Степанноса Сюнеци 367
 Тер-Аветисян С. В. 115
 Тигранян С. 392, 458. I
 Тиль (Tille) 67. I
 Тимур, Тамур 131, 446, 448
 Тиравак, переписчик (1599 г.) 168
 Тиридат Великий, Трдат, царь армянский 57, 280. IV, 316
 Тишендорф, владелец собрания рук. 15—19
 Товма, переписчик (1429 г.) 263
 Товма Мецофечи, автор 131, 144, 201. V, 284. I, 292. II, 446. I, 448
 Тома Мэйремлулеан, отец автора 243
 Томас, *вардапет*, переписчик (1720 г.) 337
 Торос, нотариус (1610 г.) 75
 Торос III, царь киликийский (с 1298 г.) 409
 Торос Пиллсофа, переписчик (1290—1291 гг.) 464
 Тума, переписчик (1404 г.) 51

Դумай, переписчик (1635 г.) 342
 Դеодорос, *вардапет*, католикос Киликии 256. II
 Դеօիլէ Իօվսէփեան, переписчик (1846 г.) 393, 394, 394; 395 (1845 г.),
 448 (1843 г.)
 Դэр-Григореанц Адам, адресат записи (30 августа 1875 г.) 224

 Էхтанэс, автор 372, 390

 Բаддей, апостол 132. VI
 Բарман, герой сказания 234
 Բеодосий, император, издатель законов 132. I, 329. I, 392. III, 434. II
 Բеօփիստ, автор 127
 Բилон Александрийский 49. I, 412
 Բома Кемпийский, автор 187
 Բролов Петр, владелец собрания рук. 8, 10

 Դазарбэк, *ходжа*, владелец рук. (1504 г.) 295
 Դайрапет Вахrameан Ав'тандилеанц Талбулалци 457. III
 Ханыхов Н. 451
 Դатермам, жена заказчика рук. 410
 Դачатур, автор криптограммы 290
 Դачатур, заказчик рук. 410
 Դачатур, переписчик (?) и владелец рук. 340
 Դачатур, переписчик (1499 г.) 245
 Դачатур, переписчик (1645 г.) 247
 Դачатур, переписчик (1676 г.) 456
 Դачатур, переписчик (1830 г.) 246
 Դачатур, художник (1298 г.) 282
 Դачатур Ванеци, переписчик (1825 г.) 314
 Դачатур Кесареци, автор 232. II
 Դачикян Л. С. 200
 Դеронимос Ага'танкелос, автор 274
 Դе'тум, царь 254. III
 Դикар 156. VIII
 Դлазат, сын *устай* Атома 220
 Դосров Андзе'ваци, автор 141. VII, 174
 Դосровик Переводчик 332. II
 Դо'чик, переписчик 13
 Դримян Мкртч, католикос, автор послания 61
 Դусе'й, переписчик 465
 Դэрапет, переписчик (1564 г.) 397

 Ըерун, заказчик рук. 32
 Ըерун, переписчик и художник (1395 г.) 465

 Ըамчеан, Мик'айэл 271, 306

 Շабун (Шапух), царь персидский 438. V
 Շапух Багратуни, автор 372
 Շах-Рух, сын Тамура (Тимура) 446. II

Шахназарянц Карапет, владелец рук. 372; переписчик (1870 г.) 388;
автор 425

Шаххатунянц Йовханнэс (Иоаннес Шахатунов) 278, 294 412, 425,
442

Шиллинг фон Капштадт, барон 447

Шляпкин Н. А., даритель рук. 24

Шмавон, переписчик и художник (1292 г.) 295

Эниат, заказчик рук. 379

Энфиачеанц, Энфиаджеанц, Энфиаджовы, братья, владельцы книжной
лавки: 23, 146, 449 (Аветик), 449 (Хамбардзум)

Эфендиев Иван, переписчик 293 (1841 г.), 303 (1841 г.)

Юстиниан император, издатель законов 392. III, VI

Юсуф-Тюркман 446. II

Якоби Иван Варфоломеевич 214

Ясинский М. (Մ. Եսինսկի), автор дарственной записи от 29 ноября
1908 г. 455

Schmidt A. H. 13

Указатель этно-географических названий

- Аваг (Еке́леац), монастырь 323
Авѣнданц, Авнданц, деревня 119, 159, 206
Александрия 280
Александрополь 120
Алуанк, Албания Кавказская, агваны 294, 426, 427, 438. III, 447
Амасиа 42
Аменапркич, пустынь 121
Амид 259
Амирдул, монастырь 138
Андреасанц, пустынь 16
Ани 282, 451
Антиохия 280
Арал, деревня 406
Армения 57, 114. VII, 293, 430, 458. III; Великая Армения 49. VI;
    Западная Армения 357
Артавил 429
Арцкэ 405
Асорестан 234
Аспахан (Исфаган) 283; Испахан 322, 438
Астапат 228, 282, 300
Астрахань 460
Ахалцых 253
Ахпат см. Халбат
Атана 30
Афины 161. V, 323. I

Балу 264
Баку 61, 103
Балэш 23, 137, 192, 266
Бантари-Сура́т (Индия) 368
Бардай (Парта́в) 377
Бахчисарай 196
Бердакай Ванк (Халти́к) 46
Бджни 149

Вавилон 300. II
Ван 177, 192, 204, 217, 246, 327, 467
Вараг 27 (?), 188
Вашелван, еркир 185
Венеция 97, 315

Гайканский (т. е. армянский) народ 446. II

Ганджа 262

Гандзасар 136

Генуя 450, 463

Германия 274

Гладзор 353

Грузия 370, 421, 425

Гулестан, д. «в стране Бардай» 377

Дашт (Мокк), селение 342

Джахабор, город 249. XXII

Джулаоц, деревня 126

Дразарк 464

Евдокия 79, 400

Екелеац, Екегецеац гафар 43, 323, 458. III

Елегнадзор 169

Ереван 386

Ерзэнкай, Ерзнка — 18, 292, 458. III

Змюрусай, г. 249. XXII

Иерусалим 19, 225, 284, 312, 398, 440

Измир 287

Индия 268, 300. II, 368

Испахан, см. Аспахан

Кадак, деревня 413

Каджберуник 175

Каменец-Подольский 69, 70, 71, 72, 77, 80, 88, 90, 91, 98, 112, 247, 254

Карин (Эрзерум) 122, 253, 256, 301, 307, 308, 344

Карс 419, 428, 431

Каспийская область 426. II

Кафа 1, 456.

Киликия 67. I, 450, 468

Кипр 280

Коти, деревня 170

Константинополь 7, 10. III, 54, 114. V, 153, 154, 221, 242, 259, 271, 287, 310, 314, 332, 334, 335, 339, 399, 414, 460, 467

Крым 450, 456. II, 470

Кутрашэн (Вашөлван), деревня 185

Лим, пұстынь 148

Лейпциг 13

Ливан 2, 3, 4

Лофи 163, 427, 447

Львов 74, 76, 78, 101, 241 (?), 313, 394, 466 (?)

Марас 26

Мелуанц Ванк 319

Мецопский монастырь 263
 Млич 409
 Мокс 397
 Монпелье 67. III
 Москва 5, 12
 Муш 238, 259

 Назарет 225
 Нахиджаван 60
 Нахичевань на Дону 300
 Ниневия 337. III, 361
 Нор Джула 13, 224, 289
 Норакнунк Астуаццни, монастырь 245

 Ованис, деревня, Лори 163
 Остан 465
 Оцопи (Шахапуник), деревня 295

 Палестина 225
 Пантрмайц (?), город 210
 Париж 271, 394—395, 401, 448
 Персия 57, 430
 Польша 6, 73, 89, 274

 Рим 271, 280
 Россия 274
 әРештуник 407

 Санагин, см. Санахин
 Санахин 149, 424 (также Санагин), 427, 447
 Санкт-Петербург 143, 145, 293, 303, 304, 347, 366, 368, 370, 371
 Себастья (Севастья) 75, 118
 Сис 209, 254. III
 Сисакан, род 367
 Скевра 324
 Смирна 267
 Станислав 111
 Сурхат 69
 Сухар (Каджберуник) 175

 Тавриз 438
 Тайк 253
 Талиш, деревня 168
 Тарон 267 а
 Татев 367
 Тегеран 57
 Телави 25
 Тигранакерт 341
 Тигранашэн 185
 Тифлис, Тәпхис 53, 58, 151, 260, 279, 300, 305, 370, 371, 373, 388, 449

Җойрҗҗой, монастырь 411
 Җок ат 469
 Җолат 34. II
 Триест 395
 Учҗилисэ 348
 Феодосия 55
 Франция 274
 Халтик 46
 Халбат 279, 411, 424 (также Ахпат), 427, 437, 447,
 Ханатамлуц (Карин), пұстынь 444
 Хермон, монастырь 43, 290
 Хизан 164, 328
 Хор Вирап 352
 Хорасан 131. I
 Хоромклай 254. III
 Хурекай Астуаҗаҗнин, монастырь 168
 Цпат 166
 Чанҗи, деревня (Севастия) 118
 Чуанчай 107
 Шемаха 458
 Шатик (Елегнадзор), пұстынь 169
 Шахапуник, см. Оҗопи
 Ширак 427, 447
 Шóш, Шавш, (Аспахан) 11, 22, 164, 283
 Шуша 63, 187
 Эдесса 462
 Экрай (Индия) 269
 Энкюри 296
 Эчмиадзин, Эчмиадзинский монастырь, синод, Эчмиадзинская библио-
 тека 9, 19, 38, 57, 131, 144, 171, 188, 214, 272, 278, 319, 343, 365,
 389—391, 393, 412, 425, 441
 Яссы 331

ПРИЛОЖЕНИЕ

ПАМЯТНЫЕ ЗАПИСИ АРМЯНСКИХ РУКОПИСЕЙ В ПЕТЕРБУРГСКИХ СОБРАНИЯХ

Колофоны публикуются согласно методике, принятой в издании «Памятные записи армянских рукописей», о котором говорилось во введении к каталогу. В заголовке, после порядкового номера публикации, следует шифр по месту хранения, номер описания в каталоге, содержание рукописи, дата записи, место переписки, имя автора колофона или другого причастного к записи лица. Тексты воспроизводятся в точном соответствии с подлинником, незначительные отклонения могут быть обусловлены особенностями армянской орфографии. В ряде случаев явные описки выделены жирным шрифтом.

Издание колофонов сопровождается отдельными указателями собственных имен и этно-географических названий. Имена, вошедшие в указатели, подчеркнуты и приводятся с некоторыми дополнительными данными. Опущены библейские имена, также имена родственников и других лиц, если они названы без каких-либо дополнительных сведений.

Даты по армянскому календарю приводятся также в современном счислении. Примечания и дополнительные сведения даются сразу после текста.

Условные обозначения:

/ — перенос слова,

// — окончание листа. Отсутствие пробелов между знаком и предшествующей ему и последующей буквами означает, что окончание листа приходится на перенос слова.

/// — повреждение текста,

[...] — текст опущен,

[ ] — текст восстановлен,

< > — повтор в тексте.

ИБ, С 65—444

**Четвероевангелие, 1188 г., переписчик Барсел,
пύстынь Ханатамлуц (Карин)**

/// կալեալ իմաստութեամբ զթռակս կեցուցիչ Բանին, եւ ամբիծ մաթթանաւ վաչս մտաւն բանալ հայցեն ըստ մարգարէին, եւ յառին զսփանչելիս արինացն եւ անյագաբար ձգեն յինեանս զկաթն Բանին յերկուս ստեանս հարսին Եկեղեցոյ՝ զսնուցողական եւ զուրախարար հոտումն. եւ զարգայեալ հասակաւ հոգեւոր, բոռն հարկանելով իմաստնանան, զի կարասցեն ի ձեռն հոգեւոր իմաստիցն արամեւործումն առնել երկրաւոր և կեն[չաղական զբ]լաղմանցս /// // ակունս քառանկիւն յԵդեմական գետոյ՝ ի յարբույումն եւ ի վայելումն անձին իւրում եւ լսողայ, եւ յեւր ելից աստի՝ յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողայ իւրոյ, եւ ամենայն ազգականայ:

Բայց գրեցաւ սուրբ Աւետարանս ի Կարին գաւառի, յանապարիս, որ կոչի Խանաւամբույ, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Ստեփաննոսի, յառաջնորդութիւն հաւր Կիրակոսի եւ ի բռնակալութիւն անարէն ազգին Ջանանու: Եւ էր թիւս Հայոց ՈԼԷ (637/1188 թ.) եւ յառաջին ամին ադա /// [յաղ]աթս ձեր զ/// քահանայն զՅովանն[է] զստապետ սորա, և զծնաւոյ իւր, եւ զամենայն ազգա[կանս]՝ զկենդանիս եւ զհանգու[յեա]լս, զի թերեւս ողորմեսցի նոցա Զրիստոս յիւրում զալստեանն. ամէն: Ընդ նմին եւ զիս զանարծանս եւ զվերջացեալս յամենայն բարեայ՝ զգծողս սորա զԲարսեղ, եւ զծնաւոյ իւր, զեղբարսն իմ /// զհանգու[յեա]լ ///

Письмо — мелкий прямоугольный еркатагир. Лист пергамента с колофоном Барселя по краям обгорел, что и привело к лакунам в тексте. Ср. издание того же колофона в ПЗ V—XII, № 269.

2

ИБ, А 96—209

Сборник, 1244 г., Сис, переписчик Григорис

a

Տէր Աստուած, ողորմեա Գրիգորիսի գրչի և իմոցն. ամէն:

6

Գրեցաւ ի թագաւորական մայրաքաղաքս Սիս, ի թուականիս Հայոց ՈՂԳ (693/1244 թ.), ի կաթողիկոսութեան տեառ[ն] Կոստանկեայ, ի փառս Աստուծոյ:

3

РНБ, Арм. н. с. 51—63

Четвероевангелие, 1262 г., обновитель Барсел

ԾԺԱ (711/1262 թ.) թուիս նորոգեցաւ Աւետարանս ձեռամբ Բարսեղ արեղայի: Աստուած ողորմի կապմոլին և [ծն]ողայ սմայ:

ИБ, В 87—324

**Ветхий Завет и др.,
1314 г., Скейрай, переписчик Йоханэс**

- ա. 151 Ժ Ջսրացաւ Կառիս՝ Կրէր Լուսինին Ղէհեանցի և Կառա-
ջնորդ սուրբ ուխտիս Սկևռայի, ծնողաւ և Կարմիւր յիշեցէի ի
մեղաց թողութիւն, նաև Կմեղաւոր գրողս Յոհանէս, որ ի լուսոյ
աչաց պակասեալս եմ. և որ յիշէի, սրբի մտաւ ասացէի Տէր,
թող Կանցանս սոցա, և Տէր Կձերն թողցէ: Գրեցաւ ՉԿԳ (763/
1314 ր.).

РНБ, Арм. н. с. 48—60

**Четвероевангелие, 1319 г., Нахиджаван,
переписчик Йовсэб**

- ա. 240 Ժ [...] Արդ, վերաւարեալ եղև սա ի թուարերութիւնս ըստ
Յարեթականն Կումարիս հնգեդասան յորելենիս, յաւելեալ
եռակի թուով և ի յեղանելոյն Նախասարեղծին ի վայելչութեան
վայրէն և ի ծաղկաւար(դ) բիրաստանէն մինչև ցտոյն յարա-
ա. 241 Ժ յբարդին միահամուռ միանգամայն ամբ // ՁՌ (6000) և ՉԻ
(720), յաւելեալ հառակի թուով, և ի կենարար յայրութենէն
Աստուծոյն Բանի մինչև ցտոյն ամ շարամանեալ պարսկակին
ամբ ՌՅ (1300) և ԻՄ (21), որում և թուականս Հայոց ՉԿԸ (768/
1319 ր.) էր:

Բայց գրեցաւ սայ ի մայրաքաղաքիս որ կոչի Նախիջաւան,
մեծ նահապետին Նոյի շինեալ ձեռամբ Կունս իր, Կարարեցաւ
սայ ընդ հովանեաւ Սուրբ Սարգսի Ջարավարիս, ձեռամբ
Յովսէփայ անարժան ծառայի նորայ: Խոշորութեան գրոյն և
ծաղկացն մի մեղադրէի, Կի Կղայ էի հասակաւ. աղաչեմ յիշելոյ
արժանի առնել Կիս և Կծնողն իմ ԿՅակոր քահանայ և
առհասարակ Կամենայն հաւարացեալս յիշեսցէ Քրիստոս յիս
միասնգամ գալստեանն և ողորմութեան իւրոյ արժանի արասցէ
Կանարժանս, և նմայ փառք յաւիտեան:

ИБ, А 28—141

Сборник, 1320 г., переписчик Йакоб

- ա. 58 Ժ Գրեցաւ սա ի թուիս Հայոց ՉԿԹ (769/1320 ր.), ձեռամբ
անարժան և սուրանուն քահանայ Յակոբայ՝ ի խնորոյ
սրբասնեալ քահանայ Գրիգորի: Աղաչեմք Կձեզ, որք հանդիպիք
սմայ, յիշել և Աստուած Կձեզ յիշէ, և Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ
փառք յաւիտեանս:

Четвероевангелие, 1324 или 1325 г.,
 Чэн (Генуя), переписчик и художник Астуацатур

a

Ի սկիզբն բանիս գոհութիւնս վաստոծոյ կարգեմք, որ շարժեալ ա. 93 6
 զմիտս երանելի ճգնատրիս Անտոնի որ յորդորեալ զմեզ
 ձեռնարկել ի գործ այսինչ իրագրութեան: Արդ, երանելիս այս
Անտոն էր ի քաղաքն Միս Կիսարիոյ*, ի մանկութեան տիս
 գոլով և պահոյ ժովկալելով և անանց բարեալ հերկելով
 անդադար պարույն դասակցելով. նոյն և նոյին խմբիցն
 պաշտմանելով, տենջալել այսինչ հիօթի մարմնոյ հաղորդելով,
 որպէս վանմարմին ի կարգ կրանից կելով, նաև քաջապէս զինու
 առաքինութեամբ զմարմինն նուաճելով մասամբ հոգոյն յռազմ
 հանդիսի ուղղելով ի սուպեալ բաղձանայ մեծութեանց անձամբ
 մերժելով: Աստուծոյ մերժել զմարմնոյ կամայ հեշտութեան,
 նաև իսկոյն բարձեալ վիսաչն Քրիստոսի և եկեալ ի մայրա-
 քաղաքն Երուսաղէմ առ սուրբ տեղիսն տէրունական տնա-
 րէնութեանցն և ցնծայեալ բերկրութեամբ ի հոգի. վասն զի
 ետես հեռայեալ յաղագս սիրոյն Քրիստոսի ի հարց և
 յազգականայ, ի հարապարտայ և ի մերձատրայ, ի համայնելից
 և ի ծանաթից և ի սիրեցելոցն շնչակցութենէ. և զի ծանր էր ա. 94 a
 այս վիճակ, որ և բազմայ անկախար մնայ ի յանկ հանել, իսկ
 սորա բովանդակել զամենայն՝ չունայ և եկն ի յաշխարհս
փռանկայ ի մեծն Հռոմ ի գլովս աշխարհայ առ սուրբ առաքեալսն
 Պետրոս և Պաղոս և տեսեալ զմեզ առկել ձեռիս երկեան գործս.
 և սա ցանկայալ հաղորդիլ վարձույ սորին և մեր եղբարական
 սիրոյ կապակցութեամբ ընկալեալ. իսկ սա պարտաստել
 զամենայն նիթս և մեր ի յանկ հանել Տեառն ողորմութեամբ
 կարարեցաւ, զի եղիցի մեզ զառակ ի Միոն և ընտանի Երուսաղէմ
 [Խ. 31, 9]: Ինձ Աստուածաբար քահանայի որ զգիրս գրեցի և
 ծնողայ իմոյ հար իմոյ Աւետիսն և մարն Աղբայն և բռնոյն իմ
Թորոսի արեղաին և եղբարն իմ Մարգսի և այլ համայնել
 ազգականանցն, նոյնպէս և Անտոնի վերոյգրեալ կրանատրի
 և հար իւր Ծամկանն և մար իւր Մանանային գնացելոցն ի
 Քրիստոս, և եղբար իւր Յովանիսի ամբողջ կենաւ կեալ և
 ամենայն ազգականայ կենդանեայ և մեռելոյ. նոյնպէս և սուրբ
 հարցս Թորոս ծերունոյ և Մարգրիտոսի քահանայի որ բազում
 աշխատեցաւ ի տուն տալն և ի կապելն, և ամենայն աշխա-
 տելոցս:

Արդ, կուրամ զսա ի** /// զի կայցէ անտ ի ձեռն Թորոսի և ա. 94 6
Մարգսի, զի մի ոք գողասցի, իսկ յետ նոցա այլ ոք աստուածա-

* В тексте Միս Կիսարիոյ

** Следующие три с половиной строчки тщательно смыты.

պաշտ խնամող լիցի սորա: Իսկ որք կարդան և կամ արինակեն և կամ ակտին ինչ ի սմանէ, նա թողութիւն հայցեն յիշատակելոցս ի սմա ի Քրիստոսէ Սստութոյ մերոյ, իսկ որ յիշեն՝ յիշել լիցին ի յարն այցելութեան:

Իսկ որ խորել ջանա կամ գողանալ և կամ ձեռն տալ ծախելոյ, նա նոյն ինքնա այս սուրբ անտարանս իր դատախազ լիցի:

Դարձեալ երես ի գերին եղեալ աղաչեմ զձեզ ես Սստութոյ, որ զգիրն գրեցի, զի բազում աշխատեցա ի գրելն, ի ծաղկելն, զի շէի հմուտ արհեստի և ջանիւ այս չափ ինչ եղև. բայց գիտասցիք որ ի յայն արն եմ գրել որ պատարագ եմ երել:

Արդ, գրեցաւ սա ի յաշխարհս փռանկապ, ի քաղաքս Ճէն, ընդ հովանեաւ Սուրբ Առաքելոյն Բարդուղիմէոսի:

Ի թուին Հայոց ՉՀԴ (774/1325 թ.) և ի յամս Քրիստոսի Սստութոյ մերոյ ՌՅ և ի ԻԴն (1324 թ.) և նմա փառք. ամէն:

6

- ա. 243 6 Փառք[...] Ես, Սստութապետ քահանայ անարծան յամենայնի, ցանկացա բարեացն որ ոչ անցանի, և պաղատիմ թերևս հասանել ինձ քանդիպի այնմ բարոյ որ ոչ սպառի, որ բարեգործաց կայ և պահի: Ես անձամբ բազում աշխատեցա և զԱնտարանս զայս ստացա որ ի Սուրբ Հոգոյն տուաւ ինձ սա՝ ի վայելել մեզ և որ յետ մեր գայ և սովաւ իմաստնանա և զմեզ յիշէ վասն սորա և զազգականսն իմ զինչ որ կա: Եւ ես կարողութեամբն Սստութոյ գրեցի զսա ի յիշատակ անձին իմոյ մեղատորի Սստութապետ քահանայի և ամենայն ազգականաց իմոյ՝ հաւր իմոյ Անտարանս և մար իմոյ Աղբրային և եղբարն իմ Մարգիս քահանայի և քեռոյն իմ Թորոս արեղայի, որ բազում աշխատեամբ սնոյց զիս և ուսաց և զԲ (2) քերինկս զՆերսէս քահանայն և զՏանիկ կրանատոր և զՍստութապետ, զաւակն իւր զՄկրտիչն և զԲ (2) քերսն իմ զԱսլերն և զՄարգարիտն և զաւակսն իւրեանց զՔրդոյն և զԳրիգոր և զայլսն որ հեռացեալ են ի մտացս և զփեսանին իմ զԿարապետ քահանայն և զարոն Լուսերն և զհարսն իմ զՄանանայն և զաւակն իւր* և զամենայն ազգականսն իմ զփոքրկոնս և զմեծամեծս, զփոխեցեալսն ի Քրիստոս և զաճեցեալսն ի յետ մեր: Արդ, որ կարդաք կամ արինակէք և կամ ակտիք ինչ ի սմանէ, թողութիւն հայցեցէք մեղաց մերոց գործելոց ինձ, Սստութապետ քահանայիս, որ զգիրն գրեցի և ամենայն յիշատակելոցս ի սմա ի Քրիստոսէ Սստութոյ մերոյ, զի յիշատակելոցս և յիշողացդ առհասարակ ողորմեսցի ամենակալն Սստութոյ ի յարն աներեկի. ամէն ու Ռ (1000) ամէն:

ա. 244 6

Իսկ զայն, թէ ուստի և որպէս ի նոյնս ժամանեցի յուսումն ծանուցանել կամիմ փոքր ի շարէ. զի ոչ եթե անձին ինչ ջանիւ առի զնոյնս, այլ Տեառն ողորմութեամբն:

ա. 244 6

Արդ, ես նուաստս Սստութապետ, որդի առն բարեպաշտի Անտար կոչեալ, ի նահանգէն Թեոդոյայոյս, ի գաւառէն Սպերոյ,

* Оставлено место для имени.

իսկ հայրն իմ ի մանկութեան տիս հասակի խակակուր կոճոյսեալ ի մարմնոյ եհաս առ Քրիստոս, որում ցանկացեալն էր միշտ: Եւ իմ մնացեալ յոյժ անայցելու և անմխիթար և ի բազմանալանյութեանն եկեալ բնակէի առ ոյս աստուածահաճոյ կրաւնալորին իմոյ ռոտուն Թորոս արեղային, այն որ փարթամացեալ էր ամենայն իմաստիւ աշխարհանաւ և գերաշխարհանովն սրացեալ ունէր պամենայն վարս առաինութեան յանձին. յոյժ սիրող էր սրբոյ և կարարիչ կարգաց եկեղեցոյ, և իմ կացեալ առ նա ժամանակս ինչ ոչ որպէս արժանատրութեամբ անձին, այլ վասն կարարեալ սիրոյն, զոր ցաակցաբար ունէր առ իս և խրատէր զիս ինքեան շնորհին, և ի նորին և ի նմանէ թափանցեաց յիս չնչինս այս գիտութեան ի նորին բազմապարիկ իմաստութեանցն. և յորդորելոյն և ի խրատելոյն զիս ծնողաբար և զայն ոչ եթէ վասն իմ արժանատրութեան, այլ սովորական գթոյն իւր. զոր ոչ ինձ միայն, այլ ամենեցուն պնոյնս առնէր, զփոխարէնն ի Տեառնէ մնալով ունել: Եւ ես ըստ պարահման ժամանակին և ըստ դատութեանցն զոր հասին եւս եղի ի մորի ի հայրենի գաւառէն իմ, նաև ըստ իմաստունութեան բանի, որ անկար գոլով ասէ գիտել զճանապարհս առն ի մանկութենէ: Իսկ յերկրասարդութեանս պնորին դարձեալ բերի յանձն երկմիտ և առանց հաստատութեան եղեալ յամենայն ճանապարհս իմ և այլուր թէ որդեան հնազանդ ի կորուստ եղիցի:

ա. 477 a

Սորին վասն փարաբերեալ եկի յաշխարհս փռանկայ և մականուն կոչի Լաւրինասցոյ և հանդիպեցա բարոյժ ծերունեաց. և ես անիմաստ գոլով և անբաւալար յամենայնի, վասն այնորիկ ստիպեցա ի սիրոյ սրտիս բաղձանաց ընծայել զաստղս ձեռաց քան սերմն անկաւ[ի] յանդաստան հոգևոր, և պարտիմ առնել ար//դիւնս և բազմացուցանել զքանքարսն, զի մի պշտութեան պարժաւ դարեցայց ըստ միոյ քանքարագուցին. և թէպէտ իմ անհմտութեամբ գոլով յարուեստս գրչի այլ պամենայն հրաման յիշեցի որ ասէ թէ որ բախէ բացցի և որ հայցէ գրանէ [Մկ. 11, 10]: Եւ վասն զի սիրոյ պարտութիւն գերանցէ քան պնութիւն և այնքան, մինչ զի մոռացումն առնէ տկարութեան: Եւ առաւելական հրամանն ստիպէ հատուցանել ամենեցուն զպարս [Քմ. 13, 7], զի կէս պարտապան գոլով յամենայնի ջան եղի հատուցանել զպարսն իմ այսու Անարարանաւ, զի պարտ էր ինձ հնազանդ լինել ծնողաց և հլու խրատուց նոցա և ես դրժող գրայ ի նոսա, վասն այն բազում աշխատեցա ի գիրքս, զոր գրեցի, և դարձեալ աղաչեմ, որք կարդան կամ արիւնակեն և կամ աւկրին ինչ ի սմանէ, նա թող մեղաց թողութիւն հայցեն գրելոցս ի սմա, զի և ինքեանք պնոյն գրցեն: Եւ խոշորութեան և պակասութեան անմեղադիր լինել զի // այս էր կար <էր> մեր. և Քրիստոսի փառք յաիտեանս ամէն ու Ռ (1000) ամէն:

ա. 245 a

ա. 246 a

Текст в лат. транслитерации см.: Измайлова 1961.

ИВ, В 1—239

**Ветхий Завет, 1326 г.,
пꙋстынь Хорин, получатель Коставдин**

Մարդ անայիրանս Լուսւր[անդ]ին,
Որ այսելու Թագոտը շինին
Եւ սպասատր անապարին
Այնմ, որ կռչի անուամբ Խորին:
Ի թուականին Հայոց ապին
Յեթնհարոյր եւթանասնեկին,
Հինգ յաւելեալ ամի կարգին*
Վերջի դարու ժամանակին:
Յարհայութեան սուրբ արհային,
Տղայ և մանուկ թագատրին
Աւոն անուն չորս ի կարգին,
Որդի Աւնի մեծ արհային:
Գիրքս, որ կարգաւ է առաջին,
Ստացուած եղև սա ինձ վերջին,
Ջի պմարգարէքն ընդ Նոր Կրակին
Բապում ամաւ նախագրեցին:
Իսկ զարարածքն որ ի կարգին
Տարեաւ յետոյ տառապալեցին,
Ջաւակ հոգոյ և Սիռնին,
Յուրախութիւն սա ինձ կրկին:
Բայց թէպէտ գիրքս աստուածային
Յոմանց ի մի տուփի հաւաքին,
Այն ոչ արէնք է վարժողին
Եւ ոչ աւգուր աշակերտին:
Այլ որ գիրնոց է հաճելին,
Է ջերմութիւն ընթերցողին
Նմանել ջանիւ տանուրէրին,
Հանել ըզգանձն նոր և հին:
Ասեմ զհանճար խորհուրդ բանին
Որ կայ ծածկեալ ներքոյ գրին,
Ոչ ըստ կերպի հրէականին,
Այլ զոր ուսոյց մեզ Սուրբ Հոգին:
Ծանուցանեմ ձեզ յապագայն,
Ընթերցողայն որ յետոյ գան,
Կամ ստացողայ ըստ պատահման,
Ժամանակացս փոփոխման:
Մի տալ ի ձեռս աղտեղութեան,
Մանկանց տղայոց անմտութեան,

* Т. е. 775/1326 г.

Եւ ոչ պահել ի թափառեան,
 Կամ նախանձել, ոչ տալ ի բան:
 Այլ տալ գիրնոցն անխնայական,
 Եւ յարինակ անձանձրական,
 Ջի յիշատակ սա հոգեկան,
 Կենաց սեղան անծախական:
 Ինձ և իմոցն որ ի ննջման,
 Եւ կենդանեացն որ այժմ կան,
 Եւ յիշողացն որ յետոյ գան,
 Լիցի նոցա գիրս արհնութեան,
 Աստիճ մնալ յարդարութեան
 Անդ հասանել արհայութեան,
 Տալ զոհութիւն փառապրութեան,
 Երրորդութեանն ի մի բերան:
 Ամէն:

Приведенный ишатакаран принадлежал по-видимому рукописи 1358 г., с которой сделан данный список. Автора записи 1326 г. можно отождествить с Костандином, настоятелем монастыря Хорни. Ср. САЛИ, т. II, с. 667, № 115.

9

PHB, Арм. в. с 4—16

**Մանրսմունկ, 1331 թ.,
 քստինյ Բրեւանց, քրքիչիկ Կարապետ**

Փառք[...] Արդ, գրեցաւ եղանակաւոր տառս որ կոչի Մանրութունն, ի լաւ և // յընդիր արինակէ վաճանքի, զոր յարմարեալ էին երաժշտապետին Արհալկաղնոյ: Արդ, գրեցաւ սա ձեռամբ բազմամեղ և անարժան քահանայի Կարապետի, որ մականունն Վարդի կոչի, ի խնդրոյ սրբասէր և պատուական քահանայի Յովաննիսի, ի թվին Հայոց ԶԶ (780/1331 թ.), ի հայրապետութեան տեառն Յակովբա և ի թագաւորութեանս Հայոց Լևոնի բարեպաշտի և աստուածասիրի, զոր և պահեսցէ զնա Քրիստոս Աստուած ընդ երկայն ատուր: //

Արդ, գրեցաւ սա ի սուրբ և ի հռչակաւոր անապատս որ կոչի Մեղրեասանս, ընդ հովանեաւ Սուրբ Սիոնի և կենսակիր Սուրբ Նշանի: Արդ, աղաչեմ զամենեսեան, մանկունք առագաստի, որք հանդիպիք այսմ տառի, յիշեցէք պառաջասացեալ ստացող սորա պսոբասէր վանից քահանայ Վովաննէս, որ ստացաւ զսայ ի վայելումն անձին իւրոյ և յիշատակ բարի հոգոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց և ամենայն արեան մերձատ/րաց՝ հար իւրոյ Վրթանէս քահանայի և մարն իւրոյ Մելիք տիկնայ, և եղբարց իւրոց Մերովբէի և Ներսէսի և ամենայն զարմից կենդանեաց և ննջեցելոց, ընդ նմին և

բազմամեղ գրչիս Կարապետի, և ինքն ամենառաւոյն Աստուած նախ ձեզ ողորմեսցի և ապա՝ մեզ, և որ վամենն ասէ:

Արդ, ես Յովհաննէս քահանայ, յերեսս անկեալ աղաչեմ, որ պիշարակարանս իմ ոչ հաւրանէ՛ք և ոչ ջնջէ՛ք: և որ յանդգնի և կամ ջնջէ, // ջնջեսցի ի դպրութենէ կենայ: և ինքն Աստուած արինեալ եղիցի յաիւրեան:

10

ИБ, А 61—174

**Хосров Анджевацци, Толкование литургии,
1336 г., переписчик Нерсэс**

Լ. 414 6 Ի թուականութեանս Հայոց ՉՁԵ (785/1336 թ.), ի թագաւորութեանն Հայոց Լևոնի, ես՝ նուաստ և յերին սպասատրս Ներսէս, խոշորագիծ գրով գրեցի վՄԵկնութիւն պատարագամատուցիս տեառն Խոսրովու՝ ի մխիթարութիւն և ի հրճուանս անձին իմոյ և ի յիշարակ ինձ և ծնողաց իմոյ՝ Մարգիս քահանայի և մօրն իմ՝ Մառայի, և եղբարց իմոյ և քերց՝ Սրտեփանոսի և Կոստանդի, Մարթայի և Մարեմ տիկնի, և այլոցն ի Քրիստոս հանգուցելոցն. և որ յիշէ՛ր, յիշեալ լիջի՛ք ի Քրիստոսէ Յիսուսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

11

ИБ, В 116—353

**Сборник философских сочинений,
1337 г., Гладзор, переписчик Епрем**

Լ. 254 a Եռիցն անբաւիցն, անբաւ բնակցութեանցն փառք յանսպառ յաիւրեանս. ամէն: Որ սիրով անբաւելի շնորհացն աւօրնդակութեամբն արժանի արար վրկարս հասանել ի վերջին գիծ տառիս, վասն որոյ երկրպագութիւն նմա, յիմանալի և ի բոլոր եղականացս և ի զգալեացս ճանաչողաց վնա՝ այժմ և միշտ և յաիւրեանս. ամէն: Վերջ գրոյս:

Լ. 254 6 Արդ, ցանկացող եղեալ այսմ իմաստասիրական տառիցս՝ Յովհաննէս, մականունն կոչեցեալ Սամադար, քահանայ և սպասատր բանի, տղայ տիօք և ամենահարուստ և փարթամ ի բանս և ի գործս, ալեւորեալ հանճարով նախնան վալիս, հոգի թեթև ի թանձր մարմնի, անձն ամբօթեամբ հիօթի շաղկապեալ, կենցաղակից լուսակերպիցն քան թէ երկրայնոցս, ցանկալի հրաբունիցն սեռից և հողեղինացս, վարդաբեալ ամենայն առաքինութեամբ ևս և մասամբ հեղութեանն բաղդարեալ Դաթի և Մովսէսի, մանաւանդ յօժարամիտ սիրով կարեկից և ձեռնարկ կարօտաց և ծանօթից և օտարաց, մեծազարմ և արհայաշուք որդի հփօր և քրիստոսասէր իշխանին Ջեսարի:

Եւ արդ, ամենայնորոր սիրով և յօժարամիտ կամօք եր գրել զսա ի կրթութիւն մտաց իւր և ամենայն մակայտու արանց և ի յիշարակ անձին իւրոյ և ամենայն արեան մերձաւորաց իւրոց, որում վայել տացէ Աստուած յերկար ամօք և բազում ժամանակօք ի վերա երկրի: Ըստ որում կատարեալ յուսով և սրտառուչ

պաղատանօք ձեռաց մատանց ծրեալ տառիս աղաչեմ
 պալատահեալսդ այսմ գծածի, ընթերցմամբ կամ գաղափար
 առնելով, յիշեցէք յաղօթս բարի կամօք պիտակեալն յամենայն
 բերանոյ՝ զմեծ վարժապետս մեր ՎԵՍԱՅԻ, որ լուսափայլ
 ճառագայթիւք և ճոխացեալ իմաստութեամբ Հին և Նոր կրակօք
 և ամենայն իմաստասիրական տառիւք լուսաւորէ զմիտս
 մանկանց Սիոնի, և փարալէ վխաւ<աւ>ար տգիտութեան
 յամենայն հոգու, և է անւանի ի մէջ աշխարհի և փայլէ ի մէջ
 տիեզերաց իբրև վարեգակն ի կորնընթարթն երկնից, որով
 տայէ Տէր Յիսուս զսա մեզ ընդ երկայն ատուրս: Նաև զկնի
 յիշման մեծի վեհիս մեր, յիշեցէք զվերոյգրեալ սրայցալ տառիս
 զՅովհաննէս սպա[սա]ւոր բանի հանդերձ ծնողօք գեղեցկատիպ
 հարազատօք ամենայն յօժար կամաւք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր
 և ի ձեռն մեղսաբաւիչ պապարագի զենմանն Քրիստոսի, որ
 զենեալ միշտ և բաշխի և է անմահ և կենդանի՝ յանցեալն,
 յայժմուս և յապառնին:

Եւ արդ, եղև զրաւ գրութեան սորա ի սուրբ դպրանոցս ի
 վանս Աղբեր, որ մակագրեալ կոչի Գլաձոր, ընդ հովանեալ
 Նախավկայիս և այլ սուրբ նշանացս. և էր թին Հայոց ՉՁՁ
 (786/1337 թ.): Որով կրկին և երեկին մաղթանօք աղաչեմ
 զամենեսեան հոսկ յետոյ յիշել զտառապետ ոգի Եփրեմ գրիչ՝
 հանդերձ ամենայն արեան մերձաւորօք. և որք յիշենք, յիշեալ
 լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ որ է արինեալ յափտեանս. ամէն:

12

РНБ, Арм. о. к. 1¹ и 1²—70

Վաշոյ, 1349 թ., Сурхат, переписчик Степаннос

a

Յայս սոսկալի սուրբ գիշերիս,
 Քեզ երանի, որ հանդիպիս՝
 Վարդափրթիթ բուրաստանիս՝
 Հոգիաբոլիս սրբոյ տառիս:
 Երբ լի սրտաց ծնրիկ կրկիս,
 Սիրով հոգւոյդ յԱստուած հպալիս,
 Յայնժամ յիշեալ դու զեղկելիս,
 Եւ զբազմամեղ ողորմելիս,
 ԶՍտեփաննոս գծող տառիս,
 Զմեղաւ նեխեալս ի մէջ տրդմիս:

1², л. 193 a

6

Փառք ամենասուրբ Երրորդութեանն՝ Աստուծոյ Հայր և Որդւոյ
 և Հոգւոյն Սրբոյ, յափտեանս յափտենից, որ հասոյց զիս ի զրաւ
 սորին հոգեբոլիս կրակիս ի սրբոյ շարադասեղ:

11, л. 281 a

Յամի ՉՂԸ (798/1349 թ.) թվականութեանս Հայոց յանգ ելեալ
 կատարեցաւ տառս յաշխարիս Հոնայ, յերկիր Ղրիմի, ի հոյակապ

և ի հռչակատր մայրաքաղաք, որ կոչի Սուրխաթ, ձեռամբ նուաստ իրիցու Սրեվանոսի, ի հայրապետութեանն Հայոց սեռի տէր Մխիթարայ և յեպիսկոպոսութեանն) /// րաւան: Եւ զստացող /// տորդի տէր Սրեվանոսի...*

Արդ, որք հանդիպիք այսմ գեղեցկայարմար կրակիս կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի սուրբ աղաթս ձեր ցտպացատ մարենիս** և զգրիչս, անիմաստ զՍրեվանոս երէց, և զծնողսն իմ և զամենայն արեան մերձատրսն իմ, և որք յիշէք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյն մերոյ, որ է արինեալ յափրեան:

13

ИБ, В 116—353

**Сборник философских сочинений,
1356 г., Тіхис, переписчик Аваг**

А. 275 6

Յեր վայելելո զմարդս ամենայն արտաքնոյն և մանաւանդ զՀին և զՆոր կրակարանս, եղև այր կատարեալ ամենայն սրբութեամբ և առաքինութեամբ և րաբունապետ հօր. և սկսաւ ասել դաս՝ պայծառ և լուսատր արտայայտութեամբ. և զչնաղ և նապելի շարաքանութեամբ տէրս մեր Յովհաննէս վարդապետ, որ և Սամադար կոչիր, յամի ՊԵ-երորդ (805/1356 թ.), ի Տփլիսիս քաղաք, և թաղեցաւ մեծ պատուով յՈւմեկի վանք, ի կաթողիկէն: Եւ զգիրքս իմում անարժանութեանս շնորհեաց Ավագ վարդապետիս: Աղաչեմ զամենեսեան, առ ով անկանի գիրքս այս փիլիսոփայական արտաքին գիտութեանն, յիշեցէք ի Քրիստոս զմեծապետիմի և զբազմերջանիկ վարդապետն, զփոխեցեալն ի Քրիստոս զՅովհաննէս Սամադարն, նաև զիս, զամենամեղ անձն և զտկար ոգիս, մանաւանդ զմեղոք մեռեալս զԱվագ վարդապետ, որ միայն զանունս ունիմ վարժական և ոչ զգործ: Զի զսակաւ գիծ յիշատակարանիս սակս այն թախանձանոք և աղաչանոք գրեցի, զի միով Տէր ողորմայի զեղկելի թշուառականս արժանացնէք և որպէս յիշեմք՝ յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Յիսուսէ Աստուծոյ մերո. ամէն

14

ИБ, В 1—239

**Ветхий Завет, 1358 г.,
владелец епископ Торос, текст воспроизведен Леоном**

А. 278 6

Ի թուականութեանս Հայոց ՊԷ (807/1358 թ.), ի տաւնի Պենդակոստիկին, որ էր ամիսն մայիս Ի (20) արն, հանգեալ ի Քրիստոս ամենայն ողորմութեանց և շնորհացն Սուրբ Հոգոյն արժանատրն և աստուածաւէր պարոնն իմ՝ պարոն Ճովհրի,

* Верхнее поле листа обрезано, утрачена целая строка. Отдельные буквы и слова оказались смыты и восстановлены иной рукой. Слово պարոն, по-видимому, вписано, т. к. переписчик имени владельца не знает, а буква «о» в его орфографии отсутствует.

** Оставлено место для имени владельца.

որ էր որդի պարոն Հեթմոյ ջամբուլային Հայոց և արժանական փանն գլխատր, և եթող բազում սուգ և փրփումքին բոլոր աշխարհիս Կելիկիոյ: Ջի էր ի շնորհացն Աստուծոյ ամենաբարի, հմուտ և կիրթ յամենայն աստուածաշունչ գիրս, ի Հին և Նոր Կտակարանսն. և էր ամենայն երկիւղածութեամբ և բարիձևութեամբ պարդարեալ, մեծաւ ձեռնարկութեամբ սիրաւ ամենայն եկեղեցոյ, կաթողիկոսի, եպիսկոպոսաց, վարդապետաց և ամենայն ուխտի մանկանց եկեղեցոյ. և էր խնամածու որբոց և այրեաց, և էր սիրեցեալ յաչս ամենեցուն, ևս առաւել յարժանութիւն: Ջոր և փեսեալ զամենայն բարիձևութիւն դորա քրիստոսասէր արքայն Լուստանդին և փակեալ յոյժ ի սէր և ի գութ պարոն Հուֆրէ և մեծաւ փափագանաւ արար իւր յորդէգիր, զոր և ամուսնացոյց զդուստր իւր զպարոն Ալիծն արինաւն Աստուծոյ ընդ պարոն Հուֆրէ: Եւ ի վերայ այսր ամենայնի եկն մահն հասարակաց, որ ունի իշխանութիւն ի վերայ ամենայն բնութեան ծնոցս Ադամայ և հանգաւ ի Քրիստոս երիցս երանեալ պարոն Հուֆրի ի փես* երկրասարդութեան, որ էր ամայ Լ (30) և երից: Ջոր և կեցաւ ի վերայ իւր և թագաւորադստրն հարսանեացն ամիսս Ջ (6), կոճուպեցաւ յաստ ի կենացս. և եթող ինձ կրկնամեռ ոգոյս Թորոս նուաստ եպիսկոպոսիս դառն] և անփարաւելի սուգ: Արդ, զվիշտ և զնեղութիւն և զաղէխարշոքին ծնողաց դորայ ո՛ր կարէ պատմել և կամ ընդ գրով արկանել՝ զհարս զպարոն Հեթմոյ և զիւր մամային զփամ Ջապլունին և զերդակից եղբար իւր զպարոն Լուստանդեալ և զամենայն շրջակայից իրեանց զաղէկոտորմ արտասուս և զողբս և զձայնատր լացս հեծեծանայ դոցայ:

Եւ արդ, յորժամ վաղձանեցաւ բարեպաշտն Հուֆրի և փարան զնա եղին ի յԱնարպաբայ, ի դամբարանին սրբոհոյ կուսին Մարիամու Աստուածածնին վանն և եղին զնշխարս նորա ի հանգստի անդ ի մէջ եկեղեցոյն և կարգեցին զանարժանութիւնս իմ ի սպասատրութիւն սուրբ գերեզմանին պարոն Հուֆրէ և ետուն զամենայն պէտս մարմնոյ՝ զկեր, զհանդերձ և զըմպելի և զամենայն պէտս և զծախս լի և առաւ, զոր և Տէր հալոսացէ նոցայ ամենայն սրբոց բարեխաւութեամբ աստ և ի հանդերձեալն, և ի վերայ այսր ամենայնի, որ աստուածաբար խնամս ունին ի վերա նուաստութեան մերոյ՝ շարժեալ ի գութ սիրոյ որդոյն իրեանց պարոն Հուֆրէ, ետուն զշնաղագեղ գիրն ի ձեռս իմ յիշատակ իրեանց և պարոնին իմոյ պարոն Հուֆրէ, որ էր՝ Ծնունդ, Ել, Աւական, Թիւ, Երկրորդ Օրէն, Գիրք Յետայ որդոյ Նաւայ, Դատար, Հոռոթ, Թագաւորութեանց Առաջին, Մնացորդաց Երկրորդ, Գիրք Եպրի Առ//աջին, Երայ Երկրորդ, Բան Նիւմայ որդոյ Ահաղիայ, Եսթեր, Յութիթ, Տովբիթ, Գիրք Առաջին Մակաբայեցոյն, Երկրորդ Մակաբայեցոյն, Երրորդ Մակաբայեցոյն:

Արդ, և ես նուաստ և անարժան ծառայս Աստուծոյ Թորոս եպիսկոպոս, յերեսս անկեալ աղաչեմ զամենեսեան զճշմարիտ հաւորդ Աստուծոյ, վասն սիրոյ Սուրբ Երրորդութեանն և վասն

* ԲՄ. փիս

Մարիամու՝ ծնողի Բանինն մարմնացելոյն Աստուծոյ, որ հանդիպի՛մ Աստուածաշունչ գրոցս, որ է Հին Կրակարան, նա սիրով հոգոյն <հոգոյն> սրբոյ ընդունի՛մ և խնամ Կանի՛մ ըստ արժանաց դորայ և յիշատակարանի գրոցս, և դարձեալ յիշատակէ՛մ ի մեղսաբաւիչ աղաթս ձեր պարժանի ամենաբոյ յիշատակի պարոն Ճուփրին և պամենայն արինոթեանց արժանատրսն՝ զհայրն պարոն Ճուփրէ՛՝ զջամբոյայն Հայոց պարոն Հեթում և զվշտագնեալ մայրն՝ պարոն Ջապոն, և պարենատու եղբայրն՝ զբարեպաշտ իշխանն պարոն Կոստանդին, և զմարտնոյն Կոստանդինայ՝ զԿիկին Ալիծն, և զԲեռին՝ պարոն Բապունի և պարոն Լեռն, զի յոյսն և ակնկալութիւն ամենեցուն Հոգին սուրբ Աստուած ճշմարիտ մխիթարիչ և սփոփիչ լինի սոցայ աստի կենաւս և յեւր աստի անցատր և սնոտի կենցաղոյս, որ է ստուէր, Կայէ նոցա Տէր զանանց բարիսն և ամենայն սրբոց սիրողաց մասնակից, պսակակից և ժառանգակից արասցէ իւրեանց ի Քրիստոս Աստուած հանգուցեալ ննջեցելաւս, և ասասցեն հրեշտակ և մարդիկ՝ եղիցի, եղիցի]. ամէն:

Եւ արդ, կրկին յերես անկեալ աղաչեմ զամենեսեան, վասն սիրոյ Քրիստոսի, որք հանդիպի՛մ այսմ սուրբ գրոցս, նայ յեւր յիշատակի, որ յիշատակէ՛մ ի Քրիստոս զվերոյ յիշեալս, նա վայս այլ խնդրեմ աղաչելով՝ յոր որ հանդիպի գիրս, թէ ի վան, թէ յեկեղեցի, թէ ի ձեռս եպիսկոպոսի կամ քահանայի, նա խնամ Կանի՛մ իբրև գանձոյ պատուականի և մի Կայցէ՛մ ի ձեռս [տղայոց, զի մի ապականեսցեն, այլ ի ձեռս պատուատր ընթերցողաց Կոմ աննախանձաբար, և եթէ կամեսցի արինակել, մի արգելոմ, զի որք ընթերնուն և որք արինակեն՝ յիշատակեսցեն ի մաքուր աղաթս իւրեանց զիմ պարոնն՝ պարոն Ճուփրի և զիւր ծնողսն և զեղբայրն: Բայց վայս կրկին կրկին աղաչեմ, զի մի ոք անմարաբար յանդգնեսցի և հաւրցէ զիշատակարան գրոցս, զի մի պատժեսցի ընդ ամենայն խրամաբաւ պատուիրանացն Աստուծոյ, և եթէ ոք յանդգնեսցի և կորեսցէ՛մ կորեսցէ՛մ զնա Տէր ընդ մէջս իւր և զբաժինն նորա ընդ անհաւատսն դիցէ և առցէ զբաժինն Յոդայի, և որք // գողանայ և յափշտակէ զգիրս, նայ կրկին պատժեսցի: Բայց ի մեզ ձրի է եկել գիրգս՝ վանցն բարոյ յիշատակի, նայ աղաչեմ զամենեսեան, որ ձրի Կայցէ՛մ միմեանց, որ մնասցէ յաւիտեանս յիշատակ իմ քաղսր և բարի պարոնին՝ պարոն Ճուփրէ և իւր ծնաւոցն: Կարարաւոր սորա արինին յԱստուծոյ, և հակառակաւոր՝ պատժեսցին: Յերես անկեալ աղաչեմ յիշատակի արժանի արարէ՛մ զանարժան եպիսկոպոս զԹորոս և զՆժաւոս իմ, զի եմ զառաժեալ ամենաչարեաւ կրկին մարդով. և որ զվերոյգրեալս յիշատակէ և զյարինական փոխեսցէ և զմեր անարժանութիւնս, նայ ինքն յիշեալ լիցի ի բարին առաջի ահեղ արեւինն Քրիստոսի՝ արինելոյն յաւիտենից յաւիտեանս. ամէն:*

* Эта рукопись XVI—XVII вв. повторяет ишатакаран 1358 г., словно выполняя поручение ее переписчика. Внизу приписка, автор просит помянуть и его, грешного Левона.

ԴՅ, V3 834—463

Четвероевангелие, 1381 г., владелец Саргис

Յիշատակարան տառիս

Փառք[...] Յամի ՊԼ-երորդի թուականութեանս Հայոց (730/ 1381 թ.) ես, Սարգիս ֆահանա, սրացա զգիւնդերալոյս վրակս չորից գեւոցս որ ելանէ և ոռոգանէ զամենայն արարածս, ֆանսի սա է դոռն արհայութեան որ է նոյն ինքն Յիսուս Քրիստոս, որով ասաց՝ Ես եմ դոռն և ճանապարհ կենաց և լոյս աշխարհի (Իւ. 10, 9; 14, 6; 8, 12): Ի յիշատակ ինձ Սարգիս ֆահանայի և եղբարս իմոյ պ[ա]ր[ոն] Մխիթարայ և Տէրութին* և ամուսնոյ իրեանց Հասարթին և Միթխաթունին և Խէրխաթունին և զաւակաց իրեանց՝ Ումէկին և Ղամբարին և Արզուրէկին և այլ ամենայն արեան մերձաւորաց իմոյ. և փրկութիւն հանգուցեալ ծնողաց իմոյ Արզուրէկին և Անգերուն և Խութլումէիֆին. նաև կենդանիք վերն իմոյ Թամթախաթունին և Դիշապին և Աղուրին և Դունիին և այլ ամենայն արեան մերձաւորաց իմոյ կենդանեաց և ննջեցելոյ**.

Արդ, ես Սարգիս ֆահանա, սրացա զսուրբ անւարանս ի հալալ ընչից իմոյ գնոց արծաթոյ Ը (400) դահե//կանի ի Վահրամայ Ըշտեցոյ որպէս Աբրահամ զագարակն Եմովրայ որդոյն Թեւաւ և Դաւիթ վկայն Ոռնեայ (Եւր. 25, 10; 2 Աբ. 24, 21), վկայութեամբ Մանգասարին և Վանկանն և Ջանջանին և Թմոռոյ ֆահանայիցս մեծի և փոքու և տանուտերացս առհասարակ, ի թագաւորութեանն Բագարաւա և որդոյ իւրո Գէորգէ և յիշխանութեան պարոն Աղբուղային:

Արդ, աղաչեմ զամենեսեան զորդիսդ Միովնի, որք հանդիպիք այսմ աստուածաշունչ կրակիս, ընթեռնելով և կամ օրինակելով, յիշեցէք ի Քրիստոս զսրացող սուրբ անւարանիս զՍարգիս ֆահանայ և զպարոն եղբարս իմ զՄխիթար և զՏէրութիւն և զպաւակս նոցա, և զՈւմէկ և զՂամբար և զԱրզուրէկն և զայլ ամենայն վերոգրեալսն՝ զկենդանի և զհանգուցեալ, և յի բերանով և ուղիղ մարմնով Աստուած ողորմի ասացէք և մեղաց թողութիւն խնդրեցէք ի Քրիստոսէ յԱստուծոյ: Եւ որք յիշէք զմեզ, յիշեալ լիցիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որ է օրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Քրիստոս Աստուած, եւ սուրբ ծնողիդ բարեխօսութեամբ և ամենակամ արարաց քոց երկնաւորաց և երկրաւորաց ի եւ ահաւոր գալստեանն և անաչառ դատաստանին թող զմեզս Սարգիս ֆահանային և զամենայն ազգականաց իւրոց և յաջ// ալողմն եւ դասեմ և մի պահանջեր ի նմանէ զֆանաբ ֆահանայութեան, այլ ընդ շահաւէր ծառային լսեցոյ զձայնն եւ զտրախարար, եթէ ազնիւ ծառայ բարի և հաւատարիմ մուր յորախոթին Տեառն եւ ընդ հարիւրաւորսն պսակեաց և եւս փառք յաւիտեան, ամէն:

* Собственное имя?

** Добавлено мелким почерком: և բարեխօս առ Քրիստոս

Անժամանակ որդի Աստուծոյ առ քն ունիմք բարեխօս
 Կանարաւոն ի կանայս Կամենասրբոյի Աստուածածինն և
 Կամենաստորբս Կպարոն Մխիթարն երկու կենօք Կարդարեան ի
 Կգալի կեանս Կարմօք և Կաակօք երկարամօք և խաղաղական
 կենօք պահեայ ի խնամս մարդասրբութեանդ քո. և ի
 հանդերձեալ գալստեանն մասին սրբոյ արժանատրեան Կպարոն
 Մխիթարն և լսեցոյ Կերանաւոր բարբառն ընդ աջակողմանսն
 եթէ Եկայք օրհնեալք հօր իմոյ, ժառանգեցէք Կպատրաստեալ
 ձեզ Կարհայութիւն (Մփ. 25, 34), որով ընդ սուրբս քո արժանի
 լիցի փառատրել Կամենաստորբ երրորդութիւնդ, ԿՀայր և ԿՈրդի
 և ԿՍուրբ Հոգի այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Ниже приписка другим почерком:

Մեք Երեւանա դաւլվաթատրք և ռամիկ ժողովուրդս երկու
 երեսու բարձր հրամանաւն Կհահանաի էջեւանն Կհարկն և
 Կպահանջն ինչ ռամիկ ժողով/ուրդ որ հակառակ լինի սուրբ
 աւելարանս նորա դաւախապ լինի անէծք ընդ Կռենի արցէ:

16

ИБ, В 28—266

Сочинения
 Вардана Бардзрбердци,
 1384 г., Багэш, переписчик Петрос

a

Ջփսցուն գրիչս յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած ձեզ յիշէ.
 անմեղադիր լերուք:

6

Կաւարեցաւ գրութիւն [Տ]եւտութեանս Դանիելի ի թվականիս
 Հայոց ՊԼԳ (833/1384 ռ.) ձեռամբ ամենամեղ գրչիս՝ սուրանուն
 երիցոս Պեղորոսիս, որ անուամբ կոչեցաւ և ոչ գործով, ի դրունս
 սուրբ եկեղեցայ Սրբոհոյ Աստուածածնի և Գէորգեա
 Ջօրավարին, ի հաղափս ի Բաղէշ: Արդ, աղաչեմ զձեզ
 Կամենեսեան, կարդալով կամ արինակելով, մեղաց թողութիւն
 խնդրեցէք Յոհանէս հահանային և փսցուն գրչիս և ծնողաց
 իրեանց Սրեփանոս հահանային և Խոյանդին, և ջոջ մար
 մեր՝ Խութին, և ամենայն արեան մերձատրաց մերոյ, և
 եղբօրորդոյն մերոյ՝ Սրեփանոսին, ու[եր] մերոյ՝ Հռեփսեմին և
 որդոյ նորա՝ Գորգուն, նաև կողակցին մերոյ՝ Հռեփսեմին և
 ծաղկե[ա]լ Կաակին իր՝ Խաչատրուն, կարդայողաց և լսողացդ
 և թղթի կոկողաց և խապողաց, և ամենամեղի գրչիս: Դարձեալ
 կրկին աղաչեմ զձեզ Կամենեսեան առհասարակ, խոշորութիւն
 գրոյս անմեղադիր լերուք, Կի վարդապետի շենք ծառակ, այլ
 փափագեցաք ու գրեցաք, թէ սղալ լինի Կ // պաւտով է,
 յօրինակն ենց եղէ Կ///

Չափոյ, 1394 Գ., վաճառքի արձանագրութիւն

a

Ձվերջի[ն] սրբազան տիրոջ մարտիրոս, պապարոն Սինանն, որ ըստ պատմութեան ի հալալ արդեանց իրոյ, ի վայելումն աստուածաբանութեան իրոյ Արքայապետին, յիշատակ իր և ծնողաց իրոյ: Արդ, որք հանդիպի յայսմ գեղեցկայարմար կրակին, յիշեցի ի մարտիրոս յաղաթս ձեր պապարոն Սինանն, և պապարոն իր վերջութեան, և վաճառքի իր վճարման, և վերջական իր վերջութեան, աստուածաբանութեան իրոյ, և վաճառքի արեան մերձաւորսն, և որք յիշեց յիշեալ յիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյն մերոյ:

Արդ, սրբազան գիրքս այս Հայոց յամի ՊԽԳ (843/1394 Գ.), յօգտագործի ԺԵ (15):

Приписано: Anno Domini 1394. Ишатакаран писан по смыслу тексту, его соответствие первоначальной записи может выяснять специальное исследование.

18

ԴԵ, VP 1010—465

Четвероевангелие, 1395 Գ., Օստան, արքայապետի և արքայապետի Երան

a

Автопортрет Երանի և записи: Օստանն է ծաղկողն:

a. 11 a

Внизу: Օստանն մեղապարտ գրիչս և ծաղկաւոր յիշեցեմ ի Քրիստոս և Աստուծոյն մերոյ:

6

Փառք [...] // Արդ, ի վերայեալ աստուծոյ և ի սպասեալ ժամանակին, ի թուականին հայկապետան տոմարի ՊԽԳ (744/1395 Գ.) յարեալ ոմն աստուածաբան և բարի շատաւոր արքայապետ Բախանա, որո անուն յորջորջիւր Խաչատուր: Եկն առ մեզ և խնդրեաց պատերազան: Եւ եր Տէր Աստուծոյ վերջիւր նորա ըստ անուանական հրամանին, թէ որ խնդրէ՝ առնու, և որ հայցէ՝ գրանէ և որ բախէ՝ բացի նմա (ՄՓ. 7, 8, ՄԿ. 11, 10): Եւ եր գրել զսա և ծաղկաւոր վարդաբեր յիշատակ իր և ծնողաց իրոյ՝ հարն իրոյ Թուրանին և մարն Խունարին, հարեղբարն իր Սարգիս Բախանային, մարտիրոսն իր Մեհային և ամենայն արեան մերձաւորացն: Ընդ նոսին և Մկրտչին և ծնողացն իրոյ՝ հարն իր Ստեփաննոսին և մարն Ընդ[ր]իտորի, և հարեղբարն իր Սիրադինին, կենակցին իր Խորթութեանին և փոքրն իրոյ: Եւ եւ Խաչատուր Բախանայս երոյ զսա ընծա ի Սուրբ Աստուածածին և ի սուրբ Գեորգի Բախէ Բախանի վ[ի] կայցէ անդրդուելի ի դրան սուրբ եկեղեցեացն անցինք յիշատակ

a. 249 6—
251 a

իր և ծնողաց իրոց, և ամենայն արեան մերձատրացն և աշխատողի սուրբ փառիս: Եւ Քրիստոսի Աստուծոյ մեր փառք յաիլեանս. ամէն:

Եւ արդ ես, արքայախալ խորան անալիսիւն ծառայս սուրանուն Ծերուն րեսի զսէր և զփափագ սորա, որ ունէր առ հոգեւորսն, յանձն առի ըստ իմում րկար անձամբս և ամենակարող զօրութեամբն կարարեցի զսուրբ անւարանս ծաղկաւ զարդարեցի և րնարին(?) ակամբն և ցանկաւ և կազմեցի ի յորախտութիւն րեսողաց և ի պայծառութիւն սուրբ եկեղեցոյ: Այլ և գրեցաւ սա ի քաղաքիս Ոսրան, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնին և Սրբոյն Սրբեփաննոսի Նախավկային, ի հայրապետութիւնն Ալեքսանդրա րէր Դարթի և յաշխարհակալութիւնն Լանկ Թամուրի որ երևեցաւ յայսմ ամի ի յարեւելից կողմանէ և րիրեաց ընդ ամենայն րիւկերս, և ով որ հնազանդէր նմա բազում պարգևս պարգևէր նմա, և ով որ ոչ հնազանդէր՝ զնա առ ուրն հարկանէր և զաշխարհ նորա աւար հարկանէր:

Եւ դոք հանդիպեալն սմա պարտական սուրբ քահանայք լիակարար բերանով ասասցին՝ Քրիստոս Աստուած, ի քն միս անգամ զալըստեանն յորժամ զաս փառաւ հար ի // դարել զամենայն արարածս, ողորմեան սրայողի սուրբ անւարանիս Մկրտչի և ծնողաց իրոց և ամենայն արեան մերձատրաց իրոց. ամէն: Ընդ նոսին և միջնորդի սորա Խաչապուր քահանայի, զի յոյժ աշխատեցաւ ի գնալն և ի գալն. Տէր Աստուած րացէ ըստ վաստակոց իրոց:

Դարձեալ աղաչեմ զամենէսեան, որք հանդիպին սմա աստուածախաւս հարք և եղբարք, միով Աստուածողորմի արժանի արարելք զտառապեալ գրիչս Ծերուն և զծնողսն իմ և զկենակիցսն իմ և զվարպետսն իմ. ընդ նոսին և զթղթի կոկաղն, զի յոյժ աշխատեցաւ, և Քրիստոս Աստուած որ առարն է ի րորս բարեաց րացէ ձեզ զանսպառ ուրախութիւնն, կարդայողացդ եւ լատայող առ հասարակ, և նմա փառք յաիլեանս յաիլենից. ամէն:

В

Արդ, ես Խաչապուր քահանայ և Մկրտչի սրայաղ սուրբ անւարանիս միաբանեցաւ սիրով հոգոյն սրբոյ և ելոք զսուրբ անւարանս եւ զարեգիրն ի Սուրբ Աստուածածնին և ի Սուրբ Գ[և]որն զի կացցէ անդրդուելի ի դրան սուրբ եկեղեցեացն յիշարակ մեզ և ծնողաց մերոց:

На л. 250 б внизу добавлено: ՋԱՌԱՔԵԼ զանալիսիւն հոգիս յիշել ի Տէր աղաչեմ

На л. 250 б добавлено крупным шрифтом: Ի թվին Հայոց ՌԻԸ (1028/1579 г.).

ИБ, В 116—353

**Сборник философских сочинений,
1459 г., Таѣев, вкладчик Шмавон**

Զայս իմաստասիրեալ գիրքս, որ ի վանիցս Եւփրատի Սուրբ л. 275 6
Առաքելոյս, մեծ հրոնկարն Գրոգոր շնորհեալ էր իւր աշակերտին՝
Յովաննէս վարդապետին, մականունն Կարմիր. եւ ես, նուաստս ի
վարդապետաց Շմաւոն յերեսեալս յամենայնի, որ ի թվին ԶԸ
(908/1459 г.) այլ վերըստին բերաւ զգիրքս ի վանս. և դո՛ւք
տեսանաւոք և կարդայաւոք, միով Աստուած ողորմով գթայէք ի
մեզ, և Աստուած իւր ողորմութեամբն գթայ ի ձեզ. ամէն: Եւ եղիցի:

ИБ, В 57—295

**Четвероевангелие, 1504 г., новый
владелец рукописи ходжай Хазарбек**

Փառի[...] Արդ, ես խառջայ Հապարթէկս, որդի Սարգիսի և л. 1 6
Մուղամի, առի սուրբ Աւետարանս ի հալալ և ի քրտնաջան
վաստակոց իմոց և իմացայ զունայնութիւն և ստութիւն և
աշխարհիս կենցաղս և ի միտ առի զառակ իմաստնոյն որ ասէր.
Երանի ունիցի զառակ ի Սիոն կամ ընդանի Երուսաղէմի (Իս. 31,
9): Նոյնգունակ ես տառապեալ ոգիս՝ խառջայ Հապարթէկս, առ[ի]
սուրբ Աւետարանս պաշար երկրնայձիգ ճանապարհին և
լուսայտու շառաւիղ պայծառ ինձ ի կեանս: Եւ ինքն Տէրն մեր
Յիսուս Քրիստոս, որ ընդունող է մեղատրաց և գրից կորոյսելոց
և ընդունող է ամենայն նուիրողաց, ընդունի Հապարթէկն և
ընկալցի ի ձեռաց նորա սուրբ Աւետարանս որպէս խոյն
Աբրահամու և որպէս իտն սուրբ ի ձեռաց պոռնըկին, և որպէս
զերկու լումայն՝ ի ձեռաց այրոյն:

Նոյն աստուածային մարդասիրութեամբն, ողորմութեամբն և
գթութեամբն, ողորմեսցէ և գթասցէ ի բարի ծառայն իւր խառջա
Հապարթէկն, և թողցէ զամենայն յանցանս և բարի ծնաւոյց
նորա՝ խառջայ Սարգիսն և Մուղամին և եղբարցն իմոց՝
Ղաչիկին, մահդասի Զանբուղին և կողակցին իմոյ՝ Նաշխունին,
և որդոցն իմոց՝ Միրբաբին, Ամիրվալաթին, և եղբարորդոցն
իմ՝ խառջա Բաբուղին, խառջա Նորէկ և Ասանբուղին և փութացն
իմ՝ Ղաղամխութլուէ, և որդոյն՝ մահդասի Քաղութաթին, և
ամենայն արեան մերձատրացն՝ կենդանացն // և հանգուցելոցն л. 2 а
առհասարակ և այլ ամենայն ազգականաց նորայ:

Արդ, ես խառջայ Հապարթէկս գնեցի սուրբ Աւետարանս
Եղիշայ էպիսկոպոսէն ԻՌ (20 000) դահեկան. իմ սրտի
յաւժարութեամբ ծախեցի սուրբ Աւետարանս. ոչ ում դաւէ չկայ,
ոչ եղբար, ոչ փութ. ով որ դաւէ անէ՝ Եղիշայ էպիսկոպոսին
անէ: Տէր Սարգիս կաթողիկոսին վկայութեամբն. րէր Աբրահամ

վարդապետին վկայություններն. ըռայիս Խաչատուրին վկայություններն. խաջայ Չարուխին վկայություններն. Կէր Մաթեոսին վկայություններն. Կէր Գրիգորին վկայություններն. Աստուծոյ վկայություններն:

Ես Կէր Եղիշայ էպիսկոպոսս իմ սրբի յաժարութեամբ ծախսեցի խաջայ Հապարբէկին, Աստուած շնաւոր անէ իրանն թ[վին] ԶԾԳ (953/1504 թ.).

Քրիստոս Աստուած մեր և կոչեսցէ խաջայ Հապարբէկն յանուանէ և զծնաւոյն իր, թէ՛ Եկայք արհնեալք Հաւր իմոյ, ժառանգեցէք զանըսպառ ուրախութիւն (ՄՓ. 28, 34). ամէն:

Այլ և ցաւոյն կենարար կողին Քրիստոսի ցաւեցեցի յոսկերս նոցայ և բուսուցէ յարն վերջին, այլ և խաչի լուսոյն, երանաւոր ձայնին Աստուծոյ Կրօնոյն, լուսեղէն խոնանին* եաւթնաստեղան յակին, ամէնատար սեղանին, անմահական բաժակին, հաշտարար պարարագին, անթառամ պսակին դասաւ<սա>կից հաւասարակից արասցէ Քրիստոս Աստուած խաջայ Հապարբէկն և զամենայն ննջեցեալսն իր. ամէն:

Եւ ես՝ Կրօնապետ, մեղաւոր ոգոյս Առաքեալ արեղէս, գրող սորայ, յիշման արժանի անէք, և Աստուած զձեզ յիշէ իր արհայութիւն. ամէն: Հայր մեր, որ սուրբ:

21

ИВ, А 72—185

Послания ап. Павла, 1508 г., д. Кутрашэн, переписчик Карапет Хамашинци

ա. 154 а Փառք [...] Յամի ՉԻԹ–երորդի (729/1280 թ.) թվականի գրեալ էր արհնակ սորին, և հնաւեալ և եղծեալ էր գիրն և ոչ երևէր, և իմ փափաքեալ վասն սիրոյն Քրիստոսի և առաքելոյն Պաղոսի, սկսա գծագրել ըստ իմում կարի, զոր Սուրբ Հոգին շնորհեալ, և ոչ գիտեմք թէ սղալեցաւ, թէ ճշմարիտ գրեցաւ: Ի թվականիս Հայոց ԶԾԷ–երորդի (957/1508 թ.), ի Խեցգետին կենդանակերպի, մարտի Ժ (10) գրեցաւ աստուածապարդեալ և արփիափայլ և լուսներանգ և պայծառ լոյս և լուսացուցիչ ոգոյ և մարմնոյ մարդկան սուրբ Կառոս, վասն զի զսա եր սուրբ առաքեալն

ա. 154 б Պաւ/ղոս՝ անաթն ընտրութեան, փողն Կարսոնայի, հնչեալ ի բարձանց, գանձն ծածկեալ յագարակի և մարգարիտն անգիտ և ցանկալի, ոռկանն ժողովող սրբի բարիսն յառազաստն հաւր: Ոստի և այսմ բազմերանեան բարութեանցս և առաքելական Կառոս, որ ի վեր է քան զամենայն Հին և Նոր Կրօնարանս և պարվական, ցանկացող եղէ սմա և սիրող սորին սրբութեան, ես՝ մեղսամած Կարապետ Համաշինցի, ծառայ սուրբ Խաչիկ հաւրն հոգևորի, և սրայսա, և գրեցի զսա յազուր հոգոյ իմոյ և ի վարժումն և ի խրատ զաւակաց իմոյ:

Արդ, ես՝ նուաստ և ախմար գրիչս, Կարապետ երէց, յերես անկեալ աղաչեմ զհանդիպողսդ այսմ Կառոս, զի որք կարդայք կամ ազգրիք ի սմանէ և Կրօնանէք զսա, յիշեսցիք ի մահաւորայ աղաւթս ձեր սրբի մտաւ Վարապետ գծողս և վկողակիցն իմ ՎԲ-վիմն, և զաւակն իմ՝ ՎԱմիրջիհ//անն և ՎՍրեփանոսն, և

ա. 155 а

* Вм. խորանին

վՅոհանէսն, և վՅակոբոսն, որ ի գգուանայ Դուպաթ կոչեցաւ, և զծնադսն իմ՝ ՎՇորստակէսն և ՎՇդիսաբեթն, և զհարեղբայրն իմ՝ զԿէր Յովսէփ վարպետն իմ, և զեղբարքն իմ և զհարեղբարքն իմ և զկողակից նոցին ամեն, և զամենայն արեան մերձատրքն իմ յիշման արժանի արարէք, զի աղաթիւք ձերով մեզ ևս ողորմութիւն արասցէ Քրիստոս Աստուած: Եւ թէ աղալ գրանէք, մի խոժոռիք, զի տկար է ամենայն մարդ ի գործ իւր:

Այլ եւ ըստ իմում կարի բազում աշխատ եղէ ի գրելն, ի կազմելն. և աւարտագրչութիւն ստրա եղև ի գեղս Լուսորաշէն, ի յերկիրս Վաշրովանու, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնի և Սուրբ Յովաննու, և Սուրբ Դաւթի, և Սուրբ Գրիգորի և Սրբոյն Գէորգեա Ջաւրավարի, և Քրիստոսի փառք յաւիտեանս և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Ի պարոնութեան Ալէ Զապուկին և յիշխանութեանն Իվանէ:

О месте переписки и об упомянутых в ишатакаране лицах см.: Brosset 1857.

22

ИБ, С 65—444

Четвероевангелие, 1519 г., Таѳеѳ

а

Заказчики переплета Шмаѳон и Степаннос.

Թվական ԶԿԸ (968/1519 г.):

л. 70 б

Տէր Ըմատն արեալիսկոպոս և պարոն տէր ըՍտեփաննոս տեսին զսուրբ Աւետարանս, որ հնապեալ էր և փթեալ ի վաղուց ժամանակեան, եւ ետ նորոգել և կազմել ի ձեռն սրբայսէր և հեզայիոգի կրօնաւորին Ալեքսանոս կոջեցեալ յիշատակ իրեանց և ծնաւոպ իրեանց: Սուրբ Աւետարանս գրած է աղոռհայիցն. գրաւն սուրբ է. Աւետարանս՝ մեռեալարոյց, որ մեռեալն յայտնապէս յարոյց:

б

Переплетчик (он же обновитель)

Алексианос. Запись на защитном листе.

Թվական ԶԿԸ (968/1519 г.): Կազմեցաւ ի վանքս Տաթևու: Ալեքսիանոս սուրբանուն արեղա մահդասի, աղաչեմ զձեզ մեկ Աստուած ողորմի ասէք, և Աստուած ձեզ ողորմի. ամէն:

23

ИБ, А 62—175

Псалтырь, 1534 г., Монастырь Сухар (Каджберуник)

а

Переписчик Маргарэ Арѳишеци.

Փառք[...]. որ ետ կարողութիւն մեղսամած անձինս Մարգարի հասանել ի յաւարտ աստուածաշունչ կրակի քարանիս Դաւթի ի ԶԶԳ (983/1534 г.) ամի, Կոյս կոչելոյ, ի ԼԲ (32) ամի

л. 252 а

ա. 252 6

բռնակալութեան Կարմիր Գլխոյ, եւ ի հայրապետութեան տեառն Գրիգորի, ի յերկիրս Քաջերունոյ, ի վանս Սուխարայ, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնի տաճարիս, յառաջնորդութեան սուրբ ուխտիս՝ Կարապետ եպիսկոպոսի և Արեւիհանու եպիսկոպոսի, և Մարգարայ վարդապետի, յընդիր և ի ճշմարտաբան արինակէ։ Եւ զի հոգ տարեալ ստուգի // և բազում աշխատութեամբ գրեցի զսա՝ յիշատակ Գրիգորիս կաթողիկոսին և ծնողաց նորին՝ Սեանդարին և Շահումին, և եղբարցն՝ ամիրայ Գուռջիբէկին, որ անկաւ ի ծովն, և բազում ատուրք որոնելով լալուր աշաւ և ոչ գտան, և միւս եղբօրն՝ կանաչասաղարթ բարունակին՝ Սմբատին, որ է սփոփան և ուրախութիւն վշտագնեալ և փրկմեալ սրտի անձին իւրոյ, զոր Տէր Աստուած պահեսցէ անփորձ և անսասան. ամէն։

ա. 253a

Այլ և հատուն իւրոյ՝ Սմբատ թագաւորին և Խանոյնբէկի* խաթունին, եւ արեանառու հարեղբարցն՝ սրբազան կաթողիկոսացն տէր Զաֆարիեա // նյն, որ ետ նուէր և ընծայ ի դուռն գերաւորչակ կրմբեթայարկ և երկնանման Սուրբ Խաչին Աղթամարայ, որ է դուռն երկնից և ճանապարհ արհայտութեան, հրեղէն հասին՝ սեղան և սփանչելի պասեփն՝ զենարան, կարապետ և յառաջընթաց գալըստեան Որդոյն Աստուծոյ։

Եւ դուք, ճվ սրբասէր, հեգաւհոգի և աստուածակրթօն ընթերցօց, որք հանդիպիք սրմա սաղմոս երգելով կամ արինակելով, յիշեցէ՛ք ի Քրիստոս զԳրիգորիս կաթողիկոսն և զեղբարն իւր զՍմբատն և զմեղաւոր գրիչս՝ զՄարգարէ Արճիշեցի, և Աստուած ձեզ ողորմի ի միսանգամ գալստեանն. ամէն։

6

Заказчик католикос Григорис Алѣтамарци

ա. 253 6

Փառք քեզ, Կիոնի բող արեմագոյն, կիսագնդի և Դեմետրի արարիչ։ Արինութիւն և փառք, գոհութիւն և փառաբանութիւն, և ամենայն բարեբանութիւն հանդերձ երկրապագութեամբ ամենաբարի, ամէնարինեալ, ամենաթագաւոր սուրբ և երկրպագելի Երրորդութեանն և միաստուածութեանն ճշմարտի՝ Հաւր ամենակալի և միածնի Որդոյ նորա և ածելոյ նորա Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ և Հոգւոյ նորա սրբոյ, որոյ ծառայս Գրիգորիս էի և եմ և եղէց, վիճակ և ժառանգութիւն միայն, թէ ընկալցի անարգամեծար Տէրն։

ա. 254 a

Որոյ շնորհին ցանկացայ աստուածային սուրբ սաղմոսարանիս և ողորմութեամբ և ազնութեամբ նորին գրի։ Արդ, ճվ աստուածասէր սիրելի և [տ]ոփապող ցանկալի և քան զականս պատուականս Սուրբ Հոգւոյն, նուագի բաղձալի բանից մարգարէին Դաւթի, որով ամենայն կեանք մեր սովաւ բարեաւ աւարտի։ Եթէ խաչ արինի, թէ եկեղեցի, և այլ ամենայն քահանայագործութիւն Աստուծոյ եկեղեցւոյ սաղմոսիւս կատարի։ Եւ պատուի բանք մարգարէին Դաւթի ի հրեշտակաց // և ի Տեառնէն հրեշտակաց։ Նաև ամենայն հաւատարմեալ մանկունք եկեղեցւոյ ի բերան ունին զայս նուագող, իբրև ըզստին դիրադիեցուցիչ մար՝ ի քիմս ստղնդիեաց։ Եւ ո՞ր բան յայտնի

* Об имени Ханойбэк см. САЛИ, Т. II. С. 459—460 (толкование имени) и № 1.

կարէ կայսրոցանէլ պգովասանութիւն տորին: Այլ որ արբի ի սիրոյ տորին՝ նա իմանայ պճաշակ քաղցրութեան տորին: Բայց սաստիկ աղաաղեալ թիրեցաւ Բանք սաղմոսիս ի ձեռն նորոստումն գրչայ և անփութութեան ուսումնասիրայ և հեղաթիւր բառից և լեզուայ և յայլասացիկ սաղմոսայ և յիրահամարձակ ոմանց, որ յանձն ապաստանի ի բերան ևս գրեն առանց արինակի:

Իսկ եւ Գրիգորիս, ծառայս ծառայիցդ Աստուծոյ, ի բազում ամս րենչմամբ րոշորեալ էի ի սէր ուղղաբան Սաղմոսարանի՝ ահա հանդիպեցայ ընտիր և լաւ արինակի, որ էր գրած յիշատակարանին, թէ գրեցաւ սայ յօրինակէ սուրբ վարդապետին Յովաննէս Գառնեցուն՝ ձեռամբ նորին գրեալ և ստուգաբանեալ ճշմարտի // կրկին կրկին, որ և նայ նոյն բաղձմամբ ի խնդիր լեալ էր ուղղաբան Սաղմոսարանի, յորոյ յիշատակարանն գրեալ էր այսպէս. Եւ ապա, ասէ, գնացի ի սուրբ ուխտն Հաղբալ և երկրպագեցի Սուրբ Խաչին և սուրբ գերեզմանի մեծի և րեսանող իմաստասիրին Հայոց սուրբ վարդապետին Յոհաննիս մականուն Սարկաւագի, այն, որ բազում ճրգամբ վստղմոսն ի թարգմանչագիր Սաղմոսարանէ գաղափարեաց: Ջոր և ի հանդիպեալ նորուն սուրբ վարդապետի Սարկաւագի ձեռագիր Սաղմոսարանին, և իմ առեալ զայն Սաղմոսարանն, համբուրեցի և ինձ երու գրել զսայ յիրմէն ամենայն ստուգութեամբ՝ զբանն, զգիրն, զհարցուն, զհանգիստն, զտունն, զկէտն, զստորն: Բայց մի ոք իշխեսցէ զգիրաբար բան թիրել և կամ գրեալսն չստուգել յարինակէս, որպէս և եւ՝ Յովաննէս Գառնեցի:

ա. 254 6

Ոնի հոգէնուագ մարեանս գորդայս՝ ԿԴ (64), փոխ ՃԾ (150), րունք ԲՈ ու ՋՃԾԲ (2652) և Է (7) րուն՝ Փոհր էի եւ, ԺԲ (18) րուն՝ Տէր ամենակալն, Ը (8) րուն՝ Մեծայրուսցեն, ԺԲ (12) րուն՝ Արինեալ Տէր Աստուած Իսրայիղին, Կ (60) րուն՝ Հարցն է: Սաղմոսս Գ (3) պարկեր է և ՃԾ (150) փոխ // Ծ (50) փոխ: Ծ (50) փոխն՝ արինութիւն է մեզ և ամենայն հաւատացելոց, որպէս ասէ. Աչք Տեառն ի վերայ արդարոց, և Ծ (50) փոխն՝ աղօթք է, որպէս ասէ՝ Խոնարհեցոյ, Տէր, րունկն քո, և Ծ (50) փոխն՝ անէծք է սատանայի և սատանայացեալ մարդկանց, որպէս ասէ՝ Խաւարեսցին աչք նոցա զիմ:

ա. 255 ա.

В

Пропустив одну строку переписчик продолжает более мелким почерком:

Ով դու մըրավախ դրաիր որ շնորհացես ասպընջական թուեա՛ ըզրառիս համար և քննեա՛ յոյժ խորհրդաբար որ է ի ներհուսուն սէ՛. ի վերսրին ո՞ւր է յանս[ա]հման այսֆան համարովս են թի. ուր կանոն սաղմոսն է ի լման:

Эти четыре с половиной строки повторены после крупной, красными чернилами выписанной буквы **У** (или **Ω** ?), но перевернутые на 180°. Далее в обычной манере:

Ա[ւր]ին[ութեամբ] Ժանիք հոգևոր որդիք որ սուրբն Գրիգոր Լուսատրիչն մեր յորժամ պճայոց ազգս ի հաւար երեր և կարգ սահմանեաց, և յերկրի քահանայս և եպիսկոպոսունս և օրինատր հասկ և խրաւրք հաստատեաց: Եւ զոր րեսեալ եմք ի //

ա. 255 6 Պ[ր]ոյ և ի կանոնաց պարբադրամն և թէ վինչ է սրբադրամն
ի յամենն տուն: Ա (1) դրամ՝ վրնականն. Ջ՝ (6) կենդան մարտին.
<Ջ՝ (6) կենդան մարտին>. Ջ՝ (6) յանկարծամահիցն. Ջ՝ (6)
տանդ ֆահանայիցն և զընդանեաց նոցա:

24

ИБ, В 54—292

**Сборник, 1534 г.,
Ерзяка, переписчик Алэксианос**

ա. 250 6 Արդ, րաբունիս մեր Սրապիոն վարդապետ Սոկասի
փափափեցաւ սուրբ գերեզմանին Քրիստոսի և տնօրինականացն
և եհաս ըղձանայն: Եւ անորի դարձեալ եկն ի գաւառս յԵկեղեցայ
ի յԷպրնկան. և բնակեցաւ ի վանս Կայիփոսիս: Եւ առաջնորդ
վանիցս պարոն տէր Մկրտիչ մեծարանօք պատուեաց րաբունիս
մեր աշակերտօք հանդերձ, որպէս փրեշտակ Սատուծոյ, և
հանգոյց զմեզ Սատուած: Հանգչի ի Տէր՝ Մկրտչի հոգին:

Արդ, ես անարժան Ալէքսիանոսս, ծառայ րաբունապետիս
մերոյ Սրապիոնի, սկիսքն արարի Քարոպգրոցս և
ողորմութեամբն Սատուծոյ աւարտեցի ի թվականիս Ջ և ՉԳ
(983/1534 թ.) յիշատակ վարդապետիս մերոյ և ծնողաց նորին՝
Մովսէսին և Ջովալին, և եղբարցն՝ Աղաջանին և Առաքելին, և
եղբարորդոցն՝ Խըլդաթին և Դուպաթին և Յոհաննէս
սարկաւագին, և հօրեղբարցն՝ Բանարգէսին և Մելիպոնին, և
որդոյն՝ Կարապետին և Փախչանին, Յովսէփին և Աւետիսին,
և ամենայն արեան մերձատրաց՝ կենդանեաց և հանգուցելոց.
ամէն:

Այլ և ես, Սրապիոն վարդապետս, ետու գրել զՔարոպգիրս
մեր հոգևոր որդոյս Ալէքսիանոսիս:

Ինձ յիշատակ անջնջելի,
Ջձեզ աղաչեմ որ հանդիպի,
Տեսանիցէ և կամ ոգրի,
Օրինակէ կամ ուսանի՝
Յիշման առնէ զիս արժանի
Յաղօթն իւր սուրբ, ընդունելի:
Այլ և զորդիս իմ հարգելի,
Ջաշակերտեալս Տեսոն բանի,
Ջտէր Մկրտիչն հեպահոգի,
Որ է բնական Մեծութեցի
Եւ ի յերկրէն Քաջբերունի,
Ջտէր Յոհաննէսն Մշեցի,
Եւ զտէր Դապարն // Եպրնկասցի,
Ջտէր Պետրոսն Ուրհայեցի,
Եւ զՏիրապետն Կարմիրվանցի,
Ջտէր Յակոբ Կամախեցի,
ՋԱլէքսիանոսս անբարի
Տըրուպ ծառայ եմ ամենի:

ա. 251 a

Այլ և զվարպետս մեր արի՝
Տէր Թադէոս անուն բարի:

Այլ և զաշակերտեալ մանկունսն իմ զՅակոբ վարդապետն և զՍտեփանոս վարդապետն, զԱռաֆել վարդապետն և զՅովսէփ վարդապետն յիշեսցիք առ Տէր, և դոմ յիշեալ յիշիք ի Տեառնէ:

Արդ, գրեցաւ սա ի դառն և ի նեղ ժամանակի, զոր ոչ կարեմ ի միտ ածել կամ գրով արկանել, զի յոյժ պարեալ է յերկու կողմանց բարկութիւնն, մին՝ ի յԱստուծոյ և երկրորդն՝ ի մարդկանէ: Ի յԱստուծոյ մահ ի վերայ երկրի տարածեալ և բազում վնասն արար այլազգաց և բխստոնէից: Ի յԵրուսաղէմայ մինչև ի դառն Թավրիս տարածեցաւ մահ և բազում հարուածս եղև անթրւելի, բայց Աստուծոյ ի գիտելի: Եւ ի մարդկան կողմանէ ի յայլասեռից, զոր և յարեալ կրկին Յովհաննոսն, որ կոչի Ողամայ, և կրկին խստացոյց զսիրտ թագաւորացն առ միմեանս, զշահին և զխոնդարին, և շարժեալ զօրս հոռոմանց զազգն մահմետական դէպ յարևելս, մահ և աւար էաժ աշխարհի: ԶՎան և զՈւստան երեք անգամ առ և աւար արարին, գերի և այլ ռստացուածս, զՇարափ Բէկն սպանին և զԲաղէշ և զերկիրն ատերեցին, զՎաթայ գեղորայքն և զհաղաքն այրեցին և աւար և գերի արարին, ի Հայկայ և ի Սեբաստիոյ մինչև ի Տարօն, ի Նոպոյ, և ի հարկապահանջութիւն ի բռն առեալ կոթեցին, ևս առաւել քան զինումն ի յԵգիպտոս և ի Բաբելոն: Եւ այս ամենայն վասն մեղաց եղև:

Եղբարք և հայրք և որդիք, լուարոմ ինձ, զղջասցոմ և դարձցոմ առ Աստուած օրինապահութեամբ, զի ապրեսցոմ հոգով և մարմնով, և լիցոմ ժառանգ երկնից արքայութեանն. ամէն:

25

ИБ, С 30—410

Четвероевангелие,
1536 г., поздний владелец Саргис

Զվերջին սրացող սուրբ Աւետարանիս՝ սուրանուն Սարգիս ա. 256 а
ֆահանայիս, որ անուամբս եմ և ոչ գործով, որ ով ողորմի ասէ:
Տէր Թաթոս ֆահանայ հալալ ընչաց իմոց և ծնողաց իմոց՝
Շահպարիս, Ճ[ե]րմակիս, Յոհանիս, Մկրտչին, զմորն իմ Գորիմ,
Գուրիսարանիս, և կողակից իմ Գուրիսարանն, Ասիսիս, ողորմ[ի]
ասէ, զԱստուած սիր մեղք ոչ յիշէ. ամէն: Ի թվիս Հայոց ՃԶԵ
(185)* Թաթոս ֆահանայս Աւետարանս գնեց Փիրալէ: Խիստ
դժար գնեցի, նալար ածի(?) ԲՃ (200) թանկայ արվի: // Աստուած а. 256 б

* Дата представляет собой своеобразную таинопись. Все знаки, относящиеся к дате, находятся между знаками : и изменениям не подвергались. Перед буквой Ճ — два значка один над другим, которые обычно ставятся перед ошибочным написанием. Далее точка над строкой " и буквы ԶԵ с конечным знаком :. Сверху один за другим два титла над буквами ՃՂԵ :. Эти буквы выражают цифры 100, 80, 5, их сумма составляет 185. Прибавив, как обычно 551, получим 736 г. по Юлианскому календарю. Но эта дата не подходит для написания самой рукописи. Приходится допустить, что буква Ճ подменяет по созвучию Ջ (900), и датировать рукопись 1536 г. (985+551=1536). Данный иштакаран вписан после приписки, твердо датированной 1526 г.

ողորմի Սիմառն իրիցուն, միջնորդ էր Աւետարանիս: Մարեմիս, Մինիս, վԱստուած մեղին ոչ յիշէ: Աստուած ողորմի Մարեմին հոգոյն, Բահայտորին հոգոյն, Բայինտորին հոգոյն, որ տանձեցաւ ի յանարինաց ձեռն: Աստուած ողորմի իրեանց հոգոյն, որ գին կանկնեցաւ Աւետար[ան]իս Կ (60) թանկայ, վԱստուած իրեանց մեղին ոչ յիշէ վկամայ և յակամայ, զգիտութիւն և անգիտութիւն, թողութիւն շնորհեսցէմ: Որ ող[որ]միս ասէ, վԱստուած իր մեղ ոչ յիշէ. ամէն: Հայր մեր: Ով որ դաւ սնէ, յուժով առցէ՝ պարծի մասն ի սալանայի առնէ:

26

РНБ, Арм. н. с. 14—26

Сборник, 1554 г., Марас, переписчик епископ Степаннос

л. 254 а

Փառ[...], Արդ, գրեցաւ քաղցրանուագ և հոգէշունչ մարեանս Դաւթի աստուածիմաստ մարգարէին ձեռամբ անարհեստ և փօցուն գրչիս՝ Ստեփաննոս եպիսկոպոսիս՝ ընդունայնս պանծացեալս, կրանս ընդ հեշտութեան փոխարկեալս, և մարեամբ իմով վնագաղափս փրեցի և գրեցի զսայ յիշարակ մեզ և ծնաղաց մերոց, հարն իմոյ Վրդանիսին և մարն իմոյ Շահրպանին, և եղբարց իմոց Գալուստին, Մաթէոսին, Սիմէոնին, Յովանիսին, և բուերցն իմ Ոստիանին և Կանային, եւ հարեղբարցն իմ Ներսէս եպիսկոպոսին և Կոստանդիանոս մահդասուն, և Նանտմ հաւատոյին, և եղբատորորդացն տէր Պետրոսին և Դարամ սարկաւագին և Աղամին, և այլ ամենայն արեան մերձատրաց մերոց. ամէն:

л. 254 б

Արդ, գրեցաւ տառս ի թվին Հայոց ՌԳ (1003/1554 թ.), յԱղամայ ի հետ ՅԶԾԴ (6754), Քրիստոսէ ՌՇԾԶ (1556 թ.), ի յելից Տաճկաց ՋԺԵ (915), որ գրեցի զսայ ի դուռն հոյակապ և գրիգորաշէն Սուրբ Աթոռոյս Մարասայ և ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնիս և այլ սրբոցն, որ աստ կան հաւատեալ, ի հայրապետութեան Աղուանից տեառն Սարգսի, և արհեպիսկոպոսին տէր Ներսէսին, ի թագատրութեան Շահ/// հմանին, ի /// որ // տեղոյս Մելիֆապային, յերկրէս Քոչիպու, ի գեաղափաղափս Էրեր:

Ով եղբայր, աստ գրեցաւ Սաղմոսն Դաւթի և վԱղաթամատոյն բոլոր, և զմեսեղիփն կարգաւ, և զերկոյ ազգի տումարն, և զժամամտերն* զամէն, զհամարն բազմապատիկ: Որ հանդիպի սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէ՛ք ի մաքրափայլ աղաթս ձեր և յի բերանով ողորմի ասացէ՛ք, և Աստուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

Ի սորա ատուրս խոնդֆարն** եկաւ ի Նախէջեվան և բազում աւերեալ աշխարհին յայնմիկ:

* Вм. զժամատերն?

** Титул турецких султанов

ИВ, С 17—397

**Оскэпори́к, 1564 г., Мокс,
переписчик Хэрапет**

Յիշարակարան գրոցս. Փառխ[...] որ անբաւագութ շնորհաւ
ողորմութեան ֆո երոյր պարութիւն յամենայնի /// տկար և
սարկուցեալ անձին, մեղսամբած և եղկելի ափարաճին և
փռծուն գրչի Հ[է]րապետ արեղայ, անյիշելի և անպիտան ֆո
ծառայի, և անճառ ներողութեամբ ֆով բազմապատիկ շարեաց
իմոց համբերեցեր երկայնամբեալ, հասուցեր սիս ի վերջին
գիրս: Քրիստոս Աստուած իմ, քեզ անլուելի արհնութիւն,
մշտնջենատր սրբաբանութիւն, բարեբանութիւն, անդադար
գովութեամբ գոհութիւն, անհատ փառաբանութիւն, անյաղթելի
մեծ վայելչութեամբ պարութիւն, բարձրագոյն իշխանութիւն,
յաւէ[ր]թական պատիւ և անհանգիստ երկրպագութիւն վեհագոյն
գիրութեամբ իմաստութեանդ յառաջ քան զամենայն յափտեանս
և այժմ և յանըսպառ յափտենից. ամէն:

Տէր Աստուած Յիսուս Քրիստոս, գառն Աստուծոյ, որ բառնաս
ըզմեղս աշխարհի, ողորմեա և արձակեա ի կապից մեղաց
զստացաւոյ սորա՝ զՅովանէս եպիսկոպոսն և զծնաւոյն՝
Մարտիրոսին, Թագուհին, եւ եղբարցն՝ Կարապետին, և կնոջն՝
Չինարին, և որդոցն Գէորգին, Միրանին, և կենակցին Շայումին*
և դեռաբոյս Այսիջանին, // Յակոբին, Գուլաղին և Ջանաղին
[...].

Քանպի ունի սա զամենայն կանոնս առաւելոյ և
զհայրապետաց, զտառնս տէրունական և սրբոց նորա, վխրաւոս
մարգարէից և զբանս իմաստասիրաց, ի քարոզէ վարդապետաց
և ի հարանց սուրբ ճգնատրաց և յայլ զանապան և սուրբ գրոց՝
վասն պատուական սուրբ խաչին Քրիստոսի, և զարանալ տաճիկ
ապգին, վասն գալոյ փռանգ ապգին և սաւակման պիղծ նեռին,
վասն տիրելոյ Վերքոն արքային և զալքստեանն Յիսուսի
փրկչին: Ջայս ամենայն և այլ բազում բանս շահաւէտ և
խրատականս գոյ ի սմա: Որպէս ոք իմաստուն ի ժամանակս
գարնանային ի հովիտս լերանց շրջելով՝ զգեղեցիկ ծաղիկսն
ժողովէ և մի փունջ կապեացէ, նմանապէս երիցս երանեալ //
սուրբ վարդապետն Մովսէս Երպրնկապիւն ի յամենայն սուրբ
գրոց ժողովեալ զլաւ[ն] և զգեղեցիկն և ի միում տրոփի եղեալ: Եւ
կոչի անուն սուրբ գրոցս Ոսկիփոր, վասն զի քան զամենայն
ոսկի և արծաթ և ակունս պատուական է և գեղեցիկ սա:

Ո՛վ մանկունք սուրբ եկեղեցւոյ, յորժամ հանդիպիք սմա
կարդալով և կամ արինակելով, յիշեսցիք ի սուրբ և յերկնաբայիկ
յաղաթս ձեր զստացաւոյ սուրբ գրոցս զհեգահոգի Յովանէս
եպիսկոպոսն և զծնողն ///

Եւ արդ, գրեցաւ սուրբ գիրս ձեռամբ ամենամեծ և եղկելի,
անարհեստի և փծուն գրչի Հ[է]րապետ արեղայի ի թվականիս
Հայոց ՌԺԳ (1013/1564 թ.), ի յերկիրս Մոկաց, ի վանս որ

* Вм. Савхումին

յորջորջի Սուրբ Վարդան, որ է հանդէպ Նանենիս և Կաթանիս և առ ուրն Առնօսայ. հէրապետութիւն տէր Սահ[ակայ] սկսայ և ի միս ամ[ի տէ]ր Յոհաննէսին աւարտեացաւ:

Տէր Աստուած, փրկ[իս]է յամենայն սալանայական փորձանայ զնոսա, զի հայրական գթով խնամ արկեցին և եղբայրական [սիր]ով պատուեցին և մեծարեցին, անորոտնջ կերարկէցին, աննախանձ և անորոտմ պահեցին [...].

л. 453 б Ով հայրք և եղբայրք իմ պատուական, անմեղադիր լերոյ խոշորութեան գրին և սխալանայն, զի կար մեր այս է, զի Աստուած ի կարեաց դարի զմարդ:

Ձեռքս փրկի՛ ի հող դառնայ,

Գիրքս յիշարակ առ ձեզ մնայ:

Ով պատուական ընթերցողք սորա,

Դու զմեղաւոր գծողն յիշեայ,

Եւ որ ըզմեզ յիշման առնէ արժան,

Աստուած ըսիր մեղքս չիշեայ:

Եւ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ փառք յաւիտեանս. ամէն:

28

ИБ, А 25—138

Шаракноц, 1564—1566 гг.,

монастырь Амирдул, переписчик Йовсэп

а

л. 44 а Թվին ՌԺԳ (1013/1564 թ.) ի վանքս Ամիրդուլ, ընդ հովանաւ Սուրբ ա[ռաքնայ] Յովաննիսին, և անարժան գրիչս՝ Յովսէփ սուրանուն արեղես յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած ողորմի ասացէք, և Աստուած զձեզ յիշէ. ամէն:

б

л. 230 б [...] Գրեցաւ եղանակաւոր Կառոս ձեռամբ անիմաստ և մեղսասէր Յովսէփ խաբեղայի, թվական ՌԺԳ (1014/1565 թ.) ամին:

в

л. 185 а Յովսէփ անարժանս, որ գրեցի զսա թվին ՌԺԵ (1015/1566 թ.).

С незначительными изменениями то же на л. 191 а.

29

РНБ, Арм. о. к. 7—76

Маштоц, 1568 г., Львов,

заказчик хочай ԵՏկանդ Կառաքի

а

л. 114 а Գրեցաւ սակաւ գիծս ի յաշխարհս Իլախայ, ի քաղաքս Լով, ի թագաւորութեան յայսմ աշխարհիս գրով Ժիկմոնդ ակուստոսին,

և յեպիսկոպոսութեան տէր // Գրիգոր վարդապետի Վանեցոյ, թվին Հայոց ՌԺԷ (1017/1568 թ.), յովիս ԼԱ (31) աւարտեցաւ: Երես անկեալ կու խնդրեմ պգադափարողսդ, որ անարհեստութեան և խռչորութեան գրիս անմեղադիր լերոյ և զմեզ առանց պարսաւ//անայ թողոյ, եւ զԱստուած ողորմին անխնայ ասցէ և զՀայր մեր յերկինս: Եւ ձեզ յիշողացդ և մեզ յիշեցելոցս՝ առ հասարակ ողորմեսցի յատուրն ահեղին, եւ երկնից արհայութեանն արժանատրս արասցէ. ամէն:

Վաթսունամեայ գոյով գծագրեցի զգիրս, մարմինս յուծոյ էր՝ թափեր և աչխ՝ ի լուսոյ, խիստ կաղաչեմ, որ չմեղադրէ և զԱստուած ողորմին չի խնայէ[ք], զէրա այլոց խնդրածայ դիրաւ կողորմի մեղատրայ:

6

Երես անկեալ կաղաչեմ զձեզ՝ թերավարժ գրչակս, որ յորժամ ընթեռնոյ պգիրս և կամ օրինակէք, զԱստուած ողորմին չի խնայէ և զՀայր մեր յերկինս, և զՔրիստոս Որդին, և Աստուած // զձեզ յիշէ յիւր միսանգամ գալուստն. ամէն:

Ես առաւել զստացող գրոցս յիշեցէք՝ զԿամախսցի հոճայ Ըսկանդարն, որ բազում փափագանօք գրել եր իւր հոգուն համար և իւր ծնողացն՝ Կարապետին և Բուր Խաթունին, եւ հօրեղբայրն Ջաֆաթին, և ամենայն արեան մերձատրայ իմոց: // Եւ եղ յիշատակ ի Կամենիցոյ Սուրբ Նիկողայոս եկեղեցին:

Եւ ոչ ով չունի իշխանութիւն, ոչ ի քահանայից և ոչ յաշխարհականաց, որ հանէ ի դրանէ սորա: Եւ թէ ով ով յանդգնի գրեալ դաշանցս՝ յահեղ հրապարակին ամօթ կրեսցէ. ամէն:

30

ИБ, А 96—209

Сборник, 1571 г., переписчик и переплетчик Козлы

Ով պատուական եղբարք, գրոց աշակերտեալ անձինք, լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք այս բարեմիտ և պատուական Միմէոն սարկաւագին, որ ըստացաւ զայս գիրս ի հալալ արթեանցն իւր և եր վերջսրին նորոգել և կազմել զսա՝ յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծննդաւորն իւր. և եղբարն իւր խոճա Շահամիրին, որ այսմ ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս և բազում տրտմութիւն էած ի վերայ քրիստոնէից, զի բազում աղաւթ ողորմութեան նորա արժանի լինէին. ի վաղճանելն նորա՝ բանդեալք ապարտեցան և բազում ողորմութեան նորա արժանացան. և այլ եղբարցն և եղբարց պաւակայն իւր, և դեռաբոյս պաւակայն իւր Մանդարին և Ասաթին: Եւ որ յիշէ և լի բերանով Աստուած ողորմի ասէ, յիշեալ լինի ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

Կազմեցաւ սա ձեռամբ մեղաւոր Կօլլոյի, ի թվին ՌԻ (1020/1571 թ.), և Քրիստոսի փառք յափտեան. ամէն:

РНБ, Арм. о. к. 5—74

**Շашոյ, 1572 թ., Львов,
переписчик Йовханэс**

л. 313 б [...] Եւ ես յերկնեալ հոգս մեղապարտ Յովհանէս կոչեալ անուամբ և ոչ գործով ի կարգ քրիստոնէութեան, անպարապ անձամբ ձեռնարկեցի ի սա՝ հրամանաւ և իշխանութեամբ խոճա Ամանայէկին Թավրիպսոյ, որ և ինձ՝ թախծեալ ոգոյս, ըստ հոգոյ հայր, եր ինձ գրել ըստ անպիտան ձեռնաւոր և ամենայն հոգաբարձութեամբ անհանգիստ հոգովք երկնեալ ի քառեակ եղանակս՝ պիտի և պգիշեր, ամենայն ազնականութեամբ, և ստաւել աղաթիւք ի խնդրուածովք, վասն առաւել և ջերմն սիրոյն իւրոյ, զի թերևս տեսցէ վկայարարումս տրա՝ ի յիշատակ իւր և մեզ առ Տէր և ի պայծառութիւն տուրք եկեղեցոյ:

Կաւարեցաւ սա ի թվականութեանս Հայոց ՌԻԱ ամի (1021/1572 թ.), յամսեանն յունիսի, ի հայրապետութեան տեսառն տէր Միքայէլին և յեպիսկոպոսութեան տէր Գրիգոր վարդապետի և ի թագաւորութեան գրով Ջիղմունդ ավկուստոսին, ի քաղաքս Լով, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնին: Արդ, աղաչեմ պամենեսին պղասս լուսերամտից, որք հանդիպիք այսմ աստուածային խրախճանութեան, յիշեցիք ի մաքրամիայլ աղաթս ձեր պծնողսն իմ, զհայրն իմ՝ զՍարգիս և զմայրն իմ զԵօլմէիք, և զեղբայրն իմ՝ զԼուսիկ, ազգականաւ հանդերձ: Նաև թէ արժանի համարիք, զտկարս անարժան և զփստն գրիչ զՅովհանէս՝ ցաւակցաբար յիշել ի տուրք և ի փառաւոր արեանն: Այլ և զհոգևոր ծնաւորսն մեր և զարդիւնաբան ուսուցիչսն զՄինաս վարպետն իմ՝ զկամեցաւ բարեաց ամենայն մարդկան իւրայօքն հանդերձ: Սրաչօղն և ընթերցօղն, միաբանեալք ընդ գրչին, յիշեսցին ի Քրիստոս Յիսուս, ի Տէր իւրեանց. ամէն:

Տէր իմ Յիսուս Աստուած բարի,
Յորժամ փառօք գաս հայրենի,
Ջնջեա պանչանս Յովհանէսի,
ի իմոց նախնեաց մերձաւորի[...]

ИБ, В 82—319

**Четвероевангелие,
1574 г., переплетчик Йоханэс**

л. 247 а Փառի[...] Զվերջին սրապող տուրք գրոցս որ կոչի Աւետարան՝ Բարդղղիմէոս քահանայն, որ սրապալ վսայ հալալ ընչիցն իւրոյ՝ իշատակ իւրն և իւր ծնաւորացն, հարն իւրոյ՝ Թադէոս քահանային և մարն՝ Բեկիսաւթանին, և կողակցին իւրոյ՝ Մայիպասաթանին, և որդոյն իւրոյ՝ Մինասին, և կրսեր որդոյն՝ Թադէոս սարկաւագին, և հարեղբարորդոյն իւրոյ՝ Դաւիթ քահանային, և մարաւորն՝ Սուրվաթին, և իւր որթոյն՝ Դուլոյն, և հարն՝ Վարդիկին: Դարձեալ իշեցէք պարոնտէր Դաւիթ եպիսկոպոսն,

որ բազում աշխատանքն ունի ի վերայ սուրբ Անգարանիս: Դարձեալ իջեցէ՛ք վՆերսէսն որ այլ աշխատանք ունի վերայ գրոյս, և Բլերն իմոյ՝ Գուլիաշին և կողակցին իրոյ՝ Ղուբաթին, և իր որդոյն՝ Աստուածատրին, և Հասանմորաւրին, և աղաթաւոր ապաշխարողին՝ Գուհարվարդին, և կուսամանուկ Գուլիարին, // և սոփանչին՝ Գուլումին, և հարսին իմոյ՝ Թեպայգուին:

ա. 247 6

Ի թագաւորութիւն Շահ Թահմասին, ի հայրապետութիւն Կեառն Էջմիածնայ յէր Գրիգոր կաթողիկոսին, ի առաջնորդութիւն Փարբու՝ Հասանմորաւրին և կողակցին իրոյ՝ Անթառանին, և մահդասի Աստուածատրին, և ինձ՝ անարժան Յոհանէս կապմողինս. ամէն:

Ով սուրբ մանկունք եկեղեցոյ, որք հանդիպիք այսմ Կառնիս կարդալով կամ արինակելով, իջեցէ՛ք ի մաքրափայլ աղաթս ձեր վԲարդողիմէոս ֆահանայն հանդերձ ծնօղն. ամէն: Թվին ՌԻԳ (1023/1574 թ.).

33

ИБ, А 5—118

Шаракноц—Дзайнакал, 1583 г.,

Севастия, д. Чанчи, переписчик Минас Себастиаци

а

Է սահմանայ անփոխելի՝
Մինչ ի գալուստն Զրիստոսի
Որք ընթեռնոյք, սիրով սրբորի,
Յիշման արէք զիս արժանի՝
Զմեղաւ մեռեալ Մինաս գերի,
Զեղկելի հողս Սեբաստայի:

ա. 163 а

б

Եղև զրաւ մեծ Կառներիս
Յուրախութիւն Կրտում հոգիս.
Եւ երանեմ զիս զեղկելիս,
Յորժամ հասից յաւարտ Կառնիս:
Է սահմանայ անփոխելի՝
Մինչ ի գալուստն Զրիստոսի.
Որք ընթեռնոյք, սիրով սրբորի
Յիշման առէք զիս արժանի՝
Զմեղաւ մեռեալ Մինաս գերի:

а. 329 б

в

Փառի[...]
Արդ, գրեցաւ Կառն ապտուածային, որ կոչի Զայնաղ, ի լաւ և յընփոխ արինակէ, ձեռամբ մեղաւ խաւարեալ և անարժան Մինաս գրչիս, իր փորախնամ և յաստուածապահ գաւառս ի Սեբաստիոյ, ի գեղս որ կոչի Հանձի, ընդ հովանեալ Սրբոյն Յակովբայ և Սրբոյն Պաւղոսի առաքելոյն, և այլ բազմահաւաք սրբոցս:

а. 330 а

Բայց գրեցաւ սա ի թըվականիս Հայոց Ռ և ի ԼԲ (1032/1583 ր.) մայիսի ԻԳ (24) արն հինգշաբթի: Արդ, աղաչեմ պղաւթ լուսերամիցդ, որք աւգրիիք ի սմանէ կարդալով կամ //
ա. 330 6 արինակելով, անմեղադիր լինել սղալանայս և խոշորութեան գրիս, պի եմք ի հարկայապահանջութիւն, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, որ սիրտս շըտը է և միտքս՝ մոլոր:

Այլ և յիշեցէք յաղաթս ձեր զանարժան գծող սորա և զուսուցողս իմ՝ վԱրարիորոս ֆահանայ և զեղբայրն իմ՝ վՄոզոսն, որ փոխեցաւ առ Քրիստոս, և մեծ մայրն մեր՝ վՄուղալն, և զծնաւոսն մեր, և զաշխարհողսն, և զայլ ամենայն զերեխարաւորսն: Եւ որք ցտոսայ յաղաթս յիշէ և յի սրտի Սաբուած ողորմի ասէ, նայ միոյն հապարապարիկ առցէ ի Քրիստոսէ՝ յուսոյն մերոյ. որ և արհնեալ յափտեանս. ամէն:

34

ИБ, С 27—407

*Гандзаран, 1584 г., ԹՄштуник,
сшиватель рукописи епископ Петрос*

Յիշատակարանք գրոցս

ա. 316 a Փառք[...] Արդ, գրեցաւ Գանձարանս այս յընդիր և ի ստոյգ արինակէ, որ ունի ամբարեալ յինքեան բաւանդակ տարոյն անմոլար գնացիւք, սկսեայ յաւոր Ծնընդեան և Աւետեայ Յովակիմայ և Աննայի՝ ծնաւոյս Սաբուածածնին, միով նշաւ գայ հասանէ ի նոյն ար: Յանկայող եղեալ այսմ աստուածային և պայծառ, վայելոյք բորաստանիս աստուածասէր միայնակեացս, նայ որ մականունն անուան կոչի, ի միտ էառ ցտոսայեալն յԵսայեայ, թէ Երանի որ ունի զաւակ ի Սիոն և ընդանեակ յԵրուսաղէմ (Իս. 31, 9), ստացաւ ըզսայ ի հալալ արդեանց իրոց՝ յիշատակ իւրն և ծնաւոյսն՝ Սիմէոնի և Զընէշոյ, և եղբարն Յոհովաննիսայ, և այլ ամենայն արեան //
ա. 316 a մերձատրացն:

Արդ, գրեցօ ցանկալի մատեանս այս յերկիրս Ըռշտունայ և ի հրեշտակայքնակ յարկիս որ կոչի Նկար, ընդ հովանեաւ սրբութեանս և Սուրբ Սաբուածածնին և Սուրբ Սրբեփաննոսին, ի հայրապետութիւն տեառն Դաւթի և յաշխարհակալութիւն Թամուր դանի, և ի տեղայապահութիւն սուրբ ուխտիս՝ իմաստուն և հեգահոգի տէր Յոհաննիսի, որ կամակից եղև գրելոյ սորայ մարմնատը պիտոիւք և այլ ամենայն սպասատրութեամբ, և կան բնակեալ յայսմ անապարիս բազում կրօնատրք. այլ և Սրբեփանոս և Թումայ սպասատրեցին մեզ ի պէտս կերակրոյ, այլ և զմեծ հեռեւորք վԳրոգոր վարդապետ՝ զուսույիչն մեր, որ զՏանականն սկսաւ ի գրել, և ես՝ զԳանձարանս ի Մարգայ ամիս, ի մի շաբաթ եղև սկսումն գրոցս:

ա. 317 a Ով սուրբ մանկունք եկե//ղեցոյ, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զվերնոցն յիշեցեալսն, ուղիղ սրբոյի և յի բերանով ողորմի ասացէք, և դուք ողորմութիւն գրջիք յողորմածէն Սաբուածոյ:

Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զտէր Սրբեփանոս եպիսկոպոսն, որ վերստին նորոգեայ զգիրս և

վԳանձարանս: Յիշեցէի ի սուրբ յաղաթս ձեր վՍրեկանոս եպիսկոպոսն և զհայրն իոր՝ Սպարն և զմայրն իոր՝ Վուլաղէն, Վեդբայրն՝ ՎՍիրպաջան, ՎՄուրալն, ՎԱղաջան, Վհորն՝ ՎՋանաղէն, ՎԽանաղէն: Յիշեցէի ի սուրբ յաղաթս ձեր և Աստուած ողորմի ասացէի Սրեկանոս եպիսկոպոսին, հայրն՝ Սպարին, մայրն՝ Գուլաղին, եղբայրն՝ Միրպաջանին, ՎՄուրալին, Աղաջանին, Վհորերն՝ ՎՋանաղին, Խանաղին. յիշեցէի ի սուրբ յաղաթս ձեր, և Աստուած ողորմի ասացէի նմայ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէի ի սուրբ յաղաթս ձեր Վրէր Սրեկանոս եպիսկոպոսն, Վհայրեղբայրն՝ Վրէր Մելեանթ կրաւրնատրն, Վեդբայրն ՎՊապաջան, Վորդին՝ Վրէր Աբրահամն, ՎՊարսամն, Վհեւր Յուսէփն, Վորդին ՎՅովանէս, յիշեցէի ի սուրբ յաղաթս ձեր և Աստուած ողորմի ասացէի նմայ. ամէն: Եւ որ Վորդինն սրբով ասէ, Աստուած ուրն ողորմի յատրն դատաստանին. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէի, ի սուրբ մանկունի եկեղեցոյ, ի սուրբ յաղաթս ձեր ՎՊեղորոս եպիսկոպոսն, Վհայրն իոր՝ ՎՍիրուն, Վմայրն իոր՝ ՎԽանումն, Աստուած ողորմի ասացէի Պեղորոս եպիսկոպոսին, Սիրունին, Խանումին. ամէն: Կապեցաւ գիրն ձեռամբ Պեղորոս եպիսկոպոսին, ի թվին ՌԼԳ (1034/1584 թ.)^{317 6}:

35

ИБ, А 38—151

Шаракноц, 1584 г., новый владелец Минас и переплетчик Ա///

[Փառն] [...] [Եւ Ս]ինաս որդի Սարգսի գն[եցի սուրբ] Ծարակնոցս ի հալալ [ընչից ի]մոց, յիշատակ ծնա[ւոյ] իմոց և հոգոյ իմոյ, հաւրն՝ Սարգսին և մայրն՝ Ռոմ /// Եւ եւ Ա /// անալիս կազմողս, որ կա[զմեցի] պայս Ծարակնոցս, էր թիւ [լուծմար]իս Հայոց ՌԼԳ (1033/1584 թ.), ի թագաւորութեան /// այ պարոն Սիմիոնին և /// ն պարոն Մանուշարին[...]

Половина листа отсутствует, поврежден также следующий лист с благопожеланиями упомянутым в колофоне лицам.

36

РНБ, Арм. н. с. 6—18

Шаракноц, 1595 г., Ерзэнкай, переписчик Петрос

Փառն[...] Ար[դ], գրեցաւ Ծարակնոցս թվին ՌԽԴ (1044/1595 թ.), փանուրէրն Կիշիոն էր, դեկտեմբեր ԺԱ (11), արն հինկշա[բ]թի // Եկեղեցայ գաւառն Երպրնկայ, ի վանսն սուրբ Կիրակոսու, ի կաթողիկոսութիւն տէր Դաւթի և հայրապետութիւնն տէր Արիստակիսի, և վանացս հայրն տէր Դուկաս եպիսկոպոսին, և կրանատրացն տէր Սիմէոնին և տէր

* Далее приписка поздним письмом. На л. 179 б, иной рукой: ԶՊարան սրայող գրոցս յիշեցէի առ Աստուած:

Պաղտասարին, և այլ եղբարց աշխատատրաց, և ինձ՝
անարժան և անպիտան մեղայաբար Պետրոս արեղայս, որ
խիստ դժարութենով գրեցի, անմեղայդ լերում, զի կար մեր
այս էր, եղբարք: Աստուած ողորմի աշխատատրացն
երախտատրացն հոգոյն. ամէն:

37

ИБ, В 44—282

**Четвероевангелие, 1596 г.,
Астапат, переписчик Йохан**

ա. 168 a Փառք[...] Արդ, զվերջին ստացող սուրբ Աւետարանիս՝
հոգիւնկալ, աստուածասէր և բարեմիտ Միքիջանն, որ ըստացաւ
զսա սրտի օծարութեամբն ըղձից և բաղձանաց տեսանել սուրբ
Աւետարանիս, փափագեցաւ և ցանկացաւ զսա հալալ արդեանցն
և ընչից իւրոց՝ յիշատակ իւրն և իւր ծնօղացն, հարն՝
Յեարիջանին և մարն՝ Սօթանմէլիին, և եղբարցն՝ Պողոսին,
Եղիային և հանգուցեալ եղբարն՝ Բախշիջանին, և Բուրն՝
Գօզային, և կողակցին՝ Սաթիփաշէն, և հանգուցեալ որդիին՝
Յովանիսին, Դօստումին, և դուստրն՝ Սօթանմէլիին: Դարձեալ
յիշեցէք Պողոսն և կողակցին՝ Գուլըստանն և որդիին իւր՝
Դօստումն և Դումրիկն: Դարձեալ յիշեցէք բարէմիտ, հեպահոգի
Միքիջանն և ըստ հոգոյ եղբայրն իմ՝ բանեբուն և քաջ հռետորին
լ. 168 b Ջաֆարիայ բաբունապետն, որ առիթ և պատճառ եղև // ի
գութ և ի առն սուրբ Աւետարանիս, որ հաստատեաց սիրտ իմ ի
սէր սուրբ Աւետարանիս, և ոչ ունելով զպատակ իմ ի վերայ
երկրի, այլ ըստ բանին, որ ասէ՝ Երանի որ ունիցի զպատակ ի
Սիոն և ընդանի յերուսաղէմ (Ու. 30, 19): Եւ սայ կոչեացի մեզ
զպատակ և փրկութիւն հոգոյ մերոյ, և քուսք ընձայ, ի դռնն Սուրբ
Վարդանա, ի մէջ գէղիս Աստապատայ՝ յիշատակ հոգոյ մերոյ
և ծնողաց մերոյ. յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք, և
Աստուած ձեզ ողորմեսցի ատուրն դատաստանի. ամէն:

Նորոգեցաւ սուրբ Աւետարանս ի թվիս Հայոց ՌԽԵ (1045/
1596 թ.) ի գելոն Աստապատ, ի վանն Սուրբ Յովանէս, և
առաջնորդ սուրբ ուխտիս Ջաֆարիայ վարդապետն և իւր
սրբասնեալ միաբանն՝ պարոն տէր Վարդանն, տէր Մարգարէն,
տէր Աւետիսն, տէր Յակոբն, տէր Մկրտիչն, տէր Մարգիսն, տէր
Գրիգորն, մալազ տէր Յովանէսն, Մահակ միակէցն, տնտես
լ. 169 a Նսէլին: Դարձեալ յիշեցէք//վերջնականից միաբանն պարոն
տէր Թումայ եպիսկոպոսն, զտէր Եսայի եպիսկոպոսն, զտէր
Մարտիրոս եպիսկոպոսն, զտէր Կարապետն, զտէր Ուանէսն,
և զայլ միաբանն յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասէք. ամէն:

Ի թագաւորութիւն սո[ւ]թան Մահամադին, ի հայրապետութիւն
տնտես Էջմիածնայ տէր Մելեաթեկ կաթողիկոսին: Ով սուրբ
մանկունք եկեղէցոյ, որք հանդիպիք սմայ կարդալով կամ
արինակելով, յիշեցէք վՄիքիջանն հանդերձ ծնողն և Աստուած
ողորմի ասացէք, և Աստուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն: Եւ ինձ,
մեղօք լցեալ և անարժան յոհան կապմոզս և աշակերտն՝ Թումայ
սարկաւագն, ով ոք կարիցէ, լի բերանով Աստուած ողորմի ասէք
մեղաւորիս. ամէն:

РНБ, Арм. н. с. 50—62

**Четвероевангелие, 1597 г.,
переписчик Петрос**

Փառք[...] Արդ, ես՝ նուսար հոդս և անարժան Պետրոս երեսցա, л. 288 б
եւ շնորհին Աստուծոյ և ողորմութեամբ նորին գրեցի զսուրբ և
զկենստունակ Աւետարանս՝ ի պայծառութիւն մանկանց նորին:
Գրեցաւ սայ ի թուականութեանս Հայոց ՌԽԶ (1046/1597 թ.)
ձեռամբ անարժան Պետրոս իրկցու. ով եղբարք, անմեղադիր
լերոյք աղալանացս, զի կայր մեր այս է:

Արդ, յիշեցէք ի Քրիստոս զանարժան Պետրոս գրիչս և
զծնաւորսն իմ, և Աստուած զինքն յիշէ իւր միսանգամ գալուստեան.
ամէն:

Далее приписка другой рукой, нотрагир:

Եւ դարձեալ ծանիւր, ով հայրք, եղբայրք, որ յերոյ տէր Պետրոսին
տղան եկաւ առօ զԱւետարանս, թէ իմ հօրն է. գնացաք մեք գեղով
միաբան, առաք զԱւետարանս, թէ ով ոք երկէ լինի, իմ քու չանէ
առնու ընթեռնու. զերայ միաբան գեղացոյ ամէն ունէ հաւասար,
այլ տէր Պետրոսեն բնաւ լախա չկայ:

Далее рукой переписчика, заметно изменившимся почерком:

Արդ, ես՝ անարժան Պետրոս երեսցա, զմտաւ ածի զաւյյն բան л. 289 а
որ ասէ, թէ՝ Երանի այնոցիկ որ յիշատակ ունի ի Սիոն և
ընդանեակ յԵրուսաղէմ (Իս 31, 9), գրեցի ըստ կարեաց իմոյ
զսուրբ և զկենսապաւտ Աւետարանս և որի յիշատակ հոգոյ
իմոյ և ծնողաց իմոյ, հարս՝ Յովանիսին և մարս Ջմրութին, և
իրիցայկնոջս իմ՝ Կեռսէ և զաւակացս՝ Յովանիսին, Սիմանին,
Պողոս սարկաւակին, և հր/երցս իմ՝ Խանիմաթին, Ջոհալին, և
եղբարցն իմ, և արեան մերձատրացն իմ, և հոգևոր հարս իմ՝
Հարապետ վարդապետին, և աներոջս՝ Մարգարին, և
զանանչիս իմ՝ Հարիպին, որ բազում աշխատանք ունէին ի
վերա մեր, և հաւասար համարէն եաթն պորտ ննջեցելոցս իմ՝
հաւասար ամենեցուն. ամէն:

Вторая и третья записи могут быть отделены от первой
значительным промежутком времени.

ИБ, А 122—232

Сборник, 1599 г., переписчик Михайэл

Գրեցաւ պարմութիւնս Յովասափու սուրբ թագաւորին և л. 17 а
Բարդամու սուրբ ճրգնաւորին վասն վարույ և ծրնընդեան և
կարարման Յովասափու թվ[ին] // ՌԽԸ (1048/1599 թ.), ի л. 17 б
վայելումն մղղեսի Ամիր Ճիհանին, ձեռամբ անարժան և
անարհեստ գրչի մեղապարտ Միհայելին: Արդ, աղաչեմ, յորժամ
որ կարդայք կամ օրինակէք, յիշեցէք զմեղապարտ գրիչս և
զծընաւորսն իմ, և Աստուած պիշոռդ յիշէ իւր միսանգամ
գալուստն. ամէն: Հայր մեր, որ յերկ[ինս]...:

Ով ոք գրծողս յիշէ ի կամըս բարի
 և լի սրտիս ասէ Աստուած ողորմի,
 անփորձ կենա յիշողն ի յայսմ յաշխարհի
 և յարժանի լիցի տեսուն Յիսուսի:*

Անմեղադիր լերոյ սղալին, զի յօրինակն խիստ հին էր և ես
 բազում տառապանօք գրեցի:

Արինեալ է Աստուած:

Յովասափոյ պատմութիւն տունք յ ի դ (324) և փոխերն ի դ
 (24) և Քրիստոսի փառք յաիտեան. ամէն:

40

ИБ, В 89—326

Пояснения на соборные послания, 1599 г., переписчик Микайёл

л. 330 б Փառք[...] Գրեցաւ թվին ՌԽԸ (1599 թ.) ձեռամբ մեղապարտ
 Միքայէլին: Արդ, աղաչեմ պամենեսեանդ, յորժամ որ կարդայք
 կամ օրինակէք, մէկ Հայր մեղայի մի պանարժանս և զկենակիցս
 և զծնօղսն իմ յիշեցէք, և Աստուած պիշողդ յիշէ իւր միսանգամ
 գալուստն. ամէն: Հայր մեր, որ յերկինսդ ես սուրբ:

Ով ոք գծողս յիշէ ի կամիս բարի,
 և լի սրտիս ասէ Աստուած ողորմի,
 անփորձ կենա յիշողն ի յայսմ յաշխարհի,
 արժանօր լինի տեսլեանն Յիսուսի:**

Անմեղադիր լերոյ սղալին, զի յօրինակն խիստ հին էր և ես
 բազում տառապանօք գրեցի:

41

ИБ, А 55—168

Шаракноц, 1599 г., д. Талиш

а

Переписчик Тиравак.

л. 44 б Տէր Աստուած իմ, որպէս փրկեցեր զՆիկուէացիսն, առնալէս
 փրկեալ և զիս ի ծովացեալ [մեղայ] իմոց.

л. 110 а

Երանի նաւասարդին,
 Յորժամ ելնէ եւր ծովին:
 Ի յարութեան սուրբ Միածնին,
 Եւ զիս յիշեալ, Տէր, ընդ նմին՝

* Последние 4 строки следуют размеру «Повести о Валааме и Иоасафе»,
 которой начинается рукопись. В тексте ишатакарана разбивки на строки нет.
 Ср. № 40.

** Как и в предыдущем ишатакаране (№ 40) эти 4 строки повторяют размер
 «Повести о Валааме и Иоасафе». Переписчик обеих рукописей Микайёл —
 одно и то же лицо.

ՋՏիրաւաբ մեռեալ ոգին,
 Եւ սմուարս անապարին:
 Եւ ակն ունեմ Արարողին՝
 Ջմեպ փրկէ ի հրոյ յաւիտեան:

6

Заказчик епископ Мекайил.

Անայիլ եպիսկոպոսս սրայայ ի Շարակնոցս ի հալալ ընչիւ ա. 249 6
 իմոյ՝ յիշխարիակ ինձ և իմ ծնողայն, հայրն իմ՝ Կէր Մարկոսն,
 մայրն իմ՝ Գայիանան, պապն իմ՝ Ճանդարէ, Կապն իմ՝
 Ոստիանէ, հարեղբայրն իմ՝ Միրումնափար, յեղբայրն իմ՝
 Դապար, բորն իմ՝ Հռուպսիմէ ապաշխարող, Մարիամ,
 Թրովանդայ, Ոհանէս, Եղիսաբեթ, ի վանս որ կոչի Հռուեկայ
 Աստուածածին, ի գնխաղս Թալիշ:

Արդ, երեսս անկեալ աղաչեմ, յորժամ հանդիպիք սմայ, մեկ
 բերան ողորմի ասէք, Աստուած ձեզ ողորմի իւր միսանգամ
 զալուսրն. ամէն: Ի թվին ՌԽԸ (1048/1599 թ.):

Раздел 6 писан другой рукой.

42

ИБ, В 21—259

**Григор Татеваци, Книга вопрошений,
 1603 г., Амида, переписчик Барсел**

Փառք ամենասուրբ Երրորդութեանն՝ Հօր և Որդոյ և Հոգւոյն ա. 382 a
 Սրբոյ, որոյ շնորհօք և ողորմութեամբն աւարտեցաւ գիրքս, որ
 կոչի Հարցմունք Գրիգորի: Արարեալ զսա եռամեծի և երիցս
 երանելոյ ըստնեայ պեպի սուրբ վարդապետին Գրիգորի
Տաթևացոյ, աշակերտին եռամեծին Յովհաննու Որոտնեցոյ, ի
 մայրաքաղաքս Համիլ, ընդ հովանեալ սուրբ Կիրակոսի և Սրբոյն
 Մարգսի Ջորավարին, ձեռամբ յոգնամեղ Բարսղի պիպականուն
 վարդապետի՝ աշակերտի Մրապիոն քաջ հռչակորի, յերկրէն
Արծրունոյ, ի գեղջէն Մարմանդոյ, ի վանաւեցն Դապարու, որ
 յորջորջեալ կոչի Սուրբ Առաքեալք, եւ Կարապետի նորին
 աշակերտի ի նոյն վանացն Դապարու, ի յառաջնորդութիւն
 մայրաքաղաքիս Համթա Կէր Մրապիոն քաջ ըստնապետին
 իմոյ, որ յայսմ ամի, որ էր թուական մերոյ ազգիս ՌԾԲ (1052/
 1603 թ.), գնացեալ յերկիրն Արևելից, հրաւիրեալ ի նոցունց
 արևելեան եպիսկոպոսայ և վարդապետայ, ձեռնադրեալ եղև
 կաթողիկոս ազգիս Հայոց ի սուրբ Էջմիածինն, հաւանութեամբ
 ամենայն երկրի և վկայութեամբ ամենայն վարդապետայ: Ի
 թուականութեանն հայկապեան Կոնստնտնուպոլսի Կաթողիկոսի
 ՌԾԲ (1052/1603 թ.) յորում ամի անօրէն բուրն Բաղիշու
 նենգութեամբ սպանեալ զպարոն իրեանց՝ Խալաֆիսան
 կոչեցեալ, որ էր յոյժ ողորմած և իրաւարար ի վերայ քրիստոնէից,
 որ և յայն սակս սպանաւ Բ (2) որդովն՝ Ուրուխան-Պեկին և
Բաղր-Պեկին: Եւ բազում սուր ածին երկրին Բաղիշու և երկրին
Տաթուսոյ: Որ և ի սոյն ամի սկսեալ մեր զՀարցմունքս ի սուրբ

եկեղեցին Կիրակոսի, յաւորս քառասնորդայ պահոց, և
աւարտեցաւ ի Սուրբ Սարգիս եկեղեցին յաւորս ամռան
յիսնակին, ի տոյն ամի: Բայց ոչ ժամանեցաք կազմելոյ, այլ
մնացեալ անկազմ, զի մեր գնացեալ ելաք ի Սուրբ Առաքեալն,
որ տեղապահ էաք երկրին, և սպասատր նորին Սուրբ Առաքելոյն:
Եւ ի գալ միւս ամին՝ ՌԾԳ (1053/1604 թ.) թվին, դարձեալ եկաք ի
մայրաքաղաքս Համիթ, ի տեսութիւն տէր Գրիգոր կաթողիկոսին,
կազմեցաւ գիրքս և աւարտեցաւ: Քոր արտաստաթոր ակամբ
հայցեմ յընթերցողայդ և ի պարահողայդ, յորժամ ընթեռնուի
լամ տեսանէք, յիշեցիք ի // մաքրափայլ յաղօթս ձեր, Աստուած
ողորմի ասելով, զպատածեալս մեղօք զվերոյ ասացեալ Բարսեղ
վարդապետս հանդերձ ծնողօք և ամենայն արեան մերձաւորօք
և այնոքիւք, որ ի վերս մեր երախտիք ունին՝ եթէ հոգևոր և եթէ
մարմնատր, խնդրես[ցուի] ամենեցուն ողորմութիւն և մեղաց
թողութիւն: Նաև զաշակերտն իմ զտէր Կարապետ քարտուղարն,
որ աշխատեցաւ և գրեց զշատ բաժին գրոցս: Յիշեցիք յաղօթս
ձեր և թողութիւն խնդրելով իւրն և իւրոց. ամէն:

л. 382 б

См. также ПЗ 1621—1640, № 40, 1621 г. — тот же Барсел
дарит монастырю другую рукопись.

43

СПБГУ, ВФ, Ms. Саус. 3—461

**Йоҳаннэс Езрикаци. Толкование грамматики,
1608 г., Аринчк, последующий владелец
Месроб Клайеци**

Ընդ առաջին աշխատանքայն յիշեցիք զվերջին սրայօղ
Քերական կրակիս՝ զՄեսրոբ Կրայեցի, որ ըստպա զսա ինձ
յիշատակ բարի, զի զսա ընկալեալ էր Յակոբ վարդապետն
Աորնջեցի ի Պողոս վարդապետէ: Եւ իմ գնացեալ ՌԾԷ (1057/
1608 թ.) թվին ի Սուրբ Էջմիածին ի Վաղարշապատ, և անտի
երևան, անտից Առինչ, և անդ շնորհեալ ինձ պակասաւ//
րիս վերոյ ասացեալ Յակոբ վարդապետն և ձգնազեալ քաջ
վարդապետի աշակերտն Պողոս վարդապետն, որոյ յիշատակ
նոցին օրհնութիւն եղիցի, և որ յիշէ՝ յիշեալ լիցի ի Քրիստոսէ.
ամէն:

л. 110 б

л. 111 а

44

ИБ, А 60—173

Заклинания, 1618 г., переписчик Вардан

Գրեցաւ Կ[ի]պրիանոս ձեռամբ անարժան և անպիտան
Վարդան իրիցու որ անուն կայ սուր և գործս ոչ, անմեղայդի
լերուի, ով եղբայրք, զի խիստ դառն ժամանակ էր, որ մեզ տարան
մէջս // Գ(3) թագատր փոխեցաւ՝ սուրթան Ահմատ, սուրթան
Մուստաֆէ, սուրթան Ոսման: Եղաւ թվին ՌԿԷ (1067/1618 թ.)
էր, և Քրիստոսի մարդայսիրին փառք յափտեանս. ամէն:

л. 73 б

л. 74 а

РНБ, Арм. н. с. 11—23

**Четвероевангелие, 1635 г., Балэш,
переписчик и художник Сахак Балишпеци**

а

Подпись под изображением Иисуса:

Քրիստոս Աստուած, զթած և մարդասէր, խնդրեմ ի քն, վասն л. 25 б
աղաչանայ ծնողի քո, թողութիւն շնորհեան սխալանայ բազմամեղ
Սահակ ծառայիս քո, և յիշեան զիս յարհայրութեան քում՝ վասն
անուան քո:

б

Подпись под изображением Марии:

Աղաչեմ զքեզ, սուրբ կոյս Մարիամ Աստուածածին, միշտ л. 26 а
բարեխաւսեան առ քոյդ միածին, զի ողորմեսցի ինձ՝ Սահակ
մեղսամած գրչի և սրբապողի:

В руках у Марии свиток с записью:

Ձօնեալդ յաղախնոյս զԲանդ Աստուած, աղաչեմ ողորմեան
Սահակ գրչի և ըստապողի:

в

На заставке, золотым еркатагиром:

ՁՍահակ նկարող Բաղիշեսի յիշեան ի Քրիստոս: л. 37 а

г

Ձմեղսամած Սահակ գրիչս յիշեսցէ ք առ Քրիստոս Աստուած: л. 230 а

д

Արդ, գրեցաւ սուրբ Աւետարանս ձեռամբ մեղսամած և л. 286 а
բազմասխալ Սահակ գրչի, ի քաղաքս Բաղէշ, ընդ հովանեաւ
Սուրբ Սարգիս Զարավարին, ի թվականութեանս Արեթական
տոհմի ի Ռ և ՉԴ (1084/1635 թ.) ամի, ի հայրապետութեան
տեառն տէր Փրիպոս սրբապան կաթողիկոսի:

Արդ, որք հանդիպիք սմայ, յիշեսցէք Աստուած ողորմի ասելով
բազմամեղ գրչիս և ծնողայ իմոյ՝ Սրբեկանոսին և Շահումին,
և ամենայն արեանառու մերձատրայ մերոյ, // և Քրիստոս л. 286 б
Աստուած, որ առաւրն է ի տուրս բարեայ, ձեզ և մեզ ողորմեսցի.
ամէն:

Դարձեալ, յիշեսցէք առ Քրիստոս Աստուած զաստուածասէր
կինն Մարիամ և զծնողսն իւր, զհայրն՝ զՄաիարն և զմայրն
իւր՝ զԳոհարն, և զեղբայրն իւր՝ զՀայրապետն և զԱռաքելն, և
զԲ/ւերն իւրոյ՝ Մերդընին, և զաւակայն իւրոյ որդոյն և
ղստերայն, և ամուսնոյն իւր՝ Սևդինին, և հօրն Նուրիադին և
մօրն՝ Հրրիգին, և այլ ամենայն արեանառու մերձատրայն, որ
ըստապաւս զսուրբ Աւետարանս ի հալալ արդեանց իւրոյ և ի
քրտնաջան վաստակոյ, և եղ ի Սաթու գեղն, ի դոտն Թովսմանուկ

Սուրբ Խաչին՝ անջնջելի յիշատակ, սի միշտ ընթերցյի յունկն լսողսց և մխիթարեսցէ պիռզիս հաւարայեցոյ:

Արդ, որ յանդիպի սմա տեսութեամբ և ազգովի ինչ իւրիս սմանէ, յիշեսցի // ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զստացող տառիս՝ վՄարիամն, և յի բերանով Աստուած ողորմի ասացէ իրն և ծնողաց իրոյ՝ Մաքարին և Գոհարին, և եղբարցն՝ Առաքելին և Հայրապետին և քրերցն՝ Մարգարտին և Գուվարդին և Մերգնին, և որդոցն և դստերացն և ամենայն ազգականացն, նաև ամուսնոյն իրոյ՝ Սևդին և հարն իրոյ՝ Նորիհաղին և մօրն՝ Հրդիմին, և եղբարն և ամենայն ազգականացն, և Տէր Աստուածն ամենայնի ձեզ և նոցա, և ամենայնի առհասարակ ողորմեսցի. ամէն:

Գարձեալ կրկին անգամ յիշեցէ առ Քրիստոս Աստուած վՄարիամն և զծնողս իր և զամենայն ազգականս նորա, որ ըստացաւ զսուրբ Աւետարանս կամակայութեամբ Բարսեղ քաջ ռաբունապետին, առաջնորդի նահանգիս Համթայ, և եղ ի դուռն Թովսմանով Սուրբ Խաչին, որ է Սաթու գեղ, ի ձեռն քահանայիցն տէր Աստուածապետ առաջ երիցուն, տէր Դանիէլին, տէր Առաքելին, Բ (2) տէր Խաչապետրիցն, տէր Ղազարին, սի պահեսցեն մեծաւ խնամով և ընթերցյին յունկն աստուածաւեր լսողաց, ի վայելումն անձանց իրեանց և որք գայցեն յեր իրեանց:

Եւ արդ, մի ոք իշխեսցէ հեռացուցանել զսա ի դրանէ Սուրբ Խաչին ծախելով կամ գրաւելով, և թէ ոք յանդրգնի, նսովեալ եղիցի, իսկ խնամողն և լաւ պահողն՝ արինին յԱստուծոյ և յամենայն սրբոց նորա, ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

Издание ишатакарана с купюрами: ПЗ 1621—1640, № 911.

46

ИБ, В 3—241

Книга проповедей Лукаса Лореци,
1643 г., Львов (?), переписчик Михайэл Сисци

Փառի[...] Ես՝ մեղաւոր և անարժան Միքայէ ծառայն Յիսուսի Քրիստոսի և Սուրբ Նիկողայոսի սքանչելագործ հայրապետին, որ եր կարողութիւն անարժան գրցիս* Միքայէ որդի Ղազարին Սիսցի, որ գրեցի այս զսուրբ Քարոզգիրգա: [...]

Արդ, երես անկեալ աղաչեմ, հայրք և տեսաք իմ, խնդրեմ զձեզ չմեղադրեսցէ գրիս, յերբ տղաւ կամ պակաս գրանիցէ պատն մէջն. կու խնդրեմ օր թողութիւն շնորհեսցէ և պակաս ինչ տեղ կա գրեսցէ և ապարեսցէ տղաւթենէ գրչիս. ամէն[...]

Կարարեսցաւ այս ի թվին Հայոց ՌՂԲ (1092/1643 թ.) ղեկտեմբեր ամսոյ ԺԳ (13):

Յորժամ որ կարդայք, յիշեցէ ի սուրբ աղօթս զիս և ծնողս իմ, և ասացէք, թէ Աստուած ողորմի:

* Вм. գրչիս

ИБ, А 93—206

**Шаракноц, 1660 г.,
д. Аванданц, переписчик Аветис**

Փառք եռակի աստուածութեանն,
Եւ միակի ամճառ բնութեանն,
Երրորդութեան անբնական
Եւ միութեանն անսրնական [...]

л. 366 б

Далее воспроизводится ишатакаран рукописи, также *Шаракноца* ИБ, А 46 (№ 159) от 1659 г., переписанной тем же Аветисом годом ранее (ПЗ 1641—1660, № 1347), с небольшими различиями в орфографии. Запись 1659 г. свидетельствует о некоторых изменениях в семье переписчика. Можно думать, что на переписку следующего *Шаракноца* в 377 небольших листов ушел один год.

ИБ, А 37—150

**Сочинения Нерсэса Шнорхали,
1662 г., обновитель Нерсэс**

Զվերջին նորոգալ աստուածալոյս Յիսուս Որդիս, Սարգիս ահրեայիսկոպոս երու նորոգել հալալ ընչից իմոյ՝ յիշատակ հոգոյ իմոյ և ծնադայն իմոյ, որ է վախճմ Մանահնու Սուրբ Աստուածածնին և հրաշափառ Սուրբ Կաթողիկէին: Ոչ ոք իշխեսցէ հանել ի դրանէ սորայ: ԶՆերսէս դաիրս նորոգեցի թվիս ՌՃԺԱ (1111/1662 г.).

л. 253 а

ИБ, С 52—431

**Синаксарь, 1665 г., Карс,
переписчик Атанас**

Յիշատակարանն է.

л. 1 а

Փառք[...] որ եր կարողութիւն տրկար և անարժան և մեղօք մեռեալ անձինս՝ Աթանաս օրչի, հասեալ յաւարտ յայսմ արեւնի: Զանպի ունի սա պրոլոր տարին յինեան հաւաքեալ ըստ Հոռոմոյն ԲԺՆ (12) ամիսս եւ ըստ Հայոց երկուրասան ամիսս և Ե (5) օր աւելին՝ զամենայն տօնից տէրունականացն և զսրբոց նահապականացն, զնախահարցն, զմարգարէիցն, զառաքելոցն, զհայրապետացն, զհախանայիցն և զսարկաւազացն, <զառաքելոցն>, զճգնատրացն և զկուսանացն, զկանամբայ, զմարտիրոսաց, զծերոց և զտղայոց, զչափու հասակի, այլ և երկնային վօրացն, զաթոռոցն, զսերովբէիցն և զմերովբէիցն, զօրութեանցն և զիշխանութեանցն, զպետացն և զպետութեանցն, զհրեշտակացն և զհրեշտակապետացն: Պարմութիւն կարծրագոյն տանջանացն և զ[ս]խանչելեաց չնաշխարհիկ

վարույ սրբոյն աստի հաւաքեալ կան, որ օրըստօրէ սրճարճեցուցանէ և սոսկացնէ զոսկերս լըսողացն և դարձուցանէ առ ի յունկնդրութիւն ախորժ մտաւորայ: // Ջոր և սիրաւորաւի տենչմամբ և եռափափաք ըղձմամբ սրտի ստացաւ զանառիկ մեծութիւնս և զպայծառութիւնս սուրբ եկեղեցւոյ և զխրախոսութիւն մանկանց ուսումնասիրաց, հաւաքարիմ պարոն Միքայել դպիրն՝ յիշատակ իւրն և ծնողացն՝ Մեսրոբ իրիցուն, մօրն՝ Հեղինարին, կենակցին՝ Վարդիթերին, որդւոյն՝ Մեսրոբին, ռեքսն՝ Շաղիկին և Գայիանին, դստերսն՝ միւս Գայիանին և Հոռոմսիմին և Աննային:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄեսրոբ էրէցն և զմիւս կենակիցն զառաջինն՝ զԽաթունն, և զորդիսն փոխեցեալն առ Քրիստոս: Քանզի այս Մեսրոբ էրէցս, հայրն ստացողի սորին, երկրորդ անգամ ամուսնացեալ էր, զի յառաջնոյ ամուսնոյ իւրմէ ոչ էր մնացեալ զաւակ, և մնացեալ դուստր մի Շաղոսկի անուն և ինքն կայր անոք և անկարևոր: Յետոյ գնացեալ ամուսնացաւ՝ ի բայ դնելով քահանայական կարգ և սահման, զի մի մնասցէ անժառանգ յայսմ կենցաղոյս: Գնացեալ էառ զՀեղինար անուն, կին երկիւղած և աստուածասէր, զի միշտ և հանապազ աղօթս իւր առ Աստուած մատուցանէր արտաստալից աշօք, ըստ հանգոյն Աննայի՝ մօրն Սամուէլի: Որ և բարերարն Աստուած ողորմեցաւ և զկամս երկիւղածաց իւրոց կատարեաց՝ եր արինեալ արու զաւակ և դուստր մի:

Յետ բազում ժամանակայ այս // արինեալ տղայն յարբունս հասեալ Միքայել դպիր, յետ առ Աստուած փոխելոյ հօրն, վիշտս բազում կրեաց, զի մայրն մնաց այրի և ինքն որք ժամանակ ինչ: Զի յետ առ Աստուած փոխելոյ հօրն, սրբապան և բազմերախտ աստուածամերձ քահանայն տէր Ստեփանոսն առ իւր, քանզի բարեկամ և մերձատր և ս էր: Եւ հայրաբար խնամ տարեալ, բազում աշխատութեամբ պահեաց և կարդացոյց սաղմոս և շարական և ամենայն ընթերցմունք Գրոց: Զոր և աստուածային խնամովն հասեալ երիտասարդական հասակի՝ ուսաւ զամենայն դպրութիւնս, և արուեստս և ս քաղաքական ուսեալ եղև քաղաքի պատուական, ուսեալ ի պատուական կնիքաւորէն իւրմէ խօճա Ասլանէն, որ և նա ըստ աշխատանայ իւրոց վարձս ի Քրիստոսէ առցէ: Վասն որոյ աստուածային ողորմութեամբ կամեցաւ մայրն յերուսաղէմ տանիլ. իսկ բարիատեացն սատանայ, որ հանապազ կամի զմարդկային բնութիւնս ի կամս իւր կործարական արկանել, անկաւ զամենայն ստացուածն իւր ի ձեռս արանց թշուառացելոց, վաճառ առնելով խաբէութեամբ: Զոր և զրկեցաւ զինչ որ ի տղայութեան վաստակեալ էր, և ոչ կարաց գնալ ի սուրբ տնօրինական տեղիսն, այսինքն ի սուրբ քաղաքն յերուսաղէմ: Յետ այսորիկ հայեցեալ ժամանակ ինչ, խղճամտեալ յաղագս ուխտապանց լինելոյն, ստացաւ զսուրբ գիրքս՝ յիշատակ իւրն և ծնողացն, հօրն՝ Մեսրոբ իրիցուն, մօրն՝ Հեղինարին, կենակցին՝ Վարդերին, որդւոյն՝ Մեսրոբին, և ամենայն արեան մերձատրացն:

Արդ, և դուք, պատուական և քրիստոսաղաւան քահանայք և ժողովուրդք և այլ եկեղեցականք, որք նստիք ի յունկնդրութիւն սուրբ գրոցս, և այլ կարդացողք և որինակօղք, յիշեցէք զստացող

սորա՝ պարոն Միքայել դպիրն և զծնողսն իւր՝ զվերոյգրեալսն և զայլ ամենայն արեան մերձաւորսն՝ զկենդանիսն և զհանգուցեալսն:

Եւ արդ, ես՝ անպարտաւ ի բարեայ և անկարգս ի կարգաւորայ, սուրանուն Աթանաս քահանայ, տեսի՛ զսէր և զփափաք սորա՝ զՄիքայել դպիրն, զոր ունէր առ հոգևորսն, և իմով իսկ տրտմութեամբս և հոգաբարձութեամբ բազմաւերախօս և աշխատասէր ծերունի և ճգնաւէր քահանայի տէր Ստեփանոս ահր իրիցոյ, որ և ծեր գոյով աշխատի զհետ մեր ի փոքու հետէ մինչև ցարդ. զի ուսուցիչ և հայր մեր է բազում կերպիւ: Աստուած զինն ընդ երկայն աւուրս արասցէ և յետ աստեայս ելանելոյ ընդ սրբոցն մասնակից արասցէ: Որ և կամակցութեամբ հօրս մերոյ յանձն առի և կարարեցի ողորմութեամբ Աստուծոյ, բազում աշխատութեամբ հասի յաւարտ գրոցս: Որ և յաւարտելն զստոր գիրն, եղև նորոնծայ արու մանուկ ստացողի սորին՝ Միքայել դպիրն: Արինեալ է Աստուած, որ քայ պարգևս ողորմածայ իրոց:

Դարձեալ յիշեցէք զիս, անայիտան և փանաքաբան, տղմասէր և մեղօք ներկեալ Աթանաս սեթևեթ էրէց, որ և կրկին a. 26 գաղափարեցի զպապմութիւն սրբոց հնոց և նորոց, յայտ արարեալ աշխատասէր վարդապետայ սրբոց, ի թվիս Հայոց ՌՃԺԴ (1114/1665 թ.), ի մայիս ամսոյ ԼԱ (31), իշխանանիստ բաղափա Լարոյ, ի հայրապետութեան Ջուղայեցի տէր Յակոբ սրբազան կաթողիկոսի, եւ ի ժամանակի թագաւորութեանն Կառկայ սուրբան Մահումաւրին: Բայց աղաչեմ ի վայելողացդ յիշել զիս, զփստն ծրօղս, եւ զհօրեղբայրն իմ վերոյգրեալ սրբասէր քահանայն զտէր Ստեփանոս և զհօրեղբօր որդին Արիստափես եղբայր մեր, արեւնասաց մերում նուագի, կարարեալ ուսումնասէր, հանձարեղ և իմաստիւք լի: Եւ նորոնծայ և կոկոնաձև, անուշահոտ և դեռահաս Մաղափայ պապանի բերկրեալ, զի վաղուց հետէ փափաք էաք արու մանկան, այժմ Տէր այց արարեալ՝ ընծայեաց մեզ լուսարեւիլ մանուկ: Ջոր և իննս տըւօղն և բարերարն Աստուած անփորձ և անսա[ւա]յն պահեսցէ մինչև ի խորին ծերութիւն: Այլ և հանգուցեալն ի Քրիստոս հայրն իմ՝ Սկրտիչն և զմայրն իմ՝ Շաղիկն, իոյր ստացողի գրոցս Միքայել դպիրն, զոր դառն աշխատեալ բազում կերպիւ և այժ[մ] ծերացեալ և անտեսացեալ, կայ ի տան ի փխրութենէ քարտամեալ, յաղագս բազմավիշտ կենցաղոյս: Ջի սա մայրս իմ ևս զրկեցաւ ի յորդոց բազում և դստերայ, այլ ես մնացեալ միայն, և պաշտեաց զիս բազում աշխատութեամբ: Եւ զհօրեղբօր կին զԳայիանէն, որ և նա անցեալ զատուրք ունի որդի մի Արիստափես սարկաւագ, եւ զհարսներ սոցին, զոր այժմ ունին զԴովաթն և զՄարիամն, և այլ մեծ և փոքր դստեր, և ամենայն արեան մերձաւորսն մեր՝ զկենդանիսն և զհանգուցեալսն: Ջոր և խնդրեմք ի վայելողացդ և ընթերցողացդ և կրկին գաղափարողացդ՝ յիշել միով ողորմայի զստացող սորին զՄիքայել դպիրն իւրայնովն և մեզ՝ զծագրօղս մերայնով: Ջի ստացող սորա և մեք էաք ի յերկրէն Արարապոյ, ի գեղջէն Թալնոյ, քանպի թվին ՌՁԵ (1085/1636 թ.) եկն սուրբան Մուրադն և էաք զէրևան, և մեք գեղովք մերովք և ազգականօք

վրդարանդեալ գնացաւ ի սահմանս Կիլիկեացոյ բազում վշտիւ:
 Եւ անդ աստուածասատր բարկութիւն եհաս ի վերայ մեր,
 արկեցաւ որդոց և սրապուծոց, եւ եղաւ ցիր եւ ցան ի բազում
 րեղիւ: Եւ այժմ եկեալ յարեցեալ ի Կարս քաղաքի մեջ և սրապօղ
 սորա՝ բռնին իմ Միքայել դայիրն: Վասն որոյ խնդրեմք ի
 վայելողացոյ և ընթերցողացոյ՝ ներեցէք պակասութեան մերում:
 Զի բազում աշխատեցաւ ի հեղ գրոցս և // փափաքանօք յանկ
 հանեալ ասարկեցի ըստ մերում կարի, օգնականութեամբն
 Աստուծոյ և ամենայն սրբոց նորա: Եւ թէ ինչ ընթեռմամբ սորա
 օգտիք ի սմանէ՝ Տեառն շնորհիք, եւ թէ ոչ՝ աղաչեմ անմեղադիր
 լերում, զի վիշտ և նեղութիւն բազում կայր: Քանզի փոքրագոյն
 ժամկիւն կայր Հայոց ի Կարս քաղաքի: Անօրէն կինիկոսք
Կառնիկ նախանձեցան և առին բազում ասարաւ, եւ մեք մնացաւ
 առանց ժամարեղաց ամս Բ (2): Եւ յետ Բ (2) ամսայ քաղաքի
 յառաջակայ պարոն Ասլանն և Խօճապապէն և այլ դօլվաթաւորք
 մեծ և փոքր, գնացեալ բազում ծախիւք յամր բերեալ ի թագաւորէն,
 շինեցին կրկին եկեղեցի ի քաղաքէ դուրս ի կողմանէ հիւսիսոյ,
 մերձ ի քաղաքի պարբսպին ի վերայ Ախտրան գետոյ, յանուն
 Սուրբ Աստուածածնին, այլ գեղեցիկ քան զառաջինն: Որ և ընդ
 հովանեաւ նորաշէն եկեղեցոյս՝ ծիրեալ ասարկեցաւ բազում
 աշխատանաւ: Զոր և մաղթեմ ի սուրբ ընթերցողաց յիշել
 զվերոյգրեալ սրապօղ և աշխատող սորա և զամենայն
 երախտաւորսն մեր՝ զկենդանին և զհանգուցեալսն: Եւ նա, որ
 առարն է ի զուրս քաղաքայ, և ձեզ ողորմեսցի իւր միսանգամ
 զարսպեանն, յորժամ զայցէ փառօք Հօր և հրեշտակայ սրբոց.
 ամէն: Հայր մեր, որ յերկինս...

Ср. № 83, 1694 г., также из Карса, начало которого совер-
 шенно идентично началу настоящего иштатакарана.

50

ИБ, В 113—350

Требник, 1665 г.,
 переписчик Аракэл

Յիշատակարան է Մաշտոցի: Փառք[...] որ եր կարողութիւն
 անարժան րէր Առաքելին գրչի հասանել յաւարտ գիծ րառիս,
 որ կոչի Մաշտոց, որ է սա կարարող եթն խորհորդոյ եկեղեցոյ
 և ունի սա շարժեալ յինքեան զԷ (7) աստիճանայ եկեղեցոյ ի
 յանկ և ի կարարումն կենաց և մահու:

Արդ, եղև արաւ սորին թվաբերութիւնս Հայոց ՌՃԺ և Դ
 (1114/1665 թ.), եւ ի հայրապետութեան Հայոց րեառն Յակոբայ:
 Գրեցաւ զսա յիշատակ հոգոյ իւրոյ Բիւնիքին հայրն՝
 Մահակին, մայրն՝ Շահպապին, եղբայրն՝ Ոհանին, Պարաթին,
 որդին իւրոյ՝ Անանիին և իւր կողակցին: Դարձեալ յիշեցէք ի
 Զրիստոս...

ԴՅ, АР 733—467

**Четвероевангелие, 1665 г.,
анонимный переплетчик и обновитель**

Փառք [...] համագոյ միասնական սուրբ Երրորդութեանն, Հարն л. 272 а
և Որդոյ և Հոգոյ սրբոյ: Արդ, զվերջինն կապմոդ և զաշխարհոյ
սորին դեղծած գրերն որ նորոգեայ թվին ՌՃԺԴ (1114/1665 г.),
ի վայելումն*

ИБ, В 80—317

**Четвероевангелие, 1666 г.,
переписчик Йованэс Шоротици**

[Փ]առք [...] Արդ, ես տէր Աւելոհսս ըստապայ զՍուրբ л. 272 а
Աւելարանս ի հալալ վաստակոյ իմոյ՝ յիշարակ հոգոյ իմոյ
անջնջելի, հորն իմոյ՝ Վարդանին և մօրն իմոյ՝ Արուսին, և միս
մօրն՝ Խանայէկուն, փոխեցելոյն ի Քրիստոս Աստուած, եղբարս
իմոյ՝ Խլպաթին, Պապօին, որ փոխեալ է առ Քրիստոս Աստուած,
Միմոնին, Գրիգորին, Հայրապետին, Պարոնշահին և Պարսամին,
ամուսնոյն իմոյ՝ Թուրվանդային և որդոյն իմոյ՝ Ղապարին և
եղբօր որդոյն իմոյ՝ Սկրպչին, Վարդանին, Պապօին, Գրիգորին,
և այլ ամենայն առու արեան մերձատրայ իմոյ՝ կենդանեայ և
հանգուցելոյն. յիշեցէք և Աստուած ողորմի առաջէք. Աստուած
ձեզ և մեզ ողորմեսցի ի միսանգամ գալըստեան իրոյ. ամէն:

Դարձեալ ես տէր Աւելոհսս ստապայ // զսուրբ Աւելարանս՝ л. 272 б
յիշարակ հոգոյ իմոյ և ամենայն ընդանեայ և ազգականայ
իմոյ հասարակ վերոյ գրելոյն. ամէն: Թուին ՌՃԺԵ-ին (1115/
1666 г.) գնեցի զԱւելարանս սուրբ:

Ընդ սոսին և զիս՝ զմեղատր Յովանէս վարդապետս
Շոռոթսի, զսակաւ յիշարակ գրօղոս յիշեցէք ի Քրիստոս
Աստուած և մեղայ իմոյ ի Տեառնէ թողութիւն խնդրեցէք.
մարդասէրն և ողորմածն Աստուած ամենայն մեղայ ձերոյ
թողութիւն շնորհեսցէ. ամէն:

Далее другой рукой перечисление имен, не связанных с
владельцем или переписчиком.

ИБ, В 170—376

Сборник, 1666 г., переписчик Парсам

Շնորհիւ Տեառն և ողորմութեամբ նորա կարարեցաւ л. 214 б.
սքանչելի Տղայութիւն Քրիստոսի ձեռամբ Պարսամ իրիցոյ և
անարժանի ի թվին ՌՃԺԵ (1115/1666 г.) Որ ողորմի ստապողի
և գծողի մեղասաւէր Պարսամի հարն և մարն, նորին կնոջն

* Оставлено пустое место, которое было заполнено от имени Закарии, сына
Даниэля.

Եղսիկին և որդոցն Գրիգորին, Նիկողոսին և դստերացն: Անմեղադիր [լերուի] զի կար մեր այս չափ է: Մի բերան ողորմի ասէ. ամէն:

54

ИБ, А 79—192

Четвероевангелие, 1667 г., Балэш

а

Переписчик Петрос Лулѣкци.

- л. 322 6 /// [Ո]ւարի և տեսեալ զսորա անճառ փրկագործութեան խորհուրդ, սրբասէր և հաւարարիմ ծառայն Աստուծոյ՝ Բաղիշեցի Դաւիթ վարդապետ, և ջեռմերանդ սրբիւ և սերտ հաւաքով և եռափափագ սիրով և յօժար կամօք ետ գրել զսոսկալի և զսարսափելի լուսապարար սուրբ Աւետարանն ինձ՝ մեղատր և յողորդ անգէտ և յիմար Պետրոս լոկ անուամբ էրէցու, զերկու գլուխն միայն՝ զՂուկաս և զՅոհաննէս: Որ և կապարեցի զհրամանս նորա ըստ իմում կարի, և ծաղկեցի չորս գլուխն ի թուաչափութեան Հայոց // ՌՃԺԶ (1116/1667 թ.), ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում կամք իբրև զծով ծփեալ ալէտանջ ի չնչմանէ՝ մահաթոյն բռնասաստիկ հողմոյն այլասեռ խուժամուծ, բարբարոս սարակիներուս, զոր Տէր Յիսուս այս առնէ, և ի հայրապետութեան Սուրբ Էջմիածնայ Յակոբ սրբազան կաթողիկոսի, և յառաջնորդութիւն Բաղիշու ֆաղափս հոգևոր հօր մերոյ Մեսրոպ վարդապետի:

- Յայսմ ժամանակի ետ գրել զսուրբ Աւետարանս քաջ բարունապետն և անյաղթ փիլիսոփայն Բաղիշեցի Դաւիթ վարդապետաց վարդապետն՝ յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնադայն՝ Ալէքսիանոսին և Խանադին, փոխեցելոցն ի Քրիստոս, և մահդասի եղբօրն՝ Մելիսեդեկին, և րուերն, և ամենայն արեան առու մերձատրացն՝ կենդանեացն և հանգուցելոցն: Որք ընթեռնուի // սուրբ Աւետարանս, յիշեցէի ի Յիսուս Բաղիշեցի Դաւիթ վարդապետն, զսրայօղ սուրբ Աւետարանիս, որ զերկու գլուխն ինքն իւր ձեռօքն գրեաց, և զերկուսն ինձ անարժանիս ետ գրել, և լի սրբիւ Աստուած ողորմի ասէի իւրն և ծնօղացն, և Աստուած զձեզ և զինքն յիշեացէ յաներեկ ատուրն, յորում ծագէ անմուր արեգակն, և արժանի լինիցիք տեսանել զանտեսանելին եղականացս, և մեծաւ հրճուանօք պարիցէի ի խումբս ճեմարանի արդարոցն. ամէն:

б

Переписчик и заказчик Давиѣт Балишеци.

- л. 323 6 [Ա]րդ, ես տրուալս և թշուառականս, յերինս ի սպասատրաց և անարգս ի կարգս բանասիրաց, մեղուցեալ Դաւիթ լոկ անուամբ և եթ վարդապետեալ գրեցի զՄատթէոս և զՄարկոս գլուխն իմով մեղսամակարթ // մատրեամբս և զերկու գլուխն գրել ետու

* Вм. ի չնչմանէ

Ղութկսի Պետրոս երիցուն, յիշատակ հոգո իմոյ և ծնողայ, հօրս՝ Ալէֆսիանոսին և մօրս՝ Խանադին, ննջեցելոյն ի Քրիստոս, և Մելփսեդէկի եղբօրս, և փութս. նաև եղբօրորդոյ իմոյ Բսաիակ ընթերցասէր գրոց աշակերտի, և ամենայն արեան առու մերձաւորայ, կենդանեացն և հանգուցելոյն:

Արդ, աղաչեմ յիշել զմեզ ի մահութ յաղօթս ձեր և Աստուած ողորմի ասել ինձ եղկելոյս, **հիփոյս** և թշուառականիս, զի միջնորդութեամբ սուրբ Աւետարանիս փրկեսցէ զժառայ ձեր վասն Քրիստոսի ի սառստելի ատոր յահագնաշարժ զալստեան կենարարին մերոյ Յիսուսի. ամէն:

55

ИБ, А 56—169

**Сборник, 1667 г., Шатик, переписчик и автор
некоторых разделов Иакоб Джулайеци**

Յիշեցեմ զՔոլայեցի կրանաւոր մահդասի Յակոբ վաճառականս, որ ի ծերութեան իմոյ բազում սիրով և մտածութեամբ աշխատեցայ ի վերայ Գօմարիս, որ այս նօր Գօմարս յարնեցի: Ոչ թէ ես, այլ ողորմութեամբն Տեառն իմոյ Յիսուսի Քրիստոսի յիրաքանչիր ժամանակի ամիսն զանունն վերայ կարգեցի: Այս Գօմարս է խրատ գովելի, թեթևագոյն և դիրահաս քան զամենայն Գօմարս: Ով ոք ի սմանէ ուսանի կամ այլ ոք ուսուցանիցէ, նայ Քրիստոսի Գետութեան արժան լինի:

Ի թվականիս Հայոց ՌՃԺԶ (1116/1667 թ.) էր, որ Գօմարս յարնեցի, ձեռամբ իմով զայս գրեցի:

Ով ոք ի սմանէ օրինակ առցէ, աղ/աչեմ առ նայ, որ պիշատակս իմ գրեսցէ, նայ ի գիրն կենաց յիշեալ լիջի. ամէն:

Գրեցաւ Գօմարս Շալիկոյ յանապատումն: Ով ոք որ ի սմայ հանդիպեսցէ, վասն իմ թէ իմ ծնողացն մէկ բերան Հայր մեղայ ասէ, հայրն երկնաւոր նորա մեղացն թողութիւն շնորհեսցէ. ամէն: Հայր մեր:

56

ИБ, А 23—136

**Шаракноц, 1669 г., Гандзасар,
переписчик Йоханэс Хул**

a

Սուրբ Կուսին բարեխօսութեամբ և ամենայն սրբոց՝ ողորմեա՛ն, Քրիստոս Աստուած, սուր մահտեսի Յոհանէս իրիցուկի և իմ ծնադայն՝ հոգեւոր և մարմնաւոր:

б

Փառք[...] Գրեցաւ եղանակաւոր Գառն շարականաց ի թուաբերութեանս Հայոց ՌՃԺԸ (1118/1669 թ.), ի լաւ և ընդիր արինակէ առաջին իմաստոց և վարժապետացն Սիւնոյ, զոր էր գրեալ ձեռամբ Յոհանիսի հար Գրիգորի, մականունն Լոռլ

կոչեցելոյ, ի դառն և ի չար ժամանակի, յորում նեղիմք
յանարինաց և յանիրաւ պահանջողաց, ի հայրապետութեան
յրեառն Պետրոսի, ի Սթոք Ստրք Գանձալարայ, որ բազում
աշխատութեամբ նորոգեաց կարգաւ և կրանիւ:

ա. 431 6 Ծրեցաւ և գրեցաւ ձեռամբ ամենայմեղ և // թափուրս
յամենայն գործոց բարեաց, սուրանուն մահտեսի ի Յոհաննէս
երեցս, որ եմ մեղօք այրեալ: Վա՛յ ինձ ռբերան*, որ զանունս
միայն ունիմ և ոչ գործս բարի: Վասն որոյ ա[ղա]յեմք զամենեսեան,
որդիք Միովնի, որք ազգիք ի սմանէ՝ ուսմամբ կամ արինակաւ,
յիշեցէք ի Քրիստոս զծնադն իմ, զհայրն՝ Էվապն և զմայրն իմ՝
Պային, և հարապալ եղբայ[ր]ն իմ՝ Յովսէփն, աւաք տէր
Գրիգորն:

Գարձեալ աղաչեմ յիշել ի Քրիստոս սուրբ Գրիգորն, որ
արինակն շնորհեց. Սստուած իւրն արքայութիւն շնորհի. ամէն:
Ընդ նոսին և զիմ անարժանութիւնս իմ յիշ[ա]լրակել աղաչեմ և
ի մեղաց թողութիւն, և խոշորութեան, աղալանաց անմեղադիր
յինել, զի այս չափ էր կար մեր. որ ով յիշողացդ ող//որմեսցի
ա. 432 6 Քրիստոս Սստուած, և նմա փառք այժ[մ] ու յաիւրենիս, և անդր
բան զամենայն յաիւրեանս. ամէն:

57

ИБ, В 81—318

Четвероевангелие, 1671 г., переписчик Лյкас

ա. 318 6 Փառք[...] Արդ, գրեցաւ սուրբ Աւետարանս ի թվին ՌՃԻ (1120/
1671 թ.) ձեռամբ նուաստ և անպիւրան, մեղօք ի լի և անարժան
Դուկաս սարկաւագի, որ միայն անուամբ եմ և ոչ գործով: Աղաչեմ
ա. 319 6 զձեզ, որ հանդիպիք այսմ րատի // ** և կամ կարդայք, յիշեցէք ի
սուրբ աղօթս ձեր և լի սրտիւ Սստուած ողորմի ասացէք, և
Սստուած ձեզ յիշէ. ամէ[ն]:

Գարձեալ, յիշեցէք զսրայցող սուրբ ավետարանիս՝ զԳրիգորն
և զծնողսն իւր՝ Հախումն և զՇարապն, և զՀիրիխանն, և
զեղբարսն իւր՝ Նուասարդն, Մարգիսն, Դուկասն, և զկինն իւր՝
Հոտումն, որ մեռեալ էր, և զԵթարն, և որդիքն իւր՝ Մարտիրոսն,
Կիրակոսն, Դաւիթ քահանայն, զԴատութձանն և զՊապայձանն,
և Յովաննէսն, և զդուստր Նապին: Ով հանդիպիք և կամ տեսանէք,
լի սրտիւ Սստուած ողորմի ասացէք, և Սստուած [զձեզ]
ողորմեսցի. ամէն:

58

РНБ, арм. н. с. 60—68

Шаракноц, 1673 г., д. Өлвердз, переписчик Ейрем

ա. 196 6 Շնորհօք ամենապօրին Սստուծոյ և Յիսուսի Քրիստոսի և
ողորմութեամբ նորին աւարկեցաւ րառս երաժշտական որ կոչի

* Т. е. հապարքերան

** Продолжение другой рукой.

Շարակնոց ի գեղն Օղվերձ, ընդ հովանեաւ սրբոյն Սրեփանոսի նախավկայի և սրբոյն Սստուածածնին: Ես, նուաստս յամենից և յոգնամեղ տրտմեալ և տարակուսեալ Եփրեմ գրիչս որ անուամբ միայն եմ ֆահանայ և գործով մոլորեալ վասն բազում պատճառի: Նախ՝ վասն բազմամեղութեան իմոյ, երկրորդ՝ զհարապար եղբայրն իմ զՄինաս սարկաւագ, որ յայսմ ամի գնացեալ է սուրբ Էջմիածին և անդ փոխեցաւ առ Քրիստոս և եղաւ ի կարգ միաբանից ի թուիս Հայոց ՌՃԻ և երկու (1122/1673 թ.) ի դիս մանկութեան ֆանամեալ. և ես ողբս առեալ անմխիթար սֆայի և ոչ ունելով այլ եղբայրս որով մխիթարէի. այլ յուսամ առ կենսատուն մեր զՓրկիչն Յիսուս Քրիստոս, որ և նա տացէ ամենեցուն մխիթարութիւն և զիս սփռփէ և մխիթարէ ի միսանգամ գալստեանն իւրոյ: Սակս գեղեցկին իմոյ Մինասին անմեղադիր լերոմ, ճվ եղբարմ[...]

59

ИБ, В 79—316

**Книга вопрошений Григора Таѳеѳаци,
1673 г., Кесария, переписчик Мартирос**

Արդ, եղև պրաւ բանիս ի ժողովեալ պատմագրիս յամի շրջագայութեան արամապեան // տոհմի, հայկական սեռի, արեթական տումարի ԻԲ (22) յորելենի ֆառեակ հնկի և երկրորդի (1122/1673 թ.), մարտ ամսոյ ԻԵ (25), ի աւուրն Գ(3)-շաբաթի, ի սահմանս Կապադովկասոց, ի ֆաղաֆն Կեսարիայ, ընդ հովանեաւ Սուրբ Սստուածածնին և այլ ամենայն սրբոց, ձեռամբ մեղսաներկ և անհմուր, անարժան, անծան և անծող յանարմար գրչի Մարտիրոս* սուրանուն կղերիկոսի որ եմ մեղոֆ զառածեալս:

л. 430 б

л. 431 а

Արդ, աղաչեմ զձեզ, եղբայրմ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակելով, աղալանայն անմեղադիր լերոմ, զի ոչ եմ ուսեալ ի վարպետէ, այլ կրկին աղաչեմ, զի միով Հայր մեղայի յիշեսցիք զանարժան ծառայս ձեր՝ զՄարտիրոս և ծնօղս իմ, և Սստուած՝ արարչին երկնի և երկրի, յիշողացդ ողորմի իւր միսանգամ գաստեանն. ամէն:

60

ГЭ, V3 834—463

**Четвероевангелие, 1675 г.,
переписчик Аветис Ереѳанци**

Փառմ[...]
Եւ սպի ի տեսեալ զսուրբ անձառ փրկագործութեան խորհուրդ, աստուածասէր և հաւարարիմ պրարի արմարն, ի բարի շառաւելէ և զընտրեալն ի դասս իղաբեր կանայն զՄարիամ և զայրն իւր զԱմիորէկն և վերստին նորոգեցին այս աստուածաբերան սուրբ Անտարանս, և վարդափրօթիթ

л. 315 а

* Имя записано криптограммой.

բորաստանս, և անմահական աղբիւրս, և ի միտ առին զբանն ի կայծակնամառնոր Եսայեայ մարգարէն, որ ասէ՝ Երանի որ ունիցի զառակ ի Սիոն և զընդանի յԵրուսաղէմ (Ու. 31, 9) և ջերմեռանդ սրտիւ նորոգեցին զսա՝ զանձ անկողոյստեի և կրակ անդառնալի, ի հալալ և ի քրտախոնջ վաստակոյն իրեանց, յիշատակ իւրն և // ծնողացն տէր Ապարիէն և Ասլիպատէն, և եղբարցն տէր Դաթին և Խէրանին, և զուերցն Աղասօթանին և Վարթախաթունին: Որ և յուսամբ յամենապարզ և հոգին Աստուած պահեսցէ զՄարիամն և զայրն իւր զԱմիրբէկն մինչ ի խորին ծերութեան, որ եր նորոգել զսա յիշատակ պապերուն մեծն տէր Ապարիայն և իւր որդի տէր Անանիայն, այլ և հանգուցիչն ամենայն նընջեցելոյ Զրիստոս Աստուած յիշեցէ և Աստուած ողորմեսցի [...]

Դարձեալ յիշեցէ ի Զրիստոս զՄարիամն և զԱմիրբէկն և զորդին իրեանց Մարտիրէկն և զԱկոբջանն և զԱպարխանն, և զդստերն իրեանց Պարոնխաթունն, զԱսլիպատէն, Մրուիայաթն և Բէկկատէն և ամենայն արեան մերձաւորք յիշեցէ [...]

Կրկին անգամ յիշեցէ ի Զրիստոս զՄարիամն և զդուստրն իւր զՊարոնխաթունն և զայրն իւր զՎարդանն և զորդին իւր զՄարգարիտն և զՄալխասն* յիշեցէ և:

Դարձեալ յիշեցէ ի Զրիստոս զՄարիամն և երրորդ դուստրն իւր զԲէկկատէն և զայրն իւր Իսային և զորդին իւր զՄարգիսն** յիշեցէ և:

Կրկին անգամ յիշեցէ ի Զրիստոս զՄարիամն և զեղբայրն իւր զտէր Դաթին և զկինն իւր զՇիմիսիմէն, որ ի գիշերի գող մտին ի տուն տորա չարաչար դառն մահուամբ, խեղդեցին զինն, և զհարսն իւր, և զծառայ մի այր, տաւ **անսօղ** (?) և անյիշատակ մնացին, սոցա յիշատակն եղև այս Մարիամն, որ է մոյր տէր Դաթին. գործեսաւ այս թվին ՌՃԻԴ (1124/1675 թ.). յիշեցէ ի Զրիստոս [...]

Արդ, ես ի յերկնս ի գրչաց և անարժանս սուրա//նուն Աւերիս երէցս, որ եմ տեղեալ երևանցի, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբ կաթողիկոսի, ի թուականիս Հայոց ՌՃԻԴ (1124/1675 թ.):

Արդ, որք ճաշակէ՛ք յաստուածային բորաստանէս և յամենալի սեղանոյս, որք հանդիպիք սմա ընթերցմամբ կամ տեսութեամբ, յիշեսցիք երկնագնաց յաղօթս ձեր զառաջ յիշեցեալսն նորոգող սուրբ Աւերարանիս զՄարիամն և զայրն իւր զԱմիրբէկն և զգօծոսն և զորդիսն և յամենայն նախնեալիս իրեանց՝ յիշեցէ ի Զրիստոս և ի բերանով և ոտիդ սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէ նոցա, և Աստուած յիշողացդ և յիշեցելոցս ի սմա առ հասարակ ողորմեսցի: Ամէն:

Հայր մեր, որ յերկինս [...]:

Далее иным почерком:

Արդ, ես Մարիամն որ եմ թոռն այս մեծ պապերոյս տէր Ապարիային և տէր Անանին, որ այս աւերարանս նոցայ է և նոքա են գրել տուել, սոցա **սօնդ** և յիշատակ չմնաց. սոցա

* Пропущено две с половиной строки.

** Пропущено две с половиной строки.

յիշարական այս Մարիամն է, որ նոր նորոգել ետուր ի հալալ ընչից իրոյ գնոյ արծաթոյ Ը (8) ոսկի, ուղիղ սրբի նորոգել ետուր. յիշէ [...]

61

РНБ, Арм. н. с 34—46

**Четвероевангелие, 1676 г.,
последующий владелец Балтик**

Վերքսրին կազմել ետուր զայս սուրբ յԱնկարանս Բաղրիկն, իր հօրն հոգուն՝ Սարգսին, մօրն՝ Մեծկան, իւր եղբօր՝ Սարապուրին, և որդոյ՝ Շահանին, Նորհարին, Տիրապուրն, թոռին՝ Յաւաֆին, եղբօրն՝ Յարութին, և ամենայն ննջեցելոյ հոգուն, և մեղատր գրչիս՝ Բաղրասար իրիցոս, և որք ողորմիս ասողայն. ամէն: Հայր մեր: Որ կազմեցաւ թվին ՌՃԻԵ (1125/1676 թ.): Ով ոք ծախէ, ով գնէ, ով գրաւ դնէ, ով **յաճ. փաւիճի** լինի, ով լաւ չի նայի, մասն Յուդայ ի պապիժ Կայէնի առցէ և անիծիւք լից[ի]. ամէն:

л. 400 а

62

ИБ, С 58—437

**Чашоц, 1676 г., Халбат, переписчик
Григор Джулайеци Агамал**

а

Փառք, պապիւ և երկրպագութիւն և տեառնատաք ձայնի գոհարանութիւն քաղ միայնոյ սկզբանդ և անսկզբանդ սկզբնատրիդ սկզբանց, երբեակ անձնատրութեանդ՝ Հօր և Որդոյ և Հոգւոյդ սրբոյ, այժմ և անդորրան զամենայն յաւիտեան, ամէն: Թագատրին մշտնջենատրի և ստեղծչին ամենայն գոյից, երկնից յօրինօղին և երկրի տրամականս, ի վեհագունից մինչև հոսկ յեփինս յիմանալեացն սեռից և ի պգալեացս համայնից, անհին ներբողական ձայնի գովեալ: Նախ քան զլինելն արարածոցս, յայտնի էր ամենապէս գիտութեան նորա, զոր ինչ յապաժամանակս կարարելոյ էր յաշխարհի, որպէս արարածապարտումն Մովսէս, շարժեալ ի Հոգւոյն Սրբոյ, զհանուրց լինելութիւն յոչ էից եղելոցս արարչական հրամանաւն պարմէր: Յաղագս որոյ և զայս խորհուրդ փրկական, երանելի առաքալն ուսեալք ի Քրիստոսէ, ևս յայտնագոյնս և պայծառագոյնս քարոզեցին ընդ ոլորտս տիեզերաց և ուսուցին զհաւարս աստուածաշարժութեան ընդ ամենայն տեղիս: Հաստատեցին եկեղեցիս և զարդարեցին պայծառ կարգօք, արձանացոյցին կանոնս և սահմանադրութիւնս, ուղղեցին հովիւս և վարդապետս և հոգի շնորհաց պարգևեցին հեղեղապէս սրբապանից: Յորոց բազումք ընկրկեալ գրան և զմարգարէական և զառաքելական մարտեանս, ըստ պապշաճի ատուրց կարգեցին ի վայելումն մանկանց եկեղեցւոյ և ամենայն հաւաքացելոց ի Քրիստոս: Իսկ ի Յակովբայ եղբօրէ Տեառն կարգեցաւ ի վեցն յունուարի տօն ծննդեան Տեառն մերոյ ութօրեա խորհրդական ընթերցումօք՝ Նոյնպէս և այլ տէրունական տօնիցն, որ ականապէս և

л. 507 а

ա. 507 6

խորհրդապգայ իսկ էր տնօրէնութեանն Քրիստոսի: Նոյնպէս և երանելին Կիրել կարգեայ պաղոսիացիս կարգ երախայութեան և այլ վմարտիրոսայն: Ջոր ընկալեալ սուրբ Լուսաւորչին մերոյ սրբոյն Գրիգորի և նորին շառաւիղի սրբոյն Սահակայ Պարթևի և Մեսրոպայ վարդապետի աւանդեցին Հայաստանեայս // եկեղեցոյ: Եւ ապա օրոստօրէ առաւրաշեալք ի շնորհայ Սուրբ Հոգոյն վարդապետք եկեղեցոյ ի ժամանակս յերինս և ի վերջին դարս, ի սրբոյն Գրիգորիս Վկայասիրէ և ի նորին շնորհալիսէ հարապարէ սրբոյն Ներսէս կաթողիկոսէ՝ սահմանեալ կարգեայ Կառս այս անուամբ Տարեգիրք: Ջոր և անթերի մասամբ բովանդակեալ ունի յինքեան պրոյոր Կարոյն պկարգ ընթերցմանս ըստ հոլովման և ըստ շրջագայութեան մեծ արուեստին օր յօրէ, և ի շաբաթ ի շաբաթէ, ամիս յամսոյ, կարարելով պրոյոր ատուս ի Կարոյն՝ պօսնս տէրունականս և պրովանդակ սրբոյն ամենայն ըստ պարզաճի ատուց, սկսեալ ի Օննդենէն և արարեալ մինչև ի նոյն օրն, ոչ ի կարգէ սխալեալ և ոչ ի նշանէ թիրեալ: Եւ արարին պսա ձեռնհաս, անաշխար և դիրար գրանելի, մանկանս եկեղեցոյ և գանձ յաւիտենական որդոյս Միօնի և բուրաստան ամենակալի՝ պարդարեալ պանապան կարգօք ի փառս Տեառն և ի պայծառութիւն եկեղեցոյ: Եւ մնալ միշտ եղիցի Աստուծոյ, ի վարդ և ի պարիս եկեղեցականայ դասոյ:

Արդ, եղև Կրաւ գրչութեան աստուածաշունչ մարենիս ի դրան մեծահոգակ սրբոյ ուխտիս Հաղբաւայ, ի թուականութեանն հայկապեան տումարի ՌՃ և ԻԵ (1125/1676 թ.), ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ ի Վաղարշապատ քաղաքի և թագաւորութեանն տանս Վրայ Գեօրգի թագաւորին ի քաղաքս Տրփիսիս, ձեռամբ յոխամեղ գրչի՝ Գրիգոր Քուդայեցի, մականուամբ Աղամալ կոչեցելոյ, խնդրոյ և արդեամբք տէր Աւետիլիսի արքեպիսկոպոսին Հաղբաւայ, և զգիրքս այս եղ յիշատակ անջինջ ի դուռն Հալիքաւայ աստուածընկալ Սուրբ Նշանին, վասն փրկութեան հոգոյ իւրոյ և ծնողայն Յակոբին և Խանբէկուն, հօրեղբօրն Վերումին և եղբարցն Դաւթին, Խաչիկին, Կիրակոսին, Սազին, և եղբօրորդոյն տէր Դաւարին, տէր Վարդան կրօնաւորին, Հախնապարին, Ուրուխանին, Ջալինին, Մանվել սարկաւագին, Ասատուրին, Ասլանին, Ջուրաբին և ամենայն արեան մերձաւորայն: Նաև հոգևոր ծնողին իւրոյ Ասիլ ապաշխարողին և հասարակայ ծնող, տաւր Գայիանէ ապաշխարողին, փականակալ և լուսարար տէր Պետրոսին և տէր Կիրակոսին. ամէն:

6

На нижнем поле, иной рукой:

ա. 32 6—
33 а

Բան բարեկենդանի առաւօտուն կարդա: // Ապա, սիրելի եղբայր, գինի փոքր ճաշակեմ, որ կլինի ի կարդալն աչոյ շամնդաղի:

В

ա. 33 6

Բարեկենդանի կիրակէի ճաշուն կարդա և զգծօս յիշեմ:

**Книга проповедей Григора Татеваци,
1676 г., Кафа, переписчик Хасбэк-Хачатур**

Յիշատակարան գծողի գրիս եւ սրացողի

л. 401 б

Որք բարեացն են ցանկացող՝ միշտ յաղթող գրանին ի ներկայինս որպէս աշխատածիր մեղու Կալով պճւս յօղոյն, ժողովել զմանրս ծաղկանց յաղագս վեցանկեան բժժայն: Կամ որպէս վխորէջն որք կամիցին գրանել Կրօնափայլ մարգարիւրն յորձանուր վայրս Կոր ասկըրեայն ծնանի առ ի յընծայց թագաւորայ: Նոյնպէս և ես մեղուցեալ և Կրօնապեալ գրիչս Խասպէկ-Խաչատուր* մեղուցեալ երէց գծագրեցի Կրօնաւաստութեան Գիրս Բարոկայ, Կրօնաւաստ և Կալալ արդեանց հոգևոր որդոյն իմոյ և սիրելի եղբօր պարոն խոճա Անդրիիին, ի թուականութեանս Հայոց ՌՃ և ԻԵ (1125/1676 թ.) ամի, ի հայրապետութեանս Կրօնաւաստ Յակոբայ ամենայն Հայոց կաթողիկոսի և յարիւրիական իշխանութեան Կրօնաւաստ Մարտիրոս Բաջ Կրօնաւաստի Գրիմեցոյ, ի մայրաքաղաքս Կափայ, ընդ հովանեալ սուրբ Աստուածածնին: Բանսի սա է թագ պարծանայ և պսակ փառայ մանկանց Սիովնի, և Զահափայլ դամբար և ակն լուսարու ի պայծառութիւն սպասաւորայ բանի, համալոյս ծաղիկ յոնեւրանգ բազմախայրի և յարաւիթիթ ծառք անծերանալի, Կրօնկա և ճիւղս ունելով բարձրածայրեալ սեղան ամենալի, և յոնախորտիկ Բաղարահամ, անուշահոտ բոլորեալ շուրջանակի: Սեղան ոչ ունայնութեան որ լրութեան կա// րօրանայ, այլ յայն անծայր Ենածաւալ** սեղանոյն Կոր Տէրն Կրօնաւաստ ուրել և զմահ ոչ ճաշակել: Յորոյ սեղանոյ ճաշակեցին դաս առաքինի և ճշմարիտ վարդապետայն, որք յարմարեցին զսա պէսպէս աստուածային բանի իմաստիւր Կրօնեալս ի Հոգոյն սրբոյ, Կոր ի նոցունց գաղափարել մեզ ընծայեցաւ: Բանսի սա է պայծառութիւն Կրօնի սուրբ եկեղեցոյ և Կրօնի կենաց, և Կրօնապետ շնորհայ, լոյս խաւարելոյ և առաջնորդ մոլորելոյ, հայ կենաց Բաղարահամ և աղբեր ծարաւելոյ, աղ անհամեղոյ և դեղ նեխեալ անդամոյ: Վասն զի սա իսկ է գերապայծառ մեծ և պատուական երկրորդ հաւոր Բարոկի: Սա՛ առաքելոյ պարծանք, սա՛ մարգարէի փառք, վարդապետայն Կրօնաւաստ, հայրապետայն Կրօնաւաստ, մարտիրոսայն պսակ, վկայեցելոյն Գրիստոսի Բաջալերութիւն, Կրօնաւաստի ուղղութիւն, սարկաւազայն Կրօնաւաստի, միանձնայելոյն Կրօն, Կրօնաւաստ սրբութիւն, մանկանց դաստիարակ, ծերոյն իմաստութիւն, ամուսնայելոյն Կրօնութիւն, անմոլար և անկարաւոր ճանապարհ աստուածասիրայ անձանց և յորդորիչ ի վարս և ի ճգնութիւնս նոցա:

л. 402 а

Արդ, ցանկացող եղեալ յայսմ հոգևոր բորաստանիս և ծաղկաւելի դրախտիս հոգևոր որդեակն իմ պարոն խոճա

* Имя Хасбэг, Хасбэк было распространено среди духовных лиц, см. САЛИ, т. II, 1944, с. 500. Необычно, однако, что фигурирует в паре с другим именем, Хачатур.

** Вм. անծայր և անծաւալ

Անելոխին և եր գրել զսա յիշարակ և ի վայելումն անձին իւրոյ և կենակցին Մայմէլիֆին և ծնողացն պարոն մահդեսի Խաչարտուրին, Խանիպիֆային և եղբարցն խոճա Շէրքիին և Մելոնին և Ղապարին և Լուսպարոնին: Եւ իւր նորաբողոքոջ և արինեալ զաւակացն Պելորոսին և Պօղոսին և ամենայն արեան մերձատրացն, որ երիտասարդ չիօֆ սրայցաւ զսա ի հալալ ընչիւ և ի յարդար վասարակոյ՝ յաղագս պարկեշտութեան անձին իւրում ընթեռնելոյ:

Արդ, աղաչեմ զլուսերամ դասս սրբազնամաքոր ֆահանայապետիցդ և վերծանող մաքրամիտ և բարձրաբարբառ րաբունապետացդ, ֆարոզչաց և ըստուգաբան և ճշմարիտ գիր գաղափարողացդ, զի յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր պարոն խոճա Անելոխին և զծնողսն իւր զմահդեսի Խաչարտուրն, ֆանկի ծառ բարի պրոտ բարի առնէ (Մփ. 7, 17), ըստ Տեառն ձայնի: Եւ դարձեալ ըստ առակողին, թէ ի պրոտ արդարութեան բուսանի ծառ կենաց (Притч. 11, 30): Հուսկ յետոյ իբրև անարգի միոջ յիշեսցիք յաստուածամերձ յաղօթս ձեր զԽաւսայէլ մեղսամակարդ ֆարտուղարս գծագրող և ծաղկող և կազմող սորին և զծնողսն իմ զմահդեսի Անդրէասն և զմահդեսի Խա/նըմն, և զվաղամեռ որդեակն իմ զԱնդրէասն, որ յայսմ ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս, յոյսն ամենեցուն մանուկ չիօֆ Ի-Ջ (26) ամաց, և եթող ինձ մեծ սուգ և բազում տրտմութիւն, ֆանկի եհաս մահ նորա ի պանդուխտ երկրին Տամանու, և անդ թաղեցաւ ձեռամբ այլոց, և ես սակս կարօտոյ անմխիթար տրտմութեամբ մնայի:

Վասն որոյ խնդրեմ ի ձէնց, ճվ հոգևոր հարք և եղբարք, զի թողութիւն խնդրիցէք ինձ մեղատրիս և ծնողաց իմոց, և վաղամեռ որդոյս, և դուք յիշեալ լիցիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, յորժամ գայէք ի նորոգել զպարկեր խոնարհութեան մերոյ: Քանկի սովոր է բնութիւն աստուածապետականին այլոց աղօթիւն այլոց ողորմիչ, զի ֆաղցր է և բարերար, և ոչ անպես առնէ զգործս ձեռաց իւրոց. նոյն ողորմած և ֆաղցր և բարերարն Աստուած ֆաղցրասցի մեզ և լսել փայէ զերանաւեր բարբառն որ ասէ՝ Եկայք արինեալք Հօր իմոյ, ժառանգեցէք զանսպառ ուրախութիւնսն (Մփ. 25, 34) որ և արինեալ յաիւրեան:

64

ИБ, В 10—248

**Четвероевангелие, 1676 г.,
владелец Мартирос**

ա. 66 а Փառք [...] Ջի կարողացոյց զոկարս և արժանացոյց զի բարեաց յերնեալս ի ֆահանայից՝ ըզտէր Մարտիրոս անուամբ և եթ ֆահանայս, զոր ըղձափափաք սիրով ըստացաւ ի հալալ արդեանց իմոց զֆառավորակ Անելարանս, ըստ բանի մարգարէին, որ ասէ՝ Երանի որ ունիցի զաւակ ի Սիօն և ընդանի Երուսաղէմ (Իս. 21, 9), ի յիշարակս հոգոյ իմոյ և ծնողաց իմոց և բնաւ ամենայն զարմից և զաւակաց, որոյ իմոյ՝ Քրիզոր ֆահանային, և թոռանցն՝ Մարտիրոս ֆահանային, // Բէրօին և ի Քրիստոս հանգուցեալ Ղապար ֆահանային, Պրարիին և այլ բնաւ ամենեցուն կենդանեաց և ննջեցելոց, և ի լուսաւորութիւն մանկանց նորածնելոց նոր Սիօնի: Վասն որոյ երեսս անկեալ

ա. 66 б

աղաչեմ գիսմագումար սրբապան դասք ֆահանայից, որք վայելէ
 և լուսատրիք տվաւ ի ժամարեղ և ի պապարագ, յիշեցէի ի
 մաքրափայլ աղօթս ձեր զվերոյգրեալ սրապօղ սորա, ասելով ի
 խորոյ սրտէ, թէ Տէր Աստուած, ողորմեա՛ սոցա և ջնջեա
 զձեռագիր յանցանայ նոցա. որով յիշողայդ և մեզ յիշեցելոցս
 ողորմեսցի Բրիսպոս Աստուած ի միսանգամ գալստեան իրում.
 և նմա փառք յաւիտեան. ամէն:

Գրեցաւ թվին ՌՃԻԵ (1125/1676 թ.):

Ишатакаран писан рукой владельца рукописи на специально
 оставленном листе.

65

РНБ, Арм. н. с. 48—60

**Четвероевангелие, 1677 г.,
 обновитель и переплетчик Влас**

Զվերջին կազմող և նորոգող սուրբ Աւետարանիս յիշեցէի л. 242 а
 զՔանդապեցի տէր Ոսկանս և զհանգուցեալ հայրն իր՝ Միրաֆն
 և մայրն իր՝ Անախաթունն, և զեղբայրն իր՝ զՊակումն, Տէր
 ողորմեսցի. ամէն: Նաև կենդանիսն յիշել յաղօթս զտէր Ոսկանն
 և իր որդիքն՝ Միրաֆն, Ախիճանն և իր եղբայրորդիքն՝
 զԱբրահամն և որդիք նորին՝ Փիրումն, Պակումն և այլ ամենայն
 արեան առու զապգայինսն և զսոսմայինս յիշեցէի, և զԱստուած
 ողորմի մի՛ խնայէք: Զանպի զայս Աւետարանս յառաջմէ արծաթով
 և ոսկով կոսպողած էր, ի գիշերի գող մարեալ եկեղեցին Քանդապու
 զամենայն անօթն եկեղեցուն կողոպտեալ էին և զԱւետարանս
 զկողմ քախպակայ սորին կտրեալ վասն արծաթոյն, և զթուղթն
 լոկ մերկ անդամօք տեղ թողեալ: Վասն այս պարճառի տէր
Ոսկանս եկն եբեր առ մեզ ի վանս Սուրբ Ստեփանոս
 Նախավկային և ի դրան սորայ կազմեցաք և նորոգեցաք
 ի թուականութեան Հայոց ՌՃԻԶ (1126/1677 թ.) և ի
 հայրապետութեան Էջմիածնի տէր Յակոբին, ի կաթողիկոսութեան
Աղուանիս տէր Միմեօնին և տէր Երեմիային, որ ոչ ևս են
 կապարեալ ընդունելի ժողովրդեան, սորն Տէր յաջողեսցէ ի
 բարի ֆաղափարութեան, նաև ի յառաջնորդութեան նահանգիս
 մերոյ Ալանայ Շամախու և Շրուանայ արհեպիսկոպոսին՝
Կիրակոս վարդապետին, որ և նայ է ալեօք ծերացեալ ի
 պարծանս որդեայս իրոյ: Որ և մաղթեմ արդաստ[ա]թօր դիմօք
 Տէրն տէրան[ս] տայցէ նմայ վարձ ըստ վաստակ[ի] նորին. ամէն:

Եւ ըստ դրմին մաղթանօք յիշել հայցեմ անարհեստս
 աշակերտելոց դասուց, զնորոգող[ի] զՎլաս լոկ անուամբ
 վարդապետս և զհարապար եղբայրն իմ՝ զՄարտիրոս
 վարդապետն, Անտոն վարդապետն, տէր Առաքել արեղայն, և
 զծերունի դասասած զհայրն մեր զԹումայ վարդապետն, որ ի
 մանկանց բազմայ դաստիարակիչ, Տէր պահեսցէ՛ ամէն:

В начале ишатакарана содержится просьба помянуть *тэр*
 Оскана Кандакеци как переплетчика и обновителя рукописи,
 в действительности же работу проделал Влас, а *тэр* Оскан был
 заказчиком, соответственно и новым владельцем.

ԴՅ, АР 730—466

**Служебник, 1677 г.,
переписчик Оноприос**

ա. 16 Պատարագամարտյ ըսր Հայաստանայ եկեղեցո օգնականութեամբ աստուածային ի ձեռն աշխատանայ տէր Օնոփրիոս կրօնատրի պարոն Ասլանին որդոյ յամի Բանին Աստուծոյ ՌՌՀԷ (1677) և իմ Հայկապեան սեռի ՌՃԻԶ (1126/1677 թ.) օգոստոսի Ժ (10) կարարեցաւ:

ИБ, С 59—438

**Исторические сочинения, 1678 г.,
Испахан, владелец Вардан Балишеци**

ա. 121 а Յիշել աղաչեմ զմեղապարս Վարդան բանի սպասատր զԲաղիշեսիս, զստացօղ այսմ պարմագրոցս, որ բազում աշխատութեամբ գրի պօրինակն և երու գրել ի քաղաքն Իսպահան, յիշարակ հոգոյ իմոյ և ծնողայ ըսր հոգոյ և ըսր մարմնոյ՝ Գարիպին և Եղիային, և եղբարս իմոյ՝ Խաչատուրին և Խօշխաբարին, և իրեանս որդոցն՝ Սահակին և Ներսէսին և Միմէօսին, եւ ուսուցչին իմոյ՝ Խաչատուր վարդապետին և Յոհանէս և Բարսէղ վարդապետացն մերոց նախնեացն և աշակերտեալ մանկանսն մերոց՝ Աբրահամ վարդապետին Ամթեցոյն և տէր Գրիգոր և տէր Մարգարէ արեղայիցն և Մարգիս և Ներսէս սարկաւագայն և ամենայն ազգայնոցն մերոց և երախտաւորացն, որոց Տէր Յիսուս ողորմեսցի և մեզ յուսացելոցս և ձեզ յիշողացդ ամէն, և թողութիւն շնորհեսցէ բազում մեղայ մերոց սրբանուէր աղօթիւք հարց և որդոց բարէմիտ պատահողացդ և օգտողացդ, և անդադապարտ պահեսցէ յաներեկ և ի սոսկալի ահեղ ատորն, յորժամ գայցէ դատել զամենայն արարածս իւր. ամէն և եղիցի:

Рукопись — автограф, дата указана на л. 57 а.

ИБ, А 91—204

**Четвероевангелие, 1679 г.,
художник Сахак Ванеци**

а

ա. 176 Զորառապեալ Վանեսի Սահակ ծաղկողս յիշեմ, և Աստուած զձեզ յիշէ. ամէն:

б

ա. 368 б Գրեցաւ թվին ՌՃԻԸ (1128/1679 թ.)՝ յիշարակ Թարգմուլենս Մուրադխանին:

Փառք [...] որ ետ կարողութիւն անարժանիս հասանել ի ա. 368 6
 յաւարտ սուրբ Աւերարանիս, որ բազում օրինակ իմն չեսանի
 ի սմա: Ուստի չեսեալ զսորա անձառ փրկագործութեան // ա. 369 a
 խորհուրդ բարեպաշտ և աստուածասէր Թարգմուտն
Մուրադխանն և սրայալ զսա ի հալալ վաստակոյ իրոյ՝
 յիշարակ իրն և ծնողայն՝ հօրն Գազպարին, մօրն Հռիփսիմին,
 կողակցուն, մեծ պապուն Թառղուոյն Խլղաթին, մեծ մամուն
 Հռիփսիմին, հօրեղբօրն Միրաֆին և իւր կողակցուն, որդոյն՝
 Գրիգորին, Թարղուոյն, Բաղդասարին, իւր կողակցուն Եղիսին,
 հօր ճոյր Զալաբէկուն, որդոյն Մաֆարին, մեծ պապուն
 Բօլորկանց Աւերիսին, Թաջումին, Աստուածաբարին և
 ամենայն արեան մերձաւորայն. յիշեցէք և Աստուած ողորմի
 ասացէք, և Աստուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք Թարղուոյն
 անարժան Մուրադխանիս, որ ետու // զսա ի դուն Մուր ա. 369 6
 Սահակայ հայրապետին՝ անջինիջ յիշարակ ինձ և իմ ծնողայն,
 հօրս Գազպարին և մօրս Հռիփսիմին, կողակցու* և դստերս
 Նազուլիսանին, որդոյն**:

Եւ արդ, մի ոք իշխեսցէ հեռացուցանել զսա ի դրանէ Սրբոյն
 Սահակայ, ոչ ի մերոյ և ոչ յօյարայ, և եթէ ոք յանդգնի, զմասն
 Յուդային առցէ և զխաչհանուայն. և լաւ պահողն և խնամ
 չանողն արինին յԱստուծոյ և յամենայն սրբոյն. ամէն:

69

ИБ, В 173—379

*Хорѣрдатетр, 1680 г.,
 владелец Эниат.*

Եւ, Էնիաթ, սրայալ զսուրբ խորհրդապետս և եղի յիշարակ ա. 19 6
 ի ձեռն Մարգար Բահանայի, յիշարակ ինձ և եղբօրն իմոյ
 Մինասին, և կողակցինս սայ Մելիֆին և որդոյն Մուրադին,
 Անդունին, Յարութենին և դարձեալ Կարապետին և կողակցին
 Սառային, որդոյն Համբարձումին և ամենայն համօրէն
 ննջեցելոյ: Բահանայք, յիշեցէք ի մահրափայլ աղօթս ձեր:
 Թվականիս Հայոյ ՌՃԻԹ (1129/1680 թ.):

70

РНБ, арм. н. с. 18—30

*Евангелие отрочества Иисуса, 1681 г.,
 Атанай, переписчик эСтепаннос*

Փառք[...] Սրդ, գրեսցաւ Աւերարանս մանկութեան Տեառն մերոյ ա. 193 a
 Յիսուսի Բրիսպոսի Աստուծոյ մերոյ թվին մեծին Հայոյ ՌՃԼ
 (1130/1681 թ.) ամին, և եղև աւարտ սորայ ի յուխս Ջ (6), ի
 մայրայնաղաֆն յԱրանայ, ի հովանին Սուրբ Աստուածածին և

* Оставлено место для имени.

** Оставлено место для имени.

Սուրբ Ըստեփաննոսին, ձեռամբ անարհեստ և անիմայ և անարժան Ըստեփաննոս, որ անուամբ էրէց կոչի և գործով ոչ, աւարար և հեռի, վարթար ի գործոյ քահանայութեան. և եթ զսա յիշատակ իւր հոգոյն և կողակցին Մուղալին և որդոյն Հանէսին և իւր որդոյն Կարապետին և դստերացն Դէխունին և Պաղտարին, և հարսին՝ Շահպէտէին, և ծնաւորացն տէր Ըստեփաննոսին, և Մարիամին, և եղբարն Աւիգիֆին, և այլ ամենայն ազգաւորոհմից մերոյ. // և ով ով որ կարդայ զսա կամ արինակէ և զուարճանայ հոգով և մարմնով, նայ կու խնդրեմ ի ձեզանէ, հայրք և եղբայրք, յիշէք զիս լի սրտի միով հայրմեղայի, և դուք յիշեալ լիցիք ի Քրիստոսէ Ստրուծոյ մերոյ, և ողորմի ասէ Տէրն Քրիստոս իւր յողորմի ի միւս անգամ գալստեանն, ի յատուրն դարաստանին, ամէն: Հայր մեր, որ յերկինս ես, սուրբ:

71

ИБ, А 79—192

**Четвероевангелие,
1682 г., Ван, художник Григор**

Ա. 324 6 Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, զվ սրբասէր մանկունք սուրբ եկեղեցոյ, յիշել զեղկեղի Գրիգոր էրէցս, որ զԱւետարանն ծաղկեցի ոսկով և զանօրինական զարդարեցի ըստ իմում կարեաց. բայց խորանքս և թփերն ծաղկագրերովն ի Բաղէշ էին /// ծաղկած, և ես սակաւ ինչ ոսկեցի, բայց կաւարեալ ոչ էառ, ա[ռա]ջմէ դեղած էին զամէն, վասն այնորիկ մնաց որպէս տեսանէ՞ք. աղաչեմ վասն Ստրուծոյ զձեզ, եղբարք, անմեղադիր լերուք, զի որչափ ջանացի, քան զայս ատելի ոչ գծեաց դեղն. խնդրեմ յիշել յաղօթս ձեր, և Ստրուած զձեզ յիշէ:

Եւ այս եղև ի Վան քաղաք, ընդ հովանեաւ Սուրբ Պօղոս Առաքելոյն, ի հայրապետութեան տեառն Եղիապարին, ի թվականիս ՌՃԼԱ (1131/1682 թ.) ամին, ի վայելումն ընթերցողաց: Ողջ լերուք:

Ա. 325 a Եւ արդ, կրկին անգամ աղաչեմ զձեզ, եղբարք, յիշեցէք և Ստրուած ողորմի ասացէք տէր Մինասին, հօրն տէր Յովաննիսին, մօրն Ջամանին, կողակցին Աննային, որդոյն Յոհաննիսին, Մաղափային, Թումին, քերն Հովսիսիմին, որդոյն Անդրէասին, որ սրացաւ զսուրբ Աւետարանս ի հալալ արդեանց իւրոյ և եղ ի դուռն Սուրբ Պօղոս Առաքելոյն: Որք հանդիպիք սմա, ասացէք Ստրուած ողորմի տէր Մինասին և իւր ծնողին, և Ստրուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

Ա. 325 6 Դարձեալ Ստրուած ողորմի ասացէք Աննային, որ զսորա կողերն արծաթել ետուր. յիշեցէք // և Ստրուած զձեզ յիշէ. ամէն: Դարձեալ Ստրուած ողորմի ասացէք Մարութին, կողակցին Գուգալին, որդոյն Բէկկաղին, կողակցին Ջարփին, որ զոսկէջուրն երէկ կողերուն, այլ և միւս որդոյն՝ Գրիգորին, Մելիք աղին. յիշեցէք և Ստրուած ողորմի ասացէք, և Ստրուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

Упомянутые в тексте серебряные украшения ныне отсутствуют.

ИВ, А 6—119

**Шаракноу, 1682,
д. Аѳѳнданц, переписчик Вардан**

Եւ արդ, գրեցաւ եղանակաւոր րառն և աստուածաբան կրակս և խնկալի րուփս և վանապան ծաղկաւոր բուրաստանս և պըրդալի դրախտս և քաղցրաճաշակ հոգեշէն կերակուրս, որ կոչի Շարակնոյ՝ ի լաւ և յընտիր արինակէ, որ է *Խլիկ* կոչեցեալ, ձեռամբ յուզնայմեղ և անիմաստ գրչի՝ մեղաւոր Վարդանի: Ընորհիւ Տեառն սկսաւ և ողորմութեամբ նորին կարարեցի ի թվականիս Հայոց ՌՃԼԱ (1131/1682 թ.), ի գիտս որ կոչի Արնդանց, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Պետրոսի և Պատրոսի և Սուրբ Գէորգա Ջաւրավարին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ յանարինաց, քանկի ևս և քան վեհ սաստկանա բռնութիւն և նեղութիւն ի վերա աշխարհիս, ևս առաւել ազգիս Հայոց վասըն ծովացեալ մեղաց:

Արդ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մահաւախ յաղաթս ձեր վան/արժան գծողս՝ վարդան քահանայս, և ըզծնողսն իմ՝ զվեր Աւետիս, և զմայրն իմ Ջառիհան, և զպապն՝ զվեր Վարդան և զեղբարն իմ զԹումէկ և զվարպետն իմ զվեր Աւետիս, որ բաւում աշխատանք ած, և ի հանդերձելումն զերկնից արհայութիւն պատրաստեսցէ նոցա հոգւոյն. ամէն:

ИВ, С 6—386

**Чашоу, 1684 г.,
Ереван, переписчик Аветис**

Փառք [...] Որոյ շնորհով և ողորմութեամբն եղև աստուծոյն աստուածաշունչ գրոցս որ կոչի Ճաշոյ, որ ունի պարունակեալ առ իննս վամենայն րօնս րերունականս, յաւերեաց սուրբ Աստուածածնէն մինչև զգալուստ Հոգւոյն Սրբոյ մարմնաւոր րնօրէնութեամբ, նաև րօն Աստուածածնին և Խաչի, և եկեղեցւոյ պահոց և Յարութեան, այլ և նահապետաց և մարգարէից, թագաւորաց և առաքելոց, հայրապետաց և ճգնաւորաց, կուսանաց և համօրէն մարտիրոսաց՝ սկիսքն րարոյն մինչև զկարարումն նորոյն, զեղեցիկ և յարմար շարադրութեամբ:

Արդ, եղև րրաւ գրչութեանս սորա ի յերկիրս Արարապետան, ի քաղաքն Երևան, ձեռամբ յուզնամեղ և րրուպ Աւետիս գծող[ի]ս, ընդ հովանեաւ Սուրբ Կաթողիկէին և Սուրբ Երկու երեսին, Սուրբ Յակոբին և Սուրբ Սարգիս Ջորաւարին, ի թուարեւորութեան Հայկապետն րօմարի ՌՃ և ԼԳ (1133/1684 թ.) թուի, ի թագաւորութեանն Պարսից Շահ Սուլէյմանին, ի բռնակալութեան րանս Արարապետան Ջուլիսանին, ի հայրապետութեան սուրբ Էջմիածնայ րեառն Եղիապարո սրբապան հեղինակի և յաջորդութեան սուրբ ուխտիս մերոյ Ռհանավանից Սուրբ Կարապետին՝ Սարգիս քաջ հռչակորի, անրի և պանծալի եպիսկոպոսի և ջաւազով վարդապետի:

Արդ, աղաչեմք պամենեսեանն, որք հանդիպիք այսմ հոգիանորոգ, լուսերանգ, վարդափթիթ, անուշահոտ բուրաստանիս և աստուածաշունչ Ճաշոցիս՝ յիշեցէք ի Քրիստոս պաարոն Մարգարէն և եղբայրն իոր՝ պոէր Անդրիասն և ծնողն իոր՝ Ուղուրլուն և Մայրանն, որ ստացան պշար մարգարտեա և պանաթիկ մեծութիւն և պայծառութիւն սրբոյ եկեղեցոյ՝ յիշարակ իրեանց և ծնողաց իւրոց, ի միտ առեալ պրանն որ ասէ. Երանի որ ունիցի պաակ ի Սիօն և ընդանեակք իցեն նորա յԵրուսաղէմ (ԽԵ. 31, 9): Ըստ այսմ բանի ետ գրել պտուրք գիրքս վասն փրկութեան հոգոց իրեանց:

Արդ, ցանկացօղ եղև յայսմ տառի՝ պաարոն Մարգարէն և //
 . 469 6 եղբայրն իոր պոէր Անդրիասն մեծաւ փափագմամբ և յօժար սրտիւ, յետ թողեալ պամենայն հոգս մարմնականս, և ետ գրել պգիրքս յիշարակ հոգոյ իրեանց և բազմերախտ ծնողացն՝ Ուղուրլոյն և Մայրանին, և կենակցին՝ Մարգարտին, և որդոցն՝ Թամրակին և Ուղուրլոյն, և ամենայն նախնեան իմ յիշեցէք, և Աստուած ողորմի պճեք:

Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս պոէր Անդրիասն և կենակիցն իոր Շեղինէն, և որդիքս իոր՝ պոիրայու Ավան, Դաթին, Մարտին, Պետրոսն և ամենայն արեան մերձատրքս յիշեցէք և Աստուած ողորմի աստեղծէք:

Վասն որոյ յերեսս անկեալ աղաչեմք պամենեսեանդ զի որք վայելէք ընթերցմամբ կամ օրինակելով յիշմամբ արժանի առնէք պանարժան Մարգարէն և աւաք եղբայրն իմ Անդրիաս քահանայն, և ետուք Աստուածաշունչ Ճաշոցս մեր Կարբու Սուրբ Կիրակոս անուն եկեղեցոյն յիշարակ մեզ և ծնողաց մերոց: Եւ պայս ինչ անէ՞ս կարդամ որք չարիս ինչ արասցեն յիշարակաց իմոց՝ որք գողանան ընդ չափարայ տուժեսցին, որք վաճառեն ապարարար արիւնս Քրիստոսի մի գնեսցէ պողոքս նոցա, որք գրաւեն՝ պողոքս նոցա գրաւեալ լիցի ի ձեռն Բելիսարայ, իսկ որ խնամով և պատուով պահեն՝ պատուեալ լիցին ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

Դարձեալ և ես Մարգարէն և եղբայր իմ տէր Անդրիասն ստացանք զսա ի հալալ արդեանց մերոց և ետուք գրել զ[ս]ա յիշարակ ծնողաց և փրկութեան հոգոց մերոց և ամենայն նախնեաց իմոց: Եւ ի մերում ժամանակի էին քահանայք Սուրբ Կիրակոսի եկեղեցոյն՝ ես, վերոյգրեալ տէր Անդրիասս, տէր Ապարիէն, տէր Խաչատուրն, տէր Էվանէսն, տէր Սիմասն, տէր Դանիէլն, Տէր Աստուած անփորձ և անսասան պահեսցէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զվերոյ գրեալսն ի սմա առհասարակ և ընդ սոցին զիս՝ պանարժան տրուայ Աւետիս գծողա: Տերեսս անկեալ աղաչեմք պատուածասէր հոգիք, որք հանդիպիք յայ/սըմ աստուածային տառիս՝ ծաղկաւեր բուրաստանիս, յիշեսցիք ի Քրիստոս պազմամեղս և պօնողն իմ՝ զԳրիգորն և զՀովսիսիմէն, և պորդին իմ զՊետրոսն, և ամենայն մերձատրքս:

Запись сохранилась по-видимому без заключительной части.

ИВ, В 171—377

**Маштоу, 1685 г.,
д. Гулестан, переписчик Давит**

Փառք [...] որ եր կարողութիւն րկար ոգոյ Դաւիթ իրիցո л. 229 а
անպիտանի մեղօք պառապեալ և չարեօք ի լի սղալագիր և
պանարունսր գրչի, հասանել ի աարար սուրբ գրոցս, որ կոչի
Մաշտոց, որ ունի բովանդակ վէ (7) խորհուրդ սուրբ եկեղեցոյ,
ի երկիրս Բարդայ, ի գեօղս Գուրսարան, ընդ հովանեաւ Սուրբ
Աստուածածնին և Սրբոյն Մինասայ, ի հայրապետութեան րանս
Աղավանից րեանն Միմօնի և Երեմիայ, իշխանութիւն Պարոտ
երկրիս ապառեալ Դուլիխանն: Որ յայսմ ժամանակի Հաճիայի
խանն երաւ Թարիկոյ բազում զօրօք և եկեալ նսրաւ Գանջայ ի
թվիս Հայոց ՌՃԼԴ (1685), ի խնդրոյ աստուածասէր և
բարեպաշտ կնոջն Շահումին յիշարակ իւր և ծնողայ իւրոյ:

ИВ, В 84—321

**Книга вопрошений Григора Татеваци.
1686 г., переписчик Маргар**

Գրեցաւ Հարցմանց և պարասխանագիրս ձեռամբ Մարգար л. 120 б
իրիցոյն, ի թվականիս Հայոց ՌՃԼԵ-ին (1135/1686 թ.),
հոկտեմբերի ամսոյ Ե-ին (5), Ե-շաբթի (5) օրն աարարեցաւ:
Աստուած բարով վայելել րացէ՝ խոճայ Աւետիքին մինչ ի խորին
ծերութեան եւ իւր ծնողայն արխայութիւն պարգևէ Զրիստոս
Աստուած մեր: Ով եղբայրք, ով ոք կարդալով կամ օրինակելով
յիշէ և կամ ի մէջ սուրբ պարարագին յիշէ, ինքն և իւր ննջեցեալն
յիշեալ լինի առաջի Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

Հայր մեր որ յերկինս...

ИВ, В 73—310

**Книга вопрошений Григора Татеваци,
1687 г., Истанпол, отец переписчика Еремиа**

Յիշարակարան սրապոդիս. Որդի Երեմիայի որդոյ л. 480 б
Մարտիրոս իրիցոյ Կոստանդնուպօլսեցոյ Գրիգորիս
վարդապետ ԺԹ (19) ամաց լեալ էառ վկարգ կրօնատրութեան
և ԻԴ (24) ամաց լեալ՝ րան վիշխանութիւն վարդապետական:
Որ և քայլեալ յԷջմիածին վերելսայրի բեմբասապոթիւնսն առաջի
պարոյս եպիսկոպոսայ և ռաբունապետայն հնոց և նորոյ:
Ապա ի Սուրբ Կարապետ անցեալ վԿարնով և բազում քաղաքօք
իբրև դիմեալ գայր յԻստրանայօ: Եւ մեր ոչ զգացեալ զգալուսր
նորին կրսերաւ իմով Մաղափայի հասաւ յԷջմիածին եւ Գրիգորիս
րաբունիս մրանէ յԻստրանայով ոչ հանդիպելով միմեանց: Եւ

* Оставлено пустое место.

կայեալ մեր անդ ի պարճառէ Աստուածաշնչի միոյ ծաղկելոյ, արգելեալ մնացի և եւ ընդ Մաղափայի վասն վճարեայ: Եւ երբ եկաք յԻսպանացոյ, դարձեալ ոչ գտաք զԳրիգորիս վարդապետ, զի գնացեալ էր յԵրուսաղէմ:

Որ և ճանապարհին սուր քիսկոնեայ կոչեալ դուրսան փռանկ անողորմաբար և խսրասրտութեամբ աւարեալ սնան և ԼԳ (33) օր գերի ևս պահեալ տանի ընդ կղզիսն մերկ և չհաւոր, անօգնական և պանդուխտ. յորոյ հապի վերծեալ, այնպիսի դատարկաձեռն ոչ ախորժէ գնալ յԵրուսաղէմ, այլ դառնալ յԱլմաի և ի Սպարթա՝ բազում վշտով յեղանակս ձմեռան ցրտոյ սաստկութեան մինչև պշունչ առեալ յԻկոնիոն: Որ պօսն փրկարար պսակի կենարարին մերոյ արարեալ մխիթարութեամբ, առաւել և ի Գաղապոհա: Յետ վարագայ Սրբոյ Խաչին տօնի եհաս յԻսպանացոյ՝ լցով խնդութեամբ հասեալ ըղձանայ մերոյ ՌՃԼԶ (1136/1687 թ.) թվականիս, որ ՌՃԻԸ-ին (1128/1679 թ.) էր ի մէնջ հեռացեալ ի կրօնաւորութիւն և դարձեալ լնոյր վեկելեցիսն մշտաբարով վարդապետութեամբն՝ ի մխիթարութիւն ամենեցուն բարիժ քաղաքավարութեամբ: Եւ ուր ուրեք սրացեալն էր զգիրք ի հալալ արդեանց յաշխատանայ քարոզութեան իւրոյ, խնդրեայ ի մէնջ պամենիցն իւրաքանչիւրոյ ըստ արժանեայ՝ յաարտ նոցին գրել պիշատակս իւր, զոր և կատարեցաք իսկ և իսկ: Որպէս և տեսանի սրացեալս կոչեցեալ Գիրք հարցմանց ի Գրիգոր Տաթևացոյ պաղաքերեալ:

Արդ, որք հանդիպիք ի սիրելութիւն վերոյ յիշեցեալ գրոյ սրացոյի տեսն զԳրիգորիս քաբունոյ՝ ընթեռնելով, տեսանէ // ա. 481 ա լով և օգտելով ի սմանէ, յիշեսցիք ի հեշտալոյր յաղօթս ձեր, զի ընդ երկայնատրութեամբք և բարոք կենցաղավարութեամբ վայելեսցէ զսա ի հաճոյս Տեառն եւ ընդ արթուն ծառայիցն և ընդ բարի մշակացն առցէ զվարձս փոխարինի առաքինութեան իւրոյ յամենակալ Տեառնէ, որ խոստացաւ սիրելեայ իւրոյ պապիւի ուրախութեան մոծանել ի փառս յանգուական յաւանութիւն, զորոյ գովութիւն խորոցն անձառից հասողն և յափշտակեալն յերոքոյր յերկինս ոչ կարայ ճառել գրեթէ միայն յայսմ եզերեայ սրանս իւր, թէ զոր ակն ոչ ետես, և ունկն ոչ լուաւ, և ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, պատրաստեայ Աստուած սիրելեայ իւրոյ [1 Կոր. 2, 9]: Որում և դուք յիշեցեալ լիջիք յարքայութեան Տեառն ըստ բաղձման երանելի աւագակին յաջակողման Տեառն, յորժամ գայցէ փառաւոր լինիլ և փառաւորել զսիրելիս իւր ամէնօրինեալ տեսլեամբն զուարճանալով ամենայն ուղղափառ հաւատարացելովք. ամէն:

Գրեցաւ յԵրեմիայէ՝ հօր տեսն զԳրիգորիս վարդապետի:

77

ИБ, А 24—137

Шаракноу, 1687 г.

ա. 142 6 Իշատակ է Նորիսաթունին և որդուն նորայ՝ սարկաւարք Խաչայտրին, և հօրըն նորայ՝ Ակորին, և որդուն նորայ՝ Միլոնին, և մորըն նորայ՝ Կուլվարդին, տէր Խաչայտրին, և հօրըն՝ Գրիգորին, ի թիվ]ս Շառոյ ՌՃԼԶ (1136/1687 թ.).

РНБ, арм. н. с. 1—13

**Четвероевангелие, 1688 г., [Нор Джулай],
переписчик Хо́чик, владелец Гаспар Джулайеци**

a

ՋԽՈՃԻԼ, րէր Խաչարտորի որդի, մեղապարտ գրչիս յիշել ի ա. 87 6
Տէր, և Աստուած զձեզ յիշէ ի միսանգամ գալստեան. ամէն:

6

[Յ]իշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր, ով սուրբ ընթերցող, ա. 88 a
զստացող սուրբ Աւետարանիս՝ Յուդայեցի պարոն Քասպարն,
որ եր իւր վաստակոյն և ստացաւ զսուրբ Աւետարանս յիշատակ
իւր հոգուն, և պարոն Սիմոնին, և Քասպարին կենակցուն և
իւրեանց դեռաբոյս և նորաբողբոջ դստերացն՝ Սառային,
Սիրմային և Մանանային, և այլ ամենայն արեան մերձատրաց
իւրեանց:

Արդ, երես անկեալ աղաչեմ զձեզ, որ հանդիպիք սմա
կարդալով և կամ օրինակելով, յիշեսցիք յաղօթս ձեր զվերոյգրեալ
պարոն Սիմոնն, և զպարոն Քասպարն և զկենակիցն իւր՝
զԱննան, և զդստերսն իւրեանց, և դուք յիշեալ յիշիք յԱստուծոյ
մերմէ. ամէն: Հայր մեր, որ յերկինս:

Ով եղբարք իմ նազելի և պարտելի, ով ոք կամեսցի ծախել
զսա կամ գրաւ դնել և կամ զկարդարանն՝ զխաչն և զարծաթն՝
վրայէն հանել, նա մասն Յուդայի առնու և պարիծն Կայենի
կրեսցէ. ամէն:

ԹՎԻՆ ՌՃԼԷ (1137/1688 թ.) ամին ստացաւ զսուրբ
Աւետարանս պարոն Քասպարն, և եր իւր հալալ վաստակոյն
և ստացաւ զհոգելիս բուրաստանս. ամէն:

Упомянутые в записи крест и серебро утрачены вместе с
переплетом.

РНБ, арм. н. с. 10—22

**Четвероевангелие, 1688 г.,
Սոփ (Ասփախ), переписчик Йовханнэс.**

Փառք [...] // Արդ, գրեցաւ սուրբ Աւետարանս յերկիրն Շօշ, ա. 333 6-
334 a
որ է Ասպախան, ի դռն Սուրբ Ամենափրկչի, ձեռամբ հոգնամեղ
և անարժան Յովհաննէս քահանայի. անմեղադիր լինիք կամ
սխալանայ, կամ խռշտրանայ, զի այս էր կար մեր: Ոչ էի արժան
զսա գրել, սակս ձրի գրեցի, թողութիւն շնորհեցէք մեղատրիս: Ի
թագատրութեան Պարսիս շահ Սուլէյմանին և ի հայրապե-
տութեան րեառն Եղիապար խարապնազգեաց կաթողիկոսի և
հովուապետութեան ահրի քաջ քաբունապետի, հեզահոգի և
բարեւոսոյ րէր Յոհաննի. Աստուած զինքն անփորձ պահեսցէ.
ամէն:

Ի թվականութեանս Հայոց ՌՃԼԷ (1137/1688 թ.) և ապրիլի ամսի ԺԲ-ումն (12): Արդ, ի խնդրոյ բարեմիտ և երկիտայ առն Սստուծոյ պարոն Ակորջանի, որ ըս/տայալսս պտորք Անտարանսս ի հալալ վաստակոյ իրոյ և յիշատակ իւրն և իւր ծնողայրն. յիշեցէ և Սստուած ողորմի:

л. 334 б

Գարձեալ, յիշեցէ վայարոն Յակորջանն և պիայ//րըն՝ Բաղդասարն, մայրն Մարի տարն, և կողակիցն Խանումն, որդին իւր Բաղդասարն, Բաղդասարի կողակիցն Մարամ տարիկին, հանգուցեալ որդին իւր Գրիգորն, դուստրն Մարամ տարիկին, եղբայրն Սահրաւրն, Սահրաւրի կողակիցն Մարիամ խանումն, որդիւն Գրիգորն, Հէրապետն, միիւս եղբայրն Սարգիսն և կողակիցն Սիմէն, և դստերն Նորջիանն և հանգուցեալ դուստրն Նորմիալն, փորն Սինախաթունն, կողակիցն Պօղոսն, որդին Գալուստն, դուստրն Բէկպարէն, միւս փորն Խանումաղէն, կողակիցն Յովանէսն, որդին Ջանբաբէն, հօրեղբայրն Յովանէսն, կողակիցն Եղսաբերթն, հանգուցեալ որդիւն Մանուկն, Յեարին, Մնացականն, դստերն Վարթախաթունն, Բէկումն, Խաթունն [...]

Конец записи отсутствует.

80

ИБ, А 50—163

Сборник, 1688 г., Лори,
д. Ованис, переписчик священник Григор

л. 52 а

Ի թուականիս Հայոց ՌՃԼԷ (1137/1688 թ.) գրեցաւ տեւորս ձեռամբ տէր Գրիգոր ֆահանայիս ի երկիրն Լօռուն, ի գիտն Ովանիս, Հայոց տեառն Եղիապար և մերոյ ահրեայիսկոպոս Սանահնու՝ Բարսեղ. ամէն:

81

ИБ, В 113—350

Маштоц, 1689 г.,
последующий владелец Петрос

л. 186 б

Շնորհիւ ամենապօրին Սստուծոյ, ես նուաստ տէր Պետրոս առա ՎՄաշտոցս ի հալալ ընչից իմոյ. հայրն իմ՝ Պային և մայրն իմ՝ Թաճումն, և կողակիցն իմ՝ Մարիամն, և որդիւն իմ՝ տէր Եսային, Պակլարն, Պօղոսն, Պային, և դուստրն իմ՝ կուսակրօն Եփրեմսիմային և Մաշան, և Ակուլն, և Հոռոմն: Վասն որոյ, ճվ հարք և եղբարք, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ [ի]արևանցի ինչ, յիշեցէ յաղօթս ձեր զվերոյգրեալսս և մի բերան ողորմի ասացէ տէր Պետրոսին և այլ ննջեցեալսն. ամէն:

Գրեցաւ թուին ՌՃԼԷ-ն (1138/1689 թ.):

л. 187 а

Գարձեալ յիշեցէ վտէր Եսային և իւր լծակիցն՝ Ակուլին և որդիւն՝ Սինասն*:

Այլ և յիշեցէ Պեակլարն և իւր կողակիցն՝ Աղախանն, և որդիւն՝ Չալին:

* Пропущена строка.

РНБ, Дорн 641—11

**Сборник, 1693 или 1694 г., Шóш (Аспахан),
переписчик Астуацатур Фахрапатци**

Շնորհոփ, զօրութեամբ, կարողութեամբ և ազդմամբ ամենասուրբ Երրորդութեանն՝ Հօր և Որդոյ և Հոգւոյն Սրբոյ, եւ՝ թշուառ անձին Աստուածադուր արեղայս, խօթայեալ հոգովս թէպէտ եմս ժիր մարմնով // սկսեալաւորեցի մեղսաներկ մաւրամբ զգիրս արդաւնոյ, որ է յոյժ պիւրանի, քաջ և իմաստուն տրամաբանողական ճարտասանայ, ի թուին Փրկչին ՌՋՃԴԴ (1694 թ.), իսկ ի թուահաշութեանս Հայոց Մեծայ ՌՃԽԲ (1142/1693 թ.) ամին, ի վայելումն անձին իմոյ, ի յարայանիստ մայրաքաղաքիս Շօշ կոչեցելոյ, որ այժմ Ասպահան վերաձայնի և ի գիտաքաղաքի Նոր Քուղայոյ ընդ հովանեաւ Սուրբ Ամենափրկչի վանացս, ի հայրապետութեան // Տեառն Նահապետի երիցս երանեալ կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց և առաջնորդութեան Նորո Քուղայոյ Մարտիրոսի աստուածաբան և երջանիկ վարդապետի, ի թագաւորութեանն շահ Սուլէիմանին:

Արդ, յերես անկեալ աղաչեմ զսրբապանսդ, որք հանդիպիք ամա կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի մահաւախ յաղօթս ձեր զվերոյգրեալ եղկելիս, որ եմ Ֆահրապապուցի, և զծնօղն իմ: Եւ դուք, յիշօղք, յիշեալ լիջիք ի Բրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ յաւորն որդւրնդոստ գարնանային յարութեանն, որ զայոյ է դարել զկենդանիս և զմեռեալս: Եւ նմա փառք յաիպեանս. ամէն: Հայր մեր [...]: Անմեղադիր լերոք գրոյս խոշորութեան, զի կար մեր այսֆան էր:

ИБ, А 13—126

**Сборник, 1693 г.,
правщик вардапет Закариай Испаханаци**

a

Առաքրեցաւ դուզնաքայ Ջերականութեանս արիեստ յոքնամեղ իմա//ստակէ Յովանէս յանարժան վարդապետէ Իսպահանայոյ, ի գեղջէ Քուղայոյ, ի թվայրերութեան Հայոց Մեծայ ՌՃԽԲ (1142/1693 թ.), յամսեանն յունվարի ԻԴ (24): Եթէ հաճոյ թուեսցի սրբապանիցըս, միօվ Հայրմերով յիշեսցիք, զի և դուք յիշեալ լիջիք ի գիրն կենաց:

б

Ով բարեմիտ ընթերցօղք, յիշեցէք ի մահաւախ յաղօթս ձեր զսրբազրոյ տառիս Ջահրիայ վարդապետըն, և դուք յիշեալ լիջիք առաջի Բրիստոսի. ամէն:

Имя переписчика Ջահրիայ было стерто, и восстановлено уже К. Костаянцем, в коллекции которого оказалась рукопись.

ИВ, С 39—419

**Синаксарь, 1694 г., Карс,
переписчик Еремиай**

л. 474 а Յիշարակարանն է.

Փառք[...] Որ եր կարողութիւն Կրկար և անարժան և մեղօք մեռեալ անձինս՝ Երեմիայ գրչի, հասեալ յաւարտ յայսմ արեւնի, քանզի ունի սա զբոլոր տարին յինքան հաւաքեալ Հոռոմոյն բաժան ամիսս եւ ըստ Հայոց երկուրասան ամիսս և Ե (5) օր ատելին՝ զամենայն տօնից տէրունականացն և զսրբոց նահապետացն, զնախահարցն, զմարգարէիցն, զառաքելոցն, զհայրապետացն, զհանաւայիցն և զսարկաւազացն, <զառաքելոցն>, զճգնաւորացն և զկուսանացն, զկանամբաց, զմարտիրոսացն, զծերոց և զտղայոց, զշափու հասակի, այլ և երկնային զօրացն, զաթոռոցն, զսերոբէիցն և զհերոբէիցն, զօրութեանցն և զիշխանութեանցն, զպետացն և զպետութեանցն, զիրեշտական և զիրեշտակապետացն: Պատմութիւն կարծրագոյն տանջանացն և սքանչելեացն անաշխարհիկ վարույ սրբոցն աստ հաւաքեալ կան, որ օրըստօրէ սրբաբնոյցն և սոսկացնէ զոսկերս լսողացն և դարձուցանէ առ ի յունկնդրութիւն անոր՝ մտաւորաց, զոր և սիրաւարտի տենչմամբ և եռափափագ ըղձմամբ սրտի սրացաւ զանառիկ մեծութիւնս և զպայծառութիւնս սրբոյ եկեղեցոյ և զխրախոսութիւնս մանկանց ուսումնասիրաց, հաւատարիմ պարոն Յակոբն՝ յիշարակ իւրն և ծնողացն՝ Յովասափին, մօրն Մանուշակին, կենակցին Բաղդարին, որդոցն Թովսմանին, Սարգիսին և Յոհաննին, և թոռին Մնացականին, և հարսներն իւր Հերիփն և Հայպաթին, և հարապատ եղբարցն իւր Յոհաննին, Կիրակոսին, Պետրոսին և Պողոսին, քերն Դօլվաթին, և այլ ամենայն արեան մերձաւորացն:

Արդ, և դուք պատուական և քիստոսադաւան քահանայք և ժողովուրդք և այլ եկեղեցականք, որք նստիք ի յունկնդրութիւն սուրբ գրոցս, և այլ կարդացողք և օրինակողք, յիշեցէք զսրայցող սորա՝ զպարոն Յակոբ և զծնօղսն իւր զվերայգրեալսն և զայլ ամենայն մերձաւորսն՝ զկենդանին և հանգուցեալսն: Եւ արդ, ես անպտուղս ի բարեաց և անկարգս ի կարգաւորաց, սուրանուն Երեմիայ քահանայ, տեսի զսէր և զփափաք սորա զպարոն Յակոբին, զոր ունէր առ հոգեւորսն, և իմով իսկ տկարութեամբս յանձն առի և կարարեցի ողորմութեամբն Մատուոյ, բազում աշխատութեամբն հասի յաւարտ սուրբ գրոցս: Դարձեալ յիշեցէք զիս՝ անպիտան և փանաքաբան, տղմասէր և մեղօք ներկեալ Երեմիայ սէթեթ էրէց, որ բազում տառապանօք յանկ ելեալ կարարեցի զսա ի թվիս Հայոց ՌՃԽԳ (1143/1694 թ.), ի մարտի ԻԶ (26), իշխանանիստ քաղաքիս Կարնու, ի հայրապետութեան Որֆայեցի տէր Նահապետ սրբապան կաթողիկոսին, եւ ի ժամանակի թագաւորութեան Տաճկաց Սուլթան*: Բայց աղաչեմ ի վայելողացոյ յիշել զիս՝ զփծուն ծրօղս և զուսուցիչ և հայրն իմ

* Пропуск

վրէր Աթանասն, որ հան[գ]ուցեալ է առ Քրիստոս, և զմայրն իմ՝ Դովաթն, և զկենակիցն իմ՝ զԴիմաթն, և զամենայն մերձառոսն մեր՝ զկենդանին և զհանգուցեալսն: Ջոր և խնդրեմ // ի վայելողացդ և ընթերցողացդ և կրկին գաղափարողացդ յիշել միով ողորմայի զսրապօղ սորին՝ զպարոն Յակոբն՝ իրայնովն և մեզ գծագրողն՝ մերայնովն: Ջի ի ծրելն սորա շար վիշտ և րատապանս կրեցաք վասն միայն լինելով և անօգտակար, զի հայրն իմ հանգեալ առ Քրիստոս և ես միայն եղբարքս իմով կայաք ի մէջ երկրի խեղճ և անտէր. և ես ուրախ լինէի ի վերայ եղբօրն իմոյ, զի էր Ժ (10) տարոյ Թորոս անուն. զի դեռ ևս նորահաս եղեալ էր ի դպրութեան ժամադրեղաց, և նա իւր տղայութեամբն գնացեալ ընդ տղայսն ի խաղալ ի ձորն, որ է բերթին* յերևն, և վասն ապումանէ չարին և վասն ծովացեալ մեղաց իմոյ, անկեալ ի քարն ի վայր և մեռաւ: Ջի և անպերժանելի սուք հասոյց մօրն իւրոյ և ինձ ծաղր և նախապիւնս արար թշնամեաց իմոյ: Միայն յոյս ունիմ առ Քրիստոս և զՄարիամ մայր Աստուածածին, որ բարեխոս է ամենայն մեղատրաց որ փրկեալ ապարեացէ զիս զմեղատր և ամենեցուն ուրաց կոխան Կերեմիայ ի սարանայական որոգայթից և ի գեհ[ն]եան հրոյն փրկեացէ: Ոչ թէ միայն զիս, այլ և դասակից եղեալ քահանայքն՝ զվրէր Թորոս ալեօք ծերացեալ և վրէր Սիմէոնն և վրէր Ներսէսն և վրէր Դուկասն և զվրէր Եսայի եղբայր մեր: Ջոր և յառաջմէ յեկեղեցին փոքր գոլով շար նեղութիւն ունէաք վասն փոքրութեան ժամադրեղաց: Յերոյ Աստուծոյ ողորմութեամբն և յաջողութեամբն գնացեալ Այվազ շէլէպին բազում աշխատութեամբ փաշայիցն և աղաներուցն հրաման և բոյրութիւն առեալ, շինեցին մեծ և հռչակատր եկեղեցիս յանուն Մորք Աստուածածնի, որ յառաջմէ մեծ խորան կայր. և այս Գ (3) խորան ձևացեալ գոհութիւն Քրիստոսին, որ այսպիսի դառն և ի նեղ ժամանակիս այսպիսի լուսավալ եկեղեցի շինեցաւ ի մերումս ժամանակի, ի վերայ Ախուրան գետոյ. և յեր սորայ զկամորջն նորոգեցաւ: Դարձեալ տեղիս հովիւ և առաջնորդ Դանիէլ վարդապետ, որ է ի յերկրէն Ամթայ, եկեալ բնակեցաւ ի վանքն Հոռոմոսի, որ այժմ ասի Դօշավանք, որ ի վաղուց ժամանակէ աւերեալ և քայքայեալ էր. հովիւք և խաշինք բնակէին ի միջի նորա: Որ և սա Դանիէլ վարդապետս տեսեալ այնպիսի հռչակատր եկեղեցիսն, արտասուս հարեալ և յանձն ի մահ մատնեալ, շինեալ հաստատեաց զլուսայարկ զեկեղեցիսն. Աստուած հաստատուն պահեացէ: Ջոր և մաղթեմ ի սուրբ ընթերցողացդ՝ անմեղադիր լինել աղաքանաց մերոյ և սակս խոշորութեանն սորա թողութիւն շնորհեցէք, զի կար մեր այս էր:

Դարձեալ մաղթեմ եղբարցդ իմոյ յիշել զվերոյգրեալ զսրապօղ և աշխատող սորա և զամենայն երախտատրսն մեր՝ զկենդանին և զհանգուցեալսն: Եւ նա որ առաւրն է ի տուրս բարեաց և ձեզ ողորմեսցի իւր միսանգամ զալստեանն, յորժամ զայցէ փառօք Հօր և հրեշտակաց սրբոյ. ամէն:

Հայր մեր որ յերկինս:

Ср. примечание ** к № 49.

* Просторечная форма слова բերդ (крепость), но возможен и топоним, как полагал О. Еганян.

ИВ, В 98—335

**Сборник, 1697 г., Стамбол (Константинополь),
переписчики Барсел-Басилиос и Атанас**

а

а. 200 а Եւ ընդ ամին զիս ամենաեղեռ սուրանուն Բարսեղ պաշ//
 а. 200 б րեակս ծրօղ աղօթիցս, նաև զարքասէր րաբունի վԱթանաս
 եղբայր վարդապետս, որ ի միասին գնացին Երուսաղէմ, աղաչեմ
 ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր յիշեսցիք և զրեալ աղօթումն, որոց և
 ձեզ մասն ի Քրիստոսէ լիցի սրբոցն ի լոյս: Աւարտեցաւ
 ծաղկափայլ քարոյս ի Ստամբուլ արինեալ մայրաքաղաքի, ի
 ժամուն Սուրբ Լուսատրչին, յորում նախախնամօղն ամենայնի
 Քրիստոս հասարակուն պահեսցէ զհաւանայսն և զիշխանն և
 առհասարակ մեծ և փոքր ժողովուրդն: Մեք բազում քարոյցեցաք
 և նոքայ սիրով ընկալան Քրիստոսի սիրոյն և մեզ լաւ հարկիս
 արարին, Աստուած արինէ զիրեանք, աստի կենացս անփորձ
 կենօք պահեսցէ և հանդերձեալն արքայութեան արժանացուցէ:
 Գրեցաւ ի Հայկապեան ՌՃԽԶ (1146/1697 թ.) թուոց, յունիս ամսոյ
 Դ (4) զրաւ եղև:

б

а. 261 б Ջկազմող և կապող ժողովածոյ քարոյ մարենոյս յիշեսցիք
 յԱնապարցի զՄիքայէլ շնորհապարդ և հեզահոգի, աղբարասէր,
 մարդասէր, հիւրասէր ծաղկարար և պարկերահան փրայցուն
 հանդերձ մարմնատր ծնողով և հոգևոր վարպետօք և ուսուցչօք
 և ամենայն արեան առու մերձաւորօք. յիշողք թարց
 ձանձրանալոյ յիշեցեալք լիցիք ի Քրիստոսէ Յիսուսէ յԱստուծոյն
 մերոյ, որ է արինելոյն յաիւրեանս. ամէն:

Դարձեալ, ով ընթերձողք, երկակի հարապարացս բանի
 պաշտարեկացս Բասիլիոսի և Աթանասի բազում աշխատանս
 արար և մանաւանդ կերակրօք և ըմպելօք, վասն որոյ փոխարէնն
 միտն հազարապարիկ և բիւրապարիկ ժրեմք տալ ի նմա և
 հաւուցանել Քրիստոսի յուսոյն մերոյ ներկայս աստի
 աշխարհիս և հանդերձեալ կեանսն. ամէն:

Գրեցաւ ՌՃԽԶ (1146/1697 թ.) թուին ի սուրբ Երուսաղէմ
 ձանապարհին, ի մայրաքաղաքին Կոստանդնուպօլսի. ամէն:

86

ИВ, А 78—191

Симэон Джулайеци, Грамматика, 1701 г.

а. 109

Թիւ գրգուկիս աւարտեցման՝
 զոյգ շրջանիկ, եզ յորելեան,
 և մակեռակ քառապարկեան,
 քառիկ դարձեալ և մու հլսան:

Игра в числа с определением даты $(2 \times 532) + 50 + (3 \times 4) + 4 + 420 = 1150$. 1150 г. армянской эры соответствует 1701 г. нашего счисления (О. Еганян).

87

ИБ, А 111—224

**Псалтырь, 1701 г.,
Нор Джулай, переписчик Авет**

Փառք[...] Արդ, գրեցաւ այսմ հոգելի գիրքս, որ կոչի *л. 288 а*
Սաղմոսարան, ի դուռն Ամենափրկչի սուրբ վանացն որ է Նոր
Ջողայու, ի թուականութեանս Հայոց Մեծայ ՌՃԾ-ունն (1150/
1701 г.) յամսեանն արամ* ԻԲ (22), զորս յիշատակեցաւ այս
սուրբ գիրքս խօջայ Խաչիկին, ևս կողակցին իր Խաթունմամէն,
և զորդիսն իր խօջայ Աղածաբորն ևս կողակցին իր
Խաթունոսկումն և զորդիս նորին պարոն Աղայմալն և
զկողակցին իր Վէլիդա խանումն // և զորդիսն իր խօջայ *л. 288 б*
Նապարն և զխօջայ Աղածաբորն, ևս Դուալիմսի և զդսպերսն
իր Մէրդապ խանումն, զոր և հայցեմք ըստ իրեանսն Տէրն
Քրիստոս ընդ երկար ամօք պահեսցէ անփորձ և անսասան
և փրկեսցէ ամենայն որոգայթից սարանայի: Մանաւանդ
զհանգուցեալսն ի Քրիստոս զծնողսն զխօջայ Խաչիկն և
զԽաթուն մամէն ևս խօջայ Աղածաբորն և զնսկումն խաթունն
և զիրեանսն ինքն Քրիստոս արժանաւորեսցէ անթառամ
պսակացն և ընդ երանելեաց սրբոցն դասեսցէ և իր տեսոյնն
արժանի արասցէ և հանդերձելոց բարեացն հասուցցէ. ամէն:

Դարձեալ կրկին անգամ յիշեցեմք ի Քրիստոս զխօջայ պարոն *л. 289 а*
Աղայմալն որ ցանկացաւ ի հալալ վաստակէ իրմէ և ետ գրել
զՍաղմոսարանս որ իր հոգոյն և իր հանգուցեալ ծնողացն
յիշատակ, մանաւանդ և իր որդոցն: Այլ և հայցեմք ի Քրիստոս
զկենդանին անփորձ պահեսցէ և յերկար ամօք պահեսցէ և
հանգուցեալն ի Քրիստոս ընդ դասս աջակողմեանն դասեսցէ ի
հանդերձեալ կալարածի ատուն. ամէն:

Արդ, և ես սուրանուն Աւետոս երես անկեալ աղաչեմ *л. 289 б*
ընթերցողացդ, զի փոքր] հասակաւ և արամք շաղախեալ բազկօք
կալարեցի մարգարէութիւն անյաղթ // փիլիսոփային Դարթի,
այլ և անմեղադիր լերոյք ի սխալմանէ և գրչին խոշոր և մանր
գրոցն. զի անկալար դիտաւորութեամբ գրեցի: Եթէ հաճեսցիք
միով հայրմեղայի յիշել ի Քրիստոս և դուք յիշեալ լիջիք ի
Քրիստոսէ. ամէն: Հայր մեր որ յերկ[ինս]:

88

ИБ, А 64—177

**Молитвы и заклинания, 1704 г., Ван,
переписчик Йарутюн**

Փառք[...] որ ետ կարողութիւն տկար և անիմաստ սուրանուն *л. 147 б-148 а*
Յարութեան հասանել ի յաւարտ յայսմ տառիս, որ կոչի

* Յամսեանն Արամ ան. Արաշ ? Переписчик мог спутать название шестого месяца армянского календаря Արաշ с третьим днем месяца Արամ.

ա. 148 6 Ուրբաթագիրք, լաւ և ընդիր օրինակէ: Որք հանդիպի սմայ կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի // մաքրափայլ յաղօթս ձեր պանարժան գրծօղս՝ Յարութեն, և պիմ ծնօղ վարպետ պթումա էրէցն, և մայրն իմ, և ամենայն արեան մերձաւորն մեր. ամէն:

ա. 149 a Գրեցաւ սայ ի քաղաքն Վան, ընդ հովանեաւ Սուրբ Էջմիածնայ և Սուրբ Գէորգայ Ջօրավարի, և Սուրբ Սանդղ//խորդ կուսին և Թաթնո Սուրբ Առաքելոյն, և Թովսմանուկ սուրբ աւետարանին, և ամենայն սրբոյ, որք ասար կան հաւաքեալ և ի պահպանութիւն ամենայն հաւաքացելոցն. ամէն:

ա. 149 6 Արդ, աւարդեցաւ Կառս, որ կոչուաւ Ու[ր]բաթագիրք ի թվականիս Հայոց ՌՃԾԳ (1153/1704 թ.) ամին, ի մայիսի ԻԳ (23), և Սրբեղծ// ողին փառք յափրեանս յափրենից. ամէն:

ա. 150 a Դարձեալ յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք աստուածասէր կնոջն Գօլպաին և իւր ծնօղացն, իոր Հայրապետին, մօր՝ Եամամին, կողակցին Բարսղին, մօր Զնուշին, որդոյն Յովանիսին, դստերացն Ըռիխանին և Դօստաղին, քուր//ացն Սառին և Մահմուտին, և ամենայն արեան մերձաւորացն: Լի սրտիւ և բոլոր հաւաքով ասէք Աստուած ողորմի իւրեանցն. ամէն:

Եւ Գօլպա գնեցի Կսուրք Ուրբաթագիրքս հալալ ընչից իմոյ և ռիսի արի ի դռն ընձայից Սուրբ Աստուածածնին՝ յիշ[աբ]ակ հոգոյ իմոյ և ծնօղաց ///

Нижняя половина листа оборвана, на л. 150 б (верхняя половина) благопожелания повторяются.

Вторая часть записи выполнена по-видимому другой рукой.

**Книга вопрошений Григора Татеваци,
Константинополь, 1710 г., владелец тэр Саргис**

ա. 381 6 Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, սուրբ հայրապետք և վարդապետք, հայրք և եղբայրք իմ, անմեղադ[ր]ելի լինել մեզ, պի եւ Սարգիս վարդապետս, որ եմ յերկրէն Կալիկիոյ, ի գիտաբաղաւէ Հաճընոյ. ՌՃԾԹ (1159/1710 թ.) էր թվական Հայոց, և Կեսի պայս Հարցմամ գիրքս որպէս գերի անկեալ ի մեծ քաղաքն Կոստանդինուպոլիս, ի Մեծ Վէսիր Խանին, ի ձեռն ըրաճկաց, և սիրտ իմ դալարեցաւ վասն այս գրիս, և եւ էի ի մէջ նեղութեանն, ապա Աստուած ապաւինեցայ և առի պայս Տաթևացոյ Հարցման գիրքս Ի [20] մառչիլ՝ ի վայելումն անձին իմոյ և յիշատակ հոգոյ իմոյ և ծնողաց իմոց, և ամենայն պարմից իմոց, և ամենայն յարեանառոյ մերձաւորաց իմոց, և Կուսույիչն իմ՝ Կրէր Սահակն, զվ[ե]ին իմ՝ զՈվանէս կաթողիկոսն, ի նոյն գիտաբաղաւէն Հաճընոյ և Տանն Սրսա, յիշել մաղթեմ և հայցեմ ի ձեզանից, որք հանդիպի կարդալով կամ տեսանելով կամ օրինակելով, յիշատակելով, աղաչեմ զձեզ Աստուած ողորմի ասէլ և մի խնայել: Աստուածն

ամենայնի, որ առարն է ձեզ և մեզ ողորմեսցի իր միսանգամ
զալսրեան. ամէն:

90

РНБ, Арм. о. к. 1¹ и 12—70

Չашоյ, Каменец-Подольский, 1711 г.

Ճաշու գիրգս այս է յիշարակ եկեղեցւոյն Սրբոյն Նիկողայոսի 1¹, л. 281 6
սփանջեալործ հայրապետին ի Կամենից ֆաղափ, որ գրեսցաւ ի
թվին Հայոց ԾՂԸ (798/1349 ռ.) և յամի Տեառն 1349, յերկիրն
Ղրիմայ, ի ֆաղափն Սուրխաթ, ձեռամբ տէր Ստեփաննոսի իրիցո:
Իսկ յետ ԽԵ (45) տարոյ գրելոյն գնեաց զսա կամենցի պարոն
Սինանն, որդի Խութուպէի, և ետ յիշարակ վերոյասացեալ
եկեղեցւոյն Սրբոյն Նիկողայոսի ի թվին ՊԽԳ (843/1394 ռ.) և
յամի Տեառն 1394 օգոստոսի ԺԵ (15): Այս պարոն Սինանս իւր
յարուկ դրամովն շինեաց վնոյն եկեղեցին Սուրբ Նիկօլայոսի ի
թվին Հայոց ՊԽԷ (847/1398 ռ.) և Տեառն 1398, որպէս յայտ է ի
կոնարակէ շինելութեան նորին եկեղեցւոյ, որ ի *նաղուշն* մեր
պահի, և սկսանի այսպէս. Այս իմ կամաց և հաւարարութեան
անձին ձեռագիր է՝ Սինանի որդոյ Խութուպէի [...]*

Իսկ ի թվին Հայոց ՌՃԿ (1160/1711 ռ.) և յամի Տեառն
1711 գիրգս այս կազմեսցաւ, բաժանեցեալ յերկուս հարորս վասն
դիրագոյն տանիւոյ և բերելոյ, ձեռամբ տեառն Ստեփաննոսի
Ստեփաննեան Կամենցացւոյ, տէֆանի Կամենիցոյ, Սդանիսլա-
վովիոյ և այլոց ֆաղափաց, որ և յաւել զԸնթերցուածս և
զԱնտարանս կարգաւորեալս ըստ արարողութեան ուղղափառ
եկեղեցւոյն Հայոց:

Ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ և Ե. Կ. Մ.**

91

РНБ, Дорн 638—8

Календарь, 1715 г., переписчик Давит

Յիշարակ է լուսայեղոյ Խօջամալի որդի Սափարին թիվն л. 2 а
ՌՃԿԴ (1164/1715 ռ.) մարդի Բ (2), ձեռամբ մեղավոր էրէց
Դավթիս: Եւ արդ, եղև սկիսքն գրոյս թին ՌՃԿԳ (1163/1714 ռ.)
դեկտեմբերի Ը-ումն (8), զծայգրեցի և զՌՃԿԴ (1164/1715 ռ.)
թվին մարդի Բ (2) հասուցի յավարտ: Ազնեա, Հոգի Սուրբ
Աստուած:

92

ИБ, В 104—341

**Толкование Игнатия на Евангелие от Луки,
Сис, переписчик священник Лазарос**

Փառք [...] Գրեսցաւ զայս Մեկնութիւնս ի Տիկրանակերտ л. 332 6
ֆաղափս ի ձեռամն տէր Դաւարոս ֆահանայի արհեստարար

* Далее следует запись 1394 г., см. № 17.

** Далее лат. перевод. Ишатакаран повторен в части 1², л. 11 а.

գրչի, որոյտյ տէր Կիրակոս ֆահանայի, որ և մեք ի նոյն ուղիղ գեղեցիք օրինակէն, և սրբագործեալ որոյ ոչ աւելի և ոչ պակաս էր, և էր գրեցեալ յերկիրն Կիլիկիոյ, ի <ի> սահմանքս Տանն Միսոյ, ի հապար հարիր վաճսուն և վեց Հայոց թիւ, հայկապեան տօմարի ՌՃԿԶ (1166/1717 թ.), ի հովապետութեան տիրայկառոյց, արփիպսնցուդ Աթոռոյ Սրբոյ Էջմիածնի, արիական գրվխոյն և սրբազան հայրապետին տեառն Սստուածաւորոյ գերերջանիկ կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց:

1717 г. относится к ишатакарану и не является датой рукописи.

93

ИБ, В 26—264

Толкование Григора Тагеваци на Евангелие от Матфея, 1722 г., Балю, переписчик Саргис

а. 318 6 [...] /// Նոյնպէս և Սուրբ Հոգոյն տոգորեամբն արարեալ Քաղուածոյ մեկնութեան Աւետարանին Մատթէոսի՝ սուրբ վարդապետն մեր Գրիգոր Տաթևացին Զ (6) հաւոր իւր Վ (4) գեւոյն Եղեմարուիս բաղդաւորութիւն առ ի յուսումն վկնի եկելոյն հաւաքեալ քաղուածու մեկնութեանս: Վասն որոյ փափագող եղև յայսմ մատենիս հեղափոխ և բանիբուն քաջ հոգեւորն Բսահակ վարդապետն: Եւ գրեալ եղև սա ի քաղաքին Բալուայ, ընդ հովանեալ Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մեծ եկեղեցոյն, ձեռնպորտեամբ և հոգաբարձութեամբ մեծ իշխանին Ասնաւորին և եղբօրն իւրոյ՝ պարոն Գրիգորին:

Արդ, եղև պրաւ սորայ ի թվաբերութեանս յաբեղական տօմարիս սեռիցս Հայկայ, ըստ Մովսէսի դրութեանն ՌՃՀԱ (1171/1722 թ.) ամին, սկիպրն եղև ի յունիս ամսոյ Թ (9) և ի սեպտեմբերի Ժ և Ե-ին (15) աւարտեցաւ շնորհիւ Տեառն Սստուած, ի վայելումն նոյնոյ Բսահ/ակ սստուածաբանութեան վարդապետի, աշակերտի տեառն Վարդանայ սրբոյն մեծի հանգուցելոյ Բաղիշեցի, որ և Սստուած վնա ընդ բաժին վարդապետս դասեսցէ. ամէն: Ի հայրապետութեան տեառն Սստուածաւորոյ կաթողիկոսին, որ ի Վաղարշապատ, եւ ի պատրիարքութեան սրբոյ Երուսաղեմի տեառն Գրիգորի երանաշնորհ վարդապետի, երկրորդ Լուսաւորչի, որ և Բաղիշեցի, ի նոյնոյ շառաւիղէ, տիեզերալոյս մեծ վարդապետին Վարդանայ, որ և աջն անեղին Սստուածոյ պահեսցէ պապաւոսական հայրապետն մեր, զախոյեանն ձգնարութեան զվերոյգրեցեալ ըզտէրոյ մեր ի պարծանասս տառապեալ ազգիս մեր Արամեան. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զվերոյ գրեցեալ խօճայ Ասնաւորն և փիւր եղբայրն՝ զխօճայ Գրիգորին, և փիւրեանց արինեալ որդիին՝ զՄարտիրոսն, զտիրացու Սսլանն, և զՈվաննէսն, և զՅովաննէսն, և զՄիրզան, որ յոյժ երախտաւոր եղեն մեզ և օգնական յամենայն կողմանցն, և Սստուած զձեզ յիշէ իւր արքայութիւնն. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս

վմիահաղոյն ուխտ սուրբ եկեղեցոյն՝ վմահանայք և պժողովուրդն, որ յոյժ սէր և բարեկամութիւն արարին ընդ մեզ: Դարձեալ, յերես անկեալ աղաչեմ կողկողագին պաղարանօք, որք հանդիպիք այսմ սուրբ գրոցս կարդալով կամ օրինակելով և կամ վմայլիք անծայրածաւալ ծովէս և փարթամանայք յանծախսելի զանձնու՝ յիշեցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր պիարապատ և պիղկեոր եղբայրն իմ զԿէր Աւետիք հեգահոգի և սրբակրօն քահանայն և զիս՝ պետրեալ և զանայիկան ծառայս զփծուն Սարգիս էրէցս, որ զանունս միայն ունիմ և զ/գործն ոչ: Որ յոյժ աշխատութեամբ գրեցի զայս սուրբ գիրքս ի քարաշխարհ՝ ի յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց՝ Կարապետին և Խանումին. և դոք յիշեալ լինիք ի Զրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

Դարձեալ, կրկին աղաչեմ, վերստին յիշեցիք ի սուրբ յաղօթս ձեր զուսուցիչն իմ զԳրիգոր եպիսկոպոսն միով հայրմեղայի, և դոք յիշեալ լինիք ի միայնոյն Աստուծոյ. ամէն: Հայր մեր:

94

ИБ, А 38—151

**Шаракноц, 1724 г., Ті́хис,
заказчик переплета Минас**

Ով տեսարք իմ և եղպայրք, յիշեցէ առ Տէր մեղաւոր Մինաս էրէցս և ծնօղս իմ, վասն զի տեսի այս սուրբ Շարակնոցս վաղուց հին թագաւորաց, որ ոչ ճանաչեմք յայժմ, և ես վերստին կապմել ելաւ ի ժամանակս օսմանցոց, որ կալեալ ունին քաղաքս Տիփլիս, և կաթողիկոսութեան Աստուածաբանութիւն, և դառն ժամանակի, թ[ուին] ՌՃՀԳ (1173/1724 թ.):

95

ГЭ, V3 834—463

**Четвероевангелие, 1725 г., Эрзерум,
автор записи Мурат, сын Пилоса Тагошенци**

Յիշատակ է սուրբ անւարանս արարումցի Թագոշենց Փիլոսի որդի Սուրարին և մորն* ի դուռն Մալքութլու Սուրբ Լուսաւորչի վանքին. ով ոք որ զայս անւարանս արշտակէ կամ գողանայ, մասն ի Յողայէ առնու. թվին ՌՃՀԴ (1174/1725 թ.):

96

ИБ, В 58—296

**Новый Завет, 1736 г.,
Энкиври, переписчик Елиазар**

Լուսիկու վէ մերիամէթի իլէ էփէնդիմիզ Յիսուս Զրիստոսըն եազըլըպ թէմամ օրդու պու Նոր Կրակարան էրմէնի վէ թիւրքի տելիլէ Ալլահիմիզ Յիսուս Զրիստոսըն միւրվէթինէ վէ կենդի պափր վալիտէսի կոյս Մարիամըն իպէթինէ վէ ճէմի փիլաս

* Пропуск

Էվլափոլէրինին լապիմէթինէ (խուսուսա Էնկիւրի իսրէ) վէ փաֆ ու ապիպ, սալէի, վէ էմին խուսփամը Քրիստոս էփէնփրիմիպին՝ Կէր Կարապէտին թալապ էդիպ իսրէմէսի հասէպիլիէ, ֆի եապփրփրփր կէնտրի հալալ մալրնփան, վէ պէն խաֆր Եդիապար Կախի պայիփ մփրարիմէ կէօրէ թուճ էրմէիպ, եապփրմ իֆի շէրիգ Կիլիլէ: Իմփրի թէճա իսրէրիմ ճիմլէնիպէ, ֆի պու թէփարիգի օգոյուպ նէմիրիսին կէօրուրսունճուպ, պիֆր էփէսիպ սէպէպի Կէր Կարապէտի վէ խուսփամը Եդիապարը: պիֆր Հայր մեր իլէ. սիպլէր Կախի պիֆր օլասըպ օմրլէր Կէփփփրինիլէ. վէ թաֆսիրաթիմէպէ մէղփուրէթ գլասըպ: Մապուր օլա. սաղ օլուլ:

Մէնէ 1736, նոյեմբերի 1, շէիրի Էնկիւրի իշրէ:

Текст на тур. яз. арм. графикой.

97

ИБ, А 117—А 118—228

**Сочинения Налаша Йовнатана, 1736—1737 гг.,
Астапат, переписчик Абрахам Астапатеци**

л. 40 б Գրեցաւ Նադաշ Յովնաթանի ասացեալ ուրախութեանն և սիրոյ Կաղերս ի ՌՃՁԶ (1186/1737 թ.) թուին և յամսեանն սեպտեմբերի ԺԴ (14) ի գեօղաֆաղաֆն Մարապար, ձեռամբ Խաչատուրի որդի վարպետ եպիօքի Աբրահամին և ի վայելումն էլ Աբրահամուն: Տէր Մափուածն ուրախութեան և երկայն աւուրփ վայելումն Կացէ. ամէն:

Դարձեալ պայս վայելուչ Կաղերս ով ոք խնամով պահեսցէ, վարձս ի Քրիստոսէ առցէ: Նաև խնդրեմ ընթերցողի՝ յորժամ եղանակեն խրախութեանն Կաղերս, ի մի բերան ողորմի ասասցիք հանգուցեալ հօրն իմոյ վարպետ Խաչատուրին և պիս գծող Աբրահամս յիշեմ, և դուք յիշեալ յիջիք ի միսսանգամ գալստեանն Քրիստոսի, որ է օրինեալ միշտ յափտեանս. ամէն: Հայր մեր, որ յերկինս...

98

РНБ, Арм. н. с. 40—52

**Книга о сотворении мира,
1743 г., Астапат, обновитель Абрахам**

л. 142 б Արդ, նորոգեցաւ գիրքս վերսփին հրամանաւ Կեառն Յովսէփայ գիփնական վարդապետի և առաջնորդի վանիցս Սրբոյն Սրտիփաննոսի Նախավկայի, որ յՄարապար, ձեռամբ Կէր Աբրահամ արեղային՝ նորին աշակերտի, իսկ կապմեցաւ ձեռամբ Սողոմոն սարկաւագի՝ նոյն վանից միաբանի, ուսփի մաղթեմ ի պա[րա]լիողայդ, պի յիշման արժանի առնիցէք վաշխափող սորին. ողջ լերուք:

Ի ՌՃՂԲ (1192/1743 թ.) թվոջ հոկտեմբերի Ժ (10) նորոգմանն եղև պրաւ:

**Четвероевангелие, 1747 г.,
Нор Джулай, владелица Анна**

[...] Ըն[դ] վերջնոյ կրկնակի յիշատակարանիս: Յիշեսցի՛ л. 335
վկերջին ստացող սրբոյ Աւետարանիս՝ սրբաբերոհմ և
վեհապնտիի աստուածասէր Աննային և զհանգուցեալ զայր իւր՝
զհեպահոգի և ողորմածասէր զպարոն Գրիգորն և Աստուծով
զօրացեալ զպորոգիսն իւր՝ զպարոն Պետրոսն, զՊօղոսն,
զՅովհաննէսն և զՄէթ աղայն, և զոշխտիի դուստր իւր զԵկապէտն,
և զայլ ամենայն արեան մերձատրսն:

Դարձեալ յիշեցէ՛ ի Տէր զնոյն սրբաբերսէր և սրբաբաշխօն л. 335 6
Աննային, որ ըստացաւ զսուրբ Աւետարանս, վասն զի ցանկացաւ
ընդ մարմնականի զաւակացն ունիլ եւս՝ զհոգւեոր զաւակ ի
սրբոյ յեկեղեցւոջ Կանն Աստուծոյ, յորում կացցէ յիշատակ
մշտնջենական:

Զանպի լուեալ էր զպերանական բանս մարգարէին Եսայեայ,
զոր ասէ. Երանի որ ունիցին զաւակ ի Միօնի և յընտանի
յերուսաղէմ (Իս., 31, 9): Եւ այս յիրաւի գոյ, զի զաւակ
մարմնական ոչ են յաւիտենական, իսկ հոգւեոր զաւակս այս է
մշտնջենատր և յաւիտենական մինչ ի կատարած աշխարհիս:
Վասն որոյ բազում փափաքանօք ստացաւ զաստուածաւանդ
Կառն և զՅիսուսեան կրակս զողորմածասէր Աննայն և իւրոյ
ամենայօծար կամօքն եւր վաղմ և յիշատակ ի հանրահոշակ
յեկեղեցին Սրբուհոյ Աստուածածնի, որ ի Նորոյ Զուղայս
յաստուածակերպեալ գոյ, զի լիցի յիշատակ յաւիտենական առ
յապայս և հանդերձելումն:

Եւ դուք, արժանաժառանգք սրբոյ եկեղեցւոյ սրբապնագործ л. 336 a
հախանայք և սպասատրք սրբոյ // Կաճարի Տեառն Աստուծոյ,
զերիսս զայս և եթ մարթի ձեզ առնել ըստ *քրնտանայ* (?), նախ՝
սիրով ընդունիլ զգանձս աստուածային և լաւ իմն խնամով պահել
յամենայն վնասէ: Երկրորդ՝ զգուշանալ ի յանտողայից՝ մի լիցի
զի հանցեն ի յիշատակագրութենէն վաճառելով կամ այլ իմն
վնասի Կառով: Երրորդ՝ ըստ պատահմանն ամին յորժամ հանդիպիք
յիշեսցի՛ ի Տէր Յիսուս զվերոգրեալ յիշատակակաւորս զԱննայն
հանդերձ իւրայնօքն, զորս գրեցաք և յիշեցաք: Եւ դուք յիշեալ լիջիք
միշտ առաջի Տեառն մերոյ Յիսուսի Զրիստոսի. ամէն:

Ի թուականի Հայոց ՌՃՂԶ (1196/1747 թ.), ի հայրապետու-
թեան Կոնստն Ղապարոյ սրբապան կաթողիկոսի և ի
թագաւորութեան Պարսիկ Աղշահի բարեարար արքայի նորոյ:

Начало записи утрачено.

**Служебник, 1755 г., Каменец-Подольский,
переписчик Оксэнтиос**

Յիշատակարան
Թվին հապառ հարիր քառսուն ինն

л. 57 6

Ապրիլի ինն ի սուրբ Ջարկինն
 Ծընայ վարմէն ի Խոսրովեանս,
 Գրիգոր, Մարիամ ծնողայ հայեանս
 Եւ ի նախնեայ Կամէնիցայ,
Օֆսէնրիոս անուանեցայ:
 Ամս ինն ուսայ գրոյ և կրօնին
 Ի դըպրապանն սրբազնոյ փափին,
 Աշակերտեալ առաջնորդին՝
Վարդան րաբուն վարդապետին:
 Նորընծայ ամս չորս ֆարոսիչ
Կամէնցում առ Լուսաւորիչ:

101

ИБ, А 27—140

**Прокл Диадок, Богословские элементы
 1757 г., переписчик Йарут'юн Полосеан**

ա. 185 а Փառլ[...] Արդ, ի ՌՄԶ (1206/1757 թ.) թուականիս Հայոց, եւ՝
 ւրոպայս և պիւրակս, Ղայթմապեանս տէր Փիլիպպոսս, պի կարի
 ցանկացող և փափակող եղէ պայս գրոյս՝ Պրոկլի Շաղկապիս,
 ֆանսի ոչ գոյր ի ֆաղափս մերում ոչ դաս ասող, ոչ հեղինակ,
 մինչև ի գալն սրբական հօր մերոյ և բանիրուն // փիլիսօփայի
 ա. 185 б Ճահուկեցի Աւետիս ծայրագոյն եպիսկոպոսի: Յորժամ եկն ի
 ֆաղափս նուիրակ և յառաջնորդ, ոչ ինչ փոյթ ունէր, բայ
 ֆաղպածորան ֆարոսելոյ աստուածաբանութեան և հեզաբեր
 դաս ասելոյ: Վասն որոյ և իմ յօժարեալ և յարհայեալ ի
 ծերութեան [ժ]ամանակի պի յիսունամեայ գոլով՝ աշակերտեցայ
 առն Աստուծոյ, և նա հեշտալոյս ոճի, պուարթ սրտի սկսաւ դաս
 ասել ինձ միայն տրամաբանութեանս, որպէս պի տարակուսանս
 լուծանելով անդուստ համարձակեալ իմ և ապառինեալ յոյսն
 բնաւից, ըսկսայ թարգմանել ի վրայ ֆերականութիւնս՝
 թախանձամբ Վրայ կաթողիկոսի Անտոնի, և յորդորմամբ և
 օրհնութեամբ սորին աւարտ հասաւ որքան կարն մեր
 վերաբերեայ: Յետ այնորիկ Պերի արմենիասն, հանդերձ
Գրիգորի դեռաբոս աշակերտի նորին: Եւ յետ վախճանելոյ
 լուսահոգի Գրիգորի, սկսաւ պայս Շաղկապս, Օրբելեան Բանէ
 դիւանբեզի, Նիկողայոս ֆահանայի և Գէորգ դիակօնի: Եւ յետ
 ուսանելոյ, տաժանմամբ գրել ետու հեզաբարոյ աշակերտի
Պողոսեան գերիմաստ Յարութեան դարի, որոյ յիշատակն
 յաւիտենական եղիցի և վարձն ի Ջրիստոսէ առնուցու. պոր
 բազում ջանիւք և աշխատութեամբ գրել ետու պայտոսիկ՝ ի հալալ
 արդեանս իմոյ, առ ի վայելումն ինձ թարմաւարիս, յիշատակ
 իմ հոգոյս:

ա. 186 а Յաղագս որոյ աղերսանօք հայցեմ // և խնդրեմ հարցդ
 սրբապանից եւ եղբարցդ մաքրագունից, պի յորում ատուր և ժամու
 պարահեշգիփ յայս մարտնիս՝ տեսութեամբ, գաղափարութեամբ
 եւ կամ ընթեռնելով, յիշեցիք միով հայրմեղայի պիս՝ փթեալ
 ծերունիս հանդերձ ծնողիւք իմով և որդով և վերոյ յիշեցեալ

տէր Պետրոսի որդի Յարութենիւ և ամենայն ազգապոռհմիսն՝
վննջեցեալսն և վկենդանիս մեր: Իսկ որ առաւրն է ի տուրս
բարեայ՝ Քրիստոս Աստուածն մեր, ձեզ յիշողացդ եւ զմեզ
յիշեցելոցդ ողորմեսցի իւր միսսանգամ գալստեանն եւ
արժանատրս արասցէ զիւր երանական փաղսր ձայնին, որ ասէ՝
Եկեալք օրինեալ էք հօր իմոյ (Մփ. 25, 34) և այլն: Որ է օրինեալ
անպրաւ յաիտեանս յաիտենից. ամէն: Հայր մեր որ յերկինս
հրամայեցէք:

102

ИБ, А 35—148

**Прокл Диадок, Богословские элементы,
1764 г., пύстынь Лим, переписчик Йованнэс**

Փառք [...] Գրեցաւ գիրս, որ կոչի Պրոկոի Շաղկապ, ձեռամբ A. 216 6
սուրանուն և մեղապա[ր]տ Յովաննէս ֆահանային, անուամբ
միայն եմ, գործովս՝ ճշ, թիւն ՌՄԺԳ (1213/1764 թ.), որ եմք
երկրէն Գաւաշու, ի գեղէն, որ կոչի Բաւրականց և ի մէջ Լիմայ
սուրբ անապատին, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Գէորգայ Ջօրավարին:

Սրդ, աղաչեմ զձեզ, ով հայրք և եղբայրք, որ հանդիպիք սմա
կարդալով կամ օրինակելով, յի սրբի ողորմի ասէք, և Աստուած
ձեզ ողորմի այնմ ժամու, որ ասէ. Եկալք օրինեալ Հօր իմոյ
(Մփ. 25, 34): Անմեղադիր լերով գրոյս. ամէն:

103

ИБ, В 82—319

**Четвероевангелие, 1766 г., Баку,
поздний владелец Киракос Гапанци**

Փառք [...] Զվերջին սրացող սուրբ գրոյս, որ կոչի A. 250 a
Աւետարանս, առայ Դաւիթանցի պարոն Կիրակոս ի հալալ
արդեանց իմոց, յիշատակ ծնողաց իմոց հայրն իմ՝ Պաղտասարն,
մայրն իմ՝ Կողմնակն, կողակիցին՝ Նապլուին, և որդոյն իմոյ
Պաղտասարին, Գասպարին, ղսրերն՝ Անթառամին, Ռհանէսին,
հանգուցեալ որդոյն՝ Մէլիումին, և ամենայն արեան մերձա-
[ռ]րաց. որ երու յիշատակ, Գանջեցի տէր Դաւիթին որդի տէր
Խաչատուրին. և որք հանդիպիք կարդալով կամ օրինակելով,
վերոյգրեալ պարոն Կիրակոսին հանդերձ ծնողն յիշեցէք. յիշեալ
յիջիք առաջի արեանին Քրիստոսի. ամէն:

Թվին Հայոց ՌՄԺԵ-ին (1215/1766 թ.) գրեցաւ փետրվարի
ԻԴ-ումն (24), Բաբու:

104

РНБ, Арм. о. к. 12—70

1767 г., Каменец-Подольский

Յամի Տեառն 1756, օրն յունիսի 20, սկսաւ շինութիւն A. 1 6
յեկեղեցոյս Կամենիցոյ Հայոց Սուրբ Նիկողայոսի և ասարտեցաւ

յամի Տեառն 1757, օրն առաջին յուլիսի շինութեան նոյնոյ յեկեղեցոյն:

Յամի Տեառն 1767, օրն 22 օգոստոսի, եղև բերումն թափօրով հրաշագործ պապկերին Երանոսոյ կուսին ի նոյն եկեղեցին:

Выше та же запись на польск. яз.

105

ИБ, А 56—169

**Сборник, 1767 г., монастырь св. Карапета
в Ернджаке, сын Тамраза Ананиас**

1766-ումն, Հայոց ՌՄԺԵ-ումն (1215/1766 թ.), եւ Հաշտա-
րիսանցի Թամրապի որդի տէր Անանիաս եկի Երնջակայ Սուրբ
Կարապետն և թվին ՌՄԺԶ (1216/1767 թ.) և մարտի Ժ-ումն
(10) Նախջիվան Երեմ խորանումն ձեռնադրվեցայ անարժանս
հահանայ՝ ձեռամբ տեսուն Կարապետ երանաշնորհի և ծերագոյտ
վարդապետի: Աստուած վայելումն տալէ ի բարին. ամէն:

106

ИБ, В 11—249

Сборник, 1773 г., покупатель Аракед

а

Այս հարուստի գիրքս, որ է մեծաբար[ոյ] Վարդան վարդապետին,
եւ տէր Առաքելոս տեսի որ գողացեալ էին ժողովուրդն կու ծախէին
և եւ առի առանց գնոյ թվին ՌՄԺԲ-ին (1222/1773 թ.)

б

Եւ անարժան տէր Առաքել յոյժ անատակ,
Նաև չեմ առեալ վարժումն, գիտութեան եմ խակ,
Կարդալսօղ գրոյս, յիշեցեմ սիս, որ եմ գործով տարդակ,
Խնդրեմ ի Քրիստոսէ, որ ահեղ արեւնին չառնէ
սիս խայտառակ:

Почерк второй записи отличается от первого. На л. 01 а и 95 б криптограммы: Տէր Առաքելոս գրոյ է և Ժր.

107

ИБ, С 29—409

**Библия, 1778 г.,
Ахркалак, даритель Маргар**

Յիշատակ է Աստուածաշունչ սուրբ տառս Մարգարին և իր
կողակցոյն, և որդոյն Յովսէփին, որ ետ իր հալալ արդեանցն
յիշատակ իր հոգոյն ի դուռն Այսրփալաֆայ Սուրբ Աստուածածնայ
եկեղեցին՝ ձեռամբն աւաք տէր Արաքիամին, թվին ՌՄԺԷ-ին
(1227/1778 թ.). Աստուած լուսաւորէ իր առ հասարակ
ննջեցելոյն հոգոյն. ամէն:

ИБ, С 29—409

Библия, 1783 г., монах
Й[о]всэһ

а

Յօվ որ հարցանէ, թէ այս Աստուածաշնչիս գրօղի անուն, Գրիգոր աստուածաբան վարդապետն է գրել, Հայկապարայ Սուրբ Նշանին յիշատակ ա տվել: Օվ [ո]ր կարդա, ամենայն բերան ողորմի ասէ, Աստուած ողորմի ասողայ հոգոյն. ամէն:

Գրվեցաւ ՌՄԼԲ (1232/1783 г.) օգոստոսի ԻԳ (23), ի ձեռամբն սոսկ տէր Յ[ռ]վսէվհին վանական զեղբարն ի վր յ[ի]շէցէ, և դոմ յիշայլ լինիջիմ գալստայն ի վրում. ամէն:

б

Օման խանն, որ էկավ Լօռի բերթի թվին ՌՄԼԲ (1232/1783 г.) մախի մուրն

ИБ, В 29—267

Степанос Шахумеан, История Давит'-бэка,
1787 г., Змюрин переписчик Даниэл

л. 69 б

Սակաւագին ճառս վիպական
Վիպէ պարարս քաջին Դաւթեան
Որ ի յԱբրանդ տան Սինական
Վասն հաւարոյ քրիստոսական,
Ղօղեալ ելով ի խորշ անկեան
Ի տան մեծի քաջապարմեան
Աստուածապօրոյ մեծ Ապրօեան
Յորմէ առաք պապարճէն սորայն՝
Ձեռամբ Դանիէլ չնչին դռարի
Յօրինակեալ գծագրի
Ի ծովերեայ մեծ քաղաքի,
Որ է Զմիւրին անուամբ հրճոյի:
Եռամ բառիկս առ թեզ կալեալ,
Զգայարանդ վեցապարկեալ
Երբ թին Հայոց տեսցես յայտնեալ
Լեր ի յաղօթադ զիէզս յիշեալ:

Եւ Քրիստոսի յուսոյն մերոյ փառք յափտեանս. ամէն:

Расшифровка даты: 5+1000+1+200+(5×6)+551=1787 г.
(О. Еганян).

ИВ, В 48—286

Сборник, 1791 г., Դարս

ա. 186 Յիշարակ է մարեանս որ գոչի Կրակ Յիսեան, պարոն առ Տէր գնացել[ալ] ///

Արդ եղև վկաւ Կարին,
ՌՄԽ-ին (1240/1791 թ.), յունվարին թվին,
Ի ժամանակս մահ Կարաժամին,
Ջոր Աստուած ապարէ Ղարս քաղաքին:
Տաճկաց Ճ (100) սարակէին,
Հայից Լ (30) մեռանէին,
Մինչև սրբոյ Աթոռէն Դ (4) մասունք բերին:
Աստուծով փարաւեցաւ. ամէն:

ИВ, А 9—122

**История Александра Македонского,
1792 г., Карин, автор записи Йоханнэс**

ա. 85 а Աշխարհակալ արքային Աղէքսանդրի Մակեդոնացոյ պարմագիրքս, որոյ պթերին լրացուցեալ մարուցաւ ի հրճուանս մեծարգոյ իշխանապետ Ասլան աղայի, բարեժառանգ որդի շնեղաշոք Կարապետ աղային, յորմէ այժմս պարգևեցաւ Բասենու Պաշգիւղցի բարեհամբաւ մահերեսի Գէորգ մեծի և գիւրնական դպրի, որպէս զի ի յընթեռնու և ի յըսթանու իւր՝ սովաւ մշտապէս աղօթս արասցէ վասն կենաց վերոգրեալ յարգելեաց, ընդ որոց, եթէ դէպ և արժան համարիցի, յիշեսցէ և զիս՝ պերնեալ ծառայս նոյն պարտուելացն պաշտօնեայ Յօհաննէս չպէտ նօսարս, որ զսոյն բան գրեցի ի ՌՄԽԱ (1241/1792 թ.) թուոջս և յուլիսի Ե (5), ի քաղաքս Կարին:

Издание текста: Симонян 1989, с. 89.

РНБ, Дорн 31—1

**Шаракноц, 1814 г., Санкт-Петербург,
даритель Йарутюн Валааршапатци**

ա. 402 Ընծայեցի սոյն Շարականս ի Հասարակաց գրհարունս Ռուսարայ կայսերութեան ի թագաւորութեանն ամենայն Ռուսարայ Աղէքսանդր յառաջին և հայրապետութեանն Հայոց Եփրեմ յառաջին, որ եմ Յարութին Վաղարշապատցի, ՌՄԿԳ (1263/1814 թ.) թվին:

Записи с приблизительной
или сомнительной датировкой

113

ИБ, С 29—409

Библия, 1298 г. (?), Млич,
заказчик Григор Аревелци

а

Բարեխաւութեամբ սուրբ և ընտրեալ վնահաւրական որ
կաւարեցան վասն Բո, Զրիստոս Աստուած իմ, ողորմեան
ստացողի մատենիս Գրիգոր անարժան արեղայի և ծնաւոյս
իրոյս և եղբարս և ամենայն պարմիս իրոյս, և սիրելի եղբարս
իմոյ Վանական վարդապետի և Բարսեղի սրբասնեալ Բահա-
նայի: Ով եղբայր, յայսմ ատուր անարէն ազգն Հագարու, որ
կոչի Դարաման, զոր վանեսց[է] և կործանեսցէ վնա տէր
Աստուած մեր, եկն այրեաց զսուրբ ուխտն Միհճի և գերեաց
զաշխարհն ամենայն և տարաւ. որոյ փրկեսցէ վնոսա տէր
Աստուած մեր, և զմեզ ի սաւրանայէ և զձեզ, որք ոգտիք ի սմանէ.
ամէն, եղիսի:

л. 205 б

б

Շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կաւարեցի
զգիրս զայստսիկ՝ յիշատակ ինձ և ծնողայ իմոյ: Արդ, որք
ընթեռնոյք կամ արինակ առնոյք, յիշեսցիք զԳրիգոր վանարժան
արեղայ ի մաքրափայլ և յարժանատու յաղաթս ձեր, ընդ նմ[ին]
և զերջանիկ վարդապետն զՎանականն և զբարեբարոյ
զեղբայրն իմ՝ զԲասիլիոս և զծնաւոսն իրեանս յիշեսցէք ի
Զրիստոս, և զխոշորութիւն գրոյս թողութիւն շնորհեցէք, զի
այսչափ էր կար մեր:

л. 220 а

Ջոր արինակ նաւ խոռովեալ փութա ի նաւահանգիստ, նոյնպէս
և գրիչն ի վերջին գիծն: Յայսմ ամտոյ նահաւարեցաւ թագորդին
պարոն Թորոս և սպանաւ յեղբարէ իւրմէ, որոյ ողորմեսցի
Զրիստոս Աստուած և հանգուսցէ յերկնիսն արքայութիւն և
զվերջին մնացեալն ի խաղաղութիւն պահեսցէ. ամէն:

в

Արինեալ է Աստուծոյ անչափ մարդասիրութիւն, որ ներեաց
ամենաթշուառի յանդգնութեան, և վայ է ինձ, որ պոյժ պիտանին
ինձ ի բաց եմ թողեալ՝ զխոստովանել մեղացն և զողորմել
աղաւորին, և զսիրելն զընկերն, և զոչ բարկանալն տարապա-
րուոյ, և զջերմեռանդ արդաստաւ աղաթն, և միայն զգերելոյս
զփոյթն ունիմ և ոչ զգիրս հրամանացն կաւարումն. և կարի
վրանգիմ ի յաւարարութիւնս և ի պանդխտութիւնս, զի ի գործոյս
իսկ երևի, զի խիստ ճարտար կու գրի, թէ Աստուած ճանապար[ը]ի
տա, որ երթամ առ իմ ծնողսն: Այլ վառեալ իմ ի յայս յոյս, թէ որք
հանդիպիք գրոցս, ազնուի յիշէք սրտի մտաւ զանարժան
աշխատողիկս, որ այսպիսի բազում տառապանաւ վասն
րկարութեան և պանդխտութեանս, և փստն գրով ձաբարեցի:

л. 341 а

Այլ թէպէտ և է խոշորագույն գիրս, այլ արինակն լաւ է, զի ի Գորգ պարդապետին* արինակէն է, և նա յոյժ աշխատեցաւ ի բովանդակ Սստուածաշունչ գիրս և պայծառապոյս նախադրութեամբ և գլխահամարով, զի դիւրաւ գրանիցեն բանի խնդրաւոյնս զինչ կամիցին:

Արդ, աղաչեմ զհանդիպեալսդ, յիշեցէք սրբի մտաւ զԳորգ վարդապետ և զգոյն երիցանց զարինակիս շնորհատա: Այլ և զիմ անարժանութիւնս զԳորգոր Արևելցիս, ծնատաւն իմով և ամենայն պարմիւք, և որք աշխատեալ են ի յիս ուսմամբ և խրատու, և Սստուած իւր շնորհէ ողորմութիւն՝ որ մեզ խնդրէ ողորմութիւն ի Քրիստոսէ. ամէն:

Как было отмечено в описании рукописи (№ 409), возможно, что данный иштатакаран воспроизводит частично или полностью записи 1298 г.

114

ԴԶ, АР—1011—468

**Библия, кон. XIII—нач. XIV в.,
Киликия, переписчик и художник Йусэп**

л. 30 б Զատուածասէր պարոն Սմբատ զորդի ի Քրիստոս հանգուցեալ սպարապետին Հայոց Լևոնի աղաչեմ ի մեղաց թողութիւն իւր և ծնողաց իւրոց. ընդ նմին և զանարժան գրիչս Յուսէփ աղաչեմ թողութիւն մեղաց հայցել յՍստուծոյ ինձ և ծնողացն իմոց և զոտղն թողութեան թողցէ և ձեզ պանցանս ձեր. ամէն:

л. 122 б Տէր Յիսուս Քրիստոս, ողորմեա՛ անարժան ծառայի և սուրանուն քահանայի և փցուն գրչի Յուսէփայ և ծնողաց և պարմից իւրոց, ամէն, և Տէր ձեզ ողորմեսցի և խոշորութեանս անմեղադիր լերուք, զի շրապով կու գրէի վասն արինակին որ չէին ի թողուք:

Записи переписчика см. также л. 49 а, 50 б, 63 б, 82 а, 98 б, 110 а, 151 б, 166 а, 276 а, 427 а/69 а, 446 а/88 а, 457 б/99 б, 475 б/117 б.

115

ИБ, В 60—298

**Йовханнэс Ванакан. Толкование на кн. Иова,
XIV в. (до 1387 г.), переписчик Йакоб**

а

л. 107 а Զմեծ ներրապաւիւրն** և զմաջ րաբունապետն, զառաւրաձեռն և զառաւրամիւրն և զթարգմանող Հին և Նոր կրակարանայ զտէրն Արեւիաննոս յիշեցէք ի Տէր Յիսուս, ո՞վ ոք որ հանդիպիք այսմ տառիս:

* Բմ. վարդապետին.

** Բմ. մերրապաւիւրն.

Չանարժան և պտուրանուն գրչակս վՅակոբս աղաչեմ յիշել ի Տէր Յիսուս, ով ընթերցող: ա. 266 6

Աղաչեմ պամենեսեան ով որ հանդիպիք այսմ գրի ընթեռնուկ կամ արինակել՝ չմեղադրել գրոյս և սղալանացս, ևս առաւել պարհիական գրուխս: ա. 278 a

ИБ, В 11—249

Сборник, XIV в., заказчик ԹԵՏԱԿԵՏ

Քրիստոս Աստուած, սուրբ առաքեալս և անբարանչիս Յոհաննու սիրելոյն և Պրոխորոնի բարեխաւսութեամբ թողութիւն շնորհեաւ սրապողի գրոյս Ըռստակիսի քահանայի և ծնողայ իրոյ, և ամենայն արեան մերձատրայ, ապգականայ, և ինձ՝ նուաւր, թարմաւար գրչի, և կարդայցողայ, և լսողայ, և հաւաքով ունկնդրողայ, և ինչ փառք յամենայն ապանց: ա. 271 6

Бликие по содержанию записи см. также на л. 21 а, 40 а, 97 б, 108 а, 116 б, 148 б. и др.

ИБ, А 37—150

Сочинения Нерсеса Шнорхали, XIV в.

Ջամենայն արինութեանց արժանատրսն վԱվաք պարոն՝ վայելող գրոյս, և զիրսն ամենայն, նաև պարդարամիտ և զբնութեամբ բարին վՄխիթար <ս>աղա մուղդասին և զպատուեալ ծերունին վՖրէրն, որ զօրինակն շնորհեցին, նայլ զիս՝ զողորմելի և զեղկելի ծերս, զփրցփրցուն գծողս և զանարիեստ կապմողս յիշեսցիք ի Տէր, զի և դուք յիշեալ լիցիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյն մերո: ա. 103 6

ГЭ, АР—1011—468

**Библия, первая половина XV в.,
Киликия, последующий владелец Карапет**

Ով սուրբ ընթերցող, յիշեսցիք յաղաթս ձեր զվերջին սրապող վԼարապետ վարդապետն և զծնողսն իւր և դուք յիշեալ լիցիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ: ա. 6 6

ՋԼարապետ վարդապետն և զծնողսն իւր յիշեսցիք ի Քրիստոս և դուք յիշեալ լիցիք և վՄարտիրոս բանի սիրող որ զգիրս գրեցի: ա. 175 6

См. также л. 6 б, 82 а, 98 б, 110 а, 151 б, 166 а, 179 б, 276 а, 343 а, 427 б/69 б, 446 б/88 б, 488 б/130 б., записи от имени Карапета выполнены Мартиросом.

119

ИБ, А 16—129

Шаракноц, XV—XVI вв., переписчик Нерсэс

а

л. 116 а

Ի Յարութեան կիրակիս,
Եւ հրաշափառ սուրբ Զարկիս,
Տեսողք յատուրս պապճառիս,
Զիս յիշեցէք պողորմելիս.
Ջներսէս պանարժան դպրիս,
Զգծագրող սուրբ Կառիս՝
Զըսրբալոյս Շարակնոցիս:

Եւ պծնալոսն մեր արժանի արասցէ մասին սրբոյ. ամէն:

б

л. 263 а

ԶԿառնապեալ զգրիչս՝ վներսէս սարկաւազս և պծնալոսն իմ յիշեայ:

В первой записи переписчик представляется чтецом, во второй дьяконом.

120

ИБ, А 17—130

**Шаракноц, XV—XVI вв.,
поздний переплетчик Григор**

л. 334 а

Զվերջին կապմողս վԳրիգոր սուրանուն արեղան աղաչեմ յիշել ի Տէր, և Սստուած զձեզ յիշէ յիւր միսանգամ գալուստն. ամէն:

121

ИБ, В 47—285

**Книга вопрошений Григора Татёвади,
XV—XVI вв., переписчик Горг, заказчик Бардулимэос**

л. 391 б

Փառք [...] Գրեցաւ աստուածային գանձարանս որ կոչի Հարցմունք Գրիգորի, վեհիմաստ հեռեկորի և քաջ իմաստասիրի և վարդապետի Հայոց, մանաւանդ ախոյեանի ուղղադաւանիցն և ընդդիմի հարկանող չարափառացն դասուց, առ դուրս Սուրբ Սստուածածնիս և Նախավկայիս Սուրբ Սրբեփանոսի, ձեռամբ բազմամեղ անձին Գորգի, ի վայելումն մանկանց Սիոնի:

Արդ, զվ դասք լուսերամից, որք հանդիպիք ի սմայ տեսութեամբ կամ գաղափարելով և կամ ընթերցմամբ, յիշեցէք ի մեղսաբաւիչ

յաղաթաձեր ստրայոտ սորայ՝ վԲարդոտիմէնու արեղայ և զեռին սորայ՝ վԱստուածաւոր հէրաւերն Սուրբ Առաքելոյս և զըծնաւոյ սորայ՝ վԲորթէ և զմայրն Սրբայիալ և զեղբայրն վԲարունակ և զոյրն վԱսանխաթուն և զիւր որդիին՝ վԿարապետ և զՀայրապետ սարկաւագն և Աստուած ողորմի ասացէի, և Աստուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

Այլ արդ, անարգս ի սեռս մարդկային ազգի, անպիտանս և անարժանս ի մանկունս եկեղեցոյ, ոչ թէ վասն գրչութեան արհեստից և կամ յարագութեան մտայ և յորդորումն մարանց բռն հարաւ ի հանձարիմաստ և ի բազմահեղ մատենս, այլ վասն սիրոյ և հրամանայ, գերապայծ և երանաշնորհ և պանծալի բաբունապետիս մերոյ՝ Թումայի քաջ հռչակորի, զի բազում անգամ թղթով և պարզամաւ առաւել, և մեհ հարկեցաւ ըստ Կոզէր և ըստ Կիւսափ անպօրութեան մերում աւարտեցաւ:

Այլ և համշիրաւ եղբայրս մեր Գրիգոր, և սայ ևս առաւել խնդրէր, վասն զի Գ (3) հեւոյ այլ ուր էր և ոչ առին յանձն. և մեհ վասն եղբայրական գթոյ սորայ և սրբասէր և մաքուր անձին և բաղձանայ սրտին կաւարտեցաւ զհայցելիս տրաւ:

Դարձեալ, յերեսս անկեալ աղաչեմ զամենեսեան, թէ պարտաւորեմ և թէ ընթերցմամբ՝ անմեղադիր լինիմ սխալանայ գրիս և խռոտութեան. այլ և աղաչեմ զձեզ խնդրել ի Տեառնէ վրոպայումն անլուանալի բազում մեղայ // իմոյ. և դուք յիշեալ լիցիմ առաջի ահեղ արեւնին Քրիստոսի, որ ասէ. Եկայք առ իս ամենայն աշխատողք և բեռնաւորք, և ես հանգուցից զձեզ (Մփ. 11, 29):

ա. 392 a

Դարձեալ, աղաչեմ զամենեսեան, որք ընթերցումով կամ արինակէի յիշեցէի ի սուրբ յաղաթաձեր զառաջ յիշեցեալ ստրայոտ սուրբ գրոյս՝ վԲարդոտիմէնու արեղայ և վԱստուածաւոր հէրապետ և զծնողի սոցայ, և զեղբայրսն և զազգն ամենայն առհասարակ. ընդ նմին և զհոգևոր հայրն սոցայ և զուսուցիչն՝ վԿարապետ արեղայ. և ինքն որ Կոտողն է բարեայ, Կայէ ձեզ Կոյր երկնից արքայութիւն. ամէն: Եւ ինձ մեղաւոր Յոհանիսիս Աստուած ողորմի ասացէի, և ձեզ ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած:

Записи на л. 77 а и 77 б сделаны рукой заказчика Бардулимэоса, на л. 224 б — переписчика Горга. Его же рукой написан и данный ишатакаран, но строки, относящиеся к заказчику, отличаются и почерком, и цветом чернил. Возможно, эти части вписаны Йоҳанэсом, который просит помянуть его в самом конце записи.

ԶԱրագիս անարժան քահանայ և զհանգուցեալ ծնողսն իմ և զոյրն իմ՝ զգնացեալսն առ Քրիստոս, աղաչեմ յիշել և մեղայ մերոյ թողութիւն խնդրել, և որ յիշէ սրտի մտաւ, Քրիստոս Աստուած զինք յիշէ, զի ծաղկի զարդարեցի զսուրբ Կառս Կայս:

ա. 29 б

СПБГУ, Мс. Саус. 3—461

**Йовханнэс Ерзнкаци, Толкование грамматики,
XVI в., переписчик Кюракос**

- л. 6 б Ոհ, աղաչեմ, վմեղույեալ սորին գրող յիշեան:
- л. 10 б Ոհ, վմեղաւք վառապեալ հոգիս Կիրակ[ոս] աղաչեմ յիշել ի Տէր:
- л. 118 а Ոհ, ոհ, ընդ որս և ես աղաչեմ աղերսանաւք, գրող սորին, յիշել վմեկ հանդերձ ծնողաւք մերաւք ի մեղայ թողութիւն, և յիշողայդ գրանել յԱստուծոյ պողորմութիւն: Եւ սխաղանայ և պակասութիւն պոր ինչ ի գիրս, աղաչեմ չիւնել մեղադրելի, պի միգրս յոյժ շփոթեալ էր, նաև չէր խելկունս ի վերայս:

ИБ, В 1—239

**Ветхий Завет, XVI—XVII вв.,
переписчик Костандин, заказчик Костандин**

- л. 308 б Զարայաղ սուրբ մարեննիսս՝ Կարբաւէր եպիսկոպոսն Կրէր Կոստանդին և Կծնաւոսն իւր յիշեսցիք ի Տէր. ընդ նոսին և Կիս՝ Կեղկելի գծաւոս ԿԿոստանդին անարժան քահանայ, և որ յիշէ՝ և ինքն յիշեալ լիցի ի Զրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. որ է արինեալ յաւիտեանս. ամէն:

Та же запись в сжатой редакции на л. 235 б.

ИБ, В 1—239

**Ветхий Завет, XVI—XVII вв.,
последующий владелец Йовханнэс.**

- л. 478 а [Յ]աշխարհէս ըսգայական,
մարդ մի եղէ ես անպիգան,
Որ բնաւ չունիմ գործ փրկութեան,
բան թէ ամենն ամաթական:
Շոգոյ մարդկան բժշկարան՝
գիտեմ զայս գիրս պատուական,
Առնող ծաղիկս քանապան,
խառնել ի պէլոս փրկութեան:
Նախնի սղայաւոն արիական՝
Կրէր Կոստանդին այր պատուական,
Նախ գնացեալ յաղենական.
Ճանապարհաւ մեծ փրկութեան,
էական հայրն ի նման,
մեկ մի ունի ես սպգական,

Միրյուն լայն վանց գիտութեան,
 վամէն էր գրոց ասայնջական,
 Վարդապետ էր փաղարաքան
 եպիսկոպոս յոյժ սրբական,
Անդրհասանցս ի մենաստան
 էր առաջնորդ հաճոյական,
 Բամից խմբիցն անմարմնական,
 հոգովն երգէ սաղմոսարան,
 Դամբարան որ գերեզման,
 մարմնովն է աստի ի պատիկման:
 Արդ, ես ծառայս քո անայիտան,
 Քրիստոս փրկիչ ազգի մարդկան,
 Պետր կոչեցայ խիստ անարժան,
Յոհաննէս անուն ըստ մանգութեան:
 Եւ կու ըղձամ ընթերցման,
 կարատր յաւետ միշտ գիտութեան,
 Տոնեալ զգանձս մարմնական՝
 ստացայ զգիրն ինձ վարժարան:
 Մեղան հոգոյ անծախական՝
 ինձ և իմոցն որ յետոյ գան,
 Գրել ի սիրտս հոգեկան,
 բոլորն վխաւար անգիտութեան:
 Բամեալ բոլորք ամենեմեան,
 որք հանդիպիք այսմ յիշման,
 Եթէ կարգաւ կայք յաստիճան,
 թէ ի ճանապարհս իմաստութեան,.
 Յույժք ինձ գութ ողորմութեան,
 եւ վայելաղ գրոցս ըստ պատահման,
 Առնող շընորհըս թողութեան,
 ի Յիսուսէ Աստուածն բան,
 Դատիլ գործոց մեր չարութեան,
 ծածկել մեղաց մեր զապրութեան,
 Առնող ըզփառս երանական,
 զտեսութիւն աստուածութեան,
 Չմոռանալ խիստ է արժան,
 կու աւանդեմ՝ որ հետը մեր գան
 Աղաթս առնել անձանձրական,
 տէր Ստեփանի որ մեր հօրեղբայր և ազգական
 Նաև ծնաղայ մեր մարմնական
 ննջեցելոց ու որք այժմ կան:
 Քրիստոսի որ զմեզ սրելո՞ծ ձեռօքն արարչական,
 Նմա փառք, պատիւ, գովութիւն և գոհութիւն ի յաւիտեանն
 անպրաւական. ամէն:

Начальные буквы нечетных строк образуют акrostих:
 ՅՈՂԱՆՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏՍ ՁԲԵՑ ԱՂԱՉԱՆԲ:

ИВ, А 37—150

**Сочинения Нерсэса Шнорхали, после 1662 г.,
сын Мэрайба, вызволивший рукопись из «плена»**

- л. 164 б Ես, Մերաբի որդիս, այիս գիրս գերի էր /// առայ Շոսիս
վայնին զրգեցի իմ զոգոս համայ:

ИВ, А 33—146

**Псалтырь, XVI—XVII вв.,
переписчик Мкртыч**

- л. 150 б Զմեղաւոր և վանայիւրան, հող և մոխիր վմկրպիչ անուն
յիշեցէի ի Տէր:

ИВ, А 49—162

XVII в.

а

Переписчик Срапион.

- л. 365 б Զմեղաւոր քարտողարս և վմեղս[ա]թաւալ գծայգրողս
Սրապիոն արեղայն յիշեցէի ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր, ով
եղանակաւորի:
- л. 314 а. Անմեղադիր լերուք սխալանայս, ծարաւ է միւրս ի ջուրն է.
միւրս ի հեղ րողին չէր, վմիջին րուն մոռայս: Ոհ, զղարիբութիւն,
թէ ինչ դառն է ամենայն. մալալու չեմ կէրեր, ասէր, թէ ջուր բեր:

б

Художник Йованнэс.

- л. 26 а. Ջսակաւ ծաղկող սորայ՝ Յովաննէս էրէցս յիշեցէի և Աստուած
ողորմի ասացէի վասն Աստուծոյ սիրուն. ամէն:

ИВ, А 58—171

**Четвероевангелие, 1756 г. (?), Эчмиадзин,
переписчик Маргар**

- л. 272 а ... Վայ, ես ամենաթշուառս և բիր պարգաւոր, մեղօք
պառածեալս իմով մեղսամած ձեռօք օրեցի ի թվականութեանս
մերոյ Հայկապեան *ՌՄԵ (1205/1756 թ.) թվին, ի Սրբոյ Աթոռն
Էջմիածնի,* ի բազմավիշր, ի յօգնավորանգ, ի դժնաբեր և ի
բանրակաղկոճ ժամանակի աւարտ հասուցի յաջողութեամբ
Տեառն:

* Слова между звездочками приписаны на полях.

Ի հայ//րապետութեան Տեառն Յակովբայ գերերջանիկ և A. 272 6
 սրբապան կաթողիկոսին Սրբոյ Էջմիածնի և ի յաջորդութեան
Սրբոյն (Երոյ)սատիմայ տեառն Թէոդորոս պատրիարքին, և ի
 իշխանութեանն տաճկայ, որք տիրեալ էին յարևելականայ և
 յարևմտականայ, բայց երկիրս արևելեան ոչ գոյր թագաւոր, և
 ամենայն ոք ինքնագլուխ թագաւորէր. իսկ ապգին քրիստոնէից
 գային ի մէջ մեծի եղութեան, վրանգի և պէսպէս փորձութեան.
 պաղաղակն, ողբն, տագնապն և պարչարանսն ո՛վ կարէ գրով
 ճառել, քանսի գրէթէ ուրից մինչև պցուխ չիք առողջութիւն, զի
 աշխարհս ամենայն կայր ի մէջ նեղութեան և վշտակութեան:

Աստուծոյ մատթեմ սիրելի և ի բարի պաշտօն վայելողայդ
 այսր վայելուչ և ի հոգեպարդ տեառնաւանդ ՎՍուրբ Աւետարանս,
 յիշել ի ջերմեռանդագոյն աղօթս ձեր պատառապեալ և զմեղսամած
Մարգարայ իբրոյ և եթ վարդապետ, որ անուամբ միայն եմ և
 գործովս ունայն և վաւ//թարագոյն, և ևս առաւել զհանգու- A. 273 a
 ցեալսն առ Բրիսպոս ծնողայս՝ հօրն իմոյ Լալային և մօրս՝
 Թարճանին, զի և դոք յիշեալ յիշիք ի մեծի տիեզերական ահեղ
 արեւնին Բրիսպոսի. ամէն:*

130

ИБ, А 39—152

XVIII в., обновитель Григор

Յիշատակ է տառս Յօհաննու Որոտնեսցուն և մշտաւիտ A. 1 6
 աղբիր շնորհաց գիտութեանն աստուածաբան ընտիր
 Քարոզգիրն և վերջին նորոգող տէր Գրիգորն և իւր որդի տէր
 Հոսէփին, եղբարցն՝ Պօղոսին, Պետրոսին, Օվանէսին, որդոցն՝
 Ոհանէսն, Աւետիսն, Իսրաելըն, հանկուցեալ Հակոբեանն,
 հանգուցեալ մայր Հուրցաղըն, հարսն՝ Հերիմապն, Վառվա-
 ռեանն, Մարիեանն, Մարգարիտն, Սալվարն և հանգուցեալ
 որդոցն և տաւերայն, որ ի Բրիսպոս ն[ն]ճեցելոց և ամենայն
 արու արեսն** ընթերցողայ և որք ողորմի ասողայ՝ Աստուած
 ողորմեսցի:

Արդ, խնդրեմք ի ձէնք, օվ ընթերցող, կարդ[ալով] խնդրեմք ի A. 1 a
 ձէնք, օվ ընթերցող սրբալուս հեգից, որք հանդիպիք սմա
 գարդալով, մէ յաբերան ողորմի ասէք, Աստուած զձեզ ողորմեսցի
 ի միւս անկամ գալստեանն ուրոյ, ուր անճառ ցնձութիւն է և
 ամապարտմ ուրախութիւն, որ է օրինեալ յաւիտեանս յաւիտենից.
 ամէն:

Переписчик явно списывал колофон с образца, лежащего
 перед его глазами, отсюда повторы во второй части текста.

* В хронологии заметно некоторое противоречие. Согласно приведенному
 иштакарану, рукопись переписана в 1205/1756 г., при католикосе Якобе V
 Шемахеци, который занял престол в 1759 г., тогда как упомянутый здесь же
 иерусалимский армянский патриарх Теодорос I Хоренаци занимал престол в
 1752—1761 гг.

** Вм. արեան

Указатель имен к Приложению

- Արրահամ, сын Синана, которому отец подарил приобретенную им рук. 17
Արրահամ, *вардапет*, свидетель при продаже рук. 20
Արրահամ Ամթեյի, *вардапет*, учитель «наших юнцов» 67
Արրահամ, վարպետ եպիսկոպ, переписчик 97
Արրահամ, արեղայ, обновитель рук. 98
Արրահամ, փէր, принял рук. от дарителя 107
Ազիկ ապաշխարող և հասարակաց ծնող, духовный отец переписчика 62 а
Ազնաուր, մեծ իշխան, покровитель переписчика 93
Աթանաս, переписчик 49
Աթանաս, *вардапет*, переписчик 85
Աթանաս, отец и наставник переписчика 84
Ալեքսանդր, обновитель и вторичный переплетчик рук. 22 а, б
Ալեքսանդր, переписчик 24
Ալիծ, дочь киликийского царя Костандина 14
Ալիծ, тетка по матери Костандина, сына Հերոմ ջամբղայն-а, брата
Ճուփրի 14
Ակորջան, Յակորջան, заказчик рук. 79
Ահմад, султан 44
Աղամալ, խօջայ, պարոն, заказчик рук. 87
Ադրուայ, պարոն, իշխան 15
Աղէֆանդր, ամենայն Ռուսփայ թագաւոր, царь Александр I 112
Աղէֆանդր Մակեդոնացի 111
Աղլան, Պարսիս բարեարար արեղայ 99
Ամանպէկ Թավրիզի, խոճայ, заказчик рук. 31
Ամիրբէկ, вместе с супругой Мариам оплатил обновление рук. 60
Ամիր Ճիհան, մղվեսի, заказчик рук. 39
Այվազ, չէլէպի, добился разрешения на строительство церкви 84
Անանիաս, Հաշվարխանյի Թամրապի որդի, փէր, автор записи 105
Աննա, որ սորայ կողերն արծաթել երուր 71
Աննա, последующая владелица рук. 99
Անդրէաս, заказчик рук., передавший ее монастырю 71
Անդրիաս, заказчик рук. 73
Անտոն, отшельник, побудивший переписчика (также иллюстратора)
приступить к работе 7
Անտոն, կաթողիկոս Վրայ (1757 г.) 101
Առաքել, արեղայ, записавший акт о покупке рук. 20
Առաքել, автор приписки 18
Առաքել, վարդապետ, соученик (?) переписчика 24
Առաքել, փէր, участник передачи рук. монастырю 45 д
Առաքել, купивший украденную рук. 106 а, б
Առաքել, переписчик 50

Ասլան, առաջակայ պարոն Карса 49
 Ասլան, աղայ, прежний владелец рук. с утраченными листами 111
 Ասրուածափոր, переписчик-иллюстратор, священник 7 а, б
 Ասրուածափոր, աւագ երէց, участник передачи рук. монастырю 45 д
 Ասրուածափոր, католикос (1717, 1722, 1724 гг.) 92, 93, 94
 Ասրուածափոր Այրօեան, предоставил образец рук. 109
 Ասրուածափոր Ֆահրապապուհի, արեղայ, переписчик 82
 Ասրուածափոր, հէրաբեր Սուրբ Առաքելոյ 121
 Ավաք, պարոն, վայելող գրոյս 117
 Արհապագէս, հայրապետ 36
 Արհապագէս եղբայր մեր (переписчика), արեւնասայ մերում նուագի, կարարեալ ուսումնասէր, հանձարեղ և իմաստիւք լի 49
 Աւագ, *wardanet*, переписчик 13
 Աներ, переписчик рук. 87
 Աներիս, րէր, получатель рук. 52
 Աներիս երէցս, որ եմ րեղեալ երևանցի 60
 Աներիս, արեւախնկոպոս Հաղբապայ, заказчик рук. 62 а
 Աներիս, учитель в мастерстве переписчика 72
 Աներիս, переписчик 73
 Աներիս Հահովեցի, բանիրոն ֆիլիսօֆայ, ծայրագոյն եպիսկոպոս, учитель переписчика 101
 Աներիք, խոճա, պարոն, заказчик рук. 63
 Աներիք, խոճայ, заказчик рук. 75
 Աղին, отец царя Лево́на 8

 Բագարապ, царь 15
 Բաղդասար, автор и переписчик поздней записи 61
 Բաղդիկ, обеспечил вторичное переплетение рук. 61
 Բաղր-Պեկ 42
 Բազունի, պարոն 14
 Բարդուղիմէոս, священник, заказчик переплета 32
 Բարդուղիմէոս, արեղայ, заказчик рук. 121
 Բարսեղ, переписчик 1
 Բարսեղ, обновитель рук. 3
 Բարսեղ, վարդապետ, переписчик 42
 Բարսեղ, քաջ բարունապետ, առաջնորդ նահանգի, посредник при заказе рук. 45 д
 Բարսեղ, ահրեպիսկոպոս Սանահնու 80
 Բարսեղ-Բասիլիոս, переписчик 85 а, б
 Բէկի խաթուն 23

 Գասապար Ջուղայեցի, պարոն, заказчик рук. 78 б
 Գէորգ, դիակօն, участвовал в переписке рук. 101
 Գեորգ, թագաւոր Գանս Վրաս (1676 г.) 62 а
 Գէորգ Պաշգիւղուհի, մահերեսի, գիրնական դպիր, новый владелец рук., утраченные листы которой восполнил переписчик 111
 Գէորգէ, сын царя Багарата 15
 Գորգ, *wardanet*, владелец образца рук. 113 в
 Գորգ, переписчик 121
 Գորգիբէկ, ամիրայ 23 а

Գրիգոր, получатель рук. 6
 Գրիգոր Տաթևացի 19, 42, 76, 93, 121
 Գրիգոր, свидетель при продаже рук. 20
 Գրիգոր Բանեցի, վարդապետ, епископ 29 а, 31
 Գրիգոր, католикос 32
 Գրիգոր, Գրիգորիս, հայրապետ, католикос 23 а
 Գրիգոր Լուսաուրիչ 23 б, 62 а
 Գրիգոր, վարդապետ, учитель переписчика 34
 Գրիգոր, католикос (1604 г.) 42
 Գրիգոր, получатель рук. 57
 Գրիգոր, предоставивший образец рук. 56 б
 Գրիգոր Ջուղայեցի, մականունսմբ Աղամալ կոչեցեալ, переписчик 62 а
 Գրիգոր, էրէս, художник 71
 Գրիգոր, священник, переписчик 80
 Գրիգոր, армянский патриарх в Иерусалиме 93
 Գրիգոր, епископ, учитель переписчика 93
 Գրիգոր, ученик грузинского католикоса Антона, участвовал в переписке рук. 101
 Գրիգոր, արեղայ, заказчик рук. 113 а, б
 Գրիգոր Արևելյի, переписчик 113 в
 Գրիգոր, поздний переплетчик 120
 Գրիգոր, брат переписчика, побуждал его к переписке рук. 121
 Գրիգոր, обновитель рук. 130
 Գրիգորիս, переписчик 2 а
 Գրիգորիս, կաթողիկոս (1508 г.) 23 а, б
 Գրիգորիս Վկայասէր 62 а
 Գրիգորիս, *вардапет*, заказчик рук. 76
 Գրիգոր, աստուածաբան վարդապետ, переписчик 108 а
 Գուգա, приобрела рук. и даровала монастырю 89

 Դանիել, փէր, участник передачи рук. монастырю 45 д
 Դանիել, *вардапет*, восстановил церковь в монастыре Հոռոմնու 84
 Դանիել, դպիր, переписчик 109
 Դավիթ, էրէս, переписчик 91
 Դավիթ, հայրապետ Այսթամարայ 18
 Դավիթ, հայրապետ 34
 Դավիթ, епископ, много поработавший над рук. 32
 Դավիթ, католикос 36
 Դավիթ Բաղիշեցի, *вардапет*, заказчик рук. 54 а, б
 Դավիթ, священник, переписчик 74
 Դավիթ-(բէկ), герой истории 109

 Եղիազար, հայրապետ Էջմիածնայ (1682, 1684, 1688 гг.) 71, 73, 79, 80
 Եղիազար, переписчик 96
 Եղիշայ էպիսկոպոս, продавший рук. 20
 Եսայի (Նշեցի), մեծ վարժապետ 11
 Երեմիայ, отец заказчика рук., автор ишатакарана 76
 Երեմիայ, переписчик 84
 Երէմիայ, կաթողիկոս Աղուանիս (1676 г.) 65

Երեմիայ, հայրապետ Կանս Աղավանիս 74
 Եփրեմ, переписчик 11
 Եփրեմ, ֆահանայ, переписчик 58
 Եփրեմ, армянский католикос (1814 г.) 112
 Զապուն, сурруга Շերում ջամբուլայն-а 14
 Զարիփ, որ Կոսկէջուրն երէտ կողերուն 71
 Զաֆահեանսն, սրբազան կաթողիկոսայն Կէր 23
 Զաֆարիայ, բարոնապետ, побудил переписчика взяться за перо 37
 Զաֆարիայ, настоятель монастыря 37
 Զաֆարիայ, սրբագրող Կառիս, *варданет* 83 6
 Զուլիսան, բռնակալ Կանս Արարապեան (1684 г.) 73
 Էնիաթ, заказчик рук. 69
 Ընսփակէս, ֆահանայ, владелец рук. 116
 Ըսկանդար Կամախսի, հոճայ, заказчик 29 6
 Թադէոս, վարապետ, учитель переписчика 24
 Թաթոս, священник, посредник (?) при покупке рук. 25
 Թահմազ, շահ 32
 Թամուր դան 34
 Թէոդորոս, иерусалимский армянский патриарх (1752—1761 гг.) 129
 Թմոֆ, священник, свидетель при покупке рук. 15
 Թորոս, արեղա, у которого нашел приют переписчик-иллюстратор, его племянник Астуацатур, и которому он вверил рук. 7 а, 6
 Թորոս, епископ, автор колофона 14
 Թորոս, брат переписчика, погибший в десятилетнем возрасте 84
 Թորոս, соученик переписчика 84
 Թորոս, թագորդի (1298 г.?) 113 6
 Թումայ, обеспечивал питание переписчика 34
 Թումայ, дьякон, ученик переписчика (?) 37
 Թումայ վարդապետ, դաստաճ, որ ի մանկանս բազմայ դաստիարակիչ, отец обновителя 65
 Թումայ, քաջ հոգեւոր, բարոնապետ մեր, устно и в посланиях побуждал переписчика к переписке рук. 121
 Թորան, поздний владелец рук. 34
 Ժիկմունդ, Զիդմունդ, գրող, ակուսորոս 29 а, 31
 Իսահակ, ընթերցաւոր գրող աշակերտ, ученик переписчика 54 6
 Իսահակ, *варданет*, заказчик рук. 93
 Իվանէ, при котором (յիշխանութեանն) была переписана рук. 21
 Իւանէ Օրբելեան, դիւանբեզ, участвовал в переписке рук. 101
 Լանկ Թամուր 18 6
 Լևոն, царь, сын Авшина 8, 9, 10
 Լևոն, պարոն 14
 Լևոն, սպարապետ Վայոյ 114
 Խալաֆիսան, парон Балэша 42
 Խանդներէկ, խաթուն 23 а
 Խաչապուր, священник, посредник при заказе рук. 18 а, б, в

Խաչապուր, ըռայիս, свидетель при продаже рук. 20
 Խաչապուր, *вардапет*, учитель заказчика рук. 67
 Խաչապուրիսն Բ, двое Хачатуров, участники передачи рук. монастырю 45 д
 Խաչիկ, духовный отец переписчика Карапета Хамашинци 21
 Խաապէկ-Խաչապուր, переписчик 63
 Խոճիկ, переписчик 78 а
 Խոսրոմ, автор Толкования литургии 10
 Խօճապապ, առաջակայ պարոն Карса 49
 Ծերոն, переписчик и художник 18 а, 6
 Կարապետ, որ մականունն Վայրի կոչի, священник, переписчик 9
 Կարապետ Համաշինսի, переписчик 21
 Կարապետ, առաջնորդ ուխտի, епископ 23 а
 Կարապետ, փարպուղար, ученик переписчика 42
 Կարապետ, *вардапет*, рукоположивший переписчика в священники 105
 Կարապետ, *вардапет*, последующий владелец рук. 118 а, 6
 Կարապետ, արեղայ, духовный отец и учитель переписчика 121
 Կարմիր Գուլս, բոնակալ 23 а
 Կիրակոս, настоятель монастыря 1
 Կիրակոս, վարդապետ, առաջնորդ նահանգի Ալանայ Շամախու և Շրուանայ 65
 Կիրակոս Ղափանսի, պարոն, поздний владелец рук. 103
 Կիրակոս, переписчик 123
 Կիրեղ (Кирилл Александрийский) 62 а
 Կոստանդին, киликийский царь 14
 Կոստանդին Պէհեսնսի, получатель рук. 4
 Կոստանդին, владелец рук. 8
 Կոստանդին, царь, сын Հերոմ ջամբուլայն-а, брат Հուֆրի 14
 Կոստանդին, сын Հերոմ ջամբուլայն-а 14
 Կոստանդին, епископ, заказчик рук. 124
 Կոստանդին, переписчик 124
 Կոստանդին, փէր, прежний владелец рук. 125
 Կոստանդին, католикос (1244 г.) 2 6
 Կօզլու, переплетчик 30
 Հապարբէկ, խոջայ 20
 Հայկ, прародитель армян 93
 Հաճիալի, хан (1685 г.) 74
 Հասանմուրադ, Փարբու առաջնորդ 32
 Հարապետ, վարդապետ, духовный отец переписчика 38
 Հերոմ, ջամբուլայն 14
 Հէրապետ, արեղայ, переписчик 27
 Ղապար Եզրնկասի 24
 Ղապար, փէր, участник передачи рук. монастырю 45 д
 Ղապար, католикос (1747 г.) 99
 Ղապարոս, переписчик 92

Դուլիսան, իշխան Պարսոյ երկրի 74
 Դուկաս, епископ, настоятель монастыря 36
 Դուկաս, սարկաւագ, переписчик 57
 Դուկաս, соученик переписчика 84
 Զուֆրի, Զուֆրէ, сын Վերոմ ջամբռլայն-а 14
 Մաթէոս, свидетель при продаже рук. 20
 Մահամար, սօլթան 37
 Մահումար, սուլթան թագաւորութեանն տաճկաշ 49
 Մանգասար, священник, свидетель при покупке рук. 15
 Մարգար, վարդապետ 23 а
 Մարգար, священник, при посредничестве которого заказчик передал рук. церкви 69
 Մարգար, переписчик 75
 Մարգար, даритель рук. 107
 Մարգար, *вардапет*, переписчик 129
 Մարգարէ Արճիշեցի, переписчик 23 а
 Մարգարէ, заказчик рук. 73
 Մարիամ, заказчица рук. 45 д
 Մարիամ, вместе с супругом Амирбэком оплатила обновление рук. 60
 Մարտիրոս, священник, приютивший переписчика-иллюстратора Астуаѓатура и помогавший при брошюровке рук. 7 а
 Մարտիրոս, священник, учитель переписчика 33 в
 Մարտիրոս, սուրանուն կղերիկոս 59
 Մարտիրոս, քաջ րարունապետ Դրիմեցի 63
 Մարտիրոս, տէր, владеец рук. 64
 Մարտիրոս, քանի սիրող, переписчик 118
 Մելիպապ 26
 Մեսրոբ Կլայեցի, последний владеец рук. 43
 Մեսրոպ, *вардапет*, епископ, духовный отец переписчика 54 а
 Մեսրոպ վարդապետ (Маштоц) 62 а
 Մեխայի, епископ, заказчик 41 б
 Մկէ Զապուկ, при котором (ի պարունութեան) была переписана рук. 21
 Մկիսեւթեկ, католикос 37
 Մէրաբի որդի, вызволил рук. из плена 126
 Մինաս, վարպետ, учитель переписчика 31
 Մինաս Մերաւապի, переписчик 33 а, б, в
 Մինաս, новый владеец рук. 35
 Մինաս, էրէց, заказчик нового переплета рук. 94
 Միրիջան, новый владеец рук. 37
 Միգայէ, հայրապետ, տէր (1572 г.) 31
 Միգայէ, переписчик 39, 40
 Միգայէ Միսցի, переписчик 46
 Միգայէ, դպիր, заказчик рук. 49
 Միգայէ Անապարցի, сшиватель и переплетчик 85 б
 Միսթար, католикос (1349 г.) 12
 Միսթար, աղա, մոպղաւի, предоставил переписчику образец рук. 117

Մկրտիչ, заказчик рук. 18 6, в
 Մկրտիչ Մեծոփեցի, настоятель монастыря 24
 Մկրտիչ, переписчик 127
 Մովսես Երզնկացի, վարդապետ 27
 Մուրադ, султан 49
 Մուրադ, արքրումյի Թագոշենյ Փիլոսի որդի, которому посвящена позд-
 няя запись 95
 Մուրադիսան Թարղունյ, заказчик рук. 68 6, в
 Յակոբ, переписчик 6
 Յակոբ, католикос (1331 г.) 9
 Յակոբ Կամախեցի 24
 Յակոբ, *вардапет* соученик (?) переписчика 24
 Յակոբ Առնջեցի, *вардапет* промежуточный владделец рук. 43
 Յակոբ Զուղայեցի, католикос 49, 50, 54 а, 60, 62 а, 63, 65
 Յակոբ Զուղայեցի, կրանաւոր մահդասի, վաճառական, переписчик и
 автор некоторых разделов рук. 55
 Յակոբ, պարոն, заказчик рук. 84
 Յակոբ, անարժան և զուրանուն գրչակ, переписчик 115 6
 Յակովբ, армянский католикос (1759—1763 гг.) 129
 Յարութին, переписчик 88
 Յարութին Ղողոթեան, գերիմաստ դպիր, ученик переписчика 101
 Յարութին Վաղարշապատցի (Артемий Арапатский) 112
 Յոհան, переплетчик 37
 Յոհան, հովուապետ, ահրի ֆաջ րաբունապետ 79
 Յոհաննէս, переписчик 4
 Յոհաննէս, священник, переписчик 9
 Յոհաննէս, переплетчик 32
 Յոհաննէս, մականուն Խով կոչեցեալ իրիցով, переписчик 56 а, 6
 Յոհաննէս վարդապետ, մականուն Սարկաւազ 23 6
 Յոհանիս, возможный автор части записи 121
 Յոհաննէս Մշեցի 24
 Յոհաննէս, եպիսկոպոս 27
 Յոհաննէս, փէր, փեղապահ ուխտի, поддерживал переписчика матери-
 ально 34
 Յոհաննէս, поздний владделец рук. 125
 Յովաննէս Շոռոբյի, *вардапет*, переписчик 52
 Յովաննէս Բապահանայի, *вардапет*, автор грамматики 83 а
 Յոհաննէս, փէր, հէրապետ (?) 27
 Յովաննէս, получатель рук. 1
 Յովաննէս, получатель рук. 9
 Յովաննէս վարդապետ, մականուն Կարմիր 19
 Յովաննէս Գառնեցի, *вардапет* 23 6
 Յովաննէս, ֆահանայ, переписчик 102
 Յովաննէս, էրէց, ծաղկող, художник 128 6
 Յովհաննէս, переписчик 31
 Յովհաննէս, переписчик 79
 Յովհաննէս, մականուն կոչեցեալ Սամաղար, священник, получатель
 рук. 11, 13

Յովհաննէս Յօհան Որոտնէյի, даритель рук. переписчику 14, 42, 130
 Յօհաննէս, չպէր նօսար, переписчик 111
 Յովսէփ, արեղայ, переписчик 28 а, б, в
 Յովսէփ, переписчик 5
 Յովսէփ, священник, наставник (վարպետ) переписчика 21
 Յովսէփ, գիրնական վարդապետ, անաջնորի վանիւ, повелел обновить рук. 98
 Յովսէփ, վարդապետ соученик (?) переписчика 24
 Յ[ո]վսէփ, րէր, автор записи 108 а
 Յովիանոս որ կոչի Ուսմայ 24
 Յուսէփ, переписчик 114 а, б
 Յօհաննէս, չպէր նօսար, восполнил отсутствующие листы рук., автор записи 111
 Նահապետ Ուրֆայեյի, католикос (1694 г.) 84
 Ներսէս, переписчик 10
 Ներսէս, արհեստիկոպոս (Աղուանիւ) 26
 Ներսէս, поработавший над рук. 32
 Ներսէս, դպիր, обновитель рук. 48
 Ներսէս (Շնորհալի) 62 а
 Ներսէս, соученик переписчика 84
 Ներսէս, переписчик 119 а, б
 Նիկողայոս, священник, участвовал в переписке рук. 101
 Շահամիր, брат переплетчика, щедрый благотворитель 30
 Շահում, заказчица рук. 74
 Շարաֆ-Բէկ 24
 Շմաւոն, вкладчик рук. в монастырь 19
 Շմաւոն, архиепископ, заказчик обновления и вторичного переплетения рук. 22 а
 Ոսկան Թանդաֆեյի, րէր, обновитель рук. и переплетчик 65
 Ոսկանշ րէր, доставивший в монастырь рук. 65
 Ոսման, султан 44
 Ովանէս, католикос (1710 г.) 89
 Ուրուխան-Պէկ 42
 Չարուի, խաջայ, свидетель при продаже рук. 20
 Պարսամ, երէյ, переписчик 53
 Պերրոս, священник, переписчик 16
 Պերրոս Ուրահայեյի 24
 Պերրոս, епископ, сшил рук. 34
 Պերրոս, արեղայ, переписчик 36
 Պերրոս, էրէյ, переписчик 38
 Պերրոս Ղուլթկյի, էրէյ, переписчик и художник 54 а, б
 Պերրոս, հայրապետ Գանձասարայ 56 б
 Պերրոս, священник, поздний владелец рук. 81
 Պրոկլ (Прокл Диадох) 101, 102
 Պօղոս, *варданет*, промежуточный владелец рук. 43

Զանգան, священник, свидетель при покупке рук. 15
 Զեսար, *ишхан*, отец заказчика рук. 11
 Սահակ, փէր, հէրապետ 27
 Սահակ Բաղիշեցի, переписчик и художник 45 а—д
 Սահակ Պարթև 62 а
 Սահակ Վանեցի, художник 68 а
 Սահակ, учитель переписчика 89
 Սարգիս, брат переписчика Астуацатура, которому он вверил рук. 7 а
 Սարգիս, священник, получатель рук. 15
 Սարգիս, поздний владелец рук. 25
 Սարգիս, հայրապետ Աղուանիս (1554 г.) 26
 Սարգիս, կաթողիկոս, свидетель при продаже рук. (1504 г.) 20
 Սարգիս, ահրեպիսկոպոս, заказчик обновления рук. 48
 Սարգիս, епископ, настоятель монастыря Оханаванк 73
 Սարգիս, *вардапет*, вызволил рук. из плена 89
 Սարգիս, էրէս, переписчик 93
 Սարգիս, ֆահանայ, художник 122
 Սաֆար, Խօջամալի որդի, в память которого переписана рук. 91
 Սիմատոն, священник, посредник при покупке рук. 25
 Սիմէոն, սարկաւազ, покупатель рук. 30
 Սիմէոն, католикос Ալуанк (1677 г.) 65, Սիմօն, հայրապետ փանս
 Աղավանիս (1685 г.) 74
 Սիմէոն, соученик переписчика 84
 Սինան, պարոն, получатель рук. 17, 90
 Սմբատ, թագաւոր 23 а
 Սմբատ, сын покойного *спарапета* Лев она (кон. XIII—нач. XIV в.) 114
 Սողոմոն, переплетчик 98
 Սուլէյման, персидский шах (1684, 1688, 1693 гг.) 73, 79, 82
 Սյրեփաննոս, Սյրեփանոս, переписчик 12 а, 6
 Սյրեփաննոս, отец анонимного заказчика рук. (?) 12
 Սյրեփաննոս, епископ, переписчик 26
 Սյրեփաննոս, առաջնորդ Նորո Ջուղայոյ 82
 Սյրեփաննոս, փէր, թարգմանող Հին և Նոր կրակարանայ 115 а
 Սյրեփանոս, обеспечивал питание переписчика 34
 Սյրեփանոս, փէր, усыновил заказчика рук. 49
 Սյրեփանոս, епископ, обновил рук. 34
 Սյրեփանոս, учитель заказчика рук. 49
 ըՍյրեփաննոս, պարոն, заказчик обновления и вторичного переплетения рук. 22
 ըՍյրեփաննոս, էրէս, переписчик 70, 90
 Սյրեփաննոս Սյրեփանեան Կամէնցայի, րէֆան Կամէնիցոյ 90
 Սյրեփանոս, епископ 23 а
 Սյրեփանոս, վարդապետ соученик (?) переписчика 24
 Սրապիոն վարդապետ Մոկայի, րարունի, заказчик рук. 24
 Սրապիոն, ֆաջ հռեպոր 42
 Սրապիոն, արեղայ, переписчик 128 а
 Վահրամ Ըջրեցի, продавший принадлежавшую ему рук. 15

Վանիկ, священник, свидетель при покупке рук. 15
Վարդան, նրէս, переписчик 44
Վարդան Բաղիշեցի, заказчик рук. 67, 93
Վարդան, переписчик 72
Վարդան, րարուն վարդապետը глава духовного училища 100
Վարդան, վարդապետը, автор 106 а
Վէլիկի Խան Մեծ 89
Վիրիռն, արհայ 27
Վլաս, *варданет*, последующий обновитель рук. 65

Տիրապոս Կարմիրվանցի 24
Տիրաաթ, переписчик 41 а

Փիլիպոս, католикос (1635 г.) 45 д
Փիլիպոս Դայթմապետնս, заказчик рук. 101
Փիրալ, продавший рук. 25

Օման, խան (1783 г.) 108 б
Օնոֆրիոս, переписчик 66
Օսմանյան Խոսրովեանս, переписчик 100

Ֆրէր, предоставил переписчику образец рук. 117

**Указатель
этно-географических названий к Приложению**

Ալանայ Եամախու և Երուանայ նահանգ 65, 74

Ալմալի 76

Ախթամար, Աղթամար 18 6, 23 a

Ախուրան, река 49, 84

Ախրֆալաֆ 107

Աղավանից Կոն, см. Աղուանֆ

Աղբեր, որ մակագրեալ կոչի Գլաձոր 11

Աղուանֆ 26, 65, 74

Ամիթ, см. Համիփ

Ամիրդուլ, վանֆ 28

Այրարափ, երկիր 49

Անարպարայ 14

Անդրեսաանց, пύстынь 9, 125

Արնդանց, деревня 72

Առինչֆ 43

Առնու 27

Ասպահան, см. Ծօշ

Աստրապար 37, 98, գետափաղաֆ 97

Ատանայ, մայրափաղաֆ 70

Արամեան ազգ 93

Արարարեան երկիր, Կոն 73

Արնելից երկիր 42

Արծրունոյ երկիր 42

Արֆայկաղին 9

Արանդ, собств. Հարանդ 109

Բաբելոն 24

Բալու, город 93

Բաղէշ 16, 18 6, 24, 42, 45 d, 54 a, 71

Բասեն 111

Բադականց գիւղ 102

Բարդայ, Պարպոյ երկիր 74

Բաֆու 103

Քաղաքիա 76

Քանձայսարայ Աթոռ Սուրբ 56 6

Քանջայ 74

Քաւաշ, երկիր 102

Քլաձոր, см. Աղբեր

Քուլլստան, деревня 74

Եգիպտոս 24

Եկեղեաց, գաւառ 24, 36

Երեւան 15, 43, 73, Էրևան 49
 Երնջակ 105
 Երոսաղէմ 7 a, 24, 49, 76, 85 a, 6, 93, 129
 Եսպրաթէի վանք (Տաթև) 19
 Զմիտին (Смирна) 109
 Էրզնէկա 24, 36
 Էնկիրի 96
 Էջեւանն (Իջեւան) 15
 Էջմիածին 32, 37, 42, 43, 54 a, 58, 65, 73, 76, 92, 129
 Էիեք, գիտաբաղաք 26
 Բոշտունայ երկիր 34
 Թագոտր, շէն 8
 Թալին, деревня 49
 Թալիշ, деревня 41 6
 Թավրիս, Թարիս 24, 74
 Թեոդոսիոս, նահանգ 7 6
 Թուսմանուկ, որ է Սաթու գետ 45 д
 Իլախայ աշխարհ 29 a
 Իկոնիոն 76
 Իսպահան, քաղաք 67
 Իսրայնայոյ, Իսրայնայոյ, Սրամբոյ, Կոստանդնուպոլիս 76, 85 a, 6, 89
 Լիմ, սուրբ անապատ 102
 Լոռուն երկիր 80, Լոռի 108 6
 Լով, քաղաք 29 a, 31
 Խանաւրամլու, անապատ 1
 Խորին, անապատ 8
 Կամէնի, Կամենի 29 6, 90, 100, 104
 Կայիփոսիս, монастырь 24
 Կապադոկիայոյ սահման 59
 Կարբի 73
 Կարին 1, 76, 111
 Կարս, Կարսոյ քաղաք 49, իշխանանիստ քաղաք 84, Ղարս 110
 Կաթան (Կաթանիս հանդէպ?) 27
 Կաֆայ 63
 Կելիկիոյ աշխարհ 14, Կիլիկիոյ սահման 49, 92, Կալիկիոյ երկիր 89
 Կեսարիայ 59
 Կուրտաշէն, ի յերկիրս Վաշլովանու 21
 Կոստանդնուպոլիս, см Իսրայնայոյ և др.
 Ղազարու ազգն, որ կոչի Ղարաման 113 a
 Ղալէպ 24
 Ղաղբաթ, սուրբ ուխտ 23 6, 62 a, Ղախապատ 108 a
 Ղաճըն, գիտաքաղաք 89
 Ղամիլ, մայրաքաղաք 42, Ղամիթ 45 д
 Ղայոյ ազգ 23 в, 72

Հայք 84, 110, 114
 Հայք Մեծ 82, 83 ա, 87
 Հոնայ աշխարհ 12
 Հոռոմոսի վանք, որ այժմ ասի Ղօշավանք 84
 Հոռոմ 84
 Հոռոմեայ Աստուածածին, монастырь 41 6
 Հոռոմ, գլուխ աշխարհայ 7 ա
 Պարաման, см. Հազարու ազգն
 Պարս, см. Կարս
 Ղլաթ 24
 Ղրիմ, երկիր 12, 90
 Ղօշավանք, см. Հոռոմոսի վանք
 Զանճի, деревня 33 в
 Զէն город в стране франков (Генуя) 7 а
 Մարտիրոս Սուրբ Լուսաւորչի վանք 95
 Մարաս 26
 Մարմանք, деревня 42
 Միւս Կիսարիա 7 ա
 Միլճ 113 ա
 Մոկայ երկիր 27
 Յաբանդ 109
 Նախիջւան, մայրաքաղաք 5, Նախէջէվան 26, Նախջիվան Երեւ
 խորան 105
 Նանենք (Նանենիյ հանդէպ?) 27
 Ներքիվանք 37
 Նկար, հրեշտակայրնակ յարկ 34 ա
 Նոր Զուղայ, գիւղաքաղաք 82, 875 99
 Նօզուլ 24
 Շամախ, см. Ալանայ Շամախու և Շրունայ նահանգ
 Շարիկ, пустынь 55
 Շուլիս, монастырь 126
 Շրուն, см. Ալանայ Շամախու և Շրունայ նահանգ
 Շօշ, որ է Ասպահան 79, արքայանիստ մայրաքաղաք 82
 Ոհանավանք 73
 Ովանիս, деревня 80
 Ուրան 18 6, 24
 Ումէկ, монастырь 13
 Պաշգիւղ 111
 Պարս 99
 Պարսոյ երկիր, см. Բարդայ
 Զուղառոյ գիւղ 83 ա
 Ռուստայ կայսերութիւն 112
 Սաթու, деревня, см. Թուխմանուկ 45 д
 Սանահին, 48 (վախմ), 80

Սարակինոս 54 a
 Սեբաստիա 24, 33 a
 Միս 56 6, 92, մայրաքաղաք 2 6, Սըսա Կոն 89
 Միոնական Կոն 109
 Մկկոյ, святая обитель 4
 Մուխար, վանք 23 a
 Մուրխաթ, մայրաքաղաք 12, 90
 Մպարթա 76
 Մպեր, գաւառ 7 6
 Մրամբոյ, см. Իստանպոլ, Իստանպոլ
 Սդանիսլավով 90

 Վան 24, 71, 88
 Վաղարշապատ 43, 62 a, 93
 Վաշըլվանու երկիր 21
 Վրաց Կոն 62 a, Վրաց կաթողիկոս 101

 Տաթև 22 6
 Տաճիկ 26, 27, 49, 84, 89, 110, 129
 Տամանու երկրի 63
 Տարօն 24, 42
 Տիկրանակերտ 92
 Տփլիս 13, 62 a, 94

 Փարբի 32

 Քանանու ազգ 1
 Քանդաք 65
 Քաջբերունի, Քաջբերունյ երկիր 23 a, 24
 Քոչիկու երկիր 26

 Օղվերձ, деревня 58
 Օսմանյիք 94

 Ֆռանկայ աշխարհ 7 a, որ մականուն կոչի Լափինայույ 7 6, Ֆռանգ
 ազգ 27, փռանկ 76

Список сокращений

ВВ	— Византийский Временник
ВМ	— Вестник Матенадарана, Ереван
ГПБ	— Государственная публичная библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина
САЛИ	— Словарь армянских личных имен
СГЭ	— Сообщения Государственного Эрмитажа
ТГЭ	— Труды Государственного Эрмитажа
Ար.	— Արարիւթ, Եչմիածին
ՀՄ	— Հանդիս Ամսօրեայ, Вена
LeM	— Le Muséon, Louvain
REArm	— Revue des Etudes Arméniennes, Nouvelle série Paris

Библиография*

- Абрамян 1973 — *Абрамян А. Г.* Армянское письмо и письменность. Ереван, 1973 [арм.].
- Аганян 1894 — *Աղանյան Գրիգ. Դիան Հայոց պատմութեան. Գիրք Գ. Թիֆլիս, 1894. Տե՛. 845—852.*
- Агафангел 1909 — *Ագաֆանգելայ Պատմութիւն Հայոց. Աշխատութեամբ Գ. Տէր-Մկրտչեան եւ Սր. Կանայեան. Տիֆլիս, 1909.*
- Адонц 1915 — *Адонц Н.* Армения в эпоху Юстиниана. Политическое состояние на основе нахаарарского строя. СПб., 1908. Переиздание — Ереван, 1971.
- Амалян 1966 — *Амалян Г. М.* Лексикографические памятники средневековой Армении (V—XV вв.), Ереван, 1966 [арм.].
- Анасян, Библиология — *Анасян А. С.* Армянская библиология V—XVIII вв. Т. 1—2. Ереван, 1959—1976 [арм.].
- Антабян 1962 — *Антабян П. П.* «География» Вардана Аревелци и ее четвертое издание // ВМ. Вып. 6. 1962 [арм.].
- Аревшатян 1956 — *Аревшатян С.* Трактат Зенона Стоика «О природе» и его древнеармянский перевод // ВМ. Вып. 3. 1956.
- Аристокэс Ластивертци 1963 — Повествование Аристокэса Ластивертци / Текст подгот. и снабдил предисл. К. Н. Юзбашян. Ереван, 1963 [арм.].
- Арутюнян 1971 — *Арутюнян Э.* Гукас Лореци и его «Книга проповедей» // ВМ. Вып. 10. 1971 [арм.].
- Ачарян, Рукописи Тавриза — *Adjarian H.* Katalog der armenischen Handschriften in Tabris. Wien, 1910. [арм.].
- Берберян 1960 — *Պերպերեան Հ. Աշխարհացոյց Վարդանայ Վարդապետի. Բարիւ, 1960.*
- Газикян — *Հայկական նոր մատենագիտութիւն և հանրագիտարան: Կազմեց Հ. Ղապարոս Արսէն Ղապիկեան, մխիթարեանց Հ. Ա. Ա-Ս, Վենետիկ, 1909—1912.*
- Григор Магистр 1910 — *Գրիգոր Մագիստրոսի Թղթերը. Բնագիրն յառաջարանով և ծանոթութիւններով առաջին անգամ լոյս ընծայեց Գ. Կուսանեան. Աղեփանդրապոլ, 1910.*
- Джаукян 1954 — *Джаукян Г.* Грамматические и орфографические труды в древней и средневековой Армении (V—XV вв.). Ереван, 1954 [арм.].
- Егише 1957. — *Егише.* О Вардане и армянской войне / Подгот. к печати и предисл. Е. Тер-Минасяна. Ереван, 1957 [арм.].
- Измайлова 1961 — *Измайлова Т. А.* Армянская рукопись, написанная в Генуе в 1325 г. и ее серебряный оклад 1347 г. // ВВ. Т. 20. 1961.

* Библиография охватывает работы, названные во всех разделах каталога, за исключением Введения. Работы на арм. яз., имеющие контр-тителы на рус. яз., цитируются по последним.

- Измайлова 1962 — *Измайлова Т. А.* Киликийская рукопись 1290 года и ее мастер Торос Философ // СГЭ. Т. 23. 1962. С. 45—49.
- Измайлова 1969 — *Измайлова Т. А.* Армянские иллюстрированные рукописи Государственного Эрмитажа // ТГЭ. Т. 10. 1969. С. 110—141.
- История Агван 1861 — *История Агван Мойсея Каганкатваца* / Пер. К. Патканьян. СПб., 1861.
- Каталог Матенадарана — Каталог рукописей Матенадарана им. Маштоца. Т. 1—2 / Сост. О. Еганян и др. Ереван, 1966—1970 [арм.].
- Киракос Гандзакечи 1961 — *Киракос Гандзакечи.* История Армении / Текст подгот. и снабдил предисл. К. А. Мелик-Оганджаниян. Ереван, 1961 [арм.].
- Картлис Цховреба 1953 — Древнеармянский перевод грузинских исторических хроник («Картлис Цховреба») / Груз. оригинал и древнеарм. пер. с исслед. и вокабулярием издал И. В. Абуладзе. Тбилиси, 1953 [груз.].
- Книга канонов — Армянская книга канонов. I—II / Предисл., научно-критический текст и примеч. Вазгена Акопяна. Ереван, 1964—1971 [арм.].
- Костанянц 1885 — *Կոստանյանց Կ. Սրբեփաննոսի Օրպէլեանի ողբ ի Ս. Շաքրովիկէին Էջմիածնի. Թիֆլիս, 1885.*
- Костанянц 1903 — *Կոստանյանց Կ. Նոր ժողովածու. Դ պրակ. Վաղարշապատ, 1903.*
- Лалаян 1915 — *Լալայեան Ե. Յուշակ հայերէն ձեռագրաց Վասպուրականի. Թիֆլիս, 1915.*
- Левонд, 1862 — История халифов вардапета Гевонда, писателя VIII века / Пер. с арм. [К. П. Патканова]. СПб., 1862.
- Магакия 1870 — *Մաղափայ արեղայի Պարմութին վասն ազգին ներդրաց. ի լոյս ընծայեաց Ջ[երովրէ] Պ[արկանեան]. Ս. Պերերբուրգ, 1870.*
- Магакия 1871 — История монголов инока Магакии, писателя XIII века / Пер. и объяснения К. П. Патканова. СПб., 1871 г.
- Март 1892 — *Մարտ. Հայկական ձեռագիրք Ճեմարանի Արևելեան Ազգայն Պերերբուրգ. ՀԱ, 1892. С. 45—54, 80—85, 111—117.*
- Март 1895 — *Մարտ Н. Я.* Сказание о католикосе Петре и ученом Иоанне Козерне. СПб. 1895.
- Март, Притчи Вардана — *Մարտ Н. Я.* Сборники притч Вардана. Материалы для истории средневековой армянской литературы. Ч. 1. Исследование. СПб., 1899; Ч. 2. Тексты; Ч. 3. Приложения. СПб., 1894.
- Март, Список рукописей Севанского монастыря — *Մարտ Ն. Յուշակ համառոտ ձեռագրաց վանոյ Սևանայ. Յամառնային ՌՅԱԹ ք. ի Հայաստանի Հանապարհորդութենէ. Մոսկուա, ՌՅԽԱ.*
- Мелик-Оганджаниян 1966 — Повесть о Париже и Вене / Текст подгот. и снабдил предисл. К. А. Мелик-Оганджаниян. Ереван, 1966 [арм.].
- Мехитар Айриванкский 1869 — Хронографическая история, составленная отцом Мехитаром, вардапетом Айриванкским / [издал К. П. Патканов] // Труды восточного отделения Императорского русского археологического общества. Ч. XIV. СПб., 1869. С. 224—418.

- Минас Хамдеци 1870 — Մինաս վարդապետի Համդեցոյ ազգարան-
ւոյն Հայոց. Ի Վաղարշապատ, 1870.
- Мирзоян 2001 — *Мирзоян А. С.* Армянская рукопись XIV в. в собра-
нии Государственного Эрмитажа (новое поступление) // Государ-
ственный Эрмитаж. Культура и искусство христиан-негреков. Те-
зисы докладов. СПб., 2001.
- Мовсес Каланкатуаци 1983 — *Мовсес Каланкатуаци.* История стра-
ны Алуанк / Критич. текст и предисл. В. Д. Аракеляна. Ереван,
1983 [арм.].
- Мовсес Хоренаци 1991 — *Мовсес Хоренаци.* История Армении / Кри-
тич. текст и предисл. М. Абеяна и С. Арутюняна. Факсимильное
изд., с доп. А. Б. Саргсяна. Ереван, 1991 [арм.].
- Мурадян—Юзбашян 1974 — *Мурадян П. М., Юзбашян К. Н.* Новоот-
крытый фрагмент «Истории» Лазара Парбеци // ВМ. № 11. 1974
[арм.].
- Назарян 1955 — *Назарян Ш.* Неопубликованная поэма Гевонда Пир-
галемяна // Известия АН Армянской ССР, 1955. № 1 [арм.].
- Назарян 1957 — Պատմութիւն Ֆարման մանկան. Հրապարակութեան
պատրաստելու նշանակ Նապարշանը. Երևան, 1957.
- Новые армянские мученики — Հայոց նոր վկաներ. Վաղարշապատ.
1903.
- Отчет 1814 — Отчет в управлении Императорскою Публичною библио-
текою за 1814 г. СПб., 1815.
- Отчет 1815 — Отчет в управлении Императорскою Публичною библио-
текою за 1815 г. СПб., 1816.
- Отчет 1852 — Отчет в управлении Императорскою Публичною библио-
текою за 1852 г. СПб., 1853.
- Отчет 1857 — Отчет в управлении Императорскою Публичною библио-
текою за 1857 г. СПб., 1858.
- Отчет 1878 — Отчет в управлении Императорскою Публичною библио-
текою за 1878 г. СПб., 1879.
- Отчет 1882 — Отчет в управлении Императорскою Публичною библио-
текою за 1882 г. СПб., 1884.
- Отчет 1887 — Отчет в управлении Императорскою Публичною библио-
текою за 1887 г. СПб., 1890.
- Отчет 1891 — Отчет в управлении Императорскою Публичною библио-
текою за 1891 г. СПб., 1897.
- Отчет 1899 — Отчет в управлении Императорскою Публичною библио-
текою за 1899 г. СПб., 1903.
- Отчет 1914—1938 — Краткий отчет рукописного отдела за 1914—
1938 гг. Л., ГПБ. 1940.
- Отчет 1950—1951 — Труды Отдела рукописей. Краткий отчет о новых
поступлениях 1950—1951 гг. Л.: ГПБ, 1953.
- ПЗ V—XII — Памятные записи армянских рукописей V—XII веков /
Сост. А. С. Матевосян. Ереван: Изд-во АН Армянской ССР, 1988
[арм.].
- ПЗ 1401—1550 — Памятные записи армянских рукописей XV века.
Часть 1 (1401—1450 гг.) / Сост. Л. С. Хачикян. Ереван: Изд-во АН
Армянской ССР, 1955 [арм.].

- ПЗ 1451—1580 — Памятные записи армянских рукописей XV века. Часть 2 (1451—1480 гг.) / Сост. Л. С. Хачикян. Ереван: Изд-во АН Армянской ССР, 1958 [арм.].
- ПЗ 1481—1500 — Памятные записи армянских рукописей XV века. Часть 3 (1481—1500 гг.) / Сост. Л. С. Хачикян. Ереван, изд-во АН Армянской ССР, 1967 [арм.].
- ПЗ 1601—1620 — Памятные записи армянских рукописей XVII века. Т. 1. 1601—1620 гг. / Сост. Вазген Акопян, Ашот Иоаннисян. Ереван, изд-во АН Армянской ССР, 1974 [арм.].
- ПЗ 1621—1640 — Памятные записи армянских рукописей XVII века. Т. 2. 1621—1640 гг. / Сост. Вазген Акопян, Ашот Иоаннисян. Ереван, изд-во АН Армянской ССР, 1978 [арм.].
- ПЗ 1641—1660 — Памятные записи армянских рукописей XVII века. Т. 3. 1621—1640 гг. / Сост. Вазген Акопян. Ереван, изд-во АН Армянской ССР, 1984 [арм.].
- Рукописи Алеппо — Ցույակ հայերէն ձեռագրաց Հալէպի Ս. Զառաաւոն մանկունք եկեղեցւոյ և մասնաւորապ. Կազմեց Սրբաւապդ արհապիսկոպոս Սիրմէեան, առաջնորդ Հայոց Հալէպի. Հ. Ա-Բ. Երուսաղէմ, 1935—1936.
- Рукописи Венеции, I — Մայր ցույակ հայերէն ձեռագրաց Մարենադարանին Մխիթարեանց ի Վենետիկ. Հապոր առաջին. Յօրինեց Հ. Բարսեղ վ. Մարգիսեան, Մխիթարեան ուխտէն. Վենետիկ, 1914.
- Рукописи семинарии Нерсисян — Ցույակ հայերէն ձեռագրերի Թիֆլիզի Ներսիսեան հոգևոր դպրոցների. Կազմեց Սրեմիան Կանայեանց. Թիֆլիզ, 1893.
- Рукописи Тавриза — Ցույակ հայերէն ձեռագրագ Թարիզի. Կազմեց Հր Աճառեան. Հանդէս Ամսօրեայ, 1910.
- САЛИ — Р. Ачарян. Словарь армянских личных имен. Ереван, 1942—1962. Т. 1—5 [арм.].
- Себеос 1862 — История императора Иракла. Сочинение епископа Себеоса, писателя VII в. / Пер. с арм. [К. П. Патканова]. СПб., 1862.
- Себеос 1879 — Պատմութիւն Սերէոսի եպիսկոպոսի ի Հերակլն և սկիզբն նորագիւր պարմութեան Մխիթարայ Անեցւոյ. Ս. Պետրերբուրգ, 1879.
- Себеос 1979 — История Себеоса. Сводный критич. текст, предисл. и коммент. Г. В. Абгаряна. Ереван, 1979 [арм.].
- Симонян 1989 — Повесть об Александре Македонском. Армянские редакции / Подгот. текстов, исслед. и коммент. Асмик Симонян. Ереван, 1989 [арм.].
- Стасов 1887 — Стасов В. В. Славянский и восточный орнамент по рукописям древнего и нового времени. Атлас. СПб., 1887.
- Ташьян — Ցույակ հայերէն ձեռագրաց Մարենադարանին Մխիթարեանց ի Վիեննա. Կազմեց Հ. Յակովբոս վ. Տաշեան, Մխիթ. ուխտէն. Վիեննա, 1895.
- Тер-Давтян 1994 — Степанос Лехацци. Великое зеркало / Критич. текст, исслед. и коммент. К. Тер-Давтян. Ереван, изд-во ААН, 1994.
- Тигранян, Книга канонов — Тигранян, Сиракан. Древнеармянская книга канонов. Очерки описания и исследования памятника. I.

- Описательная часть. Отдельный оттиск из Записок Российской Академии наук. VIII серия. Т. 13. Пг., 1918.
- Торосян 1975 — *Мхитар Гош*. Судебник / Сводный критич. текст, предисл. и коммент. Хосрова Торосяна. Ереван, 1975 [арм.].
- Философские труды — Философские труды в армянских рукописях Матенадарана (Краткий библиографический указатель) // ВМ. Вып. 3. 1956.
- Хачикян 1949 — *Хачикян Л. С.* Армянский перевод сочинения Зенона «О природе» // Сборник научных материалов Государственного Матенадарана. Вып. 2. 1949. [Арм.].
- Хачикян 1956 — *Хачикян Л.* Жизнь и творчество Матеоса Джугаеци // ВМ. Вып. 3. 1956. [Арм.].
- Хачикян 1959 — *Хачикян Л.* Назидательное послание Костандина Бардзрбердци, отправленное в Восточную Армению в 1251 г. // ВМ. Вып. 4. 1958. [Арм.].
- Юзбашян 1971 — *Юзбашян К. Н.* Анийская рукопись 1298 г. // Вестник Ереванского университета. Вып. 2 (14). 1971.
- Brosset 1838 — *Brosset M.* Notice des manuscrits arméniens appartenant à la Bibliothèque de l'Institut Asiatique établi près le Ministère des affaires étrangères, lu le 29 sept. 1837 // Bulletin scientifique, publié par l'Académie impériale des Sciences de St.Petersbourg, 1838. T. 3.
- Brosset 1839 — *Brosset M.* Notice d'un manuscrit arménien offert à l'Académie par S.E.M. le Baron de Hahn // Bulletin scientifique, publié par l'Académie impériale des Sciences de St.Petersbourg, 1839. T. 5, N 8.
- Brosset 1840 — *Brosset M.* Explications de diverses inscriptions géorgiennes, arméniennes et grecques // Mémoires de l'Académie impériale des Sciences de St.Petersbourg. Classe historico-philologique, 1840. T. 4.
- Brosset 1844 — *Brosset M.* Lettre de M. Korganof, procureur du Synode arméno-géorgien, à l'Académie des Sciences // Bulletin de la classe historico-philologique de l'Académie impériale des Sciences de St.Petersbourg, 1844. T.1, col. 59—64.
- Brosset 1851 — *Brosset M.* Additions et éclaircissement à l'histoire de la Géorgie depuis l'antiquité jusqu'en 1469 de J-C. SPb, 1851.
- Brosset 1857 — *Brosset M.* Notice sur un manuscrit arménien des Épîtres de S. Paul // Mélanges Asiatiques tirés du Bulletin historico-philologique de l'Académie Impériale des Sciences de St-Petersbourg. T. 3, 1er livraison, SPb, 1857.
- Brosset 1860—1861 — *Brosset M.* Les ruines d'Ani, capitale d'Arménie sous les rois Bagratides, aux Xe et XIe s. SPb, 1860 [Кн. 1 — исследование]; 1861 [Кн. 2 — атлас].
- Brosset 1870—1871 — *Brosset M.* Deux historiens arméniens: Kiracos de Gantzak, XIIIe s., Histoire d'Arménie; Oukhtanès d'Ourha, Xe s., Histoire en trois parties; traduits par M. Brosset. 1re livraison. SPb, 1870; 2e livraison. SPb, 1871.
- Brosset 1873 — *Brosset M.* Samuel d'Ani, revue générale de sa chronologie. Bull. de l'Acad. T. XVIII. 1873.
- Brosset, 1874—1876 — *Brosset M.* Collection d'historiens arméniens. T. I—II. SPb, 1874—1876.

- Brosset 1878 — *Brosset M.* Notice sur un manuscrit arménien nouvellement acquis pour la Bibliothèque Impériale Publique // *Mélanges Asiatiques*. T. VIII. 1878.
- Bruns-Sachau 1880 — K. A. Bruns und E. Sachau, *Syrisch-römisches Rechtsbuch aus dem fünften Jahrhundert*, Leipzig, I Teil, 1880 (также стереотипическое издание, Scientia Aalen, 1961).
- Conybeare — *Conybeare F. C.* A Catalogue of the armenian manuscripts in the British Museum. London, 1913.
- Dédéyan 1980 — La chronique attribuée au connétable Smbat. Introduction, traduction et notes par Gérard Dédéyan / Documents relatifs à l'histoire des croisades publiés par l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. XIII. Paris, 1980.
- Der Nersessian 1959 — Sirarpie Der Nersessian, *The Armenian Chronicle of the Constable Smpad or of the Royal Historian*. *Dumbarton Oaks Papers*, XIII. 1959.
- Dorn — *Dorn B.* Catalogue des manuscrits et xylographes orientaux de la Bibliothèque Impériale publique de St. Pétersbourg. St. Pétersbourg, 1852.
- Dowsett 1976 — *Dowsett C. J. F.* The newly discovered fragment of Lazar of P'arp's History. *LeM*, 1976. T. 89, fasc. 1—2.
- Izmailova 1971 — *Izmailova T. A.* Le manuscrit enluminé d'Ani de 1298. *REArm.*, 1971. T. VIII.
- Karamianz 1888 — *Karamianz N.* Verzeichniss der armenischen Handschriften in Königl. Bibliothek zu Berlin. Berlin, 1888.
- Langlois 1863 — *Langlois Victor*. Le Trésors des chartes d'Arménie ou Cartulaire de la chancellerie royale des Roupeeniens... Venise, 1863.
- Mkhithar d'Aïrivank 1869 — Histoire chronologique par Mkhithar d'Aïrivank, XIIIe s., traduite de l'arménien, sur le manuscrit du Musée asiatique par M. Brosset. St-Pétersbourg, 1869 (Mémoires de l'Académie impériale des Sciences de St.-Pétersbourg, VIIe série. T. XIII, N 5).
- Macler — *Macler F.* Catalogue des manuscrits arméniens et géorgiens de la Bibliothèque Nationale. Paris, 1908.
- Notitiae — Manuscrits, Correspondance et Ouvrages de feu Mr. M. Brosset // *Musei Asiatici Petropolitani Notitiae* IV. V. VI. Curante C. Salemann. Известия императорской Академии наук, 1904, июнь. Т. XXI, N 1.
- Patkanof, Manuscrits arméniens — Les manuscrits arabes (non compris dans le N 1), karchounis, grecs, coptes, éthiopiens, arméniens, géorgiens et babys de l'Institut des Langues Orientales, décrits par MM. D. Güntzburger, V. Rosen, B. Dorn, K. Patkanof, J. Tchoubinof // Collections scientifiques de l'Institut des Langues Orientales du Ministère des affaires étrangères, 2e fascicule. SPb, 1891. P. 260—266.

SUMMARY

The present catalogue seeks to introduce to readers the collections of Armenian manuscripts held at the National Library of Russia (113 items), at the St. Petersburg Branch of the Institute of Oriental Studies (410 items), the St. Petersburg State University (5 items), the State Hermitage (8 items), the St. Petersburg Branch of the Russian Academy of Science Archive (1 item), and the Institute of Russian Literature (1 item), 537 items in all. After the collections in Matenadaran (Erevan), Venice, Vienna and Jerusalem, the Petersburg collections make up one of the largest in the world.

A significant part of the Armenian manuscripts in St. Petersburg collections are miscellanies and their thematic description would greatly obfuscate any general sense of the manuscripts. And thematic division of the material is, at best, formal. In the catalogue of the Armenian manuscripts it was considered expedient to take as the basic unit of description the manuscript book as such (rather than the individual work) and to follow the order in which the manuscripts are listed and stored. The description structure is as follows:

1. Description number (running total).
2. Call number of the item.
3. Heading of the description in accordance with the content of the copy.
4. Heading of the work according to the copy. If there is no heading, it is reproduced from other sources and noted as such. The work's heading is given according to the colophon or other remarks in the manuscript.
5. Definition of the work — descriptive or with a translation of the heading (in parentheses), with references to catalogues, specialized literature, editions, etc. In some cases, the definition is contained in the heading of the description. Works are described in the order of their appearance in the copy and are indicated with Roman numerals; linked works are listed with Arabic numerals.
6. Information of the manuscript's artistic merits: illustrations, illumination, marginalia, etc.
7. Information of the time and place of the copy's creation, names of copyists, receivers (clients), binders and other persons who had a hand in the manuscript's appearance and its subsequent history.
8. External description of the manuscript in the following order: collection; dimensions in cm; number of folios; columns of text; number of lines per folio; material; writing; binding. Defects are noted only for heavily damaged manuscripts.
9. Bibliography for the copy (not the work).

In reproducing text, *titlo* abbreviations are explained and ideograms are conveyed with letters. The orthography of the original is retained in all cas-

es. In some instances of distortion, correct readings are given to clarify the meaning. Punctuation in Armenian texts has been adjusted in accordance with contemporary practice, as has the use of upper- and lower-case letters.

Following in long-standing tradition of describing Armenian manuscripts, the catalogue reproduces all more or less significant colophons, added comments, and annotations (Arm. *yishchatakaran* and *yishchatak-agrutun*, that is memorial annotations and comments; the term *ishatakaran* has been adopted in Russian scholarly practice). Such appendices are a characteristic feature of most Armenian manuscripts. The annotations could arise not only at the time of the manuscripts creation, but also much later. In Armenian book culture, they exhibit a literary genre of their own and are sometimes of greater interest than the manuscripts actual content. The text of the annotation is given in the catalogue in full, with the exception of formulaic glorification, which is usually omitted after the title word. The catalogue also provides all annotations for any scholarly interests. The only exceptions are those *ishatakarans* already published in the well-known series *Pamiatnye zapisi armianskikh rukopisei* (Memorial Annotations in Armenian Manuscripts).

СОДЕРЖАНИЕ

Введение	3
Описание рукописей	17
Указатель имен	210
Указатель этно-географических названий	227

ПРИЛОЖЕНИЕ

Памятные записи армянских рукописей	232
в петербургских собраниях	
Указатель имен к приложению	320
Указатель этно-географических названий к приложению	330
Список сокращений	334
Библиография	335
Summary	341

К. Н. ЮЗБАШЯН
АРМЯНСКИЕ РУКОПИСИ В ПЕТЕРБУРГСКИХ СОБРАНИЯХ
Каталог

ПРАВОСЛАВНЫЙ ПАЛЕСТИНСКИЙ СБОРНИК
Выпуск 104

Редактор Е. А. Гольдич
Корректор Е. А. Гольдич
Компьютерная верстка И. Р. Нордстрем
Издательство «Дмитрий Буланин»

Налоговая льгота — общероссийский классификатор
продукции ОК-005-93; 95 3001 — книги,
95 3150 — литература по истории и историческим наукам.

Подписано к печати 25.10.05.
Формат 70×100 ¹/₁₆. Гарнитура SchoolBook. Бумага офсетная.
Печать офсетная. Уч. изд. л. 20.
Тир. 500. Заказ № 1484

Отпечатано с готовых диапозитивов
в ГУП «Типография «Наука»
199034, Санкт-Петербург, 9 линия, 12

Заказы присылать по адресу:
ДМИТРИЙ БУЛАНИН
199034, С.-Петербург, наб. Макарова, 4
Институт русской литературы (Пушкинский Дом)
Российской Академии наук
Телефон/телефакс: (812) 542 52 23
E-mail: dbulanin@sp.ru
<http://www.dbulanin.ru>

ISBN 5-86007-457-3

9 785860 074576